

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**CEZAYİR'İN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE FRANSA'NIN
YÜRÜTTÜĞÜ SİYASET VE UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
J. Yzb. Gençosman ÖNAL**

**Tez Danışmanı
Yrdc. Doç. Dr. İkm. Bnb. Haldun YALÇINKAYA**

ANKARA – 2008

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 14.03.2008

TEZİN TİPİ : Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Cezayir'in Bağımsızlık Sürecinde Fransa'nın Yürüttüğü Siyaset ve Uygulamalar.

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü
Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : Fransa, 132 yıllık Cezayir işgali boyunca, yerli halkın asimilasyonuna yönelik baskıcı bir siyaset uygulamıştır. Cezayir'i diğer kolonilerinden farklı bir konumda gören Fransızlar, bölgeyi Fransızlaştırmak amacıyla hareket etmişlerdir. Cezayir kültürünü ve buradaki halkı yok sayan uygulamalar, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na kadar sürdürülmüş ve Cezayir 7,5 yıllık çetin bir mücadele sonucunda bağımsızlığına kavuşmuştur. İki farklı kültürün bir arada yaşamasının ilk koşulu olan karşılıklı hoşgörünün hiçbir dönemde görülmediği Cezayir, bağımsızlığını elde edene kadar yüzbinlerce insanını kaybetmiştir. Fransa'nın bu dönemdeki uygulamaları, dünyada kabul gören soykırım tanımlarına ve 1948 tarihli BM Soykırım Sözleşmesindeki kriterlere uymasına rağmen siyasi tablonun izin vermemesi bu soykırım iddialarının gündeme gelmesini engellemiştir.

ANAHTAR KELİMELER : Fransa ve Cezayir, Soykırım Suçu, Sömürgecilik, Cezayir Bağımsızlık Savaşı, Politik Psikoloji.

SAYFA SAYISI : 160

GİZLİLİK DERECESESİ : Tasnif Dışı

**T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**CEZAYİR'İN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE FRANSA'NIN
YÜRÜTTÜĞÜ SİYASET VE UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
J.Yzb. Gençosman ÖNAL**

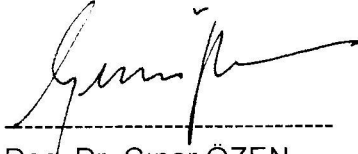
**Tez Danışmanı
Yrdc. Doç. Dr. İkm. Bnb. Haldun YALÇINKAYA**

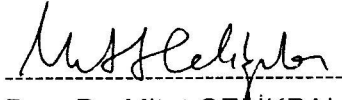
ANKARA–2008

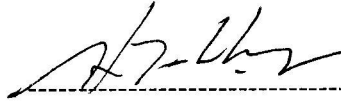
KARA HARP OKULU

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

J. Yzb. Gençosman ÖNAL'ın "Cezayir'in Bağımsızlık Sürecinde Fransa'nın Yürüttüğü Siyaset ve Uygulamalar" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından GÜVENLİK BİLİMLERİ Ana Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Doç. Dr. Çınar ÖZEN

Üye
Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA

Üye
Yrd. Doç. Dr. İkm. Bnb.
Haldun YALÇINKAYA
(Danışman)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

31/03/2008

Taner ALTUNOK
Prof.Dr.Y.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Mezunu olduğum Kara Harp Okulu'nda yüksek lisans eğitimi almamı sağlayan Jandarma Genel Komutanlığı'na, bu süreçte bizlere her türlü eğitim olanağını sunan Kara Harp Okulu Komutanlığı'na, çalışmanın oluşumunda büyük yol göstericilik yapan tez danıŐmanım Yrd.Doç.Dr.İkm.Bnb. Haldun YALÇINKAYA'ya, moral desteklerini esirgemeyen arkadaŐlarıma teŐekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Eğitimim için hayatı boyunca çalışan ve bizleri bu yola teşvik eden rahmetli babam Nazım ÖNAL'a, tez çalıŐmamda manevi desteğini eksik etmeyen annem Rahime ÖNAL'a ve kardeŐlerime minnettarım.

Son olarak, çalıŐmam esnasında bir kez daha yüceliğine inandığım, bağrından çıktığım ve son nefesime kadar doğruluk ve muhabbetle hizmet etmeye and içtiğim Yüce Türk Milleti'ne Őükranlarımı sunarım.

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2008

CEZAYİR'İN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE FRANSA'NIN
YÜRÜTTÜĞÜ SİYASET VE UYGULAMALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

J.Yzb. Gençosman ÖNAL

ÖZET

Son dönemlerde Cezayirli yetkililer, Fransa'nın geçmişte yaptığı bir takım uygulamalardan dolayı özür dilemesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu talep, dünya kamuoyunda Cezayir tarafından istenen etkiyi yaratmamış olsa da yankı bulmaya başlamıştır. İnsanlığa karşı işlenen suçların en ağırı olarak nitelendirilen soykırım yapmakla suçlanan Fransa, yakın bir gelecekte bu suçun sanığı konumunda gerekli bedeli ödemeye hazırlanmak durumunda görülmektedir.

Bu çalışmada, Cezayir'in bağımsızlığını elde ettiği 1962 yılına kadar, Fransa'nın ülkeye yönelik siyaseti değerlendirilmiş ve soykırım suçunun oluşumunun temelleri incelenmiştir. İlk olarak, soykırım suçu hakkında kavramsal bir yapı oluşturulmuştur. Özel nitelikli bir suç olan soykırımın tanımlanması, siyasi ve etnik gruplara göre farklılıklar sergilemektedir. Diğer tanımlamaların dışında, ilk bölümde Birleşmiş Milletler Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme'deki tanım esas alınmıştır.

Uluslararası ceza hukukunun gelişim sürecinde son noktayı oluşturan Uluslararası Ceza Mahkemesi, statüsünü kazanana kadar uzun bir yol katetmiştir. İnsanoğlu birbiri ile savaştığı sürece ceza sistemlerine ihtiyaç duymuş ve çoğu zaman galiplerin adaleti olmak suçlaması ardında, insanlık suçu işleyenleri cezalandırmıştır. Her ne kadar olumsuz manada eleştirilen

mahkemeler kurulsa da bu yargı sistemleri daha adil organların teşkilinde temel görevi üstlenmişlerdir.

Tarihsel sürecin değerlendirildiği bölümde, iki ülkenin, bir araya geldikleri 1830 yılına kadar farklı kültürel yapıları temsil ettikleri görülmüştür. Cezayir'in bağımsızlığına kadar Fransa, sömürgecilik anlayışıyla ülke üzerindeki hâkimiyetini tesis etmiş ve Cezayirlilerin tüm haklarını ihlal ederek kendi çıkarları doğrultusunda politikalar izlemiştir. Diğer sömürgelerinin tersine Cezayir'i, kendi eyaletlerinden biri olarak görmeye çabalamıştır. Buna karşın işgalle beraber sürekli bir karşı koyma yaşanmıştır. 1,5 milyon Cezayirlinin hayatına mal olan baskıcı uygulamalar, Cezayir Bağımsızlık Savaşı ile sertleşmiştir.

Bağımsızlık Savaşı'nda ve öncesindeki hiçbir dönemde, tek bir toplumsal yapıya kavuşamamış olan Cezayir topraklarında Avrupalılara olan düşmanlık ve Cezayirli etnik kimliğine sahip çıkma arzusu, mücadelenin uzun soluklu olmasını getirmiştir. Konunun bu boyutu psiko-politik yaklaşımla ayrı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Çalışmada Fransız yazarların Cezayir politikaları hakkındaki görüşlerine de yer verilmiştir. Kendi hükümetlerini eleştiren Sartre, Camus ve Fanon, savaş dönemindeki uygulamaların yanlışlıklarını dünya kamuoyu ile paylaşmışlardır.

Cezayir soykırımı iddiaları, Türkiye'de de zaman zaman tartışılan konular arasına girmektedir. TBMM'de konuyu gündeme getiren ve Cezayir'e destek olma amaçlı çalışan milletvekilleri, henüz Fransa aleyhine ya da Cezayir lehine bir karar alabilmiş değillerdir. Çalışmada, konuyla ilgili girişimlere yer verilmiş ayrıca hukuk alanında yapılabilecekler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Fransa ve Cezayir, Soykırım Suçu, Sömürgecilik, Cezayir Bağımsızlık Savaşı, Politik Psikoloji.

Tez Yöneticisi : Yrd. Doç. Dr. İkm. Bnb. Haldun YALÇINKAYA

Sayfa Sayısı : 160

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCES INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2008

**POLICIES AND IMPLEMENTATIONS OF FRANCE IN THE
PERIOD OF ALGERIAN INDEPENDENCE**

MASTER THESIS

J.Yzb. Gençosman ÖNAL

ABSTRACT

Recently, Algerian authorities emphasize that France has to apologize to Algeria for some implementations which were carried out by France in the past. As long as this demand could not created the targeted impulse it started to find echoes around the world public opinion. It has been seen that in the very near future France who has been accused of genocide, which is the most serious crime against humanity, would have to be ready to pay the needed cost.

In this study, French policy towards Algeria until the year 1962 in which Algeria obtained her independence has been evaluated and the base of genocide crime has been analyzed. At first, the normative structure of genocide crime has been formed. It differentiates according to the ethnic and political groups to describe the genocide as a specialized crime. Except the other definitions, in the first section UN Agreement on the Prevention and Punishment of Genocide Crime dated 1948 has been taken as a basic definition.

International Criminal Court had made significant progress towards gaining its statute in the developing process of international criminal law. Although in this period some negative critics have declared dealing with the

previous courts, those structures have pioneer roles for the international law system.

In the second part of this study it's seen that Algeria and France represent two different cultural structures until 1830. France has established its domination over Algeria with the colonialism conceptions until the independence of this country. During this period, all the rights of Algerians infringed and policies around French interests were followed. Contrary to her other colonies, France tries to see Algeria as one of her national state. However, from the very beginning of her engagement France has faced with continuous resistance. Repressive implementations were hardened by Algerian Independence War that caused the life of 1,5 million Algerians.

Neither during Independence War nor before this struggle, Algeria couldn't reach one integral social structure. Hostility towards Europeans in Algerian territory and the wish to claim Algerian ethnical identity had caused the war having a long run. This aspect of study is analyzed with the politic psychological approach. In addition to this, within the study French writers' opinions about Algerian policy are considered. By criticizing their own government Sartre, Camus and Fanon has shared the faulty implementations of war period, with the world public opinion.

In Turkey, from time to time Algerian genocide claims are coming into discussing subjects. Some members of The Turkish Grand National Assembly are trying to bring up the subject and working for Algeria's own well on the contrary they haven't taken any act of parliament on the behalf of Algeria or towards France. In addition to this by this study initiatives about the subject and some analysis are made which can be taken in progress in judicial area.

Keywords : France and Algeria, Genocide Crime, Colonialism, Algerian War of Independence, Politic Psychology.

Advisor : Yrd. Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA

Number of Pages :160

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
ÖN SÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVEDE SOYKIRIMIN İNCELENMESİ

1. GENEL ANLAMDA SOYKIRIM YAKLAŞIMLARI.....	7
a. Soykırımın Tanımı.....	8
b. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi.....	10
2. HUKUK ve SOYKIRIM.....	14
a. Uluslararası Hukuk.....	15
b. Uluslararası Suç ve Soykırım Suçunun Tarihsel Gelişimi.....	16
c. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM).....	22
ç. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM).....	24
d. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM).....	25
e. Ceza Mahkemeleri Hakkında Genel Değerlendirme.....	28
f. Bir Suç Olarak Soykırımın Değerlendirilmesi.....	30
(1) Soykırım Suçunun Konusu.....	30

(a) Suçun Maddi Konusu.....	30
(b) Suçun Hukuki Konusu.....	33
(2) Soykırım Suçunun Unsurları.....	34
(a) Suçun Maddi Unsurları.....	34
(b) Suçun Manevi Unsurları.....	35
3. SAVAŞ ve SOYKIRIM.....	36
4. PSİKO-POLİTİK YAKLAŞIMLA SOYKIRIM.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAYİR'DE BAĞIMSIZLIK FİKİRLERİNİN TEMELLERİ, SAVAŞA GİDEN SÜREÇ ve MÜCADELENİN SONUÇLARININ ANALİZİ

1. CEZAYİR ve FRANSIZ TARİHSEL BİRLİKTELİĞİNİN KURULMASI.....	52
2. CEZAYİR'DE FRANSIZ VARLIĞI ve ETKİLERİ.....	55
3. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINA KADAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ ve SOYKIRIMIN İZLERİ.....	58
4. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞI (1954–1962).....	66
a. Savaşın Başlaması ve Gidişatı.....	66
b. Fransa'nın Bağımsızlık Eylemlerine Karşı Artan Tepkisi.....	70
c. De Gaulle İktidarının Savaşa Etkisi.....	76
ç. Bağımsızlık Referandumu.....	79
d. Savaşta İnsan Kayıpları.....	79
5. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINDAN FLN ve OAS ÖRGÜTLERİ.....	82
a. FLN ve Bağımsızlık Mücadelesi.....	82
b. OAS, Gizli Ordu Örgütü.....	85

6. EVIAN ANTLAŞMASI.....	88
7. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINI ETKİLEYEN HUSUSLAR.....	90
a. Savaşta Kayıpların Analizi.....	91
b. Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve İşkence.....	92
c. Sömürgecilik Geleneğinin Bağımsızlık Savaşına Yansıması.....	98
(1) Jean Paul Sartre ve Sömürgecilik.....	107
(2) Frantz Fanon, Cezayir ve Sömürgecilik.....	109
(3) Albert Camus ve Cezayir.....	112

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ İŞGALİYLE BAŞLAYAN CEZAYİR SOYKIRIMINA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

1. FRANSA'NIN CEZAYİR'DEKİ SOYKIRIM BAĞLANTILARI.....	116
2. FRANSA, SOYKIRIM SUÇU ve HUKUK.....	120
a. Temel Yaklaşım.....	122
b. UCM Açısından Durumun Değerlendirilmesi.....	125
c. Özel Statülü Mahkemeler.....	126
ç. Ulusal Mahkemelerin Durumu.....	127
d. Siyasi Yaklaşımlar.....	129
3. SÖMÜRGEÇİLİĞİN ETKİLERİ.....	131

4. POLİTİK PSİKOLOJİ.....	134
5. TÜRKİYE'NİN CEZAYİR SOYKIRIMINA YAKLAŞIMLARI.....	136

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

KAYNAKÇA.....	149
EKLER.....	160

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo–1 : Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Fransız Askeri Zayıatı.....	80
Tablo–2 : Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Müslüman Kayıpları.....	81
Tablo–3 : Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Sivil Kayıplar.....	92

KISALTMALAR LİSTESİ

- AEF** : Fransız Ekvator Afrikası (Afrique Equatoriale Française)
- ALN** : Ulusal Kurtuluş Ordusu (Armée de Libération National)
- AML** : Manifesto Dostları ve Özgürlük Birliği (Amis du Manifeste et de la Liberté)
- AOF** : Fransız Batı Afrikası (Afrique Occidentale Française)
- AUMA** : Ulema Reformcuları Birliği (Cemiyet-ul Ulumi'l Müslimin ya da Association d'Ulama Musulman Algerien)
- CNRA** : Cezayir Devrimi Milli Konseyi (Conseil National de la Révolution Algérienne,)
- CRUA** : Birlik ve Eylem İçin Devrimci Komite (Comité Révolutionnaire pour l'Unité et l'Action)
- ENA** : Kuzey Afrika Yıldızı (L'Etoile Nord Africaine)
- FLN** : Ulusal Kurtuluş Cephesi (Front de Libération Nationale)
- GPRA** : Geçici Cezayir Hükümeti (Gouvernement Provisoir dela République Algérienne)
- MNA** : Cezayir Ulusal Hareketi (Mouvement Nationaliste Algérien)
- MTLD** : Demokratik Özgürlüklerin Zaferi İçin Hareket (Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques)
- NUACM** : Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi
- OAS** : Gizli Ordu Örgütü (Organisation de L'Armée Secrète)
- OS** : Özel Örgüt (Organisation Spéciale)
- PCA** : Cezayir Komünist Partisi (Parti Communiste Algérien)
- PPA** : Cezayir Halk Partisi (Parti du Peuple Algérien)
- UCM** : Uluslararası Ceza Mahkemesi
- UDMA** : Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği (Union Démocratique du Manifeste Algérien)

ÖN SÖZ

Cezayir 1962 yılında bağımsızlığını kazanmış bir Kuzey Afrika ülkesidir. Bu tarihe kadar çok farklı kültürlerin etkisinde gelişen bir geçmişe sahiptir. Sosyal yapısındaki değişimlerin bugüne yansıyan sorunlarıyla tarih boyunca mücadele eden ülke, bugün bu sorunların mirası niteliğindeki pek çok olayla karşılaşmaktadır. 1960'larda bağımsızlığını kazanan diğer Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde olduğu gibi Cezayir'de de siyasi ve etnik kökenli anlaşmazlıkların devam ettiği görülmektedir.

Cezayir'de, işgalci durumundaki son ülke Fransa olmuştur. Fransa, 1830'daki işgalinden itibaren Cezayir'i Fransız toprağı olarak görmüş ve bir eyaleti gibi yönetmeye çalışmıştır. Fakat burada yaşayagelen insanların tamamen farklı bir sosyal yapıda olmaları göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla Cezayirli, işgalle beraber kendisine dayatılan Fransız kültürüne karşı her dönemde başkaldırı sergilemiştir.

Yapılan mücadelelerin sonuncusu, Cezayir Bağımsızlık Savaşı olmuştur. 7,5 yıl süren ve yüz binlerce Cezayirlinin hayatına mal olan bu mücadele, uzun soluklu olmasıyla diğer sömürgelere örnek teşkil eden bir savaştır. Fransa, gerek bu savaş sırasında gerekse de işgali süresince Cezayirlilerin başkaldırılarına çok sert önlemler almıştır. Bu önlemlerin sivillere yönelik gelişmesi ve 1,5 milyon insanın hayatına mal olması dünya genelinde soykırım iddialarının gündeme gelmesine yol açmıştır.

Bu çalışmanın amacı, iki ülke arasında gelişen ilişkileri tarihsel ve hukuksal çerçevede inceleyerek soykırım iddialarına ışık tutmak olmuştur. Bu ve benzeri çalışmalar, insanlığa karşı işlenen en büyük suç olan soykırımın engellenmesine katkı sağlayabilecektir.

GİRİŞ

Fransa, yıllardır Cezayir’de soykırım suçunu işlediği iddialarıyla uğraşmaktadır. Bu iddialar son dönemde yoğunluk kazanmıştır. Yoğunluğun nedeni, dünya genelinde ve Fransa içerisinde yükselen insan hakları savunucuları ve siyasilerin sesleridir. Ülke, tarih boyunca toplu katliamlar ve savaşların yaşandığı bir coğrafya olmanın yanı sıra, işgal ettiği topraklarda uyguladığı sömürge sistemiyle anılan bir konumundadır. Cezayir, Vietnam, Ruanda, Moritanya, Kongo ve Çad, Fransız baskısı altında asimilasyon ve yok olma tehlikesini yaşamış ülkelerden sadece birkaçıdır. Gerek işgal ve kolonizasyon gerekse uluslararası örgütlerdeki aktif katılımlarıyla, bu ölümleri kolaylaştıran Fransa’nın yaşananlardaki rolü, pek çok ülkenin bağımsızlık mücadelesindeki çabalarda görülmektedir.

Fransa’nın, anılan diğer ülkeler arasında Cezayir’de işlediği cinayetler daha açık, daha çarpıcı ve taze bir şekilde ortaya konabilmektedir. Başta Cezayirli devlet adamları olmak üzere, dünyanın pek çok yerindeki sağduyulu insanlar, Fransa’nın Cezayir’den özür dilemesi gerektiğini dile getirmektedirler. Bu istekte bulunanlar Fransa’yı, 20nci yüzyılın soykırım failleri arasında saymaktadırlar. Bu kapsamda, çalışmanın amacı, Fransa’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, Cezayir’de soykırım işleyip işlemediği araştırma sorusunun sınanması olmuştur. Konunun desteklenmesine yönelik, dünya genelinde kabul gören soykırım örnekleri incelenerek Cezayir’deki benzerliklerine yer verilmiştir.

Cezayir’deki soykırım izleri araştırılırken karşılaşılan sorunların başında literatürdeki Türkçe kaynakların sınırlı olması dikkat çekmiştir. Fransa ve Cezayir ile ilgili çalışmaların çoğu Fransızca ve Arapça’dır. Bu nedenle, literatür taramasındaki kısıt, bu iki dilde yayınlanan eserlerin inceleme dışında tutulması olmuştur. Fakat araştırma sırasında incelenen pek çok İngilizce makale, kitap ve diğer kaynak eserlerin bu iki dilden tercüme edilerek oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Bu sayede literatür taramasında karşılaşılan lisan sıkıntısı büyük oranda aşılabilmektedir.

Bağımsızlık Savaşı, Cezayir tarihinde çok yeni olan bir mücadeledir. Günümüzde, Fransa ve Cezayir’de yaşayan insanların büyük bir kısmı meydana gelen olayların canlı tanıklarındır. Yapılan arkeolojik kazılarda ya da inşaat temelleri için açılan çukurlarda ortaya çıkan toplu mezarlar soykırımın izleri olarak değerlendirilmektedir. Tarihi gerçeklerin aydınlatılması açısından, her iki ülkede, yerinde yapılacak çalışmalar konuya daha fazla katkıda bulunabilecektir. Çalışmanın diğer sınırlılığı, Fransa ve Cezayir’deki olası alan incelemelerinin çalışmaya eklenememesidir.

Konunun ele alınmasında “soykırım yapılmış mıdır?” sorusunun cevaplandırabilmesi için öncelikli olarak uluslararası ceza hukukunda suçun ve cezanın hangi temellere dayandığı izah edilmiştir. Kuramsal olarak önce soykırım suçu tanımlanmış ve bu doğrultuda hangi eylemlerin bu kapsamda değerlendirildiği özetlenmiştir. Diğer yandan sadece Cezayir Bağımsızlık Savaşı değil, bir bütün olarak bölge tarihi hakkında bilgi toplanmıştır. Fransa’nın sadece Bağımsızlık Savaşı boyunca değil Cezayir’i işgaliyle ülkeye yaklaşımı değerlendirilmiştir. Çalışmada tarihsel perspektife yer verilerek ikili ilişkilerin ortaya çıkışı izlenmiştir. Ayrıca uzun yıllar savaş süreci yaşayan toplumlardaki öldürmeye karşı olan temayüle vurgu yapmak adına soykırım ve savaşla ilgili ayrı bir bölüm eklenilmesi ihtiyacı duyulmuştur.

Benzer bir inceleme, son yıllarda dünya genelinde süregelen çatışmaların sonlandırılması amacıyla kullanılan politik psikoloji biliminin çalışmaya eklenmesiyle yapılmıştır. Toplumların çatışmalardan nasıl etkilendiği ve birbirlerine bu etkiyi nasıl yansıttıkları, psiko-politik bir incelemeyi gerektirmektedir. Beraber yaşamalarına rağmen karşısındakini “ötek” olarak görme temayülüne giren insanların, ötekini öldürmedeki eşiği kolayca geçebileceği gerçeği, çalışmayı destekleyici yönde değerlendirilmiştir. Psiko-politik bakış açısı ve kullanılan terimlerin tanımlarına ilk bölümde yer verilmiştir.

Çalışmada, araştırılan dönem içerisinde meydana gelen olayları ve farklı uygulamaları eleştirel bakış açısıyla kamuoyu ile paylaşan zamanın yazar ve düşünürlerinin fikirlerine yer verilerek konunun önemine vurgu yapılmıştır. Sartre, Camus ve Fanon örnek olarak alınmış, bu kişilerin makale

ve kitaplarında üzerinde durdukları sömürgecilik karşıtı düşüncelerle Fransa'yı eleştirmeleri ortaya konmuştur.

Anılan konulara yönelik gerçekleştirilen bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, uluslararası hukukta soykırım suçu, savaşın soykırımı etkisi ve psiko-politik yönlerle soykırımın oluşma nedenleri açıklanmıştır. Bu kuramsal yaklaşım, sistem anlayışının konuya yapacağı katkı çerçevesinde olmuştur. Disiplinler arası düzenlenecek benzeri araştırmalarda, farklı boyutlar ortaya çıkarıldıkça değişik çevrelerin konuya dâhil edilmesi ve tüm taraflarca sahiplenilmesi gündeme gelecektir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde kullanılacak tanımlara yer verilen birinci bölümde, iki uluslu bir yapıda soykırımın nedenleri, nelerin soykırım olduğu, bugüne kadar soykırım suçuna karşı kurulan mahkemelerin hareket noktaları ve insanlığa karşı işlenen suçlarla savaş suçlarının ayrımının ne olduğu incelenmiştir. Yakın tarihte hangi mahkemelerin kurulduğu örneklendirilerek Cezayir'de gerçekleştirilen eylemlerle bu mahkemelerde sorgulananların mukayesesi yapılmıştır.

İkinci bölümdeki tarihsel yaklaşımla, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın kronolojik yönü incelenmiştir. Fransa ve Cezayir'in bir araya gelmelerine neden olan tarihsel gelişmelere değinilmiştir. Cezayir'in Fransa için neden önemli olduğu ve sömürge politikalarındaki ayrıcalıklı yerinin ne olduğuna vurgu yapılmıştır. Sömürgeciliğin iki ülke arasında olduğu kadar Cezayir toplumundaki sınıflar arası çatışma ve bölünmelere nasıl sebep olduğu incelenmiştir. 300 yıllık Osmanlı idaresinden çıkan Cezayir'in Fransa işgaliyle neden bir çıkmaza girdiği ve Fransa'yla arasındaki çatışmaların sebepleri tarihi süreç içerisinde açıklanmıştır. Bağımsızlığı uğruna insanların kaybeden Cezayir'in, çok uzun bir süre neden bu mücadeleden vazgeçmediği sorusunun cevabı yine ikinci bölümde ele alınmıştır.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın, Soğuk Savaş'ın hızlandığı ve dehşet dengesinin oluşturulma gayretlerinde bulunulan bir döneme isabet etmesinin Cezayir açısından bir şans olduğu görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen devamında oluşan blokların şekillenmesi, Cezayir milliyetçilerinin

sahipsiz kalma endişesinden uzak bir atmosferde hareket edebilmelerini sağlamıştır. Doğu ve batı bloklarının birbirlerine karşı geliştirdikleri siyaseti değerlendirerek bağımsızlık yolunda kullanan Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi liderleri, uzun vadede istediklerini elde etmişlerdir. Öte yandan bu mücadelenin zorluğu ve adaletsizliği ikinci bölümün ortaya koyduğu diğer bir gerçek olmuştur. Savaş süresince iki taraftaki insan kayıplarındaki dengesizlik, sivil ölümlerinin çokluğu, tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen toplu öldürme ve işkence olayları bu bölümün incelenen başlıkları arasında yer almıştır.

İşkence ve kötü muamelelere tanık olanların anlatımları ile Fransız politikalarını yönlendirenlerin izledikleri siyaset, bu bölümde değerlendirilen diğer konulardır. Ortaya çıkan isyanların bastırılması amacıyla sivillere yönelik şiddetin artışının temelleri, Fransız askerlerinin sayı ve teçhizat olarak sivil ölümleriyle aynı paralellikte arttırılması, Cezayir'deki olayları hızlandıran etkenler yine ikinci bölümde incelenmiştir. Sömürge kültürüyle yetişen iki toplumun, içine düştükleri kaostan kurtulmalarını isteyen Fransız yazar ve düşünürlerin eserlerinden alınan delil niteliğindeki değerlendirmelere yer verilmiştir. Asimilasyon, yok etme, katliam ve sonuçta daha ağır muameleye maruz kalan Cezayir halkının kurtuluşunu desteklemekten başka çıkar yol göremeyen bu insanların, savaş sırasında kaleme aldıkları görüşler, birer Fransız olmalarından dolayı önem arz etmiştir. Fransa'nın uygulamalarına hangi temelde soykırım denilmesi gerektiğine kendi ifadeleri ile yer verilmiştir.

Son bölümde, soykırımın kuramsal açıklamaları çerçevesinde Cezayir'de olanların analizi yapılmıştır. Bu nedenle Uluslararası Ceza Mahkemesi açısından, özel nitelikli mahkemeler ve ulusal mahkemelerce soykırım suçlarında nasıl bir yol çizilebileceği değerlendirilmiştir. Siyasi kararlılığın, hukuk sistemlerine etkilerinin ne olabileceği ile uluslararası sistemde siyasi gücün etkinliğinin nasıl kırılabileceğine dair çıkış yolları sunulmuştur. İkinci bölümde genel hatları çizilen sömürge sistemlerinin, Cezayir'deki olayları nasıl körüklediği son bölümde ele alınmıştır. Aynı yöntem, politik psikoloji bilimi esaslarına göre, toplu öldürmelerde uygun toplumsal şartların ortaya çıkışı konusunda kullanılmıştır.

Soykırım suçunun işlendiğinin tespitine yönelik bir diğer yöntem, son bölüme eklenen uzman kişilerle kişisel görüşmelerde ortaya çıkan fikirlerin analizi olmuştur. Türkiye’de soykırım ve uluslararası hukuk konularıyla ilgili çalışma yapan kimselerin yorumlarında bir takım farklılıklar tespit edilmiştir. Bu görüş farklılıklarındaki temel kaygıların neler olduğu, yine bu bölümde yer alan konular arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVDE SOYKIRIMIN İNCELENMESİ

Cezayir'deki halka işgal süresince Fransızlarca uygulanan fiillerin soykırım boyutuyla ele alınabilmesinden önce soykırımın ne olduğu veya ne olmadığı tanımlarının açıklık kazanması gerekmektedir. Bu çalışma, hukuk alanında yapılmadığından sadece suçun ana unsurlarının verilmesi ve konunun anlaşılabilmesi gayesi güdülecektir. Anılan sebeple kanunların işletilmesi veya yargılama usul ve esasları hakkındaki tartışmalara, tanımlar dışında, ana konudan uzaklaşılabilmesi kaygısıyla değinilmemiştir.

Soykırım suçu, ilerleyen başlıklar altında incelenmekle birlikte ekler bölümünde daha farklı soykırım tanımlarına yer verilmiştir. Bu tanımlarda, tanımı yapan kişinin çalıştığı bilimsel dal ve ait olduğu ulusa göre konuya yaklaştığı dikkat çekmektedir. 1948'e kadar isimsiz bir eylem olan soykırım, İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu isimle anılmaya başlamıştır. İlerleyen başlıklar altında, 1948 sonrası dünya genelinde uluslararası hukukun konuları arasına giren soykırımın, tarihsel gelişimi sunulmuştur. Bu süreçte kurulan mahkemeler ve kuruluş süreçleri değerlendirilmiştir. Fransa'nın Cezayir'de yaptıklarından nasıl sorumlu tutulabileceği, bu mahkemelerin kuruluş şifrelerinde bulunduğundan konuya katkısı incelenmiştir.

Dünya kamuoyunda, Fransa ve Cezayir arasında yaşanan soykırım konularının, Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Bu kanı, genel anlamda eksik bir değerlendirmeye dayanmakla birlikte savaşların soykırıma olan etkisi incelenmiştir. Savaş ortamında insanların birbirlerine zarar verme olasılıklarının yükselmesi ve bu koşullarda soykırımın ortaya çıkışına vurgu yapılacaktır. Ortak inancın eksik olmasının nedeni ise bir asırdan fazla bölgede hegemonyasını tesis eden Fransa'nın uygulamalarının kısa bir dönemi kapsamadığı aksine uzun bir sürece yayıldığına değerlendirilmesidir. İşgal süresince asimilasyon temelli

pek çok politika geliştirmiştir. Bunlar arasında soykırım örnekleri yer almaktadır.

Fransa ve Cezayir gibi iki farklı toplumun bir arada yaşamış olması, birbirlerinden etkilenmelerinden doğan sorunların incelenmesini gerektirmiştir. Toplumların etkileşimi ve ulusal hafızalarındaki travmalarla birbirlerine yaklaşımı, soykırımı tetikler bir halin ortaya çıkmasına neden olarak görülmüştür. Günümüzde soykırım olarak kabul edilen pek çok örnek olayda, toplulukların ötekileştirdiği diğerine karşı yok etmek kasıtlı eylemselliği net olarak izlenmiştir. Üzerine gidilen toplumların kimliklerine daha fazla sahip çıkma isteğiyse kavganın tohumlarını geliştiren diğer bir etken şeklinde incelenmektedir. Konunun bu boyutu, psiko-politik yaklaşımla ele alınmıştır.

1. GENEL ANLAMDA SOYKIRIM YAKLAşIMLARI

“Paris’te bir adam öldürölürse cinayet; Doğu’da elli bin kişi boğazlanırsa bu bir sorun olur.”

Victor Hugo¹

Dünya genelinde kabul gören tanımlar bir suçun soykırım olup olamayacağı hakkında yorum yapılabilmesini sağlamaktadır. Soykırımın insanlık tarihinin gelişim süreci içerisindeki manalarına değinilerek yapılan uygulamaların objektifliği savunulabilse de tüm devletlerin kendi çıkarları doğrultusundaki tanımları kabul etmesini beklemek gerekecektir. Tarih boyunca gözlenen katliamların bir bölümü soykırım olarak kabul edilirken bu tanım kapsamına alınmayan pek çok toplu öldürme eylemi sahipsiz kalmaya devam etmektedir.

Yirmi birinci yüzyıla terörist faaliyetlerin artması ve özellikle ABD’deki 11 Eylül saldırılarıyla giren dünya, insanoğluna yönelik sahipsiz kalan pek çok olayı yakından incelemeye başlamıştır. Zincirleme bir etkiyle yayılan bu incelemeye dair sorgulama, halkları karşı karşıya getirmektedir. İnsanlar günlük gazetelerde toplu katliamlar ya da soykırım serilerini okumakta ve akşam haberlerinde bu olayların detaylarını seyrederek müdahil

¹ Aktaran Topalian (2004).

olmaktadırlar. Kendilerini bir şekilde yakalayan soykırım kelimesi, araştırmacıların bu yöne kaymalarına ve bilgi ihtiyacını karşılayacak yönde çalışma yapmalarına neden olmaktadır. Geçmişte sorgudan uzak tutulan vahşet anları, gerek Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dengeler adına gerekse yaratılan terör havasının sorgu metotları sonucu insanlığı bu yöne sevk etmektedir. Saklı kalan ya da saklı tutulmaya çalışılan ve insanoğlunun dikkatini çeken toplu katliamlardan biri de General Paul Aussaresses'in anılarında değindiği Cezayir Savaşı boyunca uygulanan Fransız resmi cinayetleridir (Gellately ve Kiernan, 2003:373).

Bir Fransız generalinin, kendi ulusunca gerçekleştirilen eylemleri “resmi cinayetler” olarak isimlendirmesi Cezayir halkı ve insanlık için müspet bir tutum gibi görünüyor olsa da aslında bilinçli bir şekilde tarihin perdelenmesine şahit olunmaktadır. Çünkü Fransa'nın Cezayir'e yönelik “resmi cinayetleri” ya da şiddet içeren uygulamaları veya bu çalışmanın konusunu teşkil eden soykırım eylemi sadece 1954–1962 tarihleri arasında meydana gelen Cezayir Kurtuluş Savaşı dönemini kapsamamaktadır. 1830'dan itibaren işgal topraklarını her türlü siyasetle kontrol altında tutan Fransa'nın, asıl insanlık suçlarını işlediği sömürge dönemi sorgulanmalıdır. Sömürgelerine karşı uyguladığı elde tutma siyasetinin zaman içerisinde soykırım hareketini kapsayacak noktalara vardığı görülmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detayları verilecek bu politik yaklaşımlar gözler önüne serilecektir. Fakat bundan önce kavramsal boyut ele alınmıştır.

a. Soykırımın Tanımı

Soykırım kelimesinin Türkçe karşılığı “ırk katliamı, bir insan topluluğunu ulusal, dinsel vb. sebeplerle yok etme, jenosit, genosit” olarak açıklanmaktadır (TDK Güncel Türkçe Sözlük [web], 2007). Kelimenin çıkış noktası ise ilk defa Raphael Lemkin'in Yunanca ırk veya kabile anlamındaki “*genos*” ve Latince öldürme anlamına gelen “*caedere, cide*” kelimelerini birleştirmesiyle oluşan “*genocide* (jenosit)”tir ve ırkın yok edilmesi anlamını karşılamaktadır (Değirmenci, 2007: 50). İngilizcede ise “*genocide*” kelimesi, bir grup insanın ya da bir ırkın tamamen öldürülmesi olarak açıklanmaktadır (Oxford Advanced Learner's Dictionary, 2002: 535).

Kitleler halinde insanların öldürülmesi yeni bir kavram değildir. Tarih, birbirlerine zarar veren toplulukların pek çok mezhepsel ya da kitlesel düşmanlıklar sonucu ortaya çıkan katliam örneklerine şahitlik etmektedir. Cengiz Han'ın kitlelere karşı uyguladığı öldürme siyaseti ya da Pierre L'Hermite'in² haçlı seferlerindeki isteklendirme unsurları ile Hitler ve Stalin dönemlerinin soykırım politikaları elbette farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın temelinde ise modernite yatmaktadır (Bauman, 2007: 127). Gelişen bilim ve teknoloji ışığında kullanılan metotlar gelişmiş; fakat uygulayıcıların zihniyetlerinde bir değişiklik olmamıştır. Temel amacı olan öç alma fikrinden doğan soykırımın "Holocaust" ismini alması garip bir tesadüfle yine Fransa'da gerçekleşmiştir. On birinci asırla başlayan Haçlı Seferleri'nin ilk hedefi Yahudiler'in cezalandırılması ve Avrupa'dan silinmesi olmuştur. Zaman içerisinde antisemitizme dönen bu hareket o yıllardan itibaren *Holocaust* ismi ile anılmıştır. Avrupa Musevileri'ne karşı girişilen bu yok etme akımı Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesiyle başlayan düşmanlığın sonucu doğan bir öç alma olarak değerlendirilmektedir (Demirkent, 2004: 8).

İnsanoğlunun birlikte yaşamaya başlaması ve topluluklara ayrılmasıyla gündeme gelen katliamlar arasında bulunan soykırım suçu, İkinci Dünya Savaşı'na kadar isimsiz bir eylem olarak varlığını korumuştur. Bu tarihe kadar katliam, barbarlık, vandalizm, vahşet ve cinayet gibi değişik isimlerle anılan soykırım, daha önce açıklandığı gibi, kendi ismiyle ilk olarak 1944 yılında Raphael Lemkin tarafından adlandırılmıştır (Jones, 2006: 317). Lemkin tanımında bir milletin fertlerine karşı yok etmeyi bireysel cinayetlerden ayrı tutmuştur. Buna ek olarak kişinin sadece öldürülmesi değil milli kimliğinden dolayı cezalandırılması amaçlı uygulanan her türlü eylemi soykırım tanımına dâhil etmiştir. Ona göre soykırım iki şekilde uygulanabilmektedir. Birincisi hedef kitleye karşı toplu yok etmedir. İkincisi ise kurban olarak seçilen toplumun birlikte yaşadığı büyük toplum tarafından kendi kültürlerinin empoze edilmesine maruz kalınmasıdır (Lemkin [web], 2007).

² 11. Yüzyıl başında Fransa'nın Armians kentinde doğan Pierre L'Hermite (Münzevi, Mutekif Pierre), Küçük Pierre ya da Peter Hermit ve Haçlı Seferleri hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Runciman (1986).

Kavramın, genel anlamda soykırıma maruz kalmış dini gruba üye bir araştırmacı tarafından kaleme alınması elbette basit bir tesadüf olarak görülmemelidir. Raphael Lemkin, Polonya asıllı Yahudi bir hukukçudur. Yıllardır üzerinde çalıştığı soykırım eylemine, İkinci Dünya Savaşı ile kendisi ve ailesi konu olmuştur ve Nazi Almanyası'nın işgal ettiği topraklardan kaçarak mağdur Yahudiler topluluğuna katılmıştır (Jones, 2006:8–12). Lemkin'in tanımı, genel bir çerçeve çizmiş ve özellikle Almanlar'ın Yahudi düşmanlığına karşı ortaya çıkmıştır. Bu tanım Birleşmiş Milletler (BM) tarafından geliştirilmiş ve detaylı bir sözleşme metni içerisinde 1948'de kabul edilerek yürürlüğe girmesi sağlanmıştır. Lemkin'in İngiliz diline kattığı bu kelime aradan iki yıl geçtikten sonra Uluslararası Askeri Mahkeme iddianamesinde kullanılarak resmiyet kazanmaya başlamıştır.

b. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

Uluslararası hukuk boyutunda kullanılan soykırım tanımının temelini BM Genel Kurulu'nun 9.12.1948 tarih ve 260 A (III) sayılı kararıyla gündeme gelen "Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi" teşkil etmektedir. Sözleşme 13üncü maddeye uygun olarak 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 23 Mart 1950'de onaylamıştır. 5630 Sayılı Onay Kanunu 29 Mart 1950 gün ve 7469 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. 260 sayılı kararın amacı soykırım ve benzeri suçların yargılanmasına yönelik daimi bir mahkemenin kurulmasının sağlanması olmuştur. Fakat 1989 yılına kadar konu ile ilgili bir gelişme sağlanamamıştır. Daimi mahkemenin kurulamamasındaki temel neden ise saldırı suçunun tanımı konusunda çıkan anlaşmazlıklar olmuştur (Nalcioğlu ve Kaya, 2003: 14).

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2nci maddesi detaylı olarak suçun tanımını yapmaktadır. Buna göre soykırımın anlamı:

"Milli, etnik, ırki veya dini bir grubu sırf bu niteliği nedeniyle, kısmen veya tamamen, yok etmek kastıyla:

- Grup üyelerini öldürmek;

- Grup üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek;
- Bir grubun üyelerini, kasten bunların fiziki olarak kısmen veya tamamen yok edilmesi sonucunu doğuracağı önceden hesaplanan yaşam koşulları altına sokmak;
- Grup içinde doğumları bilinçli olarak önlemeye yönelik tedbirler dayatmak;
- Gruba ait çocukları bir başka gruba zorla nakletmek;”

şeklinde izah edilmiştir (Birleşmiş Milletler [web], 2007).

Madde 2’de tarif edilen eylemlerin, madde 1’e göre barış ya da savaş zamanında olması suçun oluşmasını engellemektedir. Aynı zamanda soykırım kastıyla işlenmesi halinde grubun tamamına veya bir kısmına yönelik olmasının da bir önemi bulunmamaktadır. Madde 3’e göre ise aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- “ Soykırımında bulunmak;
- Soykırımında bulunulması için işbirliği yapmak;
- Soykırımında bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- Soykırımında bulunmaya teşebbüs etmek;
- Soykırıma iştirak etmek.”

Müteakip maddede kişilerin cezalandırılmasının şartları tespit edilmiştir. Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır. Madde 5 ile soykırım suçunu işleyen bu kişilerin mensup oldukları ülkelerce cezalandırılmalarını sağlamak amacıyla iç hukukta düzenleme yapılması sağlanmaktadır. Bunun için taraf devletler anayasalarına uygun bir şekilde soykırım suçunun cezalandırılmasına yönelik değişiklikler yapacaklardır.

Soykırım ile suçlanan kişilerin yargılanma usulleri ise madde 6’da açıklanmıştır. Soykırım fiilini veya 3üncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan sözleşmecî devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanırlar. Soykırım suçu diğer yandan suçluların iadesi bakımından siyasi suç olarak kabul edilmemekte ve

sözleşmeciler tarafından bu nedenle suçluların iade etmeyi kabul ettikleri değerlendirilmektedir.

Madde 8 sayesinde, BM ile işbirliği yapılmasının yolu açılmıştır. Sözleşmeciler devletlerden her hangi biri, soykırım fillerinin veya 3üncü maddede belirtilen herhangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, BM'nin yetkili organlarından, BM Şartı'na göre harekete geçmesini isteyebilir. 26 Kasım 1968 tarihli "Savaş Suçlarının ve İnsanlığa Karşı Suçların Zaman Aşımına Uğramaması Konusundaki Sözleşme"ye taraf devletler aynı zamanda soykırım suçunun zaman aşımına uğramayacağını kabul etmektedirler. Aynı sözleşmenin 2nci maddesi taraf devletin iç hukukunu buna göre ayarlayacağını izah etmektedir. Diğer yandan Uluslararası Adalet Divanı (UAD) bu sözleşmeye gerek duyulmadan soykırım suçunun yasaklanmasının bir hukuk genel ilkesi olduğunu çeşitli kararlarıyla teyit etmektedir (Pazarcı, 2006: 203–204). 1998'deki Roma Sözleşmesi de BM'nin yapmış olduğu tanımı aynen kabul etmiş ve buna istinaden Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) kurulmuştur (Çelik, 2004: 152). Fakat bu tarihe kadar Soykırım Sözleşmesi'nin etkili olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zaman içerisinde, Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla çözülen iki kutuplu dünyanın sonunda kurulan ceza mahkemeleri etkin olabilecek yargılamalar başlatabilmişlerdir.

Madde 8, günümüzde çok tartışılan bir konuma sahip olmaya devam etmektedir. Bu madde ile soykırıma karşı BM nezdinde harekete geçilmesi hedeflenmiştir. Soykırım Sözleşmesi'nin çıkış ya da hazırlanış amacı bu tarihten sonra meydana gelebilecek soykırımların önlenmesidir. Önleme ancak caydırıcılıklarla gerçekleşebilir. Caydırıcılığın temelinde müeyyidelerin uygulaması bulunmaktadır. İşte tam da bu noktada çifte standart uygulamalarına rastlanılmaktadır. Politik çıkarlar gereği, bir şiddet yöntemi, kolayca soykırım tanımıyla çakıştırılabilirken diğer bir devlet bu durumun soykırım dışındaki suçlardan olabileceği görüşünü savunabilmektedir. Adam öldürme suçundan, manevi işkenceye uzanan bu geniş yelpazenin hangi açıdan bakıldığına göre değişiyor olması uluslararası aktörlerin yönlendirmeleri ya da yönlendirilmelerine göre değişmektedir. Dolayısıyla

soykırım BM'nin duraksamadan müdahalesini sağlayabilecek sihirli bir ifade olmaktan uzaklaşmaktadır (Straus [web], 2005).

Bu uzaklaşmada diğer bir etken, grup kavramına yönelik olarak yapılan tanımlamalarda görülmektedir. Grup tanımına, soykırıma hukuksal açıdan bakılan bölümde yer verilecektir. Tanımsal problemlerin akademisyenler arasında yaşanmaya devam ediyor olmasının neticeleri ise devletlerin dış siyasetlerinin şekillenmesinde etkili olmaktadır. Soykırım tanımlarını ve tanımlayanları Adams Jones kitabında kronolojik olarak belirtmiştir³. Kronolojik tanımlamada dikkati çeken İkinci Dünya Savaşı sonrasında Yahudi kökenli araştırmacıların *The Holocaust* adını verdikleri Nazi Almanyası'nın işlediği katliamı dile getirmeleri olmuştur. Bunda mağduriyet psikolojisinin etkisinin bulunduğunu söylemek yanlış bir ifade olmayacaktır. 1990'lara kadar bu tarz yaklaşım tarihteki yerini korumuştur. Adeta kısır bir döngünün yaşandığı soykırım çalışanlarının oluşturduğu bu disiplin Yahudiler dışında sahipsiz bırakılmıştır. 1990'lardan itibaren gerek hatıratların gerekse de sözlü tarihlerin etkisi görülmüş ve soykırım tanımındaki Yahudi tekelinin geride kalmasına neden olmuştur. Hollywood filmleri insanların dikkatlerini bu alana çekerek soykırıma ilgili ve hassas bir kitlenin dünya genelinde oluşmasını sağlamıştır (Jones, 2006: 15). Soykırım suçunun işlenmesine sahip çıkan diğer bir grup ise azınlıklar olmuştur. Yaşadıkları devletlerde maruz kalabilecekleri bu durumla uluslararası hukukta mücadele verebilme gücünü bulduklarını hisseden azınlıklar, BM'nin bu kararı ile koruma altına alındıklarına kanaat getirmişlerdir. Çünkü insanın en temel hakkı olan yaşama hakkı bir anlamda bu sözleşme ile ilk defa garanti altına alınmaktadır (Terzioğlu, 2007: 249).

Soykırımın, Türkçe'de kullanımıyla ilgili bir sakınca dikkati çekmektedir. Diğer "kırım" tabirleri yerine kullanılan kelime bu alandaki eksikliklerden biri olarak görülmektedir. Anlam kargaşasına sebep olan bu durumun genel değerlendirmede çeviri hatası sebebiyle gerçekleştiği görülmektedir. Soykırım kelimesinin kendi tanımında gayet tamamlayıcı bir anlam bütünlüğü bulunmaktadır. Türkçe "soy" ve "kırım" kelimelerinin

³ Kitapta, 1959 yılında Peter Drost'un yaptığı soykırım tanımından 2003'teki Barbara Harrf'in yaptığı tanıma kadar 16 açıklamaya yer verilmiştir. Detayları için Bkz. EK-A, ayrıca Jones (2006).

birleşmesi sonucu oluşan “soykırım”, “genocide” ifadesinin tam karşılığı olarak kabul edilebilmektedir. Buna karşın “cide” yani “öldürme” kelimesine diğer dillerde eklenerek meydana getirilen kelimelerin de Türkçe karşılıkları literatüre eklenmelidir.

Daha açıklayıcı olmak adına son ek olarak kullanılan “*cide*”nin geçtiği yabancı kelimeler örnek verilebilir. “*Politicide*” bunlardan biridir ve Türkçe’de yaygın olarak “politik soykırım” şeklinde kullanılmaktadır. “*Omnicide*” (toptan yok etme) toplu soykırım, “*ethnocide*” (etnik kırım) etnik soykırım, “*economicide*” (ekonomik kırım) ekonomik soykırım ve “*culturcide*” (kültürel kırım) kültürel soykırım olarak tanımlanırken buna daha pek çok örnek verilebilmektedir (Yürükel, 2004: 17–21). Doğru ifade tarzları ise soykırım kelimesi kullanılmadan yapılan ve parantez içerisinde belirtilen ifadeler olmalıdır. Bu şekilde yapılacak bir tanım ancak sorunun çözümünde ve tarifinde bağlayıcı olabilecektir. Gerçek anlamların korunabilmesi bu kelimelerin “soykırım” ifadesinden ayrı olarak sadece kendi anlamlarını içerecek tarzda ele alınmalarına bağlıdır. Her ne kadar tanımdaki sınırlamalar Soykırım Sözleşmesi’nde belirtilse de konuşma dilinde kullanımı farklı yorumlara neden olabilecektir. Özellikle bilimsel çalışma yapanların bu yönde tercih geliştirmeleri daha akademik bir duruşu temsil edecektir.

Soykırımın genel tanımlarına değinmeyi müteakip bir sonraki başlık altında suçun hukuki temellerine değinilecektir. Tanımının yapılabilmesi sayesinde hukuksal boyutunun değerlendirilebildiği soykırım, bu sayede işleyenlerin cezasız kaldığı bir suç olmaktan kurtulmaktadır.

2. HUKUK VE SOYKIRIM

Bilindiği üzere hukuk, “en genel anlamda belirli bir toplumu oluşturan kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen yasalar bütünüdür” (Pazarıcı, 2006: 2). Soykırım, hukukun konusu olan bu kişiler arasında işlenen bir suç olduğundan hukuksal boyut, mutlaka incelenmesi gereken bir bölümdür. Diğer yandan soykırım suçu, hukuk kökenli bilim adamlarının ortaya attığı bir kavram olduğundan tanım hakkında yapılan çalışmalar 1970’lere kadar genellikle hukuk çerçevesinde gelişmiştir. Bu tarihten sonra boyut değiştiren

dünya genel durumu ise araştırmaların diğer disiplinlere doğru kaymasına sebep olmuştur. Sosyoloji, tarih, psikoloji, siyasal bilimler ve antropoloji gibi dallar kendi açılılarından tanım geliştirme gayreti içerisinde olmaya devam etmektedirler (Yürükel, 2004: 14).

a. Uluslararası Hukuk

Tarihte büyük oranda farklı toplumların birbirleri üzerinde tahakküm kurma saiki ile hareket etmeleri işlenen suçların uluslararasılaşması sonucunu doğurmuştur. Bu sebeple genel hukuk tanımı dışında uluslararası hukukun tanımının yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Devletler ve diğer uluslararası kişileri karşılıklı ilişkilerinde bağlayan kurallar bütünü uluslararası hukukun konusunu teşkil etmektedir (Gündüz, 1998: 2). Başlangıçta sadece devletler uluslararası hukukun konusunu teşkil etmekteyken İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte uluslararası kurum ve örgütler bu hukukun alanına girmişlerdir. Yine suçun öznesini devletle beraber kişiler oluşturmaya başlamışlardır. Pazarıcı'nın tanımına göre uluslararası hukuk (Pazarıcı, 2006: 5):

“Devletlere, uluslararası örgütlere, devlet niteliği kazanmamış örgütlenmiş topluluklara ve uluslararası toplumun bütünü'nün genel çıkarlarını ya da paylaştığı değerleri ilgilendiren bireylere ilişkin durumlarda doğrudan bireylere yönelik kuralları kapsamaktadır.”

Uluslararası hukukun taraflara göre bağlayıcılığından kaynaklanan sorun, bir takım suçların yıllarca sürüncemede kalmasına neden olabilmektedir. İç hukuktaki genel bağlayıcılık özelliğinin uluslararası hukukta bulunmaması bu duruma neden olmaktadır. Uluslararası hukukun bağlayıcı olabilmesi için muhatapların öncelikle tespit edilen hukuk kurallarını kabul etmeleri ön şartı bulunmaktadır. Dolayısıyla hukuk literatüründe uygulanan bir kuralın varlığı bunun herkes tarafından kabul edilebilir ve yargıya açık olduğu anlamını içermemektedir (Pazarıcı, 2006: 31). Uluslararası sözleşmeler, uluslararası gelenekler ve hukukun genel ilkeleri bu hukuk dalının kaynakları arasındadır. Bunlara ek olarak uluslararası yargı organlarının içtihatları ve öğretisi, uluslararası hukukun kaynakları arasında sayılmaktadır. Fakat belirtildiği gibi kuralların zorlayıcılığı etkisi, anılan

kaynakların geçerliliğinin devletlerce tanınmasıyla sınırlı olduğundan azalmaktadır.

İç hukukta görülen sıkı takip uluslararası hukukta beklenemeyeceğinden bu alanın hukuki niteliği hakkında kuşku oluşmaktadır (Anayurt, 2005: 149–150). Bu kuşku genel olarak caydırıcılığın olmamasından kaynaklanmaktadır. Caydırıcılık ise bahse konu ülkelerin siyasi veya askeri güçleri oranında gerçekleştiğinden yakın zamana kadar uluslararası hukukun galipler hukuku ya da güçlüler hukuku olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Bu yetersizlik daha da öteye taşınarak “kaba gücün egemenliği” olarak anılmıştır. Diğer bir yetersizlik 19uncu yüzyıla kadar bu hukuk dalının tamamen Avrupa devletlerinin kontrolü altında tutulmuş olmasıdır. Tekel konumunda gelişen uluslararası hukuk milletlerarası bir statüye sahip olmaktan çok uzakta görülmektedir (Çelik, 1975: 3–6).

b. Uluslararası Suç ve Soykırım Suçunun Tarihsel Gelişimi

Tarihi süreç içerisinde uluslararası suç kavramının, bir kimseye yüklenmesine verilecek ilk örnek 15inci yüzyıl ortalarında Landvogt Peter von Hagenbach’ın yargılanması olarak gösterilmektedir. Avusturya Arşidükü Charles tarafından, Hagenbach’ın ölüm kararıyla sonuçlanan bu *ad hoc* mahkemenin iddiası, masum sivil halka karşı işlenen ırza geçme, öldürme ve yağma suçlarının sanık tarafından işlenmiş olduğudur (Berberer, 2007: 10). Birinci Dünya Savaşı’na kadar geçen süre içerisindeki bir diğer girişim La Haye Barış Konferansları ile gerçekleşmiştir. 1899 ve 1907 tarihlerinde imzalanan bu belgeler savaş hukukunu düzenleyen maddeleri içermektedir. Barış konferanslarının amaçları, savaş yetkisini kısıtlamak yerine sadece uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözmek ve savaşın yürütülmesine ilişkin kuralları düzenlemek olmuştur (Çelik, 1987: 392).

Esasında, bu çalışmayı yakından ilgilendiren soykırımın tanınmasıyla ilgili sorunların kaynağında güçlü devletler için tam hâkimiyet; güçsüzler için adaletsizlikler ve yetersizlikler bulunmaktadır. Haklarının aranmasında çaresiz kalan zayıf devletler kendilerine uygarlık bahşeden batılı devletlerin

mandasını kabul etmekten ve dayatılan kültürü almaktan başka çıkar yol bulamamışlardır. Durumun aciliyeti o derecede gündeme getirilmiştir ki kendini yönetmekten aciz görülen bu halkları kendilerini idare edecek düzeye ulaştırmak “kutsal bir uygarlık görevi” olarak görülmeye başlanmıştır. Adandıkları görevi yerine getirirken işledikleri suçlar ise elbette maruz görülmeliydi. Çünkü Avrupalı tecrübeli politikacılar için evrensel değerlerin rayına oturtulması, bunları hiç bilmeyen insanlar için anlamsızdı ve elbette karşı koymaya sebep olacaktı. Medeniyet ve insanlık götürme vaadi zamanla uzaktan kontrollere, sömürge siyasetlerine ve en sonunda kendi aralarında çıkarların çatışmasına yol açarak Birinci Dünya Savaşı'na neden olan kargaşa ortamına sürüklenmeyi beraberinde getirmiştir. Kaos durumu, iki dünya savaşı arasındaki dönemde giderilememiştir. Sonuçta yeni bir dünya düzeni için bir büyük savaşa daha girişilmiştir (Çelik, 1975: 7).

Tüm bu anlatılan süreç içerisinde milyonlarca insan haklarının değil gücünün uluslararası kanunları doğrultusunda katledilmiştir ve sayısız soykırıma maruz kaldığı bilinmektedir. “Büyük Savaş” olarak adlandırılan Birinci Dünya Savaşı'nda 60 milyon insan silâh altına alınmış ve Amerika dışında tüm kıtalar bu savaştan etkilenerek yaklaşık 8 milyon asker hayatını kaybetmiştir (Büyük Larousse, VII, 1986: 3448).

Birinci Dünya Savaşı'nda itibaren güçlüler lehine çalışan ve adilane olmadığı değerlendirilen bu tutumun ortadan kaldırılmasına yönelik gayret gösterilmiştir. Uluslararası bir mahkemenin kurulması ve yargılamaların bir an önce ele alınması çabaları harcanmış olsa da başarılı olunamamıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni devletler sisteminde savaşın önlenmesine yönelik çalışmalar devam etmiştir. Fakat bunlar 1924'deki Cenevre Protokolü'ne kadar savaşı “erteleme sınırını” geçememiştir. Cenevre'de ise ilk defa savaşın yasaklanması istenmiştir. Sonuçsuz bir öneri olmaktan öteye geçemeyen bu teşebbüsü 1925 tarihli Lokarno Antlaşmaları takip etmiştir. Çünkü Cenevre Protokolü onaylanmamıştır. Lokarno'nun eksik kalan yanı ise sadece antlaşmaya taraf olan ülkeleri bağlayıcı tarzda hazırlanması olmuştur. Yine de 1936 yılına kadar gündemde kalan Lokarno, Nüremberg

Mahkemeleri'nde savaş sorumlularının yargılandığı davalarda ihlal edildiği gerekçe gösterilen bir protokol olmayı başarabilmiştir (Gündüz, 1998: 43–44).

Milletler Cemiyeti'nin 24 Eylül 1927 tarihli Genel Kurul kararı "her çeşit saldırı savaşının yasak olduğu ve yasak kalacağı" hükmü ile kabul edilmiştir. Uluslararası hukuk adına müspet bir gelişme niteliğini taşıyan bu karar ise bağlayıcı gücünün olmaması ve Genel Kurulun bu çeşit yeni bir kural koyma yetkisi bulunmadığı gerekçeleriyle etkili olamamıştır. Aynı dönemde imzalanan bir diğer antlaşma ise Briand-Kellogg Paktı'dır. 27 Ağustos 1928 tarihinde, Paris'te imzalanmasıyla Paris Paktı olarak bilinen ve Temmuz 1929'da yürürlüğe giren belge uluslararası hukuk alanında, uyuşmazlıkların çözümündeki "savaşı meşru sayan" anlayışa son vermiştir. Yine de "yasal savunma amaçlı savaş" için bir hüküm getirilmemesi ve görüşmelerin Milletler Cemiyeti'nde yapılmamış olması bu paktın kısa zamanda tesirsiz kalmasına neden olmuştur (Çelik, 1987: 396–400).

İlerleyen dönemde gelişen siyasi ortam ilişkileri germiş ve bu tür antlaşmaların gündemden düşmesini gerektirmiştir. Artan ulusal akımlar insan hakları ya da uluslararası hukukun geliştirilmesi yönündeki çabalara engel olmuş ve özellikle Alman Sosyalist İşçi Partisi'nin iktidara gelişi yeni düzenin habercisi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na neden olan gelişmelerin akabinde savaşın başlamasıyla o zamana kadar görülmemiş bir şekilde savaş suçu ve cinayet işlenmiştir. Genel savaş usulleri dışında uygulamalar ve toplama kamplarındaki kötü muameleler savaşın devam ettiği dönemde bu suçu işleyenlerin yargılanacağına dair açıklamaların yapılmasına neden olmuştur (Meray, 1962: 551). Özellikle Yahudilere uygulanan sistematik yok etme politikası vahşet boyutlarını zorlamış ve milyonlarca insanın katline neden olurken diğer yandan uluslararası hukukta bireyin sorumlu olması gerektiği savını kuvvetlendirmiştir. Yahudi soykırımının Alman topraklarını içeren bir coğrafyada gerçekleşmiş olması savaş hukukuna farklı bir açıdan yaklaşmayı gerektirmiştir. Daha önceden ülke toprakları dışındaki sivillere karşı işlenen suçlardan dolayı uluslararası yargıya konu olan sorumluların artık kendi ülkelerinde işledikleri suçlardan dolayı sorumlu tutulmaları gereği ortaya çıkmaktaydı (Berberer, 2007: 18).

Almanya'nın kayıtsız şartsız tesliminden sonra yapılan bu açıklamaların uygulanmasına geçilmiş ve hukukun devreye girmesi sağlanabilmiştir. Londra Antlaşması'ndan iki hafta önce 26 Temmuz 1945'te dört büyükler olarak adlandırılan ülkeler⁴ yayınladıkları Postdam Bildirisi ile Japon idarecilerinin Nazi Almanyası'nda olduğu gibi aynı suçlardan cezalandırılacaklarına dair kararlılıklarını beyan etmişlerdir (Cassese, 2003: 332). 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Antlaşması'yla Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (NUACM) kurulmuş ve yargı alanı belirtilmiştir. Mahkemenin bu şehirde kurulmuş olması dikkat çeken diğer bir konudur. Nazi dönemi Almanyası'nın tüm toplantı, gösteri, propaganda ve törenlerine mekân olarak seçilen kent, savaş sonrası galipler tarafından bilinçli olarak tercih edilmiş ve hezimete vurgu yapmak üzere yapılandırılmış olduğu görüşü hâkimdir.

Nüremberg Mahkemesi Kuruluş Senedi'nde ve mahkemenin kararında tanınan milletlerarası hukuk prensiplerinde ve ekli statüde barışa karşı suç, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar tanımlanmıştır. Antlaşmanın 6. Prensibi'nde bu suç türleri izah edilmiştir. Buna göre "barışa karşı suç" kategorisini tarif ederken:

"Bir saldırı harbini veya milletlerarası antlaşma, anlaşma veya garantilerin ihlal edilmesi suretiyle vuku bulan bir harbin idaresi, hazırlanması, çıkarılması ve idamesi veya herhangi birinin tahakkuku için mükerrer bir plana veya komploya iştirak etmek"

ifadelerini kullanmıştır. "Savaş Suçu" ise :

"Savaş yasalarının ve yapılageliş kurallarının çiğnenmesi; işgal altında bulunan ülkelerde sivil halkın öldürülmesi, bunlara kötü muamele bulunulmasını veya köle olarak çalıştırılmak amacıyla veya diğer herhangi bir amaçla tehcir edilmesini; harp esirlerinin ve denizdeki kişilerin öldürülmelerini veya kamu veya kötü muameleye tabi tutulmasını, rehinelere öldürülmesini, kamusal veya özel kişilere ait malların yağma edilmelerini, kent ve köylerin hiçbir neden yokken yakılmaları askeri zorunlulukların haklı kılmadığı yakıp yıkma ve yok etmeleri"

tanımını içermektedir. Prensibin "c" bendinde "İnsanlığa Karşı Suçlar" tanımı:

⁴ Birleşik Devletler, Sovyetler Birliği, İngiltere ve Fransa.

“Savaştan önce veya savaş sırasında sivil halkın öldürülmeleri, kök kazıma, tutsak olarak kullanmalar, sürgünler ve diğer insanlığa karşı eylemler ve mahkemenin yetki alanına giren herhangi bir suçun işlenmesi için veya bu suçla ilgili olarak siyasi, sosyal ve dinsel nedenlerle işlenen ve işlendikleri ülkenin iç hukukunda bir yasanın çiğnenmesi sayılan veya sayılmayan kısıcı davranışlar”

şeklinde izah edilmiştir. Dönemin hukukçularının, soykırım suçunu tanımlarındaki kaygılarından biri Nürnberg Mahkemeleri’nde izah edilen savaş suçu, insanlığa karşı suçlar ve barışa karşı suçlar kavramlarının tariflerinden uzaklaşabilmek olmuştur⁵. Soykırımın farklı bir yapıda olmasına rağmen sürekli olarak yukarıda açıklanan tanımlara teğet ifadeler kullanma ihtiyacı duyulmuştur. 1948 Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı döneminde ortaya çıktığından bu kaygı daima hissedilmiş ve daha farklı bir özellik arz eden soykırım, kendi alanında tutulmaya gayret edilmiştir. Bunun bir diğer nedeni “Savaş ve Soykırım” bölümünde üzerinde durulduğu gibi, iki kavramı birbirinden ayıran unsurlar aynı zamanda birbiri içerisine girmesine de neden olan ayrıntılardır.

Nürnberg Mahkemeleri ile bireylerin sorumluluklarının gündeme geldiği belirtilmişti. 20 Kasım 1945’te başlayan ve 1 Ekim 1946’da kararın okunmasıyla sona eren mahkemede 11 Alman devlet adamı ve askeri ölüm cezasına ve diğer 7 şahıs değişik cezalara çarptırılarak cezaları infaz edilmiştir (Meray, 1962: 553). Daha önceden genel bir kabulle savaş suçlarından devletlerin yargılanacağını öngören anlayış değişmiş ve şahıs bazında yargılamaların doğru olacağı fikri uygun görülmüştür. Diğer yandan Nürnberg’in eleştirildiği görüşler de mevcuttur. İlk olarak galipler tarafından kurulan bir mahkeme oluşu eleştirilmiştir. Hâkimler ve savcıların zafer kazanan ülkelerden olması adil bir yargılamaya engel olarak görülmüştür. İkinci husus “doğal hâkim” ilkesinin ihlal edildiğidir. Savaştan önce böyle bir mahkeme bulunmamaktadır. Üçüncü itiraz konusu, hukukun diğer bir temel ilkesi olan “kanunsuz ceza” olmayacağı prensibidir. 6ncı madde ile tanımlanan suçların savaş öncesi bulunmaması bu görüşü desteklemektedir. Mahkeme kararlarına gelen diğer itiraz yargılananların mağlup devletlere

⁵ Nürnberg Mahkemesi kuruluş senesinde ve mahkemenin kararlarında tanınan uluslararası hukuk prensipleri için Bkz. Gündüz (1998).

mensup insanlar olması boyutudur. Aynı suçu işlemiş olabilecek galip devletlerin vatandaşları bu mahkemenin sanıkları konumunda olmamışlardır (Bozkurt, 2006: 97).

Nüremberg'i, Tokyo Uzak Doğu Uluslararası Ceza Mahkemesi takip etmiştir. Fakat her ikisi de özel amaçlı yargılama yapmak üzere kurulan *ad hoc* olma konumlarından çıkamamışlardır (Odman, 2002: 90–91). Kısaca Tokyo Askeri Mahkemesi olarak adlandırılan ve Japon kuvvetlerinin askeri sorumluluğunu yargılamaya yönelik oluşturulan mahkeme 29 Nisan 1946'da yargılamalara başlamış ve Mayıs 1946 ile Ekim 1948 tarihleri arasında yargılanan 25 kişiden yedisi hakkında idam kararı verilmiş; diğerleri ise değişik oranlarda hapis cezasına çarptırılmıştır (Bozkurt, 2006: 98). 1949 yılı sonuna doğru çalışmalarını bitirebilen ve Nüremberg prensiplerine göre faaliyet gösteren mahkeme sonucu yargılanan 4200 Japon'dan 700'ünün idamına karar verilirken 2500 sanık ise çeşitli cezalara çarptırılmıştır (Meray, 1962: 557).

Tokyo Askeri Mahkemesi'ne getirilen eleştiriler Nüremberg'dekilere benzer olmuştur. ABD'nin Pearl Harbor baskınına karşı intikam duyguları içerisinde hareket ettiği ya da tam tersi anlayışla Japonya üzerinde kullanılan atom bombasının yarattığı Amerikan ulusal suçluluk hissinin telafisine çalışıldığı şeklinde yorumların yanında adaletin tecelli ettiğine dair görüşlere rastlanılmıştır (Cassese, 2003: 332).

1949 yılı içerisinde gerçekleşen diğer bir gelişme 12 Ağustos tarihli Cenevre Sözleşmeleri olmuştur. Kara ve deniz birliklerindeki yaralıların durumlarının iyileştirilmesi, savaş esirlerinin durumu ve savaş zamanında sivillerin korunmalarına yönelik düzenlemeler içeren bu sözleşmenin gelecekte kurulacak mahkemelere zemin hazırlayan unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Örneğin Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)'nin statüsü incelendiğinde 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ihlâlinin mahkemenin yargı yetkisine dâhil edilmiş suç kategorileri arasında yer aldığını görülmektedir (Alibaba, 2000:186).

Uluslararası mahkemeler açısından konuya yaklaştığımızda insanlığa karşı suçların yargılandığı iki ayrı mahkemenin daha kurulmuş olduğu bilinmektedir. Bunlar 1993 yılındaki EYUCM ile 1994'teki Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'dir (RUCM). Bu iki mahkeme Tokyo ve Nüremberg mahkemelerinden yetkilendirme şekliyle farklılık arz ederken belli bir zaman diliminde gerçekleşen suçların yargılanması ve geçici görevli olmaları sebebiyle aynı işlevi yürütmüşlerdir. Sonuçta geçici ve sınırlı yetkili mahkemelerdir (Nalcioğlu ve Kaya, 2003: 13–14). Kalıcı bir mahkeme kurma çabası bu tarihlerden sonra devam etmiştir. Ruanda ve Eski Yugoslavya mahkemelerinin kurulma kararları UCM'nin bir an önce faaliyete geçmesinde etkili olduğu düşünülmektedir (Aksar, 2003: 19).

Çalışmanın esas konusunu teşkil eden Cezayir ve Fransa örneklerine yapılacak vurgular ve konu bütünlüğünün dağılmaması adına ceza mahkemeleri hakkında detaylı bilgi verilmemesi tercih edilmektedir. Genel özelliklerine değinilmesinin daha işlevsel olacağı ve çalışmada kullanılan kavramlar olmaları bakımından tanımlanmalarının gerekliliği değerlendirilerek üç başlık altında ele alınmışlardır.

c. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM)

SSCB'nin dağılması sonrası Avrupa'daki milliyetçilik akımları körüklenmiş sonuçta milyonlarca insanın etkileneceği savaşlar yaşanmıştır. SSCB'nin aksine Yugoslavya'nın parçalanması kanlı olmuştur ve bu daha çok geçmişte yarım kalan aşırı milliyetçi çıkar kavgalarının devamı niteliğinde gelişmiştir (Ülger, 2003: 18). Geçmişin küllenen çatışmaları yeni ırkçı yaklaşımlarla gün yüzüne çıkarak yüz binlerce masum insanın soykırıma maruz kalmasına neden olmuştur. 1992 ile 1995 arasında uluslararası kamuoyunca engel olunamayan çatışmalar sonucu Yugoslavya'da 250.000 kişi ölmüş, milyonlarcası mülteci konumuna düşmüş ve sayılamayacak sayıda kadın tecavüze uğramıştır (Byers, 2007: 33).

Bu gelişmeler yaşanırken BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) 25 Mayıs 1993 gün ve 827 sayılı kararı ile EYUCM kurulmuştur. Kararda mahkemenin resmi adı "Eski Yugoslavya Ülkesi İçinde 1991'den İtibaren,

Uluslararası İnsancıl Hukukun Ciddi İhlallerinden Sorumlu Kişilerin Yargılanması İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi” şeklinde yer almıştır (Bozkurt, 2006: 99). BM Antlaşması'nın VII. Bölümü olan “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Fiili Halinde Yapılacak Hareket” kapsamındaki önlemler gerekçe gösterilerek oluşturulan bu mahkeme Ruanda Mahkemesi'nde olacağı gibi yargı yetkileri sınırlı bir kuruluştur. Kişi, konu, yer ve zaman bakımından sadece anılan savaşı kapsayacak bir yetkilendirme esastır.

Mahkemenin yetkisine giren suçlar, madde 2 ile 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ağır ihlalleri, madde 3 ile savaş yasa ve geleneklerinin ağır ihlalleri, madde 4 ile soykırım ve madde 5 ile insanlığa karşı suçlar olarak tanımlanmaktadır. EYUCM'nin özelliği hapsetme, ırza geçme ve işkenceyi de insanlığa karşı suçlar kapsamına almasıdır. Daha önce adam öldürme, imha, köleleştirme, sürgün, politik-ırksal veya dinsel temellere dayalı zulümler statüler içerisinde tanımlanırken EYUCM'de diğer üç suç da eklenmiştir. EYUCM'nin suçlara yaklaşımında savaş sırasında ve sivillere yönelik işlenmiş olma özelliklerinin arandığına dikkat edilmelidir (Ekşi, 2003: 91–95). İlk büyük duruşma Dusko Tadic'in yargılandığı Omarska Toplama Kampı davası olmuştur ve 1996'da sonuçlanabilmiştir, EYUCM'nin soykırım suçundan yargıladığı şahıslar Radovan Karadzic ve Ratko Kladic olmuştur. Diğerleri daha farklı insanlık suçları kapsamında yargılamalarla mahkemeye getirilmişlerdir (Selver, 2003: 174–175). EYUCM gruplara ya da organizasyonlara yönelik bir yargılama yetkisine sahip değildir, kuruluş amacı itibarıyla sadece gerçek kişileri yargılayabilmektedir (Bozkurt, 2006: 99).

La Haye'de kurulu bulunan mahkeme, 1993'den bu yana görevini sürdürmektedir. Eski Yugoslavya Mahkemesi Statüsünün devlet başkanı imtiyazının uluslararası suçlar söz konusu olduğunda geçerli olmadığı hükmünü içermesi ve ırza tecavüz gibi cinsiyete dayalı suçların mahkemenin yargı yetkisine dâhil edilmiş olması en etkin taraflarını oluşturmaktadır (Alibaba, 2000:189).

ç. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)

UCM'den önceki özel amaçlı mahkemelerden biri olan Ruanda Mahkemesi, BMGK'nin 8 Kasım 1994 gün ve 955 sayılı kararı ile kurulmuştur. EYUCM'de olduğu gibi BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'ne dayanılarak aynı gerekçelerle teşkil edilmiştir (Ekşi, 2004: 28).

İki mahkeme arasındaki en önemli fark RUCM'nin savaştan sonra göreceli de olsa barışın sağlandığı bir dönemde kurulmuş olmasıdır (Bozkurt, 2006: 100). Bu mahkemeyi EYUCM'den ayıran özelliklerden biri insanlığa karşı suçların barış zamanı da işlenebileceği tezini kabul ederek hareket etmesidir. Bunun dışında madde 3 ile belirtilen ve mahkemenin yetkisine giren suçlar Yugoslavya'daki mahkemeyle aynı özellikleri taşımaktadır (Ekşi, 2004: 95–96). Ruanda Mahkemesi, kadınlara karşı uygulanan ağır cinsel suçların soykırım kapsamında değerlendirilmesine karar vererek bu fiili uluslararası yargılamalarda içtihat haline getirmiştir (Gellately ve Kiernan, 2003:380).

Ruanda'da bu tip bir mahkemenin kurulmasında etkili olan olaylar Belçika'nın ülkede Hutu ve Tutsi kimliklerini belirginleştirme ve zaman içerisinde bu iki grubu birbirlerine düşürecek siyaset izlemesinden kaynaklandığı görüşü hâkimdir. Nüfusun % 9'unu oluşturan Tutsiler, iyi eğitilmiş olduklarından tüm devlet kadrolarında kilit konumları almışlar ve ilerleyen dönemde bu kadrolaşma nüfusun % 90'ını oluşturan Hutular'ca ve Hutular'ı destekleyen batılı güçlerce başkaldırma ve isyan gerekçesi olarak kullanılmıştır. 6 Nisan 1994'ten itibaren gerçekleşmeye başlayan Tutsi soykırımı, üç aya yakın bir dönemde 800.000'e yakın insanın vahşi metotlarla öldürülmeleriyle sonuçlanmıştır.

Yaşanan vahşetteki sorumluların cezalandırılması amaçlı RUCM, EYUCM'nin kuruluşundaki dış baskıya ihtiyaç duymamıştır. İlk dönemlerinde bizzat Ruanda hükümeti tarafından desteklenerek kurulan mahkemeye, ilerleyen safhalarda yine hükümetin karşı çıkması söz konusu olmuştur (Bozkurt, 2006: 101). Buna sebep olarak mahkemenin hükümet çıkarlarına uygun davranmaması gösterilmektedir. Mahkemenin bir devlet başkanını

yargılamadaki ilk olma özelliği geri çekilen desteğin nedenini izah edebilmektedir.

RUCM, zaman kısıtlaması sebebiyle eleştirilmiştir. Bahse konu suçluların sadece belirlenen zaman aralığından⁶ sorumlu tutulması bu tarihten önce veya sonra işlenen suçlardan dolayı Hutular'ın cezasız kalmasına sebep olmuştur.

d. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)

UCM, devletlerin uluslararası hukuk kapsamında işleyebilecekleri en ağır suçlar olan soykırım, diğer insanlığa karşı suçlar ile savaş suçlarını soruşturmak amacıyla devletlerin uluslararası toplumu tarafından yaratılan daimi, bağımsız bir yargı organıdır. Uluslararası Ceza Mahkemesi şeklinde isimlendirilmesine rağmen Uluslararası Ceza Divanı olarak anılmasının daha doğru olacağı görüşünde olanlar bulunmaktadır. Bu görüşün hareket noktasında UCM'nin devamlılık statüsü bulunmaktadır. UCM sadece bir mahkemeden oluşmadığından divan olarak adlandırılmasının uygun olacağı savunulmaktadır. UCM'nin geniş yetkilerinin olması ve ulusal mahkemeler üzerindeki etkisinin bunu gerektirdiği düşünülmektedir (Güney, 2007). Bu çalışmada, genel kabul gören şekli olan UCM ile anılması tercih edilmiştir.

Uluslararası hukukun özel bir dalı olan Uluslararası Ceza Hukuku'nun işletilmesi adına UCM'nin gerekliliği sürekli vurgulanan bir gerçek olmuştur. Bu maksadın yerine getirilmesi çalışmaları içerisinde BM Uluslararası Hukuk Komisyonu ilk defa BM Genel Kurulu'nun 1989 gün ve 44/39 sayılı kararı ile UCM'yi kurmakla görevlendirilmiştir. İlerleyen tarihlerde ve farklı oturumlarda ele alınan bu karar gereği Hazırlık Komitesi kurulmuş ve mahkemenin faaliyete geçmesinden önceki teorik altyapının hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. BM Genel Kurulu, 1993'de aldığı diğer bir kararla UCM Statüsü'nün hazırlanmasına onay vermiş ve Hazırlık

⁶ RUCM, 1 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda sınırları içerisinde işlenen suçların faileri ile Ruanda vatandaşı olup komşu ülkelerde anılan suçları işleyenlerin yargılanması amacıyla kurulmuştur. Daha fazla bilgi için Bkz Cassese (2003).

Komitesi'nin çalışmaları neticesinde ortaya konan statü 17 Temmuz 1998'de oylanarak kabul edilmiřtir⁷.

Yapılan çalışmaların ilk hedefi çok farklı ulusal hukuk anlayışlarını temsil eden görüşlerin aynı başlık altında toplanabilmesi olmuştur. Genel anlamda kıta Avrupası ve Anglo Sakson hukuk sistemlerinin bir araya geldiği ve doğal olarak değişik mülahazaların yaşandığı bu ortamda aynı statüde buluşabilmek uzun yılları alan gayret ve fedakrlıklar sonucu başarılabilmiştir (Bayıllıoğlu, 2007: 55). Her geçen gün yaptırım gücünü arttırmak için yeni açılımlar geliştiren uluslararası hukuk dalı, UCM'nin kurulmasıyla bu yolda büyük bir adım atmıştır. Kararın, İtalya'nın başkenti Roma'da alınması nedeniyle Roma Statüsü olarak da anıldığı görülmektedir. ncekilerin aksine *ad hoc* olma durumunda bulunmayan ve meydana gelebilecek olaylara ilişkin belirlenen bu statü 1 Temmuz 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ekşi, 2004: 149). Dikkat çeken özelliği statünün 6ncı maddesidir. Bu madde ile insanlığa karşı işlenen suçlardan ayrılan soykırım, üstün ve özel bir konumda değerlendirilerek uluslararası kamuoyu açısından önemi vurgulanarak en ciddi suç kapsamına alınmıştır.

Mahkeme, aşağıdaki durumlarda kişiler hakkında soruşturma açmak için yetkilidir:

- Suçlar Roma Statüsü'n onaylayan devletin toprakları dâhilinde işlendiğinde;
- Suçlar Roma Statüsü'n onaylayan devletin vatandaşı tarafından işlendiğinde;
- Roma Statüsü'n onaylamayan bir devlet, suç karşısında mahkemenin yargı yetkisini kabul ettiğine dair bir bildirimde bulunduğunda;
- Suçlar, uluslararası barış ve güvenliği tehdit veya ihlal edildiği durumlarda işlendiğinde ve BM Güvenlik Konseyi durumu BM şartı Bölüm 7'ye uygun şekilde mahkemeye gönderdiğinde, mahkeme yargılamaya yetkilendirilmiş sayılmaktadır.

⁷ UCM hakkında daha fazla bilgi için Bkz. "Uluslararası Temel Belgeler Derlemesi" <http://www.ihop.org.tr/dosya/ucm/ucm.pdf>.

UCM, uluslararası toplum tarafından, ulusal mahkemelerin tamamlayıcısı olarak hareket etmek üzere kurulmuştur ve Türkiye'nin dâhil olmadığı 105 devletin imzaladığı bir antlaşmayı temel olarak kabul etmektedir⁸.

UCM'nin kuruluş nedenleri beş ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar:

- Uluslararası hukukta mevcut bir hukuksal boşluğu doldurmak,
- Yaygın ve sistematik olarak işlenen uluslararası suçlar sebebiyle faillerin cezasız kalması yönündeki kötü uygulamaları ortadan kaldırmak,
- Uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder nitelikteki çatışmaların kalıcı bir barış ile sona ermesine yardım etmek,
- Geçici nitelikte kurulmuş bulunan uluslararası mahkemelerin olumsuzluklarını gidermek (özellikle galiplerin adaleti anlayışını ortadan kaldırabilmek),
- Ulusal ceza sisteminin daha etkin işlemesini sağlamak, amacıyla kurulmuştur⁹.

UCM 2003 yılından bu yana, insanlığa karşı suçların araştırılması ve sorumluların cezalandırılabilmesi için dünya genelindeki çalışmalarını sürdürmektedir. Uganda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Darfur bölgesinde meydana gelen olaylarda statünün yetkilendirdiği suçların işlendiği yolundaki iddialar mahkeme bünyesinde değerlendirilmektedir.

Ulusal ceza sistemleri değerlendirildiğinde, dünya genelinde, iç hukuklarında soykırım suçunu düzenleyen ülkelerin bu suçu ağırlıklı olarak "insanlığa karşı suçlar" başlığı altında ele aldıkları görülmüştür. Bunun yanında soykırımı uluslararası bir tehdit şeklinde niteleyen ülkeler de bulunmaktadır¹⁰.

⁸ UCM'nin yapısal özellikleri ve dava detayları için Bkz. <http://www.icc-cpi.int/home.html&l=en>.

⁹ Daha fazla bilgi için Bkz. Nalcioğlu ve Kaya (2003).

¹⁰ Ülkelerin, soykırım suçlarına karşı iç hukuklarındaki düzenlemeleri için Bkz. Değirmenci (2007).

e. Ceza Mahkemeleri Hakkında Genel Değerlendirme

Uluslararası hukukun gelişimi içerisinde, insanlığa karşı suçların cezalandırılmaları gerektiği bilincinin uluslararası kamuoyunda yer ettiği görülmektedir. Bu haklı yer elbette kurulan mahkemeler ve kararlarıyla sabitlenmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar genel olarak devletin ulusal sınırları içerisinde kendine yer bulan bu sistem La Haye ile birlikte devletlerin savaş sırasında işledikleri suçların sorgulandığı bir süreci yaşamış ve günümüze değin toplumların desteğiyle araştırılmaya devam edilen suçlar olma özelliğini korumuşlardır. Yine de konuyla ilgili olanların mahkemelerin çalışma prensiplerini eleştirdiklerine sık sık rastlanmaktadır. Bu eleştirilerin temel amacının insanlığa karşı işlenen suçların cezasız kalmamasına yönelik çabalar olduğu değerlendirilmektedir.

UCM, EYUCM ve RUCM arasındaki temel fark suçların işlenmiş olduğu dönemlerdir. EYUCM, Nüremberg'de görülen yaklaşımı sergilemiş ve sadece savaş sırasındaki eylemlerle ilgili yargılamalara sahne olmuştur. RUCM ve UCM ise savaş zamanında işlenmesinden ziyade suçların yaygın ve sistematik bir saldırı olması, sivillere yönelik olması, siyasi, ulusal, ırksal, etnik veya dini temele dayalı olması prensiplerinin ihlali öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Yaklaşımın temelinde Ruanda'daki saldırıların normal savaş ya da çatışma prensiplerinden çok farklı cereyan etmiş olması ve klasik silahlar veya yöntemlerden ziyade vahşet manzaralarının ortaya çıktığı pala, bıçak ve satırların kullanıldığı uç örnekleri içermesi olmuştur. Neticede RUCM savcılarının aradığı kriterler, uygulanan yaygın ve sistematik saldırılardaki insanlığın ortak değerleriyle bağdaşmayan motiflerdir.

Eleştirel açıdan bakıldığında UCM'de zaman kısıtlamasını geriye dönük kabul ettiği görülmektedir. Yani 1 Temmuz 2002 tarihinden önce meydana gelen olaylar, yargılama dışına alınmıştır. Yine diğer bir belirleyici unsur, sadece şahısların yargılanmasının kabulüdür.

UCM'nin bu çalışmayı ilgilendiren en önemli katkısı yargı yetkisinin tamamlayıcı olmasıdır. Birincil yargılama yetkisi ilgili devletlerin ceza mahkemelerine aittir. Ulusal hukukun göstermelik yargılama yapması,

yargılama sonucu göstermelik ceza vermesi veya yargılama yapacak kapasiteye sahip olmaması durumlarında UCM devreye girecektir (Bozkurt, 2003: 103). Bu tamamlayıcılık özelliği, Fransa'nın günümüzdeki yaklaşımını engelleyebilecek bir durum gibi gözüküyor olsa da geriye yönelik işletilememesi ve Roma Statüsü'nün "davanın kabulüne engel durumları" belirleyen 17nci maddesi gereği UCM yargılaması Cezayir'deki soykırım suçluları için geçerli olmayacaktır. Fakat tamamlayıcılık özelliği ileride kurulabilecek yargı sistemlerine örnek bir zemin oluşturabilecektir¹¹.

Şiddetin değerlendirilmesindeki ortak düşünce yapılanların sivillere yönelik olmasıdır. Sivil tanımındaki farklı yaklaşımlara rağmen bahse konu tüm mahkemelerin aynı görüşte birleştikleri görülmektedir. Genel anlamda çatışmaya taraf olan silahlı kuvvetler dışındakiler sivil olarak anılmakta ve bunlara yönelik eylemler ceza mahkemelerinin konularını oluşturmaktadır (Azarkan, 2003:288). Bu tanım 1977 tarihli Cenevre Sözleşmesi Ek I. Protokolü madde 50'deki tanımla örtüşmektedir. Madde 50:

Sivillerin ve sivil halkın tanımı:

"1. Sivil, Üçüncü Konvansiyonun madde 4 (A) (1), (2), (3) ve (6)'sında ve bu Protokolün madde 43'ünde sözü edilen kişi kategorilerine girmeyen kişilerdir¹². Bir kişinin sivil olup olmadığı konusunda kuşku olması durumunda, söz konusu kişi sivil sayılacaktır.

2. Sivil halk sivil olan tüm kişilerden oluşur.

3. Sivil halk içinde sivil tanımına uymayan bireylerin olması, halkın sivil niteliğini bozmaz."

Uluslararası hukuk açısından ele alındığında soykırım, uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerden özel hukuk kişilerini bağlayan bir suçtur. Başka bir ifadeyle devlet yerine bizzat soykırım suçunu işleyen gerçek kişilerin yargılanabildiği bir kavramı karşılamaktadır. Diğer yandan her suç soykırım kapsamına sokmanın işlenen suç hafifleteceği ortadadır. Bu amaçla çalışmanın ilerleyen başlığı altında suça hukuki terim olması

¹¹ Fransa 18 Temmuz 1998'de Roma Statüsünü imzalamıştır. Cezayir ise Türkiye gibi, halen bu statüyü kabul etmeyen ülkeler içerisinde bulunmaktadır.

¹² Madde 43 "Silahlı Kuvvetler" tanımını içermektedir. Bu kişilerin tanımları ve Cenevre Sözleşme metninin tamamı için bkz. <http://www.msb.gov.tr/asad/default.php?page=SCH6>.

açısından değinilecek ve yaşanan sorunlara açıklık getirilmeye gayret edilecektir.

f. Bir Suç Olarak Soykırımın Değerlendirilmesi

Çalışmanın temel konusunu oluşturan soykırım, ancak sağlam temellere dayanılarak yorumlanabilecek bir kavramdır. Bu temellerin en başında bulunan konu ise hukuki boyutudur. Hukuk alanında yapılan çalışmalarda “Kamu Hukuku” boyutunda değerlendirilen soykırım suçu hakkında genel prensiplere dayalı özetleyici bilgiler verilmeye gayret edilecek ve detaylı bir hukuk sentezinden daha ziyade suçun oluşabilmesinde temel yapı taşlarına değinilecektir.

Bu maksatla suçun genel özelliklerinin izahı ile konuya yaklaşılmasının daha anlamlı olacağı kabul edilmiştir. Suç genel kabul gören tanımıyla “kusur yeteneği bulunan bir kimsenin tipe uygun, hukuka aykırı ve kusurlu olan hareketine verilen isimdir” (Arslan ve Azizağaoğlu, 2004: 57). Bütün suçların ortak özellikleri yasal unsur, hukuka aykırılık unsuru, maddî unsur ve manevî unsur olmak üzere dört unsurdan meydana gelmektedir (Alacakaptan, 1975: 10). Soykırım suçunun bu sırayla incelenmesi gerekmektedir.

(1) Soykırım Suçunun Konusu

(a) Suçun Maddi Konusu

Konu ile ilgili yapılan araştırmalar farklı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Özellikle tanımda kullanılan grup ifadesinin neyi kapsadığı ya da kapsamadığı bir soru işareti olarak zihinleri yormaktadır. Sözleşmede yer alan milli, etnik, ırki ve dini özelliklere göre gruplara ayrılma objektif değerlendirmeler neticesinde yapılmalıdır. Sadece bu şekildeki bir yaklaşım, grubun maddi ve manevi varlığının devam ettirilmesini sağlayabilecektir.

Literatüre yeni grup tanımlarının girmesi farklı politik görüşlerin doğrultusunda gerçekleşmektedir. Soykırım sözleşmesindeki grup tanımına

siyasi gruplar eklenmek istenmiş fakat 1948'deki nihai metin, siyasi gruplara karşı girişilen yok etme fiillerinin soykırım olamayacağı yönünde gelişmiştir. 1946 yılında BM'e soykırım tanımına ilişkin olarak verilen teklifte politik grupların eklenmesine olumlu yaklaşılmıştır. Raphael Lemkin, isim babası olarak soykırımı tanımlarken daha farklı temellere oturtma gayretinde olmuştur. Özellikle soykırımı maruz kalan grubun tarifindeki yaklaşımı BM'nin kabul ettiği kapsamdan farklı bir çerçeveye çizmiştir. Lemkin'in tanımında grup içerisinde sayılabilecek pek çok unsur bulunmaktadır. Çünkü siyasal gruplar ve diğer grupların tanıma eklenmesi gerektiğini savunmuştur. Hatta bazı bölümlerde azınlıklar ve grup kavramlarını birbirlerinin yerine kullanarak daha geniş bir kapsam yaratmıştır (Kurşun, 2003:80). Dolayısıyla tanımın netleşmesi adına BM'nin yayınladığı son metinde bunlara yer verilmediği görülmektedir.

Bu yönde hareket etmenin nedeni olarak Sovyetler Birliği'nin baskısını kabul eden araştırmacılar bulunmaktadır. 1930'larda büyük bir coğrafyada pek çok insanın ölümüne neden olan Josef Stalin idaresi, bu ihtimalin değerlendirilmesine neden olmuştur (D'amato, 2007: 3). Siyasal ya da politik grupların soykırım suçu içerisindeki grup kavramının dışında tutulması gerektiğinin temelde üç gerekçesi öne sürülmektedir. Bunların başında bulunan ve genel kabul gördüğü değerlendirilen gerekçe insanların zaman içerisinde farklı siyasi görüşlere yönelebileceği ya da kişilerin politik görüşlerinin değişebileceği gerçeğidir. İkincisi siyasi gruplar nedeniyle yargılamanın yapılması uluslararası örgütlerin devletlerin işlerine karışmasını gerektireceği inancıdır, son gerekçe ise politik grupların kabulünün ekonomik, mesleki ve diğer grupların kabulünü de onaylamak anlamına geleceğidir (Değirmenci, 2007: 82). Bu tip grupların genel özelliği sonradan üyesi olunabilme seçeneğinin varlığıdır. Gönüllülük esasıyla parçası olunan bu gruplarda insanların özgür iradelerinin hâkim olduğu sabittir. Diğer bir deyişle insanlar doğarken bu gruba dâhil olmayabilirler. Sonradan alınan eğitim ve sosyal yapının yönlendirmesi ile bu tip gruplara dâhil olunulmaktadır.

Örneğin Saddam Hüseyin'in iktidar döneminde gerçekleşen ve Enfal Davası olarak bilinen Irak'ın kuzeyindeki Kürtlere yönelik uygulamalar pek çok ülke tarafından soykırım (*genocide*) olarak algılanırken bunun siyasi kırım (*politicide*) anlamına geldiğini değerlendiren araştırmacılar bulunmaktadır. Baas Partisi'nde ve iktidara yakın bulunan Kürtler'in saldırıya uğramaması ve sadece kuzeydeki Kürdistan Yurtseverler Partisi ile Kürdistan Demokratik Partisi'ne mensup Kürtler'in hedef alınması buna dayanak olarak gösterilmektedir (Harff [web], 2003). Dolayısıyla politik kırım barış zamanında insanlığa karşı suç; savaş zamanında ise savaş suçu olarak değerlendirilir görüşü genel kabul gören düşüncedir (D'amato, 2007: 3).

Sözleşme ile tanımlanan grup tanımına girmeyen bir diğer örnek Kamboçya'da *Pol Pot* rejimi tarafından katledilen iki milyona yakın insanın durumudur. Yine 1917'deki Ekim Devrimi ile yaşanan öldürülme olayları politik grupların sözleşme dışı bırakılması sonucu soykırım şeklinde adlandırılmamasını gerektirmektedir. Bu durumda soykırım tanımındaki grup ifadesinin yeniden yorumlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yeni yorumun yapılması gerektiğini savunanların tezinde haklı yaklaşımları görmek mümkündür. Çünkü bu sayede, politik ya da kültürel grupların devletlere karşı hak arama gayretlerinde karşılaşacakları engellemelerden biri de toplu yok etme olabilecektir. Kamboçya ve Sovyet devriminde olduğu gibi, soykırım amaçlı yapılan devlet tabanlı şiddetin esas gayesinin gizlenmesini sağlamak kolaylaşmaktadır. Bu tip uygulamalar soykırım suçu dışında tutulacaktır. Diğer yandan işlenenlerin soykırım suçu kapsamına alınmaması tamamen cezasız kalacağı anlamına gelmeyeceğinden bu istisnaların çok önemli olmadığını savunan görüşler de bulunmaktadır. İnsanlığa karşı suçlar ya da savaş suçları bu tip eylemleri yerine getirenlerin cezalandırılmasına cevaz vermektedir (Aktan [web], 2007: 9).

Soykırım Sözleşmesi'nde yapılan tanımın ardından zaman içerisinde pek çok benzer tanım geliştirilmiştir. Araştırmacılar genel bir tanımda birleşmeye çalışmışlar fakat özellikle soykırımı uğrayan grupların tarifindeki farklılıklar göze çarpmıştır. Sonuç olarak grubun izahı için dört ana kriter ortaya çıkmıştır. Bunlar sözleşmede de yer alan milli, dini, ırki ve etnik

birliktelik ölçütleridir. Ortaya çıkan bu dört kıstasa rağmen farklı anlayışların, gerek politik gerekse de savundukları fikirlerin desteklenmesini sağlama yönünde tarifler geliştirdikleri görülmektedir. Sözleşmede anılan gruplar dışında bulunup toplu yok edilmelere maruz kalan insan topluluklarının mağduriyetlerinin giderilmesi bu çalışmaların diğer bir çıkış noktasını oluşturmaktadır. Örneğin belirli bir sosyal gruba ya da eğitim kökenine sahip insanların oluşturduğu birlikteliklere yönelik toplu yok etme politikalarının soykırım eylemlerine muhatap olabilecekleri değerlendirilmektedir (Shaw, 2003: 36).

Grup tanımının sıkı bir şekilde sınırlandırılması mağdur kesimlerin uluslararası alanda destekten yoksun kalmalarına neden olabilecek bir durumdur. Grupların karşılaştıkları eylemlerin soykırım olup olmasının değerlendirilmesinde, grup içerisindekilerin hangi oranlarda bu duruma maruz kaldıklarının önem arz etmediği değerlendirilmektedir. Asıl amacı grubun yok edilmesi olan saikle hareket eden failin grubun bir kısmını ya da tamamını öldürmesinin sonuç itibarıyla bir farkının olmadığı ifade edilmektedir.

Sonuç olarak soykırım suçu kapsamında değerlendirilecek grubun belli bir homojen yapıdaki grup kimliğinde olması ön şartı bulunmaktadır. Suçu işleyen failin mutlaka, kurbanın bu gruba mensup olması nedeniyle işlediğinin ispatlanması gereklidir. Aksi takdirde ortaya çıkan suç insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında değerlendirilecektir.

(b) Suçun Hukuki Konusu

Kanun kuralıyla korunan ve suçun ihlâl ettiği hak, değer veya menfaati ifade etmek üzere suçun hukuki konusu terimi kullanılmaktadır. Her suç mutlaka bireyin ya da toplumun bir çıkarına karşı işlenen bir eylemdir. Dolayısıyla hukuki konusu olamayan bir suçtan söz edilemez (Berberer, 2007: 45).

Soykırım suçunda, maruz kalan grubun varlığı ve özelde grup üyelerinin yaşama, vücut bütünlüğünü ve kişi özgürlüğünü koruma gibi en temel haklarının ihlali söz konusudur. Suçun hukuki konusu, yani amaçlanan menfaat, grubun varlığıdır. Geniş anlamda sadece bir gruba yönelik değil tüm

insanlığın tehdit edildiği bir yaklaşım söz konusudur. Bunun içerisine sonraki nesillere aktarılmak istenen kültür mirası, kimlik ve örf-adetler gibi çok geniş değerler bütünü dâhil edilmelidir. Konuya bu açıdan bakıldığında bir anlamda insan neslinin çeşitliliklerle devamı ancak soykırım ve insanlığa karşı suçlara alınacak önlemlere bağlıdır (Kurşun,2003: 103–104).

Anılan sebepler soykırımın bir suç olmasını gerektirecek boyutları izah için yeterlidir. Dolayısıyla suçun hukuki konusunun netliği karşısında uluslararası kamuoyunun etkin tedbirlerle buna engel olması en doğal sonuç şeklinde değerlendirilmedi.

(2) Soykırım Suçunun Unsurları

(a) Suçun Maddi Unsurları

Her suç için bir maddi unsur ya da fiziksel unsurun bulunması gerekmektedir. Suçu meydana getirecek bir hareketin varlığı suçun maddi unsurunu teşkil etmektedir. Soykırım suçunun oluşmasını sağlayan eylemler bu suçun maddi unsurları olmaktadır. Soykırım Sözleşmesi'nde anılan ve özellikle 2nci ve 3üncü maddede belirtilen fiiller suçun maddi unsurunu oluşturmaktadırlar. Bunlar daha önce de açıklandığı gibi grup üyelerinin öldürülmesi, grup üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar verme, grubun tümüyle veya bir bölümüyle bedensel yıkıma uğratılması amacıyla tasarlanmış yaşam koşullarına bilerek sokulması, grup içerisinde doğumları önlemeyi amaçlayan önlemlerin alınması ve çocukların zorla bir başka gruba aktarılmasıdır.

Maddi unsurların detaylandırılması ve her örnek olay için yeniden adlandırılması doğru bir yaklaşım olacaktır. Ruanda için farklı bir yol izleyen mahkemenin Fransa için daha değişik bir yargılama yapması beklenilmesi gereken bir durumdur. Örneğin soykırım suçundaki kültürel mirasa yönelik yaklaşımlar farklılık arz edebilmektedir. Cezayir'deki heykellerin Fransa tarafında kaldırılması ya da kültürel imajların zarara uğratılması veya eski bir tarihi binanın yıkılması soykırım olmamakla birlikte soykırım kastının ispatı için delil statüsü taşımaktadırlar (Berberer,2007: 51).

(b) Suçun Manevi Unsurları

Manevi unsur, genel anlamda suçun bilerek ve isteyerek işlenmesini izah eden bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında soykırım, uluslararası ceza hukukunun konusuna giren diğer suçlardan farklılık arz eden bir yapıya sahiptir. Suçun oluşabilmesi için genel bir kast değil özel bir kast gerektiği vurgulanmaktadır. Bu özel kast sanığın yargılandığı suçun sonucunu açık olarak istemesi anlamına gelmektedir. Soykırım suçunun meydana gelebilmesinin manevi unsurları, soykırım kastıyla işlenmesi ve faildeki özel kastın bulunmasıdır.

UCM Statüsü, ulusal, etnik, ırki veya dini bir grubun “tamamen veya kısmen yok etmek kastıyla” eylemin gerçekleştirilmesi şeklindeki ifadesi ile 6ncı maddesinde özel kastın aranması gerektiğine vurgu yapmıştır. Yani herhangi bir gruba mensup üyelerin öldürülmesi soykırım suçunun oluşması için yeter ve gerek koşul değildir. Şöyle ki soykırım suçunun oluşması için failde, fiili işleme anında öldürme kastından ayrı olarak yukarıda bahsedilen özel kastın var olması gerekir. Aksi takdirde manevi unsurun oluşmamasında dolayı bu öldürme olayının soykırım suçuna neden olamayacağı değerlendirilmektedir (Kocaoğlu [web], 2005). Soykırım suçunun manevi unsurları ile ilgili yapılan değerlendirmeler değişik yorumları beraberinde getirmektedir. Genellikle bakılan davaya göre yorum getirildiğinden farklı yorumların değerlendirilmesi normal olarak karşılanmalıdır. Örneğin bir davada, işlenen suçun soykırım olabilmesi için özel kast içerisinde eylem sırasında kaç kişinin yok edilmesi gerektiği konu edilirken diğer davada suçun işlendiği anda ya da sonradan oluşan yok etme kastının varlığı değerlendirilebilmektedir. Yine seçilen yöntemin yetersizliğinin değerlendirilmesi bir başka davanın konusu olabilmektedir. Sonuçta manevi unsur açısından hareket noktasında taksirle soykırım suçunun işlenmeyeceği bulunmalıdır (Değirmenci, 2007: 94–102).

1948 yılının üzerinden 59 yıl geçmiş fakat insanoğlu halen soykırım ayıbını örtememiştir. Ruanda ve Saraybosna’da gerçekleştirilen insanlık dışı eylemler ancak binlerce insanın haksız ve kasıtlı bir şekilde öldürülmesiyle soykırım suçuna dönüştürülebilmişlerdir. Bu katliamlara müdahalede geciken

tarafklar kendilerini savunurken olayların devam etmesini ve bu süreçte sonucun tahmin edilemeyeceğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre hâlihazırda gerçekleşen bir olayın soykırım tanımına girip giremeyeceği ancak sonuçları ortaya çıkmaya başlayınca görülebilecektir (Straus [web], 2005). Sonuçta binlerce insan bekle ve gör politikaları neticesinde katledilmişler ve müdahil olması gerekenler bir film izlercesine katilin kim olacağını beklemişlerdir.

Her ne kadar suçun tanımı yapılmış olsa da 1990'lı yıllara kadar mahkemelerin bu konuda bir kararı bulunmamaktadır. Ruanda ve Eski Yugoslavya mahkemelerinin insanlık adına müspet şekilde değerlendirilebilecek yanları ise tarihte ilk defa soykırım nedeniyle yargılama yapılması ve ceza verilmesinin önünün açılmasıdır (Değirmenci, 2007: 61). Yapılan incelemelerde hukuk ve yargılama açısından soykırım suçu ve insanlığa karşı işlenen suçların kesin çizgilerle belirtilmesinin zorluğu görülmektedir. Tıpkı terörün tanımının yapılmasında yaşanan güçlükte olduğu gibi bu suçların genel kabul gören bir kalıba oturtulması ülkelerin çıkarlarıyla çatıştığı sürece imkânsız olarak görülmektedir (Azarkan, 2003: 295). Diğer yandan uluslararası kamuoyunun soykırım suçuna karşı hassas ve mutlaka cezalandırılması gerekir şeklindeki bakışının ortak olması hukuk alanında yapılan çalışmaların alabileceği en büyük katkı olmaktadır.

Hukuk açısından duyarlılığın sağlandığı soykırım suçunun çağrıştırdığı diğer bir alan da çatışma bölgeleri olduğu ifade edilmişti. Bir yanda savaş suçları diğer yanda soykırım suçunun olması ve bu ifadelerin birbirlerine yakın unsurlar içermesi savaş ve soykırımın ayrı bir başlık altında daha detaylı incelenmesini gerekli kılmaktadır. İlerleyen başlık altında, savaş içerisinde soykırımın gelişme mihveri irdelenmeye çalışılmıştır.

3. SAVAŞ ve SOYKIRIM

Soykırım fikri ve uygulaması, savaşmak kadar eskidir. Dinler tarihi ve insanlık tarihinde daima bir arada görülen bu iki kavram farklı kültür seviyelerinde farklı oranlarda varlıklarını bugüne değin sürdürmüşlerdir. Bazen savaşlardan elde edilmek istenen netice toplu katliam olmasa da sonuçta soykırımı neden olan çatışmalar gerçekleşmiştir (Bartov, 2003: 75).

Bunun tek savunulacak yanı savaş ve soykırımın ince bir çizgiyle ayrılıyor olmalarıdır. Soykırım suçunun izini sürenler kendilerini bir anda savaş halinde olan devletlerle karşı karşıya bulmaktadırlar. Dolayısıyla savaşların, soykırımları tetikleyici yanlarının bulunduğunu söylemek doğru olacaktır. Savaşan gruplar bu süreç içerisinde kendilerini ve ordu mensuplarını düşman gücüne karşı her türlü şiddeti kullanma hakkına sahip olarak görmektedirler. Savaş alanlarında onlarca ya da yüz binlerce insanın ölmesi gruptakilerin ölümü kanıksamalarına ve yaşanan vahşetin doğal bir olaymış gibi algılanmasına neden olmaktadır.

İnsanoğlu kayda alınan 5600 yıllık tarihinde 14.600'den fazla savaşa tanıklık etmiştir ve bu yıllık ortalama 2,6 adet savaşın görüldüğüne işaret etmektedir. Diğer bir ifade ile yaşamış olduğu kabul edilen 185 nesilden sadece 10 tanesi barış içerisinde hayatını sürdürmüştür (Montagu, 1976'dan aktaran Archer ve Gartner, 1996: 247). Savaşlar korku ve kinin halk arasında yayılmasına neden olmaktadır. Korku ve kin ise karşı tarafın her halükarda öldürülmesini haklı kılacak insani vasıflardır. Devletin şiddet kullanması ve bu şiddetin insanlarına yansması, onların şiddeti meşru görmeleri sonucunu çıkarmalarına destek vermektedir. Barış zamanında yasak olan öldürme ya da yaralama eylemi savaş zamanında tersine bir anlayış kazanarak insanoğlunun karar vermedeki eşiğinin daralmasına ve cinayet boyutuna geçilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Hatta toplum liderlerinin ve kamuoyunun bu yönde telkinleri ötekinin ölümü yaşamasını kolaylaştırmaktadır. Bu görüş genelde şiddetin sonradan öğrenildiğini ve dolayısıyla önlenebileceğini savunan bir yaklaşımdır. Fakat diğer yandan Freud, Lorenz ve Ardrey gibi insan doğasını inceleyen bilim adamları saldırganlığın doğuştan gelen bir özellik olduğunu ortaya koymuşlardır (Archer ve Gartner, 1996: 247). Çalışmanın bu noktasındaki tartışmaların kendi alanlarında araştırılması gerektiğinin düşünülmesinin daha doğru olacağı değerlendirilmektedir ve şiddetin sadece soykırıma varan davranışlara neden olduğu boyutunda kalınacaktır.

Muharebede hayatta kalmak ancak karşıdakinin etkisiz hale getirilmesiyle olabilecektir. Aynı zamanda savaşlar için yapılan

yığınaoklaşmalar, soykırımı gerçekleştirecek devletin bu yöndeki malzeme ihtiyacının daha rahat karşılamasını temin edecektir. Savaş adı altında dün olduğu gibi bugün de soykırımı maruz kalan halk savaşla oluşturulan sis perdesi ardında istenilen yok etme politikasına alet olmaya devam edecektir. Yine savaşın etkileri içerisinde iki toplumun aralarındaki uyuşmazlıklardan kaynaklanan çatışmaların artması ya da toplulukların yaklaşması görülebilmektedir. Soykırım düşüncesini destekleyen tarzda yaklaşımlar savaş atmosferlerinde daha rahat dillendirilmektedir (Jones, 2006: 49–50).

Batı toplumlarında, akademik anlamda yapılan soykırım çalışmalarının tamamına yakınında, Avrupa'da 19uncu yüzyılla birlikte başlayan yeni emperyal yaklaşım ve Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen toplu ölümleri başlangıç noktası olarak almaktadır. Fakat elbette daha öncesinde pek çok toplu katliam gerçekleşmiştir (Gellately ve Kiernan, 2003:378). Bunlarda dikkat çeken husus savaş ve katliamın ya da soykırımın birbirini takip etmesidir. Bir diğer etkense özellikle bu dönemle beraber topyekün savaş kavramının ortaya çıkmasıdır. Önceleri sadece savaşın unsurların yani orduların karşılaştığı meydanlar, zamanla topyekün savaş kavramının gereklerini yerine getirecek bir duruma dönüşmüşlerdir. Savaş meydanı artık savaşın orduların mensup olduğu devletin tüm unsurlarını içerecek bir hal almıştır. Sanayi tesisleri, demiryolları, havaalanları, fabrikalar ve insan gücü bu unsurlara örnek olabilecek milli gücü oluşturan faktörlerdir. Sonuç olarak hedef haline gelen insan gücü, katliam ve soykırımla daha sık karşılaşmaya başlamıştır. Bu durum savaş tarihinde iç cephe (*home front*) kavramıyla tanımlanmıştır. Cephe gerisi ya da toplumsal alan, genel cephenin bir parçası olmuştur. Clausewitz'in ifadesiyle başarı artık cephe gerisinde verilen mücadeleye de bağlanmıştır (Metinsoy, 2007: 16).

Topyekün savaşın ilk örneği olarak değerlendirilen Amerikan İç Savaşı (1861–1865) geri bölgelerdeki sivillerin hedef alındığı ve düşman muamelesi gördüğü bir karakter taşımaktadır (Akad, 2005: 159). Eski tip savaşlara son örnek olarak gösterilen ve Haziran 1815 yılında meydana gelen Waterloo Savaşı'ndan sonra yeni bir çehre kazanan çatışma alanları toplu ölümlerin hızını arttırmıştır. Daha güçlü silahlar, daha hızlı araçlar,

ulaşım teknolojisindeki büyük ilerleme ve bunların etkin kullanımını insanoğluna birbirini yok etmek adına dramatik bir şekilde üstünlükler sağlamıştır. Napolyon'un son savaşı olan Waterloo'dan önce yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir fakat bunlar askerlerdir. 1792–1814 arasında yüz binden fazla askerin yer aldığı 49 muharebe ve binlerce çatışma yaşanmıştır (Akad, 2005: 142). Diğer yandan sivil ölümlerinin sıklasması bu tarihten sonra gerçekteşmeye başlamıştır.

Amerikan İç Savaşı, kimilerine göre topyekün savaşa geçiş provaları olarak değerlendirilmektedir. Çünkü siviller için asıl yıkım Birinci Dünya Savaşı'dır. Uçak ve denizaltıların kullanımıyla düşman geri hattında yerleşik sivillere yönelik saldırılar artmış ve cephedekilerin daha büyük korkulara kapılmaları körüklenmiştir. Artık düşman her yeredir, savaş her yeredir ve güvenli saha kalmamıştır. Buna etki eden diğer bir neden muharebe sayılarının artması olmuştur. Muharebelerin artması katılan sivil sayısının artmasına sebep olmuştur. Bir yandan çarpışmalarda ölen siviller diğer yandan önüne geçilemeyen salgın hastalıklar sonucu ölüm oranları maksimuma ulaşmıştır. O kadar ki Birinci Dünya Savaşı sonucu cephelerde ölenlerle aynı dönemde salgın hastalıklardan ölenlerin sayıları birbirine yakın olarak değerlendirilmiştir (Yalçınkaya, 2004: 105).

Siviller her anlamda savaşlara dâhil olmak zorunda kalmışlardır. Artık sadece savaşlardan kısa bir zaman önce bir araya gelen köylü asker anlayışının tamamen silindiği görölmektedir. Zorunlu askerlik uygulamasına geçilmesi cephedekilerin cephe gerisiyle ilişkilerini artıran bir diğer etken olmuştur. Aristokratik savaş dönemleri geride kalmış ve milliyetçi ideolojilerin çarpışmalara neden olduğu savaşlar gelişmeye başlamıştır. Milliyetçi savaş anlayışları ise sınırlı savaş düşüncesine engel olan bir yaklaşımdır (Metinsoy, 2007: 17).

Profesyonel askerlerin kullanım zorunluluğu dışında cephe gerisinin her türlü saldırıya ve savunmaya hazır olma zorunluluğu yerleşmiştir. Sanayi tesislerinin savaş döneminde silah ve mühimmat üretecek fabrikalara dönüştürölmesi, sivil nakliye araçlarının üretilen malzemeyi cephelere intikal ettirmesi ve buna benzer pek çok değişim buralarda görev alanların bir

anlamda orduda çalışmaya başlamış olmalarını ifade etmektedir. Diğer yandan erkek nüfusun azalması kadınların ve çocukların işgücüne dâhil edilmesini gerektirmiş ve tüm topluma her alanda nüfuz eden bir savaş etkisi görülmüştür. Savaşın topyekünleşmesinin bir göstergesi de bu uygulamalar olmuştur (Akad, 1992: 76).

Ortaya çıkan vahşetin boyutlarının büyüklüğü caydırıcılık etkisiyle savaşların azalacağını düşündürmüştür. Fakat ne yazık ki tam tersi senaryolar oluşmuş ve kitle imha silahlarının etkisine güvenen siyasiler daha büyük meydan okumalara cesaret ederek gerginliklerin tırmandırılmasını sağlamışlardır (Black, 2005: 202). Düşünülen azalmanın görülmemesi doğal olarak savaşın şiddetini arttırmıştır.

Bunun en büyük göstergesi İkinci Dünya Savaşı'nın neticelenmesindeki etkiyi yapan atom bombalarının kullanımı olmuştur. Bu tarihten sonra iki farklı tehlike baş göstermiştir. Birincisi nükleer silahlar ve ikincisi ise galip devletler arasında meydana gelebilecek çatışma riski ve sonucunda meydana gelebilecek yıkımın büyüklüğü. Tıpkı savaş ve soykırım arasındaki mesafenin yakın olması gibi savaş ve barışın birbirini takip eden yakın terimler olması bu dönemin barışa adanmasını gerektirmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın başladığı dönemdeki çalışmaların disiplinler arası olması zorunluluğu doğmuş ve dehşet dengesini ortaya çıkaran süreç, barışı sağlama gayretli araştırmalarla geçmiştir. Fakat ulusal çalışmaların uluslararası seviyelere ulaşmakta sıkıntı çekmesi, savaşların tehdit derecelerini arttırarak insanlığın dikkatinin savaş konusunda canlı kalmasına neden olmuştur (Aydın, 2001: 34–35).

Genel anlamda değerlendirildiğinde savaş, aslında politikanın bir aracıdır ve değişik yöntemlerle politikanın devamından ibarettir. Politik ilişkilerin sadece bir parçasıdır ve dolayısıyla bağımsız bir nesne değildir. Fakat savaşanlar politikacılar değil, askerlerdir (Clausewitz, 1975: 318). Yaşanan büyük kayıplara ve yok edilen değerlere rağmen, devletlerin tarih sahnesinde yer alması, giriştikleri savaşlar oranında vücut bulmaktadır. Bu düşünce, modern devletler kavramıyla bağdaşmamakla birlikte halen yürürlükte olan bir gerçektir. İnsanoğlu varlığını sürdürmek için yürüttüğü

tüm mücadeleleri zorlu bir şekilde yaşayagelmıştır. Mücadele ettiği sürece ya da diğer bir ifadeyle savaştığı sürece hak elde etmiş; savaştığı sürece varlığını sürdürebilmiştir.

Çoğu devleti, savaş ve terör kaynağı olarak ilan eden batılı güçler, kendi tarihlerinde barındırdıkları benzer sayfalarına yenilerini eklemeye geri kalmamışlar ve bu eklemelere devam etmektedirler. Örneğin Fransa, medeniyetin beşiği olarak kabul edilen Avrupa'nın geçen yüzyılındaki pek çok şiddet içerikli olaylarında müdahil olarak görülmektedir. Hatta tarihe “terör dönemi” olarak geçen Fransız İhtilali sonrasında Jakobin yönetiminin, 27 milyonluk bir kitleyi gilyotinle denetim altına alması Fransa tarihinde yer almaktadır. Yine bu tip bir yaklaşım içerisinde bulunan Almanya, Yahudiler'e olduğu kadar Nazi rejimi karşıtlarına da yıldırma yöntemleri uygulayarak tek taraflı baskı yönetimi sergilemiştir. İspanya'da Franko, İtalya'da Mussolini ve Rusya'da Stalin, hareket noktası olarak, günümüzdeki benzeri uygulamalar ve eş düşünce yapılarına adını veren, toplum üzerinde baskı ve korku yaratarak yönetme tabiri için kullanılagelen McCartizmi¹³ hareket noktası olarak almışlardır (Çitlioğlu, 2006: 307–308).

Tarihin bu saklanamaz gerçeklerinden cesaret alan düşünce yapıları, kendi doğruları ve çıkarları peşinde tüm dünyaya aynı rejimi yayma ihtiyacıyla yol almaya devam etmektedir. Yakın geçmişte sömürge savaşlarının nedenleri incelendiğinde yine güçlü olma arzusu dikkati çekmektedir. Acı olan yanı ise, batının güçlü olmak adına giriştiği sömürge savaşlarının geçtiği bölgelerin tamamına yakınının, günümüzde üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ülke coğrafyaları olmasıdır. Bu ülkelerin savaşma kültürleri, batının atmış olduğu kavga tohumlarıyla gelişmiştir. Önce, kıtalar ötesinden gelenlere karşı savaşan yerli kabileler, yenilmeyi müteakip sömürgesi olan devletlerin ordularında savaşçı olarak diğer sömürgeci devlet ordularına karşı savaştırılmışlardır.

“Bir insan, hayatın kendine sunduğu kaynaklara ulaşamazsa yaşayamaz. Fakat diğer yandan, tabiat da hayatın tüm olanaklarını her yerde

¹³ McCartizm ya da McCarthy'cilik 1947–1960 arasında ABD'de görülen komünizm karşıtı akımda kullanılan bir tür “cadı avı”nı andıran baskıcı uygulamaların tanımlanması için kullanılan bir ifadedir. Daha fazla bilgi için Bkz. Neale (2004) ve McCoy (1984).

sonsuz bir şekilde sunmaz” İşte bu paradoks aslında insanoğlunun neden kaçınılmaz bir şekilde savaşa yöneldiğini net bir şekilde açıklamaktadır (Wright, 1983: 296). Kaynakları paylaşmakta etik sınırları yok sayan batılılar en sonunda kendi aralarında “köşe kapma” mücadelesine girişince zararı gören, farklı batılı üniformalar altında fakat kendi insanlarına karşı silah kullanan yerli halk olmuştur (Akad, 2005: 177–178). Günümüzde çatışma bölgeleri incelendiğinde, tarihten gelen bu düşmanca yaklaşımın etkileri görülmektedir. 20nci yüzyıl sonlarına doğru “azad edilen” bu ülkeler hala stabil yönetim yapılarına kavuşmamışlardır.

20nci yüzyıl bir anlamda çatışmaların arttığı ve sonuçta soykırımın arttığı bir asır olma özelliği göstermektedir. İki büyük savaş ve yüzlerce çıkar mücadelesi bu kaçınılmaz sona sebep olmuştur. Geçmişteki toplu ölümlerden daha sert ve daha etkileyici olan 20nci yüzyıl katliamları, bu güçlerini savaşlarda kullanılan teknolojik gelişmelerden almaktadırlar. Gelişen teknoloji işlenen suçun hızlı ve yaygın bir alanda görülmesine neden olmuştur (Weitz, 2003: 53–54).

Fakat sadece teknoloji ile bunun açıklanması yeterli olmayacaktır. Çünkü daha önce belirtildiği gibi savaşın insanlardaki psikolojik etkileri savaş sırasında işlenen suçların maruz görülmesine neden olmaktadır. İnsanoğlu savaş kültürü ile birlikte soykırım kültürünü kazanmaktadır. Hatta savaş sonrası arttığı görülen milliyetçi akımlar, diğer ulusların dışlanmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum elbette 20nci yüzyıl öncesinde de gerçekleşmiştir. Fakat bu yüzyıldaki kadar sistematik ve uygulayan halkın tamamına yakını tarafından kabul görecektir tarzda olmamıştır (Weitz, 2003: 71–73).

Bireyin gerçekleştirdiği vahşeti, karşı tarafa layık görmesi ya da kendisi tarafında yerine getirdiği eylemin haklılığını düşünmesinin altında yatan nedenlerin değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Grup halinde aynı düşünce etrafında toplanabilen halkların yanlış da olsa aynı düşünceyi savunmaları ve o yönde hareket etmeleri incelenmesi gereken bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Soykırımın, bir gruba karşı uygulanıyor olma durumu daha çok grup psikolojisini siyasi anlamda inceleyen “*politik psikoloji*” bilimini ilgilendirmektedir. Grubun davranışları altında yatan

motivasyonların incelendiği bu bilim dalının konuya yaklaşımına değinmek daha açıklayıcı olacaktır. İnsanlar, kendisinden olmayan grupların suçlu olabilme kapasitelerine kendilerinden daha çok sahip olduklarına inanmışlardır. Bu konunun genel çerçevesine bir sonraki başlık altında, psiko-politik yönden değinilecektir.

4. PSİKO-POLİTİK YAKLAŞIMLA SOYKIRIM

Politik psikoloji, “büyük grupların, kitlelerin ve ulusların birbirleriyle olan ilişkilerini ele alarak bu ilişkilerde rol oynayan psikolojik etmenleri değerlendiren bir bilim dalıdır. Buna ek olarak büyük gruplar ve uluslarla bunların liderlerini ve liderler arasındaki ilişkilerin psikolojik boyutlarını incelemektedir” (Çevik, 2007: 13). Toplumların kimliklerinin oluşumunda onlarla iletişim halinde olan grupların etkilerinin olduğu yaşanan olayların grubun karakterinin gelişmesindeki etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Dolayısıyla gelişen kimliğin ortaya çıkardığı suçlu insan topluluklarının psikolojik altyapılarının incelenmesi soykırım suçunun önlenmesine yönelik etkili sonuçların elde edilmesini sağlayabilecektir.

Toplumsal bir yara olarak ülke tarihlerinde yer alan soykırım gerçeğinin politik psikoloji açısından ele alınma gerekliliği acının ya da uygulanan şiddetin geniş bir gruba yönelmiş olma gerçeğiyle açıklanabilir. Sadece ulusal güvenlik ya da uluslararası ilişkiler açısından değerlendirilecek soykırım kavramının anlam bütünlüğünde eksiklik olabileceği değerlendirilmelidir. Vamık Volkan, özellikle Türk-Yunan ilişkilerindeki geçmişten gelen travmaların (Kudüs ve İstanbul’un Osmanlı tarafından fethi ya da her iki topluluğun birbirlerine karşı yürüttükleri ulusal kurtuluş savaşları vb.) etkilerini ve temelde Yunan Megali İdeası’nın nedenlerini araştırırken politik psikolojinin devreye girmesini şu sözlerle ifade etmiştir (Volkan, 2007: 246):

“Bütün Türk-Yunan ilişkilerini Konstantinopolis’in düşüşüne ve bunun seçilmiş travmaya¹⁴ dönüşmesine, daha sonra da Megali İdea’ya evrilmesine

¹⁴ Aşağılanmaya ya da her anlamda saldırıya uğrayarak mağdur edilen etnik gruplar acı veren bu olayların yasını yaşayıp bu süreci tamamlayamazlarsa meydana gelen olaylar seçilmiş travmaya dönüşecektir. Bunun tersi bir durum için ise seçilmiş zafer tabiri kullanılmaktadır. “Seçilmiş travma” ve “seçilmiş zafer” kavramları için Bkz. Volkan (1988).

indirgeyebilir miyiz? Elbette hayır. Ama bir ateş yangına dönüştüğünde, bunu körükleyen öğeler yalnızca uluslararası ilişkilerin akılcı kuramlarıyla açıklanamaz. Megali İdea'nın alevleri, 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında Kıbrıs'ta hala sönmemişti.”

Soykırım ile beraber sömürge siyaseti incelendiğinde psiko-politik boyutları daha farklı bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Sömürülenler, sömürge ülkesince kendilerine yıllarca uygulanan baskıları seçilmiş travmalar olarak ulusal hafızalarına kaydetmişlerdir. Bu travmalar iki yönlü etkisini zaman içerisinde gösterecektir. Bunlardan birincisi sömüre karşı olan kin ve diğeri ise sömürge halkının bir arada savaş vermesini sağlayan kurtuluş mücadelesindeki “birleştirici harç” olma işlevidir. Sömüreni, uyguladığı soykırımı götüren nedenleri ise seçilmiş travmalarla açıklamak bir anlamda etkisiz kalacaktır. Bir asrı aşan süreyle devamlı sömürülen bir halktan, sömüre karşı herhangi bir karşı koyma olamadığından, dolayısıyla travma yaratacak bir durum da görülmemektedir.

Dikkat edilmesi gereken husus, soykırımı varan davranışların ezilenleri değersiz bir varlık olarak görmeye mümkün olabileceğidir. Toplumsal travmayı yaşayan etnik gruplar önce bununla ilgili yas sürecini yaşarlar ve zamanla kendilerine bu travmayı yaşatanlara duydukları kin, “öteki¹⁵”nin değersizleştirilmesine neden olur. Bu değersizleştirme ötekine karşı her türlü insanlık dışı uygulamayı mümkün ve anlaşılır kılar. Sömürge yönetimi, özellikle direnişle karşılaşınca kadar sömürülen halkla kendi açılarından bir travma yaşamamışlar fakat karşılarındakini değersiz hatta aşağılık varlıklar olarak görmeleri utanç veren uygulamalarını maruz görmelerine sebep olduğu şeklinde değerlendirilebilmektedir. Karşısındakini değersizleştirme ya da bazı yazarların kullandığı daha hafif bir ifadeyle meşrusuzlaştırma, kendini meşrulaştırmayla sonuçlanmaktadır.

Ondokuzuncu yüzyılın sonuna doğru Avrupalı sömürgeci devletler başkentlerinde kurdukları insan kafesleriyle değersizleştirmeyi başarmışlardır. Asya ve Afrika'dan getirilen ötekiler, günlerce meydanlardaki

¹⁵ Öteki, politik psikolojide düşman grubu ya da kişiyi temsil etmek amaçlı kullanılmaktadır. Genellikle komşu olan ya da yakın ilişkide bulunan gruplardandır. Daha fazla bilgi için Bkz. Itzkowitz, ve Volkan (2002).

kafeslerde sergilenerek kamuoyunda, orada yaşayan insanların aslında insan dışında bir varlık oldukları fikri işlenmiştir. Sömürge amaçlarına hizmet eden bu uygulamalar kafes içindekilerin vahşiliğini kanıtlamaya yönelik olarak Avrupalı'nın bunlarla aynı kategori olan insan sınıfında bulunamayacağı düşüncesine sahip olması sonucunu doğurmaktaydı (Bilgin, 2007: 187).

Bu trajik durumu Sartre, daha yaralayıcı anlatmaktadır. Fransa'nın genelde sömürge siyasetini, özelde ise Cezayir'deki uygulamalarını eleştiren Sartre'in anlatımlarına göre "karşısındakini aşağılık görmek" aslında hafif bir ifadedir. Çünkü sömürgeci karşısındakini insan olarak görmemektedir. Hukukta bir suçun oluşabilmesi için öncelikle bunu açıklayıcı bir kanunun olması gerekmektedir. Yani "kanunsuz suç olmaz" kuralı mevcuttur. Bundan hareket eden düşünür, Fransız askerlerinin sömürülene uyguladıkları vahşeti normal gördüklerini belirtmiştir. Buna sebep suçun ancak insanın insana karşı işleyebileceği bir durum olmasıdır. Karşıdaki insan olmadığından ona yapılacak her türlü muamele kanuna muhalefet kapsamında değerlendirilmemektedir ve dolayısıyla cezasız kalmaktadır. Verilen eğitim ve uygulanan politikalarla, işgal edilen topraklarda yaşayan yerli halk gelişmiş maymun düzeyinde görülmüş ve yük hayvanı muamelesiyle karşı karşıya bırakılmışlardır. Sartre'in eleştirel anlatımlarıyla, onların anladığı tek dil şiddettir ve şiddetin sadece dayak ya da öldürme boyutu değil aç bırakma gibi yöntemleri uygulanmaktadır. Bu sayede yerli halk itaat edecek ve ehlileşecektir (Fanon, 2007: 23–25).

Fransızların Cezayir'deki halka yaşattığı eziyetlerin bir diğer izah boyutunu kişilik bozukluklarının ortaya çıkardığı savunma mekanizmalarıyla açıklamak gerekecektir. Normal şartlarda öldürme, eziyet etme ya da işkence türü eylemlerin haklı görülmesini kabul etmeyen bireyler, yansıtımlı özdeşim¹⁶ sayesinde bu tür olayları bile karşı tarafa uygulanabilir görmektedirler. Onlara göre içinde bulunulan durumun zorluğu ötekinden kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla ötekinin doğru yola gelmesi için her türlü

¹⁶ Yansıtımlı özdeşim (*projective identification*) ilk defa, "Nesne İlişkileri Kuramı"nın kurucusu olan Melanie Klein tarafından tanımlanmıştır. Üzerinde farklı yorumlar yapılan bir kavram olmakla birlikte bu çalışmada kişinin her durumda haklılığını öne çıkarabilecek bir savunma mekanizması olarak tanımlandığı şekli kullanılmıştır. Konu hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. Göka, Yüksel ve Göral (2006).

mezalimin haklı bir yanı bulunmaktadır. Yansıtımlı özdeşim sayesinde öteki istenilen kalıba sokulur ve ona istenilen tarzda hükmedilir (Kellecioğlu, 2006: 28). Bu tarz hükmedilen insanlarda ortaya çıkan psikolojik etkilerden biri yaralanmış narsisizmdir¹⁷. Yaşadığı travmalar sonucu oluşan istenmeyen durumun yok edilmesi amaçlı kişinin saldırgan tutumlar sergilemesi olarak ortaya çıkan bu tip narsisizmin teröristler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Genellikle intihar eylemcilerinin en değerli varlıkları olan bedenlerini yok ederken büründükleri bu psikolojik durum, kendilerine büyük anlamlar ifade edecek girişim olarak görülmektedir.

Diğer yandan, Fransa'nın yıllarca Cezayir topraklarını işgal etmesi ve ardından ortaya çıkan iki toplumlu bir yapı Cezayir halkının kendi kimliğine olan sahiplenmeyi arttırmıştır. Özellikle asimilasyona uğrama ya da Fransızlaşma'ya karşı olan ve büyük çoğunluğu oluşturan geleneksel yapıdaki Cezayirliler'de bu durum yoğun olarak işlenmiştir. Yapılan çalışmalarda iki toplum arasındaki yakınlık ve benzerlik arttıkça etnik kimliğe sahip çıkma arzusunun daha da artacağı ve farklı özelliklerin öne çıkmasına, hatta bu yönde ufak detayların dahi korunmasına özel gayret gösterileceği görülmüştür (Çevik ve Ceyhun, 1995: 19). Beraber yaşamak zorunda bırakılan topluluklar mutlaka kendi özelliklerinin üstünlüğünü savunmak adına bir takım girişimlerde bulunacaklardır. Kolektif kimlik yaratmak maksatlı yapılan çalışmalarda diğerlerine yönelik baskıcı tutum, direnişlerin artmasına neden olabilmektedir.

Düşmanlıkların temelini oluşturacak bu girişimler karşı tarafı rencide edecek boyutlara vardığında onların da savunma mekanizmalarının harekete geçmelerini doğuracaktır. Aşağılanan veya zorluklara maruz bırakılan kitleler bu paradoksal etki ile geniş grup ya da toplumsal kimliklerine daha çok sarılacaklardır. Etnik yapıya ve üzerlerindeki etnik çadıra¹⁸ daha fazla yatırım yapma yönünde faaliyete geçecekler, bu da her alanda ayrılımları

¹⁷ Yaralanmış narsisizm, "kendilik değerindeki yaralanmalar sonucunda ortaya çıkan durumu telafi etmek için bireyin özbenlik sevgisinin çok yükselmesi ve buna bağlı olarak saldırgan tutumlar içine irmesidir" daha fazla bilgi için Bkz. Çevik ve Ceyhun (1995).

¹⁸ "Etnik çadır", insanın çocukluk döneminden itibaren giydiği değerlendirilen iki giysiden biri olarak ifade edilmektedir. Birincisi kendi kimliği olarak kişinin üzerine tam oturan ve sadece kendisine ait olan elbiseyken ikincisi daha bol bir örtü olarak pek çok kişiyi içine alır. Geniş bir çadırı andıran bu yaklaşım sonucu ortaya çıkan bireyin dâhil olduğu grup ya da etnik kimliğine verilen isim etnik çadırıdır. Daha fazla bilgi için Bkz. Çevik ve Ceyhun (1995) ve Volkan (2005).

hızlandıracaktır (Volkan, 2007: 44). Hatta grubun etnik kimliğine yönelik bu saldırılar, grubun ortak hafızalarına kazınacak ve ortak kültürde yerini alacaktır. Bu ortak kültür içerisinde etnik çadırın üzerindeki zedelenmeler ve yırtılma belirtilerine yönelik toplu bir karşı koyma ile onarma ihtiyacı hissedilecek ve insanların daha fazla ve tepkisel bir şekilde bir araya gelmelerine şahit olunacaktır.

Politik psikoloji ile beraber anılacak kavramlardan biri olan regresyon ya da gerileme kavramı Cezayirli'lerin bu aşamada yaşadıklarını anlatmada gerekli olacaktır. Kitlesele olarak can kaybına uğrayan, Fransızlar tarafından aşağılanan ve prestij kaybeden bu halk kimliğine yeniden hak ettiği değeri verebilmek ve bozulan imajını sağlamaştırmak adına büyük bir çaba içerisinde girmiştir (Volkan 2005: 83). Cezayir Bağımsızlık Savaşı fikrinin temellerini oluşturan bu yeniden biçimlendirme çabası olmuştur.

Soykırımı yaşayanların, çocuklarına ya da torunlarına bu olayları aktarmaları, hedef grup üzerinde etkili olmakta ve çocuğun aynı geçmişi fiziki olarak yaşamamış olmasına rağmen aktarımla geçen alçalma, hakkını koruma ya da yas tutma derecelerinin daha kuvvetli olduğu görülmektedir. Çocuğun gelişmekte olan kişiliği, soykırım ve baskıya maruz kalmış ebeveynlerince şekillendirilirken aslında kendilerince yapılması gerekenler çocuğa yüklenmektedir (Volkan, 2005: 68). Bu ise ileride daha düşmanca ve daha radikal eğilimleri olan yetişkinlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Diğer bir ifade ile zaman içerisinde nesilden nesile aktarılan iki toplum arasındaki olaylar psikolojik niteliklerle donatılacak ve belirtildiği gibi önlenmesi zor neticeler ortaya çıkacaktır.

Bu durumu açıklayan diğer bir kavram posttravmatik stres bozukluğudur. Volkan, ABD'de 1980'den itibaren kabul edilen bu akıl bozukluğunu şu şekilde izah etmektedir (Volkan, 2007: 137–138):

“Bu terim kısaca, travmaya maruz kalan kişinin travmatik deneyimi beklenmedik zamanlarda, canlı biçimde tekrar tekrar anımsadığı ve tekrar yaşar gibi olduğu ruh hallerini anlatır. Yineleyen düşler, geriye dönüşler (*flashback*) ve yoğunlaşma güçlüğü, uykuya dalmama gibi belirtiler olabilir. Duyguların denetlenmesi, bilinçlilik kendini algılama tarzı, travmayı

uygulayanları algılama tarzı, diğer insanlarla ilişkiler ve olayların anlamı değişikliğe uğramıştır.”

Kitlesele travma yaşayan halk, dört türde tepki vermeye meyillidir. Bunlarda birincisi yeni toplumsal aşırı uğraşlara yönelme, ikincisi var olan kültürel adetlerde değişiklikler yapma, üçüncüsü ortak bağlantı nesnelere olarak anıtlar inşa edilmesi ve son olarak travmanın kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır (Volkan, 2007:139). Soykırım alanında araştırma yapan akademisyenlerin sayılan bu dört maddeye çalışmaları esnasında örnek olarak verilebilecek pek çok somut vaka ile karşılaştıkları bilinen bir gerçektir.

Kitlesele felaketele kitlesele cevaplar ancak karşılaşılan güçlüğün boyutlarına göre tanımlanabilecektir. Bir toplum için deprem felaketi kitlesele bir travma olurken sömürge halkı için işkence ve ölümlere maruz kalmak posttravmatik stres bozukluğuna neden olabilmektedir. Dolayısıyla birincisindeki çaresizliğin büyüklüğü ve karşıda bir düşman olmaması halkın karşılık verememesine neden olmakta ve genel bir çaresizliğe dönüşmektedir. Fakat insan eliyle vahşeti ya da felaketi yaşayan gruplar karşılık olarak geniş grup kimliklerini¹⁹ güçlendirmek ya da değiştirmek için bu travmalardan faydalanırlar. En tipik örneği daha önce vurgulandığı gibi nesilden nesile aktarım yoludur.

Aktarımın etkili olmasının diğer bir nedeni yeniden inşa edilen toplumsal belleğin aslında arzu edilen bellek olmasından kaynaklanması olarak gösterilmektedir. Oluşturulan bu bellekte kötü anlar arındırılmakta ve toplumun kimliği tanımlanırken yüceltilmektedir. Bu yüceltmenin etkili olabilmesinde geçmişte grup tarafından yapılan eylemlerin haklılaştırıldığı görülmektedir. Geçmişte yapılanların haklılaştırılması pek çok devlette örneği olan bir uygulamadır. Sırların, Boşnaklara yaptıklarından, Çin'in devrim değişiklikleri kapsamında bünyesindeki azınlıklara uyguladığı baskılara kadar tarih sahnesinde gerçekleşen çoğu eylem ortak kimlik inşasının sağlıklı yapılabilmesi adına meşrulaştırılmaktadır. Fransa tarihindeki *Vichy Rejimi* (1940–1944) buna verilebilecek örneklerdendir. Bilindiğı gibi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman ordularına yenilen Fransa, devlet olarak Nazi

¹⁹ “Geniş grup kimliği” aynı etnik çadır altında bulunanların sahip olduğı bir kimliktir. Daha fazla bilgi için Bkz. Çevik (2007) ve Volkan (2005).

yönetimiyle ortak çalışmalar sergilemiştir. Petain yönetimince işgalcilerle işbirliğini kabullenemeyenlere karşı yürütülenlerse bir iç savaş sürecinin yaşanmasına bunun sonucunda binlerce Fransız isyancının cezalandırılmasına neden olmuştur. Nazilerin sürdürdüğü soykırım ve katliam kampanyasının bir ortağı olmak yükü zamanla toplumsal hafızadan silinmiştir. Normal şartlarda utanç sayfaları olarak anılması gereken bu dönem tarih içerisinde ufak bir paranteze hapsedilmiş ve üzeri örtülmeye çalışılarak gerektiğinde yeniden yorumlanmayla topyekun direnen bir Fransız resmi çizilmeye çalışılmıştır. Savaştan çok sonraki dönemde *Vichy* kentinde yapılan bir araştırma, kent insanının bu utancı silmeye yönelik gayretlerini ortaya çıkarmaktadır. Napolyon'un heykelinin dikilmesi, sokak isimlerinin değiştirilmesi ve mimari düzenlemelere gidilmesi gibi örnekler ortak belleğin pozitif anlamda oluşturulma gayretleridir. Bir Fransız, Petain dönemindeki *Vichy*'i yorumlarken Nazilerle yapılan bir işbirliğinden daha çok Almanlarla ittifakı öne çıkarma isteğini sergilemektedir (Bilgin, 2007: 236–240).

Vichy Sendromu adını alacak süreçte, *Vichy* halkı, savaştan hemen sonra tamamlanmamış bir yas süreci (1944–1954) yaşamıştır. Bu zaman içerisinde boyut değiştirmiştir fakat uzun yıllar toplum hafızasında kara bir sayfa olarak kalmayı gerektirmiştir (Bilgin, 2007: 242). Özellikle böyle dönemlerde görülen diğer bir psikolojik boyut suçluluk hissidir. Sürekli olarak kayıpların yasını tutan ve bunu hatırlatıcı bağlantı objeleri²⁰ ya da sıcak yerlere²¹ atıfta bulunan geride kalan grubun bir yandan ölen yakınları ya da sevdiklerine rağmen kendilerinin yaşıyor olmalarından ötürü duydukları suçluluk psikolojisini hafifletirken diğer yandan aralarındaki birlikteliği devam ettirmeye yönelik çabalar sarf ettikleri görülmektedir.

Bu karşı duruş, sömürülen bütün topluluklarda görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası artan ulusçuluk ya da milliyetçilik

²⁰ Kişi için sevdiği ya da değer verdiği birinin ya da bir şeyin kaybedilmesi zihninde derin yaralar açmaktadır. Bu yara onun sürekli olarak bir acı ile yaşamasına neden olurken, acıdan kaçmanın bir yolu, yitirilmiş olan şeyin zihinsel imgesiyle buna karşılık gelen kendilik imgeleri arasında ortak bir zemini simgeleyen belli cansız nesnelere veya canlı varlıkları kullanmasıdır. Kullanılan bu maddelere "bağlantı objesi" adı verilmektedir. Ölen kişinin ya da ölen hayvanın kullandığı bir nesne buna örnek olarak verilebilir. Daha fazla bilgi için Bkz. Volkan (2007).

²¹ "Sıcak yer" ifadesi, Vamık Volkan tarafından kullanılan bir tabir olup; etnik bir grubun ya da diğer geniş grupların bireyleri arasında (ister bireysel ister topluca) anında yoğun duygular uyandıran veya küllenmiş duyguları yeniden alevlendiren fiziksel bir yeri tanımlamak üzere literatüre geçmiştir.

fikrinin sömürge topluluklarında hali hazırda mevcut olan “biz” ve “onlar” kavramlarını ateşlediği ve kendi içerisinde farklı etnik yapılara sahip olsalar da bir dış ülkeden gelenlerin hiçbir zaman ulus bünyesine rahatça alınmadığı görülmüştür. Hatta “arındırma” olarak isimlendirilen bu durum bağımsızlığını kazanmak süreci yaşayan tüm devletlerde görülen bir kimlik oluşturma faaliyetidir. Bağımsızlık hareketleri milliyetçilik kavramının yaratılmasını müteakip ortaya çıkmıştır. Sömüren devlet dışlanmış; halk arasında milliyetçilik yükselen değerler içerisinde sokulmuş ve devamında bağımsızlık mücadeleleri verilmiştir. Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde bugün devam eden iç çekişmelerin kaynağında kendi etnik yapılarının içerisinde bulunan bölünmelerin yavaş yavaş ortaya çıkıyor olması yatmaktadır (Gönlübol, 1993:344). Bir zamanlar sömürgeci devlete tek vücut olarak karşı koyan halklar zaman içerisinde kendi ülkelerindeki ikilikleri yaşamaya başlamışlardır.

Politik psikoloji biliminin soykırımı etkileri son bölümde yeniden ele alınmıştır. Bu bölümde psiko-politik yaklaşıma, savaşın soykırımı etkisi ve hukuki manada soykırımın tanımlarının ortaya konulmasında olduğu gibi kuramsal olarak değinilmiştir. Çalışmanın ilk bölümündeki nazari yaklaşım amaçlarına ulaşılmıştır. Soykırımın eylemsel boyutu ile kuramsal çerçevenin bağdaştırılması hakkındaki incelemeye üçüncü bölümde yer verilmiştir.

Fransa'nın Cezayir'deki soykırım iddialarının temelini oluşturan fiilleri, bağımsızlık mücadelesinde ağırlık kazanmıştır. Fransız ordusunun şiddeti yoğun olarak kullanması ve savaş ortamının sağladığı avantajlarla Cezayir halkına yüklenmesi, sonucun ağırlaşmasını getirmiştir. Bir sonraki bölümde bağımsızlığını arayan Cezayir halkının bu uğurda yaşadığı mücadeleye yer verilerek soykırımı etki eden ortam izah edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAYİR'DE BAĞIMSIZLIK FİKİRLERİNİN TEMELLERİ, SAVAŞA GİDEN SÜREÇ ve MÜCADELENİN SONUÇLARININ ANALİZİ

Soykırım iddialarını destekleyecek bilimsel yaklaşımlar, dünyanın pek çok sorunlu bölgesinde yapılacak çalışmalarla paralellik arz edecektir. Ötekini yok etme ve kendi kimliğini yüceltme istekleri diğer unsurlarla süslenerek toplu cinayetlerin onaylanmasına neden olmaktadır. Netice itibarıyla bu onay, uygulayan toplum içerisinde soykırımın, yapılması gereken bir olgu kimliğine bürünmesini sağlamaktadır. Arkasında bu desteği gören kimselerin işledikleri suçlarda tereddüt etmedikleri örnek olaylarla ispatlanmıştır.

İkinci bölümdeki tarihsel yaklaşımla, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın kronolojik yönü incelenmiştir. Fransa ve Cezayir'in bir araya gelmelerine neden olan tarihsel gelişmelere değinilmiştir. Cezayir'in Fransa için neden önemli olduğu ve sömürge politikalarındaki ayrıcalıklı yerinin ne olduğuna vurgu yapılmıştır. 300 yıllık Osmanlı idaresinden çıkan Cezayir'in Fransa işgaliyle neden bir çıkmaza girdiği ve Fransa'ya başkaldırışındaki sebepler tarihi süreç içerisinde açıklanmıştır. Bağımsızlığı uğruna milyonlarca insanını kaybeden Cezayir'in, çok uzun bir süre neden bu mücadeleden vazgeçmediği sorusunun cevabı yine ikinci bölümde ele alınmıştır.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın Soğuk Savaş'ın hızlandığı ve dehşet dengesinin oluşturulma gayretlerinde bulunulan bir döneme isabet etmesinin Cezayir açısından bir şans olduğu değerlendirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen devamında oluşan blokların şekillenmesi evresi, Cezayir milliyetçilerinin sahipsiz kalma endişesinden uzak bir atmosferde hareket edebilmelerini sağlamıştır. Doğu ve batı bloklarının birbirlerine karşı geliştirdikleri siyaseti değerlendirerek bağımsızlık yolunda kullanan Cezayir

Ulusal Kurtuluş Cephesi liderleri, uzun vadede istediklerini elde etmişlerdir. Öte yandan bu mücadelenin zorluğu ve adaletsizliği ikinci bölümün ortaya koyduğu diğer bir gerçek olmuştur. Savaş süresince iki taraftaki insan kayıplarındaki dengesizlik, sivil ölümlerinin çokluğu, tüm dünyanın gözü önünde gerçekleşen toplu öldürme ve işkence olayları bu bölümün incelenen başlıkları arasında yer almıştır.

İşkence ve kötü muamelelere tanık olanların anlatımları ile Fransız politikalarını yönlendirenlerin çaresizlikleri bu bölümde değerlendirilen diğer konulardır. Ortaya çıkan isyanların bastırılması amacıyla sivillere yönelik şiddetin artışının tespiti yine bu bölümde yapılmıştır. Gerek Fransız askerlerinin sayı ve teçhizat olarak gerekse de sivil ölümlerinin aynı paralellikte arttırılması, Cezayir soykırımını hızlandıran etkenler olarak tespit edilmiştir. Sömürge kültürüyle yetişen iki toplumun, içine düştükleri kaostan kurtulmalarını isteyen Fransız yazar ve düşünürlerin eserlerinden alınan delil niteliğindeki değerlendirmelere yer verilmiştir. Asimilasyon, yok etme, katliam ve sonuçta soykırım derecesindeki muameleye maruz kalan Cezayir halkının kurtuluşunu desteklemekten başka çıkar yol göremeyen bu insanların savaş sırasında kaleme aldıkları görüşler, birer Fransız olmalarından dolayı önem arz etmiştir. Fransa'nın uygulamalarına neden soykırım denilmesi gerektiğine kendi ifadeleri ile yer verilmiştir.

1. CEZAYİR ve FRANSIZ TARİHSEL BİRLİKTELİĞİNİN KURULMASI

Cezayir'de meydana gelen olaylar bugün hala canlı tanıklıklarla tazeliğini korumaktadır. Emekli Fransız subayları ve askerleri, işkencelere maruz kalan Cezayirli ve bir zamanlar Cezayir'de ikamet eden Fransızlar tarihin bu acı ve katliam boyutuna varan sayfalarına şahitlik etmektedirler. Çalışmada yer alacak olan Fransa'nın Cezayir politikalarından önce her iki ülkenin tanınması ve bir anlamda tarih sahnesinde yollarının kesişmesinin açıklanması konunun bütünlüğü açısından faydalı olacaktır.

Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti, Magrip ülkelerinin en büyüğüdür. Ülke toprakları, zaman içerisinde değişik kavimlerin etkisi ve işgali altında kalmış bir coğrafyadır. Tarih boyunca Berberiler'in yaşadığı bu

toprakların Akdeniz'e kıyısının bulunması, bölgede hâkim olmak isteyen güçlerin hedefi haline gelmesinde etkili olmuştur. Sahil kesimleri yoğun bir şekilde Akdeniz kültürü etkisinde kalan Cezayir'in kuzeyindeki dağlık alanda farklı kültürlerin birleşimine şahit olunmaktadır. Güneyde bulunan ve büyük bölümü kapsayan Sahra toprakları ise çok büyük oranlarda Tuaregler'in oluşturduğu göçebe (*nomads*) kabileleri barındırmaktadır (Ihejirika, 2000: 136).

Sadece Cezayir değil, Mağrip ülkeleri şeklinde adlandırılan bölgeyi kapsayan çıkar kavgaları, yerli halkın her kültürden değişik şekillerde etkilenmesi sonucunu doğurmuştur. Sırasıyla Fenikeliler, Kartacalılar, Romalılar, Vandallar ve Bizanslılar tarafından ele geçirilen Cezayir, son olarak 7. yüzyılla birlikte Arap ve dolayısıyla Müslüman etkisine girmiştir. Ülkenin Müslümanlaşması, 710-720'li yıllarda tamamlanmıştır (Büyük Larousse, V, 1986: 2300). Cezayir, halen köken olarak bu dönemin etkilerini yaşamaktadır. Cezayir halkı binlerce yıllık tarihinde, son bağımsızlık mücadelesini Fransızlara karşı vermiştir. Araplar'ın din ve sosyal yapılarına adapte olan Cezayirli, ekonomik ve politik yapılarını Fransa'nın mirası üzerine kurmuştur (Ihejirika, 2000: 138).

Her ne kadar 1171'de Fatimi Devleti'nin yıkılışı Arap istilalarını ve Müslümanlaştırmayı sona erdirmiş olsa dahi tarikat ve cemaatlerin ülke genelindeki etkinlikleri sonucu Araplaşma ve İslamiyet, ülkedeki mevcudiyetini korumuştur. Süreç içerisinde Fransa'nın müdahalesinde olduğu gibi, dayatılan kültür ve bir önceki kültürün topluluklar arasında çatışmalara neden olduğu görülmüştür. Çok sayıda işgal ve çatışmaya rağmen Berberi kültür ve dili yok olmamış; günümüze değin aktararak yaşatılmıştır (Sönmez, 2007:11). Sürekli ayrılıklar ve çatışmalar yaşanan bölgede; siyasal birliktelik bir türlü sağlanamamıştır. Mağrip birliği ancak Türk egemenliği ile sağlanabilmiştir.

Osmanlı'nın Cezayir'le olan bağlantısı, Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1520'de işgal ettiği toprakları padişahın ülkesi olarak ilan etmesiyle başlamıştır (Armaoğlu, 1995: 187). İspanya'daki kral V. Şarlken'e karşı korsanlık yapılarak ele geçirilen Cezayir toprakları, 1529 yılında kesin olarak

Türk egemenliğine girmiştir. Bu aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu için Akdeniz'in uzaktan kontrolü ve Avrupa'ya karşı sol kanadının güçlenmesi anlamına gelmektedir (Nadas, 1991: 213). Hıristiyanlığın Afrika Kıtası'na yayılmasında büyük bir engel olarak duran Osmanlı varlığı 1830 yılına kadar dört farklı devreye ayrılmıştır (Kavas, 2006: 43). Bunlar sırasıyla Beylerbeyi Devri (1518–1587), Paşalar Devri (1587–1659), Ağalar Devri (1659–1671) ve Dayılar Devri (1671–1830)'dir.

Cezayir, Libya ve Tunus'un tamamen Osmanlı'ya katıldıkları 1551 yılından itibaren "Garb Ocakları" olarak isimlendirilmiş ve Kuzey Afrika Osmanlı İdaresi'nin merkezi olmuştur (Armaoğlu, 1995: 188). Bölge, Anadolu'dan gönderilen birliklerce kontrol altında tutulmuştur (Şeyban, 2007:335). Zamanla gelişen ekonomi, küçük bir Cezayir kentinden 1612'de 60 bin nüfuslu bir şehrin oluşmasını sağlamıştır (Kavas, 2006: 43). İlerleyen ticari potansiyel Cezayir nüfusunun 1643 yılında 100 bine ulaşmasına vesile olmuştur. Yeniçerilerin buralara yerleşmesi ve yerlilerle evlenmeleri sonucu ortaya çıkan "kuloğulları"²², bugünkü Cezayir halkının mayasını oluşturan unsurlardandır. Osmanlı yönetimi boyunca yaygın olarak konuşulan dil Arapça'dır fakat resmi dil Türkçe olmuştur (Şeyban, 2007: 341).

Osmanlı, 1771 yılında Çeşme hezimetinden sonra ikinci yıkımı 1827 yılında Navarin'de yaşayarak denizlerdeki hâkimiyetini tamamen kaybetmiştir. Denizlerdeki hâkimiyetinin azalması, Cezayir üzerindeki otoritesinin zayıflamasına ve Cezayir'in vergiler dışında bağımsız bir devlet şeklinde hareket etmesine neden olmuştur (Sönmez, 2007: 16). Yunanistan isyanı ve Mısır valisinin Osmanlı yönetimini zora sokmaları aynı dönemde gerçekleşmiş ve Cezayir'in elden çıkarak Fransız hâkimiyetine girmesi hız kazanmıştır. Fransa ile mecburi bir yakınlaşmaya giren Cezayir, 1789 yılından itibaren bu ülkeye buğday satmaya başlamıştır. Cezayir'de bulunan ve ticaretle uğraşan iki Yahudi tüccarın Fransa'dan alacaklarını tahsil edememeleri, iki ülke arasında gerilime neden olmuştur. Dönemin Cezayir Dayısı Hüseyin Paşa'ya Fransa'yı şikâyet eden tüccarlar devlet aracılığı ile

²² Kuloğulları Kuzey Afrika'da yaşayan Osmanlı neslini izah etmek için kullanılan bir tabirdir. I. Dünya Savaşı sırasında Fransa ordusuna alınmak istemelerine direnen ve kabul etmeyince ülkeden sürgün edilen Kuloğulları'nın varlığı bugün Cezayir'de Türk menşeli Karaali, Köroğlu gibi soy isimlerine rastlanmasıyla kanıtlanmaktadır. Daha fazla bilgi için Bkz. Kavas (2006) ve Akın (2003).

borçlarını almak istemişlerdir. Fransa Konsolosu Duval'in bir ziyaret sırasında konunun hatırlatılması üzerine verdiği cevabı beğenmeyen Hüseyin Paşa, konsolosun yüzüne elindeki yelpazeyi vurarak Fransa'nın Cezayir'i işgal etme bahanesini hazırlamıştır²³ (Armaoğlu, 1995: 190).

Anavatan desteğinden yoksun kalan Cezayir, Fransız kuşatmasına direnememiştir. 6 Ağustos 1830'dan sonra Cezayir'de Fransız egemenliği başlamıştır. Fransa'nın Cezayir işgalini, o dönemde Bourbon monarşisine itibar kazandırma amaçlı yapılan bir hareket olarak değerlendiren görüşler bulunmaktadır (Black, 2005: 190). Fransa işgaline karşı yerel birliklerden Emir Hacı Abdulkadir komutasında bir direniş gerçekleşmiştir. Abdulkadir'i sultan olarak gören yerli kabileler ona tam bağlılık göstermişlerdir. Fransa uzun süre bu karşı koyma ile uğraşmak durumunda kalmıştır. 1847 yılında Fransız kuvvetlerine teslim oluşuna kadar işgalden itibaren 17 yıl direniş gösteren Abdulkadir, bölgedeki Osmanlı valileri ile dayanışma içerisinde olmuş ve padişahla irtibatını muhafaza etmiştir (Armaoğlu, 1995: 191). Fransa'nın Cezayir'i işgali ve burada izlediği siyasetten önce ülke hakkında kısa bir bilgi verilmesi, konunun anlaşılabilirliğine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle bir sonraki başlık altında ülkeyle ilgili genel bilgilere yer verilmiştir.

2. CEZAYİR'DE FRANSIZ VARLIĞI ve ETKİLERİ

Fransa, yaklaşık 2000 yıllık tarihi boyunca 10 yıldan fazla barış içerisinde yaşayamamıştır. General De Gaulle "Fransa kılıç darbelerinden oluşmuştur" diyerek bu durumu özetlemiştir. Bu savaşlar içerisindeki insan hakları ihlallerine varan uygulamalar Fransızlarca, aslında uygulanan halkların medenileşmeleri adına sorumlu bir devletin fiilleri olarak yorumlanmaktadır. Kendilerini demokrasi ve insan haklarının beşiği olarak gören Fransa'nın ülke ismi, 5inci yüzyılda bu topraklara egemen olan Franklar'dan gelmektedir.

²³ Bu hareket "yelpaze olayı" şeklinde tarihteki yerini almıştır. Dönem içinde çok konuşulan bu tavır, tablolara konu olacak boyutlarda yansıtılarak propaganda malzemesi şeklinde kullanılmıştır.

Fransız işgal kuvvetlerinin Cezayir’de köprübaşı olarak tabir edilebilecek Cezayir (Algeirs²⁴) kentine çıkmaları 12 Haziran 1830 günü gerçekleşmiş ve Dayı Hüseyin Paşa ile 5 Temmuz 1830 tarihinde bir antlaşma imzalanmıştır. Bu tarihten itibaren Fransa, Cezayir’i resmen toprağı ilan etmiş ve idare etmeye başlamıştır. Cezayir’in değişik şehirlerinde yerel karşı koymalar emir ve sancak beylerinin şahsi gayretleriyle sürmüştür. Bu gayretler sömürgeci zihniyetle hareket eden Fransız birliklerinin daha fazla sertlik ve kuvvet uygulamasına sebep olmuş ve felakete neden olan davranışların sergilendiğı tespit edilmiştir. Yerli halka yönelik 1845 yılında Fransız General Pelissier komutasında yaklaşık 1.000 kadar kadın, erkek, çocuk ve yaşlının mağaralarda dumanla boğulmalarına sebep olan uygulama bunlardan biri olarak tarih sayfalarında yerini almıştır (Kuran, 2003: 79).

Fransa, zaman içerisinde bölgenin demografik yapısını değiştirerek Cezayir’deki egemenliğini garantilemek istemiştir. 1840 yılında Başkent Cezayir’de bulunan Avrupalı sayısı 14.434’e ulaşmış olup, bunlardan 7.573’ü Fransız kökenli değildir. 1840’lı yılların sonunda bu rakamlar artmış ve ülkede bulunan Avrupalı sayısı 125 bini geçmiştir (Schreier, 2007: 87). Bu iskân siyaseti neticesinde kuzeydeki verimli topraklar Kıta Avrupası’ndan gelen İspanyol, İtalyan ve Maltız uyruklulara verilerek yerli halk güneydeki verimsiz, susuz ve dağlık özellik arz eden coğrafyalara göçe zorlanmışlardır. Zamanla gelişen Avrupalı çiftçiye karşılık sürüldükleri yerlerde yeterince su, gübre ve makine bulamayan Cezayir köylüsü hayatta kalma mücadelesi vermeye başlamıştır (Ataöv, 1975: 145). Sonuçta topraksız kalan halk, bir yanda Fransız çiftliklerinde diğer yanda feodal yapı içerisindeki toprak ağalarına köle olmaktan öteye geçememiştir.

Avrupalı akını, geliştirilen göçmen politikaları ve kurulan koloni şirketleri aracılığıyla büyük artış göstermiştir. 1847 yılında 104 bin olan Avrupalı sayısı, 1857’de 131 bin, 1872’de 245 bin (Sönmez, 2007: 23–25), 1911 yılına gelindiğinde 752 bine yükselerek Cezayirlileri kendi vatanlarında göçmen durumuna sokmuştur. Gelen göçmenlere toprak sağlayan koloni

²⁴ Türkçe’ye çevrildiğinde her iki kavramın karşılığı “Cezayir” olarak algılanıyor olsa da uluslararası literatürde bugünkü başkent Cezayir “Algeirs”, ülke olarak Cezayir ise “Algeria” olarak tanımlanmaktadır.

yönetimi Cezayirli insanların topraklarını Avrupalılar arasında paylaşmıştır. Toprağı elinden alınan halk, dağlara ve daha güneye göç etmek zorunda bırakılmıştır. Bu yok etme ve sürgün politikaları Fransa'ya karşı yerli halkta bağımsızlık fikirlerinin ateşlenmesine sebep olmuştur. Bir yanda mesleklerini yerine getiremeyen zanaatkârlar diğer yanda toprağını kaybederek açlıkla mücadele etmeye başlayan insanlar her anlamda çabalamışlardır. Kendi ülkelerinde yabancılaşan Cezayir halkı *kolon* tabir edilen ve Avrupalı göçmenlerin oluşturduğu çiftliklerin eski sahipleri olarak ızdırap çekmeye başlamışlardır. Bir kısım Cezayirli geçimini sağlayabilmek ve açlıkla mücadele edebilmek adına Fransa'ya göç etmiştir. 1954'te Fransa'ya göç eden Cezayirli sayısının 212 bine ulaştığı tespit edilmiştir (Kuran, 2003: 79).

Sömürünün psiko-politik etkisi ile oluşan seçilmiş travmalar Cezayir halkı için bu noktadan itibaren oluşmaya başlamıştır. Sahip olduğu varlıklarını terk etmeye zorlanan bu insanların ötekine karşı hissettiği nefret duygusu sonucu oluşan yaralanma, toplumsal hafızada silinmeyecek bir iz bırakmıştır. Bu izin etkisi yıllar içinde büyümüş ve Cezayir halkı kendi kültürünü muhafaza etmeye yönelik gayretlere girişmişlerdir. Baskı altına alınan ve kolektif kimlik yaratma çabalarına maruz kalan toplumlardaki doğal refleks olan asimilasyona karşı koyma Cezayir halkının savunma mekanizmalarını harekete geçirmiştir.

1873 yılında III. Napolyon'un iktidardan düşmesi ve II. Cumhuriyet'in ilanı Cezayir'i etkileyen gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. 1881'de Yerli Kanunu (*Code Indigenat*) çıkarılmış ve daha önceden Cezayir Bakanlığı ile idare edilen ülke doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. Araplar ya da Berberiler vatandaş statüsünden daha ziyade "teba" statüsünde medeni haklardan uzaklaştırılmıştır (Ataöv, 1975: 145). Yapılan tüm uygulamalar Cezayirli'lerin haklarının başta toprakları olmak üzere yağmalanmasına yönelik olmuştur. Yönetim yapısında bir takım adaletsizlikler olmuş ve örneğin Avrupalı göçmen, seçimle gelenler tarafından yönetilirken; Cezayirli'ler genel valinin atadığı kimselerle idare edilmişlerdir. Sonuç olarak Yerli Kanunu, Fransızlara ayrıcalık sağlayan bir yasa olma özelliği ile öne çıkmıştır (Açık, 2008:332).

1919 yılına gelindiğinde yerlilerin elinden alınarak yasallaştırmaya çalışılan toprağın büyüklüğü yedi milyon hektarı bulmuştur (Sönmez, 2007: 24). Bu miktar, Fransa'nın kullandığı toprağı ifade eden bir rakamdır. Diğer yandan sömürgeciler 1850'de 115 bin hektar toprağa sahiptir. 1900'de bu rakam 1,6 milyona ve 1950'de ise 2,7 milyon hektara çıkmıştır (Sartre, 1999: 20). Yani kolonlardaki yaşam her geçen gün sömürgeci lehine gelişirken asıl toprak sahibi Cezayirli, hızlı bir politikayla toprağından edilmiştir.

Toprağı elinden alınan insanlar, hayatta kalabilmek için kendi yurdunda kiracı ya da işçi durumuna düşmekten başka bir çıkar yol bulamamışlardır. Gelirinin tamamı tek varlığı olan toprağa dayalı olan Cezayir halkı, bundan sonraki aşamada bağımsızlığını elde edene kadar sömürge yönetimine yaptığı tüm başkaldırılarda toprağıni yeniden sahiplenebilme arzusunu canlı tutmuştur. Egemenlik çabasının halk kitlelerine yayılması ve özellikle taşradan büyük destek görmesindeki en büyük nedenin bu arzu olduğu düşünülmektedir (Maskan, 1996: 50).

3. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINA KADAR ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ ve SOYKIRIMIN İZLERİ

İşgalle beraber başlatılan bağımsızlık mücadeleleri, çıkarılan yasalara ve şiddetle bastırılmalarına rağmen devam etmiştir. En etkili olarak değerlendirilen ayaklanmalardan biri 1871–1872 yılları arasında Muhammed el-Mukrani tarafından gerçekleştirilen ayaklanmadır. Cezayir'in büyük bir bölümünü kapsayan ve yaklaşık 100 bin kişi ve 200 kabilenin desteğiyle oluşan ayaklanma diğerlerinden farklı şekilde gelişmiş ve dini ittifaklar sayesinde geniş yankı uyandırarak ülke geneline yayılmıştır (Açık, 2008: 331). 1881 yılında ise Sidi Şeyh liderliğinde yeni bir ayaklanma baş göstermiştir. Ayaklanmanın etkisi üç yıl sürmüştür. 1884 yılında sonlandırılabilen isyanının Mukrani isyanı ile ortak özelliği her ikisinin de Fransa yönetiminde kanlı bir şekilde bastırılmış olmalarıdır. Bu isyanlar neticesinde Cezayir'deki yargı sistemi askıya alınarak, Yerli Kanunu'nun uygulanmasına geçiş için uygun zemin hazırlanmıştır (Açık, 2008:332).

Birinci Dünya Savaşı'na kadar çeşitli boyutlarda kendini gösteren ayaklanmalar savaşla beraber farklı bir karakter arz etmeye başlamıştır. Savaşa Fransa saflarında katılmak istemeyen gruplar ülke dışına sürgün edilmişlerdir. 1912 yılında silâhına alınmaya karşı çıkan Kuloğulları bunlardan bir bölümü teşkil etmiş ve Suriye'ye zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır (Sönmez, 2007: 32). Diğerlerinin hedefi ise savaş sonunda bir takım haklar elde etmek olmuştur. Büyük Savaşın, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'na en önemli etkisi 100 bine yakın Müslüman Cezayirli'nin işçi olarak savaşa dönük fabrikalarda çalıştırılması ve bu sayede işçi örgütlenmelerinin ortaya çıkmasıdır. Sürekli bir araya gelen Cezayirli'ler kendi aralarında oluşturdukları küçük gruplarla bağımsızlık fikirlerinin yeşermesine neden olmuşlardır (Jackson, 1977: 9).

Daha fazla özgürlük ve adalet için 1920 yılında Genç Cezayir (*Jeune Algérien*) adlı milliyetçi bir örgüt kurulsa da üç yıl sonra hareketin başındaki Emir Halid²⁵'in ülkeden uzaklaştırılmasıyla bu girişim sonuçsuz kalmıştır (Ataöv, 1975: 146). 1926'ya gelindiğinde ilk örgütlü hareket olarak Paris'te Kuzey Afrikalı İşçiler, Hadj Abdulkadir önderliğinde Kuzey Afrika Yıldızı (*L'Etoile Nord Africaine, ENA*) derneğini kurmuşlar ve 1927 yılında derneğin Brüksel toplantısında Messali Hadj ilk defa Cezayir'e bağımsızlık talebinde bulunmuştur. Fransa'daki koalisyon hükümeti 26 Ocak 1937'da derneğin faaliyetlerine son vermiştir (Sönmez, 2007: 39). Bağımsızlık hareketlerin bir diğer lideri Şeyh Abdulhamid Ben Badis²⁶ olmuştur. 1931 yılında Ulema Reformcuları Birliği (*Cemiyet-ul Ulumi'l Müslimin ya da Association d'Ulama Musulman Algerien, AUMA*)'ni kuran Badis, yerel halkın Avrupalılar'la aynı haklara sahip olmasını talep eden bir siyaset izlemiştir. Müslümanlığı, Kur'an, sünnet ve Arap kültürünü temel edinen, Fransızlaşmayı reddeden ve faşizm karşıtı politikaları savunan Birlik, Fransa'da Halk Cephesi'nin iktidara gelmesiyle politikalarını savunabilmeye başlamıştır (Willis, 1997: 10). Bunun neticesinde ortaya çıkan hava Cezayirli'ler'e parti kurabilme imkânı vermiştir.

²⁵ Fransızlara karşı ilk ayaklanmayı başlatan ve uzun süre devam ettiren Abdulkadir'in torunudur. Aslı adı Halid İbni El Haşemi İbni Hac Abdulkadir'dir. Daha sonra Emir Halid ismini almıştır.

²⁶ Bin Badis 1940 yılında ölmüştür. Bu tarihe kadar İslami fikirlerin yayılması ve AUMA tarafından desteklenen okullaşma ile fikirlerin tabana yayılmasında büyük katkılarda bulunmuştur. AUMA ve Badis hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Willis (1997).

1936'da Messali Hadj tarafından Cezayir Komünist Partisi (*Parti Communiste Algérien, PCA*), 1937'de Cezayir Halk Partisi (*Parti du Peuple Algérien, PPA*) kurulmuştur. Hadj'ın düşünce yapısı Müslüman milliyetçilik olarak tanımlanmıştır. Fransa'da iktidar olan Léon Blum'un asimilasyon temelli yaklaşımı ile çatışan Hadj, 1937'de tutuklanmıştır. Taraftarları olan PPA üyeleri ise İkinci Dünya Savaşı boyunca yeraltına çekilmişlerdir. Cezayirli eczacı Ferhat Abbas²⁷, bir diğer bağımsızlık savaşçısıdır. 1938 yılında Cezayir Popüler Birliği'ni kurmuştur. Abbas'ın düşüncesi ise asimilasyonu kabul etmek olarak tanımlanmıştır (Jackson, 1977: 13).

İkinci Dünya Savaşı ve Pétain²⁸ Hükümeti'nin Almanlar'la antlaşması Cezayir için geri gidişin başlangıcı olmuştur. Naziler tüm milliyetçi akımlara karşı gelerek Cezayir'i bir hammadde ve yiyecek deposu şeklinde görmekten öteye geçmemişlerdir. Toplama kamplarına atılan milliyetçiler o tarihlere kadar elde ettikleri tüm kazanımları kaybetmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın muzaffer komutanı Pétain için *Vichy Rejimi*²⁹ dönemi, yeni Fransız Devleti'nde bir takım değişiklikleri gerektirmiştir. "İşbirlikçi" olarak anılacak bu devirde 1789'un ruhu olan "eşitlik, hürriyet ve kardeşlik" söylemi yerini "çalışma, aile ve vatan" kavramlarına bırakmıştır (Akad, 1992: 105). Bu anlayış 8 Kasım 1942'deki müttefiklerin Afrika'ya çıkarma yapmalarıyla değişmeye başlamıştır (Ataöv, 1975: 148).

Yaşanan rahatlama ile ortaya çıkan yeni siyasal durumda, Ferhat Abbas liderliğindeki bir grup, Şubat 1943'te yayımladıkları Cezayir Halkının Manifestosu (*Manifeste du Peuple Algérien*) ile Müslümanlar ve Avrupalı azınlığın eşit hak ve güvenceye sahip olması gereğini bildirmişlerdir. Bu tarihe kadar Abbas'ın Fransa ile beraber gelişen bir Cezayir'i savunduğu

²⁷ Ferhat Abbas, 1899 Konstantin doğumludur. Özgür ve demokratik Cezayir için savaşmıştır. 19 Eylül 1958'de Geçici Cezayir Hükümeti GPRA'yı ilan etmiştir. Bu hükümetin halkın egemenliğine dayandığını açıklamıştır.

²⁸ General Henri Philippe Benoni Pétain, Fransa'nın dâhil olduğu iki dünya savaşında kurtarıcı olarak ortaya çıkmış ve halk kitlelerini ve özellikle orduyu yönlendirmede etkin bir rol oynamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda işbirlikçilerin yargılandığı mahkeme sonucu idama mahkûm edilmiş ve gizli infazın ardından cesedi yeri açıklanmayan bir yere gömülmüştür. Daha fazla bilgi için Bkz. Akad (1992).

²⁹ "Vichy Rejimi" ya da "Vichy Hükümeti" Alman işgalinden kurtulmak amacıyla Fransa ile Almanya arasında 22 Haziran 1940'ta imzalanan Compiègne Mütarekesi sonucu oluşan Fransız yönetimini tanımlamak için kullanılmaktadır. Ülkenin beşte üçünün Almanlar'ca işgaline, Almanlar'a karşı sömürgeler dahil savaşın durdurulmasına, ordunun terhisine ve silahların Almanlar'a teslimine sebep olan antlaşma sonrası Mareşal Pétain, Ulusal Meclisi Fransa'nın güneyinde bulunan Vichy'de toplamış ve meclis kendisine olağanüstü yetkiler vermiştir. Benzer bir antlaşma İtalya ile de yapılmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Uçarol (1995).

bilinmektedir. Fransa ile birlikteliği şu sözlerle ifade etmektedir (Aktaran Maskan, 1996: 59):

“Cezayir Fransız toprağıdır. Bizler Müslüman kişiliğimiz ile Fransız'ız. Bir Cezayirlinin Fransız milletinden olmasını engelleyen hiçbir kutsal kitap yoktur.”

“...eğer bir Cezayir milleti bulabilseydim, ben de bir milliyetçi olurum. Fakat ben bir Cezayir vatani için ölemem, çünkü böyle bir vatan yok. Tarihe sordum, yaşayanlara ve ölümlere sordum, mezarlıkları ziyaret ettim hiç kimse bana bundan bahsetmedi.”

Bu tür yaklaşımlara rağmen Fransa'nın yerli halka yönelik taviz vermeden yaklaşım göstermesi Cezayirli aydınları fikir değişikliğine yönlendirmiştir. Abbas, önce otonomi daha sonra bağımsız Cezayir fikrini savunmaya yönelmiştir. Bu dönemde Naziler'e yönelik saldırılara destek amaçlı 300 bin Cezayirli, Fransız Ordusu'na alınarak aynı safta savaşmışlardır. Fransa'ya Cezayirlinin tek kaygısı ise savaş sonrası kendi bağımsızlığı için Fransa'nın desteğini alabilmek olmuştur. 14 Mart 1944'te Manifesto Dostları ve Özgürlük Birliği (*Amis du Manifeste et de la Liberté, AML*) adlı geniş cephe örgütünün 500 bin insanı etrafında toplaması, bu arzunun en açık göstergesi olmuştur.

8 Mayıs 1945'te sona eren bu savaşla birlikte Cezayir halkı müttefiklerin sevincine ortak olmuştur. Ancak sevinci paylaşmak kolay olmamıştır. Setif ve Konstantin'de sokaklara dökülen halk savaşın sonlanmasını kutlarken Cezayir bayrağını açıp “Özgür Cezayir” ve o dönemde tutuklanmış bulunan Messali Had'ja yönelik “Messali'yi Serbest Bırakın” ve “Yaşasın Bağımsız Cezayir” sloganları atınca Fransız askerlerinin yayılım ateşi ile karşılaşmıştır. Olayları takip eden birkaç gün içinde çok sayıda katliam gerçekleştirilmiştir. Konstantin'de General Duval komutasındaki birlikler paraşütçüler ve hava kuvvetlerinin devreye girmesiyle tam bir katliam yaşanmasını tertiplemişlerdir (Encyclopedia of Genocide and Crime Against Humanity, 2005: 17). Değişik kaynakların 15 bin ile 50 bin arasında verdiği rakamlarda masum Cezayirli, bu yayılım ateşi karşısında sadece Cezayirli olmanın bedelini ölümlerle ödemiştir. Yıllarca Fransız Ordusu

saflarında çarpışan Cezayirli halk, emeğinin karşılığında bu şekilde bir muameleye maruz bırakılmıştır.

Savaşın soykırım üzerindeki etkisine değinilen bölümdeki teorilerin bu ve benzeri yaklaşımlarda sergilendiği görülmektedir. Henüz savaştan çıkan bir Fransa'nın gösterileri bastırmadaki sert önlemleri savaş sonrası kabul edilen hatta toplumca "verilmesi gereken bir tepki" olarak değerlendirilebilmiştir. Savaşın yarattığı öldürme ve şiddet yanlısı anlayış binlerce masum insanın hedef gözetilmeden öldürülmesine neden olmuştur. Savaş sonrası özgürlük yanlısı gösteri yapan topluluk, savaştan henüz çıkmış Fransız askerince çok kolay bir şekilde düşman olarak görülmüş ve öldürme eşiğinin geçilmesinde tereddüt yaşanmamıştır. Diğer yanda bağımsızlık savaşı başlatacak bir milletin fertlerinin kadınıyla, erkeğiyle, yaşlısı veya genci ile bütün olarak katliamdan etkilenmesi, savaşın topyekûnlaşmasına, dolayısıyla tüm tabakaların savaşa çekilerek soykırımın yasal kılınmasına neden olmuştur.

Bu durumu, Ulusal Kurtuluş Ordusu (*Armée de Libération National, ALN*) saflarında hastabakıcı olarak çalışırken Fransız askerlerince yakalanıp mahkemeye çıkartılan Cezayirli Meryem Belmihub, alınan ifadesinde şu sözlerle eleştirmiştir (Özbir, 1984: 13):

"...Cezayirliler işgal sırasında Nazileri atmak için sizinle birlikte savaştılar. Fransızları Almanlaştırmak isteyen Almanlar'a karşı verilen savaşta birçok Cezayirli öldü. Fransa bu değerli ve etkin yardıma teşekkür edeceğine, sömürgecilik kışkırtmalarına boyun eğdi ve Cezayir tarihinin kanlı bir günü, 8 Mayıs 1954'te Setif, Bone, Guelma ve Batna'da 45 bin insanı kurşuna dizerek cevap verdi..."

1945 olayları çok kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Devamında gelen tutuklamalar, duruşmasız idamlar ve köylerin denizden topa tutulması vahşeti artıran unsurlar olmuştur. Zamanın Amerikan konsolosluğu verilerine göre olaylarda yaklaşık 40 bin kişi öldürülmüş; ülkede bulunan tüm örgütler kapatılmıştır (Luraghi, 2000: 310). Bu tarih Cezayir Bağımsızlığı için yola çıkanları ateşleyen bir milat olmuştur. Cezayir halkı bağımsızlık için kendinde bir kuvvet bulurken aynı zamanda Fransa için tarihte kara bir sayfanın

açılmasına neden olmuştur. Katliam, self-determinasyonu savunanlar ve asimilasyon taraftarları olarak ayrılmış bulunanların tek düşünce olan “bağımsızlık fikri” etrafında toplanmalarına vesile olmuştur (Jackson, 1977: 17).

Fakat bağımsızlık çabaları etkisiz kalmıştır. 1954 yılında gizlice kurulan milliyetçi teşkilatlanmaya kadar Cezayir halkının mağduriyeti giderilememiştir. Bu mağduriyet endüstrideki ilerlemelere ayak uyduramayan köylünün çaresizliği ve Fransa’dan ithal edilen mallarla ayakta duran ekonominin girdiği darboğazla körüklenmiştir. Bir yanda açlık ve sefalet diğer yanda kadın, yaşlı çocuk demeden Cezayirli halkın bedeninde olduğu kadar şuurunda açılan yaralar Fransa’ya duyulan mücadele azminin kırbaçlanmasına vesile olmuştur (Özbir, 1984: 17).

Savaştan henüz çıkan ve yeni bir mücadeleye giren Fransa’nın içeride uğraştığı sorunlar ise hem ekonomik ve hem siyasal kökenli olmuştur. Yıkılan şehirlerin ve siyasi yapının yeniden imarını düşünen Fransa için sömürgelerin getirdiği yükler ayrı bir tartışma yaratmıştır. On yıllık Çinhindi³⁰ macerasını değerlendiren resmi makamlar, bölge için yapılan askeri harcamaların yıllık bazda 344 ila 740 milyar Fransız Frank’ı³¹ olduğunu hesap etmişlerdir. Bu aynı zamanda Fransız demiryolu ağı bütçesinin 2–4 katı arasındaki bir harcamaya tekâmül etmektedir (Thomas, 2007: 216).

Ferhat Abbas, 1946 yılında yeni bir milliyetçi akımla bu darboğazı aşma girişimleri içerisinde olmuştur. Cezayir Manifestosu Demokratik Birliği (*Union Démocratique du Manifeste Algérien, UDMA*)’nin amacı Fransız birliği içinde bir Cezayir Cumhuriyeti kurmaktır. Kasım 1946’da kurulan Demokratik Özgürlüklerin Zaferi İçin Hareket (*Mouvement pour le Triomphe des Libertés Démocratiques, MTLD*) ise bağımsız Cezayir düşüncesini savunuyordu ve Cezayir Halk Partisi’nin devamı olarak görülmekteydi (Ataöv, 1975: 150).

³⁰ Buradaki Fransız ilgisi Vietnam, Laos ve Kamboçya toprakları üzerinde olmuştur. Fransızlar 1884’te işgal ettikleri Çinhindi topraklarında bağımsızlık yanlısı ilk karşı koymayı 1930’da yaşamıştır. Etkisiz kalan bu çabalar Mart 1945’teki Japonlar’ın bölgeyi işgaline kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonunda yenilen Japonya, bu toprakların kontrolsüz kalmasına neden olmuş; Fransa bu boşluktan istifade ile yeniden egemenlik alanına almak maksatlı harekete geçmiştir. Fakat ABD yardımına rağmen başarısız olan Fransa, 20 Temmuz 1954 tarihli ateşkesle bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Uçarol (1995).

³¹ 1949 yılında 1.000 Frank 3 ABD Doları değerindedir. Dolayısıyla yıllık askeri harcamalar 1-2,2 milyar ABD Doları arasındadır. Daha fazla bilgi için Bkz. Jackson (1977).

1947’de yapılan seçimlerde Cezayir Halk Partisi büyük bir oy oranıyla sandıktan çıkmasına rağmen genel vali General Naegelen’in seçimdeki hilesi ile temsilcilik kazanamamıştı. Ortaya çıkan bu adaletten yoksun düzen, silahlı yapılanmaların çıkış noktası olmuştur (Sönmez, 2007: 48). Siyasi alanda varlık göstermesine gayri resmi yollarla engel getirilen Cezayirli, bir anlamda meşru savunma hakkını aramak adına gizli silahlı örgütleri desteklemekten başka çıkar yol görememiştir.

Yaşanan bu gelişmeler sonunda Fransa, 1947 yılında Cezayir’in yeni bir “Organik Statüsü”nün tanınacağını ilan etmiştir. Cezayir halkına Fransız vatandaşı olmayı da getiren Statü, Arapça’yı resmi dil olarak kabul etmiş, kadınlara oy hakkı tanımış, güneydeki askeri rejimi kaldırmış ve İslam dinini devlet kontrolünden çıkarmıştır. Diğer yandan bu statüden cesaret alıp harekete geçen yaklaşık 30 bin kişi artık Fransız vatandaşı olmalarından dolayı serbestçe söyledikleri ve yazdıklarıyla Fransa karşıtı söylev geliştirdikleri gerekçesiyle tutuklanmış ve 10 yıl hapis cezasına çaptırılarak diğerlerinin özellikle bağımsızlık yanlısı hareketlere meyletmeleri önünde yıldırma politikalarına kurban edilmişlerdir. Ayrıca Statü’ye göre bütün Cezayirli Fransızcı olarak kabul ediliyor ve ikiye ayrılıyordu. Birinci grup 500 bin Fransız seçmen, ikinci grup ise dokuz milyon ikinci sınıf Fransız yani Cezayirli’den oluşmaktaydı. İkinci sınıf Fransızlardan ise sadece 1,5 milyonu seçmendi (Larughi, 2000: 310).

1948 yılı Fransa’nın Marshall Planı³²’nı kabul ettiği ve Cezayir’de ABD’nin varlık göstermeye başladığı bir yıl olmuştur. Bu süreç Cezayir halkının her kesimden temsilcileriyle bağımsızlık doğrultusunda hareket etmelerini körükleyen gelişmelerle devam etmiştir. Bu yıl aynı zamanda Fransa’nın NATO’ya dâhil olduğu yıldır. 1950 yılına gelindiğinde Fransa, Cezayir’de nispeten rahat bir tablo ile karşı karşıyadır. 19 Mart–27 Mayıs tarihleri arasında yapılan operasyonlar neticesinde, Cezayirli direnişçilere ait pek çok cephanelik tespit edilerek ele geçirilmiştir. Aynı dönemde aralarında Ahmet Bin Bella’nın bulunduğu 363 kişi yakalanmıştır (Thomas, 2007: 217).

³² Marshall Planı 1947 yılında ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından dile getirilmiştir. Buna göre savaş sonrası bozulan ekonomilerin tekrar harekete geçirilebilmesi amacıyla 1948 yılından itibaren Avrupa ülkelerine malzeme ve para yardımında bulunulmuştur.

Arap dünyasında yaşanan gelişmeler Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda farklı bir cephenin açılmasını sağlamıştır. Tarihler 1952 yılını gösterdiğinde Mısır'da darbe ile yıkılan krallık, Araplar için yeni bir geleceğin işaretlerini vermiştir. Albay Cemal Abdül Nasır, 1954'te başbakanlığa getirilmiş ve ilerleyen dönemde Mısır'ın tek hâkimi olmuştur. Aynı zamanda Avrupa'nın emperyalist saldırılarına Arapların sesi olarak karşı gelmekte ve Araplar tarafından kabul görmekteydi. Nasır'ın bu çıkışı Tunus, Fas ve Cezayir milliyetçilerinin işine gelmiş ve ülkede Mağrip Ofisi kurmalarını sağlamıştır. Nasır'ın Mağrip birliğini Arap milliyetçiliği altında toplama gayretleri bu üç ülkenin mücadele eden gruplarının ülkede rahat bir yaşam alanı bulmalarını sağlamıştır. Cezayir içinde Özel Örgüt (*Organisation Spéciale, OS*) ve Messali Hadj taraftarları başta olmak üzere bu birliğe sıcak bakılmamıştır. Fakat sonraki dönemde Cezayir'e yapılacak komşu devlet yardımlarının temelleri burada atılmıştır. Her ne kadar Nasır birliğin kurulmasını sağlayamamış olsa bile ilerleyen dönemde Bin Bella'ya askeri danışmanları aracılığıyla her türlü desteği vermiştir (Jackson, 1977: 19–21).

1954 yılında oluşturulan Cezayir İşçi Sendikaları Genel Federasyonu ülkenin ilk işçi kuruluşu olarak Vietnam Savaşı'nda Fransız varlığını istemeyenleri örgütleyen bir yapıya bürünmüştür. Aynı amaçla o yıllarda Cezayir'in NATO toprağı olmasını istemeyen yaklaşık 400 bin Cezayirli Stockholm Barış Bildirisini³³ imzalamıştır. Cezayir'in NATO toprağı olması, bir anlamda özgürlük mücadelesinin NATO ülkelerine karşı yapılmasını gerektirdiğinden dış desteğin kesilebilmesi gerçeğini ortaya koymaktadır. Fakat bildiriye imzalayanların tek kaygısının bağımsızlık mücadelesine katkı vermek olmadığı bilinmektedir. Soğuk Savaş'ın tırmandırıldığı bu yıllarda asıl amaç ABD etkisinin azaltılması olarak değerlendirilmelidir.

Artan tepkiler, milliyetçi ve bağımsızlık fikirlerini savunan kimselerin Fransa'ya karşı ayaklanmalarının örgütlenmesine neden olmuş;

³³ Bildiri 1950 yılında insanlığın yeniden savaş yapmaması amaçlı olarak hazırlanmıştır ve altı ay içerisinde beş kitadan 500 milyon insanın altına imza attığı dört talepten oluşmaktadır. Bunlar: 1) İnsanlığın kitle halinde yok edilmesine yol açacak atom silahlarının kayıtsız şartsız yasaklanması, 2) Bu yasağın uygulanmasını güvence altına alacak kesin bir uluslararası denetimin oluşturulmasını, 3) Atom silahlarının hangi ülkeye karşı olursa olsun ilk kullanacak bir hükümetin insanlık suçu işlemiş olacağına ilanı ve savaş suçlusu işlemi görmesi, 4) Dünyadaki tüm sağduyu sahibi kişilerin bu bildiriye imzalaması.

müteakibinde yabancılara karşı silahlı bir mücadele organize edilmeye başlanılmıştır. MTLD'nin bir fraksiyonu olan Birlik ve Eylem İçin Devrimci Komite³⁴ (*Comité Révolutionnaire pour l'Unité et l'Action, CRUA*) adlı gizli bir yapılanma Cezayir Kongresi ile dağıtılmış ve yerine silahlı bir teşkilat kurulmuştur. Ulusal Kurtuluş Cephesi (*Front de Libération Nationale, FLN*)'nin temellerinin atıldığı 10–24 Ekim 1954 tarihleri arasında düzenlenen kongre, Cezayir ülkesini altı eyalete bölmüş ve her bir eyaletin başına bir komutan atanarak Fransa'ya karşı silahlı ve sistemli mücadelenin fitili ateşlenmiştir (Connelly, 1997: 35–38).

Vietnam'dan henüz çekilen Fransa bu yapılanmaya karşı hazır değildir. 1946 yılında patlak veren savaş 1949'a gelindiğinde Komünist Çin'in verdiği desteğin etkinliği ile karşılaşmıştır. Büyük miktarlarda Çin takviyesi alan General Giap, Çin'den gelen ağır silahlarla Fransa karşısında başarılı olmuştur. Savaşın sekizinci yılı sonunda gerçekleşen 7 Mayıs 1954 tarihli yenilgisi Fransız askerlerinin belleğinde unutulması güç bir anı olarak yer edinmiştir (Karnow, 1994: 330–331). Fransızlar için seçilmiş travma niteliğindeki bu hezimet 250 bin askerle girişilen savaş sonucu alınan bir yenilgidir. Dien Pien Phu Savaşı, Fransa'nın güneydoğu Asya'daki baskı ve sömürü rejiminin sonu olmuştur. Çinhindi'nden çekilmeyi ve ortaya çıkan yeni sorunları çözme amaçlı olarak Cenevre'de toplanan konferans burada bulunan halkların bağımsızlıklarının ve ulusal haklarının tanınmasıyla son bulmuştur (Özbir, 2001: 77). Bu çekilmeden sonra Fransız Ordusu, günah çıkarabilecek bir fırsat bulmuş ve tüm imkânlarıyla Cezayir başkaldırısına cevap vermeye girişmiştir.

4. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞI (1954–1962)

a. Savaşın Başlaması ve Gidişatı

1950'li yıllar Arap ülkelerinde Batı karşıtı siyasetin yükselişe geçtiği dönem olmuştur. Ürdün, Fas, Tunus, Mısır, Irak ve Suriye gibi ülkelerdeki bağımsızlık ve milliyetçilik yanlısı hareketlenmeler Cezayir'deki milliyetçilerin

³⁴ CRUA'yı, "Devrimci Birleşik Eylem Komitesi" şeklinde Türkçe'ye çeviren kaynaklara da rastlanmaktadır. Bu tarihte CRUA büyük çoğunluğu gençlerden oluşan 22 eski OS üyesinden müteşekkildir. Daha fazla bilgi için Bkz. Maskan (1996).

etkinleşmelerinde tetikleyici olmuştur. Cezayir Bağımsızlık Savaşı, 31 Ekim 1954 gecesi saatler gece yarısını gösterdiğinde resmen başlamıştır. Elli kadar silahla başlayan 1 Kasım operasyonunda 5–6 Fransız'ın öldürülmesi ve bir o kadarının yaralanması söz konusu olmuştur (Ataöv, 1975: 152). Fransa kamuoyu olayları hafife almış ve aslında yeni başlamakta olan silahlı bağımsızlık mücadelesini pek dikkate değer bulmamıştır. Bu kanı, ilk zamanlarda Fransa'daki siyasilerde de oluşmuş ve bağımsızlık yolunda atılmış olabilecek bir müdahale olarak görülmemiştir (Stora, 2001: 39).

Elbette ki yapılan bu saldırılar neticesinde, Fransa'nın bölgede bulunan bir milyonun üzerindeki Avrupalı göçmeni ve onların çıkarlarını bırakarak ülkeyi terk etmesini ummak, hiçbir hükümetten beklenilemeyecek bir hareket olurdu. Aynı zamanda Sahra bölgesinde henüz bulunan petrol yatakları bunun gerçekleşmesini iyice imkânsızlaştıran bir faktördü (Roberts, 1992: 1022). İktidardaki Pierre Mendes hükümeti aynı doğrultuda hareket ederek Cezayir'in Fransa'nın bir parçası olduğunu ve aksi davranışlara kimsenin gücünün yetmeyeceğini beyan ederek, 1 Kasım olaylarından iki hafta sonra hükümetin kararlılığını ortaya koymuştur. Dönemin İçişleri Bakanı François Mitterand³⁵ yaptığı açıklamada FLN'nin bağımsızlık kararının sadece savaş ilanı olduğunu belirtmiş devamında "...çünkü Cezayir Fransa'dır ve Fransa kendi memleketinde kendisinden başka bir otorite tanıyamaz" diyerek Fransa'nın politikasını özetlemiştir (Maskan, 1996: 81).

Avres'te başlayan ayaklanma 1955 yılına yaklaşıldığında Oran ve Konstatantin'e yayılmıştır (Luraghi, 2000: 314). Avres Dağları ile Kabiliye bölgeleri başta olmak üzere Cezayir genelinde otuza yakın hedefe saldırı düzenlenmiştir. Emniyet güçlerine ya da askeri hedeflere yönelik eşzamanlı saldırıların sorumluluğunu 1 Kasım saldırılarında olduğu gibi daha önce adı duyulmamış bir örgüt olan FLN üstlenmiştir (Stora, 2001: 35).

Saldırıların devamında Fransa'ya karşı ayaklanma başlatan FLN, ülke genelinde yerli halkın desteğini görmüştür. *Cemiyet-ul Ulumi'l Müslimin*

³⁵ François Mitterand, 1919 doğumludur, 1998'de ölmüştür. Fransa'da en uzun süre (1981–1995 arası 14 yıl) cumhurbaşkanlığı yapan politikacıdır. 1954–55 arası Pierre Méndes kabinesinde İçişleri Bakanı, 1956–57 yılları arası Guy Mollet kabinesinde ise Adalet Bakanıdır. Ekim 1959'da Observation Caddesi'nde saldırıya uğradığı iddia edilmiştir ve bu saldırı bazı kesimlere göre popülerliğini sağlamıştır. De Gaullecilik karşıtıdır. De Gaulle iktidarı ile birlikte geri çekilmiştir.

ve Ferhad Abbas'ın Cezayir Manifestosu Demokrat Birliği ve 1956'dan itibaren Cezayir Komünist Partisi, FLN yanlısı hareket etmeye başlamışlardır. FLN taraftarı olmayan sadece Messali Hadj liderliğinde 1954'te teşkil edilen Cezayir Ulusal Hareketi olmuştur.

Fransız karşıtı ya da sömürge karşıtı olanlardan biri Alger Republican Gazetesi sahibi Henri Alleg olmuştur. 1958'de yayınladığı kitabı *Sorgu (La Question)*³⁶'da kendisi ve yakalanan diğer direnişçilere yapılan işkenceleri anlatmış ve Fransa gündemini değiştirmiştir. 1955 yılında kapatılan gazetenin yazarları tutuklanmış; iki yıl kaçak hayatı yaşadktan sonra yakalanarak *El Bair Sarayı*'na hapsedilmiştir. Saray, Fransız paraşütçü birliklerine mensup askerlerce Temizlik Merkezi (*Centre de Tri*) olarak anılmıştır. Binlerce Cezayirinin burada değişik işkence metotları ile sorgulandığı bilinmekte olup bu durum dünya kamuoyuna ilk olarak *La Question* ile duyurulmuştur (Alleg ve Korovessis, 1986). Savaş boyunca "villa" olarak anılan işkence evlerinin sayısının 300'den fazla olduğu anlaşılmıştır. Fakat en bilineni El Bair Sarayı olmuştur (Açık, 2008:337).

Yazılı bir belge niteliğindeki bu kitap, Soykırım Sözleşmesi'nin ikinci maddesinde tanımlanan "grup üyelerine bedensel veya zihinsel zarar vermek" fiilleriyle örtüşen uygulamaların anlatıldığı bir eser olmuştur. Yine gruba ait kişilerin ölümlerine neden olacak ortamların yaratılması ya da "önceden hesaplanan yaşam koşulları altına sokulması" sözleşmenin aynı maddesinin devamında belirtilen bir husustur. Fransız politikaları sözleşmenin ihlali şeklindeki siyaseti, bir çekince yaşamadan sergilemiştir.

FLN, bağımsızlık adına her türlü silahlı ve bombalı karşı koymaları gerçekleştirmeye girişince Fransa'nın sert müdahalesiyle karşılaşmıştır. Cezayir milliyetçilerine ve destekçilerine ya da bundan şüphelendikleri yerli halka son derecede katı uygulamalarla engel olmaya başlayan Fransa hükümeti bu dönemde yüz binlerce masum insanın katline sebep olan uygulamalara onay vermiştir. Bunlardan biri o tarihteki gazetelere yansıyan Skikda (*Philippeville*) kenti stadyumunda kurşuna dizilmiş cesetlerin

³⁶ Sartre'nin önsözü ile yayınlanan kitap, Fransız hükümetince yasaklanmış ve toplatılmıştır. Kitabın önemi işkencenin, yakalananların sorgulamalarında kullanılan resmi bir yöntem boyutunda olduğunu ve sistemli bir şekilde uygulandığını göstermesidir. Dahafazla bilgi için Bkz. Alleg ve Korovessis (1986).

fotoğraflandığı katliamdır. Bu katliam ile FLN'nin bağımsızlık kararının aynı döneme gelmesi, Fransız hükümetince verilmek istenen gözdağının işareti olarak kıymetlendirilmiştir. Bu olayın yaşanmasındaki asıl neden FLN'nin ülke geneline yayılan ve Fransız yanlılarına uyguladığı baskıdır. FLN, bu tarihe kadar polis ve askeri hedeflere yönelik saldırırken artık sivillere de yönelmiş ve devamında şiddetli bir karşı koyma yaşanmıştır. Verilere göre bu tarihte yaşanan hadiseler neticesinde Fransız kaynaklara göre 1.273 FLN militanı, Cezayirliler'e göre ise 12 bin Müslüman öldürülmüştür (Açık, 2008: 335).

Bir yandan artan şiddet karşı tarafta da direnci arttırmıştır. 1955 yılına kadar sadece erkeklerden oluşan direniş kuvvetleri bu tarihten sonra kadınları bünyesine almak zorunda kalmış ve bir anlamda mücadelenin topyekûnlaşması sağlanmıştır (Özbir, 1984: 11). Her ne kadar kadınlar³⁷ Cezayir direnişinin destekçisi olarak çalışmış olsalar da cepheye gitmeye başlamaları ayrı bir milat olmuştur (Akın, 2003: 23).

Politikalarını destekler tarzda askeri tedbirleri arttıran hükümet, olayların şiddetlenmesini müteakip buradaki kuvvetini % 60 oranında arttırarak kararlılığını göstermiştir. Bunu Ocak 1955'te alınan köklü reform kararları izlemiştir. İlk olarak genel vali değiştirilerek Jacques Sustelle valiliğe atanmıştır. Alınan reform kararları; okullarda Cezayirli sayısını arttırmak, Avrupalı ve yerli çalışanlar arasındaki maaş farklarını azaltmak, kamu hizmetlerinin yerlilere götürülmesi sağlamak ve yerli nüfusun işsizlik oranını azaltıcı tedbirler almak şeklinde sıralanmıştır Fakat Mendes Hükümeti'nin düşmesi bu programın etkisini azaltmıştır (Stora, 2001: 39).

FLN bağımsızlık mücadelesine ara vermeden ülke geneline yayılmış olan silahlı birliklerince Fransa yanlısı tüm hedeflere karşı silahlı kanadı olan Milli Kurtuluş Ordusu, ALN ile mücadeleyi sürdürmüştür. Bunda etkili olan gelişmelerden biri Nisan 1955'te düzenlenen Bandung Konferansı³⁸ olmuştur (Evans, 1997: 183–184). Endonezya'nın Bandung kentinde 29 Asyalı ülke, sömürge karşıtı eylem birliği için bir araya gelmiştir. Bu ülkelerin kendilerini Soğuk Savaş'ın dışında tutma istekleri dile getirilmiş ve iki blok dışında

³⁷ Fransızların genel olarak hepsine "Fatma" adını verdikleri kadınlar direnişçilerin haberleşmelerinde önemli görevler üstlenmişlerdir.

³⁸ Türkiye de bu konferansa katılan ülkelerdendir. NATO'yu temsilen katılan tek ülkedir.

“Üçüncü Dünya Ülkeleri”ni oluşturduklarını deklare etmişlerdir. Toprak bütünlüğü ve egemenliğe karşılıklı saygı, saldırmazlık, diğer devletlerin içişlerine karışmamak, eşitlik ve barış içinde yaşamak kararlarının alındığı konferans sömürgecilik kıskacında yaşayan Afrikalı ülkeleri ateşleyen bir söylem olarak ortaya çıkmıştır (Luraghi, 2000: 300–301).

FLN, alınan uluslararası destekten biraz daha cesaretlenmiş, düzenlediği 20 Ağustos 1955 tarihli saldırılarında 123 kişi öldürülmüş ve bunlardan 71’inin Avrupalı olduğu tespit edilmiştir. Bu saldırıların akabinde 60 bin yeni terhis edilmiş Fransız askeri geri çağırılmıştır. Askerliğini henüz tamamlamış olan bu insanlar çağrıya karşılık yer yer gösteriler ve Cezayir Savaşı aleyhine mitingler düzenlenmişler fakat bunlar yerel çabadan öteye gidememiştir (Stora, 2001: 44). Fransa, özellikle Konstantin şehrinde etkili olan ve halk desteğini alan FLN’ye karşı koyabilmek amacıyla yerli halka yönelik saldırılar düzenlemiştir. Bu saldırılar sonucu 1955 yılı içerisinde 12 bin sivil Cezayirli öldürülmüştür (Sönmez, 2007: 60).

b. Fransa’nın Bağımsızlık Eylemlerine Karşı Artan Tepkisi

Paris Hükümeti, Cezayir’den vazgeçmeyeceğini göstermek maksatlı olarak 28 Ağustos 1956’da Cezayir genelinde olağanüstü hal ilan etmiştir. Ayaklanmaları bastırmak maksadıyla 1955’te 200 bin civarında olan asker sayısını 1956’da 350 bine, savaşın sonuna doğru ise 800 bine çıkarmıştır. Aynı zamanda askerlik süresi 28 aya yükseltilmiştir. Fransa Cezayir’deki ayaklanmayı her hal ve şartta bastırmayı hedefleyerek tüm imkânlarını seferber etmiştir. 1956 yılında yayın hayatına başlayan Hür Cezayir’in Sesi³⁹ Radyosu’nun propagandalarının etkisiz hale getirilmesi maksadıyla radyo satışları bile sıkıyönetim idaresinin müsaadesine bağlanmıştır. Radyonun sınır tanımazlığı neticesinde Cezayirli’lere olduğu kadar dünyaya yapılan

³⁹1956 senesinin sonuna doğru yayın hayatına başlayan radyonun milliyetçi hareketlerin yayılmasında büyük etkisi olmuştur. Daha önceden Cezayir Radyosu’nu sadece yerel müzik programları esnasında dinleyebilen yerli halk, FLN’nin gerçek haberlerini ancak Kahire Radyosu gibi dış kaynaklı Arapça yayınlardan takip edebilmektedir. Cezayir halkının kültürünü ve geleneklerini hiçe sayan ve bağımsızlık hareketlerini Fransa lehine yorumlayarak insanları umutsuzluğa sürükleyen Fransızca yayın yapan Cezayir Radyosu dinlenmediğinden 1956 yılına kadar radyo yayınlarına Cezayirli ilgisiz kalmıştır. Bunun bir diğer nedeni yerel halkın oturduğu bölgelerde büyük oranda elektriğin olmayışıdır. Avrupalılar için ise bu durum moral kaynağıdır. Hür Cezayir’in Sesi, yeri belli olmayan dağlardan yayın yapmış ve bir anda artan ilgi, radyo stoklarının erimesine neden olmuştur. Hür Cezayir’in Sesi radyosunun etkisi hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Fanon (1988).

yayınların etkisinin daha kuvvetli olduğu görülmüş ve bu, Fransa için telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurmuştur (Connelly, 1997: 6).

Fransa'nın bir diğer baskısı, özellikle ilkyardım malzemeleri üzerinde kurulmuştur. Ağrı kesiciler ve tıbbi malzemelere uygulanan ambargo binlerce yerliyi olumsuz yönde etkilemiştir. Fransız denetimindeki hastane ve sağlık kuruluşları Cezayirli'ye yönelik ilaç kısıtlamasına gitmişlerdir. Daha da ileriye giden Fransız doktorlarının özellikle yakalanan direnişçilere karşı bir takım deneyler yaptıkları; "hakikat serumu" adı verilen ve kullanılması yasak olan kimyevi maddeyi bu kişilere uygulayarak konuşurmaya çalıştıkları tespit edilmiştir (Akın, 2003: 29–32). Savaşın dikkat çeken özelliklerinden biri helikopterlerin etkin olarak kullanılması olmuştur. Vietnam tecrübelerini Cezayir'de pekiştiren Fransız askerleri helikopterlerin savaşta ne derece etkin ve esnek olabileceğini ispatlar tarzda kullanıma gitmişlerdir. Silahlandırılan ve tek başına küçük gruplara dağılık arazi kesimlerinde etkin saldırılar düzenleyen bu araçlar, savaşın gidişatında önemli görevler üstlenmişlerdir (Tirman, 2005: 108). Helikopterler, Fransa'nın asıl unsurları olan paraşütçülere büyük hareketlilik getirmişlerdir. Bu hareketlilik ve helikopterlerin esnek uygulama şekilleri Cezayir halkının her noktada Fransız şiddetini görmesini sağlamıştır.

Hükümetin sağladığı bütün imkânlarla Fransız birliklerinin komutanı General Massu yönetimindeki paraşütçü birlikler ülke genelinde işkence ve vahşet uygulamalarını kurumsallaştırmaya girişmişlerdir. Kadın, erkek, yaşlı, çocuk ayrımı yapılmadan binlerce Cezayirli işkenceden geçirilmiş ve bir kısmı öldürülürken geri kalan kısmı ise hayatları boyunca unutmayacakları acıları yaşamıştır. Tüm bunların nedeni ise güçlenen Cezayir milliyetçiliği ve buna verilen desteğin artması olmuştur. Ülke genelinde on binleri bulan direnişçi sayısı lejyoner birlikleri ve hava indirme unsurlarının devamlı görevde olmalarını ve büyük kayıplar vermelerini gerektirmiştir (Stora, 2001: 48). Fransa'nın Cezayir'e gönderdiği askerlerin büyük bölümü genel görevlerde kullanılmışlardır. Nöbet, devriye faaliyetleri ve rutin askeri görevlerin dışına çıkan grup ise 40–50 bin kişilik mevcutlarıyla lejyoner birlikleri ile paraşütçüler olmuşlardır (Kiernan, 1998: 218).

Fransa'dan gelen birliklere mensup askerler, Cezayir toprağındaki sömürge halkına yaklaşırken insani boyutun çok dışında hareket etmişlerdir. Bunun sömürgeci zihniyetin getirdiğı bir anlayış olduğuna ilişkin açıklamalara üçüncü bölümde değinilecektir. Karşısındakini insan olarak görmeyen ve bu şekilde yetiştirilen sömürge personeli görev yaptığı topraklarda suç işleme kaygısından uzak hareket etmiştir. Etnik çadırına zarar verici hareketler içerisine giren Fransız askerine ve Avrupalı topluluğa karşı Cezayirlinin aldığı tedbir ise gelecek kuşaklara bunları aktarmak olmuştur. Bu sayede bağımsızlık mücadelesi güç kazanarak gayretlerin devamlılığı sağlanabilmiştir. Yeni nesil, kendini borçlu olduğunu hissettiğı atalarına adanmak, onlara layık olmak gibi kavramlar içerisinde bulunduğu mücadele etmekten başka çıkar yol görememiştir. Fransızlar ise toplumsal kimliğin zarar görmesine neden olacak karşı hareketleri aynı gerekçelerle engelleme yarışında pek çok insani hataya düşmüşlerdir.

Cezayir'e temsilci olarak atanan Robert Lacoste ile gelen yeni uygulamalar mevcut baskıyı daha da arttırmıştır. Artık iki önemli sistem işlerlik kazanmıştır ki bunlar işkence ve toplama kamplarıdır. Yabancı lejyonerler içerisinde bulunan eski Nazi kökenli SS'ler için tanıdık olan bu sistem derhal uygulanmıştır. Bunu kurşuna dizmeler, güvenlik bölgeleri ve yasak bölgeler takip etmiştir (Luraghi, 2000: 314).

1956 ve 1957 yıllarındaki Fransız müdahalelerinin acımasızlığı karşısında Cezayir halkının bir dizi grev gerçekleştirdiğı görülmüştür. FLN'ye olan desteğı tüm dünyaya duyurmak, ulusal bağımsızlığa olan inancı göstermek, BM'de görüşmelere katılan Cezayir heyetinin halkın tam desteğıyle orada olduğunu anlatmak maksatlı düzenlenen grevden FLN, büyük moral bulmuş ve grev halkın her kesiminden destek görmüştür (Maskan, 1996: 81). Grev büyük oranda amacına ulaşmıştır.

Durumun kötüye gitmesi ve kontrolden çıkıyor olması neticesinde Fransız birlikleri komuta değişikliğine gitmiştir. 15 Kasım 1956'dan itibaren savaşın seyrini değiştirecek olan bu yeni dönem General Raoul Salan ile başlamıştır. Vietnam'da savaşmış olan Salan, Cezayir Savaşı'nda yeni bir Fransız yaklaşımı sergilenmesine neden olmuştur. Başkent Cezayir 1957

yılına yeni cinayetler ve sıkı önlemlerle girmiştir⁴⁰. Sekiz bin hava indirme askeri asayişin sağlanmasına yönelik şehirde görevlendirilerek başkent sokaklarında dolaşmaya başlamıştır. Artan gerilim FLN'nin ülke genelinde karşı koymaları kışkırtıcı siyaset izlemesini gerektirmiş fakat düzenin tekrar Fransız idaresinde kalmasını ve kurtarılmış bölgeler oluşmasını engelleyen müdahaleler gecikmemiştir.

General Massu'nun başkentte aldığı tedbirler o derecede etkili olmuştur ki 1957 yılı Ocak ayında 112 olan saldırı sayısı, Şubat'ta 39'a ve Mart'ta 29'a kadar düşüş göstermiştir. Bunda, toplu halde yapılan gözaltılar ve askerlerin savaştan yıllar sonra dahi görmeye devam ettikleri kâbuslarının kaynağı olan işkence seansları etkili olmuştur (Stora, 2001: 50). Başkent Cezayir Savaşı, 1957 yılı Eylül ayında sona erene kadar çatışmalar ve işkenceler devam etmiştir. Binlerce Cezayirli tutuklanmış ya da ortadan kaybolmuştur. Sonuç olarak savaş Fransa'nın istediği şekilde yürümüş ve savaşı Fransa kazanmıştır.

Fatma Amrouche⁴¹ hayat hikâyesinde Cezayir'in o dönem içinden geçtiği sıkıntılı günleri sivil ve Hıristiyan bir Cezayirli olarak anlatmaktadır. 1957 Mart'ı ile 1958 Ekim'i arasında geçen süre zarfında yerel halkın Fransız askerlerinin hedefi olduğunu anlatmış ve yaşlarına bakılmadan tüm yerlilerin aynı kaderi paylaştığına değinmiştir. Bir diğer korku kaynağı olan yeraltı örgütlerinin gece uyguladığı sabotajların sonucunda ortaya çıkan olumsuzluklar yine Fransız askerlerinin emirleriyle sivil halktan sorulmaktaydı. Amrouche bir defasında hasta ve 80 yaşlarında olan eşinin Fransız askerler tarafından saatlerce güneş altında bekletildiğini anılarında beyan etmiştir (Amrouche, 1988: 167).

Jean Paul Sartre, o dönemde izlenen vahşetin sorumluları olarak orduyu suçlayan köşe yazıları kaleme almıştır. Ordunun bu derece şiddet

⁴⁰16 Ocak 1957'de başkent Cezayir'de bulunan Salan'ın odasına yönelik roketle yapılan saldırı da bunlardan biridir. Odada bulunan vekil komutan Rodier'in ölümüyle sonuçlanan eylem, "Bazuka Olayı" olarak tarihe geçmiştir. İki adet 77 mm. Roketle gerçekleştirilen cinayetin yürütülen inceleme sonucu, *kara ayaklılar* tarafından yapıldığı anlaşılmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Benamou (2006).

⁴¹1882 yılında Kabila'da doğan Amrouche şarkıcı ve şairdir. 1956 yılında Hıristiyan ailelerin Cezayir'den uzaklaştırılmaları sonucu Fransa'ya gitmiş ve bir yıl sonra tekrar geri dönmüştür. Hayat hikâyesi, Cezayirli yerliler ile Hıristiyanlar arasındaki farkın ortaya konulması açısından önem taşımaktadır.1962 yılında tamamlayarak yayınlanmasını sağladığı hayat hikâyesi için Bkz. Amrouche (1988).

uygulaması ve Cezayir'den çekilmeye kesin olarak karşı koyuşunun ardında etkisiz kalma korkusunun olduğunu savunmuştur. Cezayir'den çekilmek söz konusu olduğunda yıllardır savaştan ve bütçenin çok büyük bir kısmını elinde tutan askeri kanat ülke siyasetine yön veremeyecekti. Fransa'ya dönülmesi halinde "makinelî tüfek taşıma yetkisi" olan insan topluluğu olmak dışında bir etkisi kalmayacak generallerin uluslararası siyaseti yönlendirme yetisinden bahsetmek hayal olacaktı. Bunun doğal sonucu çoğu emekliye sevk edilecek ve onlara göre ordunun ölümü gerçekleşecekti (Sartre, 1999: 126). Dolayısıyla şiddet ve baskı arttırılmalı, paralelinde ordunun değeri ortaya çıkarılmalıydı.

İşte bu mantığın karşısında savunmanın kuvvetlenmesini beklemek anlaşılır bir yaklaşım olacaktır. Bütün kayıplara rağmen FLN ve ALN kuvvetlenmeye devam etmiştir. Özellikle Tunus ve Fas'ın direnişe sağladığı imkânlar örgütlerin silah bulmada ve militanlarını yetiştirmede büyük kolaylıklar sağlamıştır. Fransa'nın komşu yardımlarını engellemeye yönelik sınır hatlarında elektrikli teller ve mayınlı dikenli teller kullandığı görülmüştür. Bunlara ek olarak uluslararası desteğin arttığını gören Fransa Akdeniz'de görevlendirdiği donanmasına devriye görevleri vermekte bu sayede dış yardımı kesmeyi amaçlamaktaydı. Çünkü savaşın seyrini değiştirebilecek tek etken yavaş yavaş Cezayir lehine dönmeye başlayan uluslararası kamuoyuydu.

Savaşın dış destek boyutunun Fransa aleyhine gelişmesi Paris'i stratejik yaklaşımlara sürüklemiştir. Devamlı zikredilen Fransız Cezayiri propagandasının altında bu düşünce yatmaktadır. Cezayir ne kadar Fransız olursa o kadar Fransa'nın işlerine dâhil olacaktır. Dolayısıyla Cezayir Savaşı'na dışarıdan bir müdahale Fransa'nın işlerine müdahale etmiş olmakla değerlendirilecektir (Connelly, 1997: 5–6).

FLN'nin başarıları artarken diğer yandan psikolojik harbin gereklerini yerine getiren General Salan ve askerleri FLN ile mücadele için yerli halktan özel birimler oluşturmuştur. BM'ye 13 Mart 1962 yılında verilen bir rapora göre aynı dönemde Fransa'nın yanında ya da FLN'ye karşı savunma amaçlı örgütlenen yaklaşık 263 bin Müslüman bulunmaktaydı (Stora, 2001: 52).

*Harki*⁴² adı verilen bu askerler savaş boyunca Fransız birlikleriyle aynı safta savaşmışlardır. 1956 yılında kurulan *harki* birlikleri bağımsızlık sonrası sorun olmuşlardır. Kaderlerine terk edilen *harkiler* bağımsızlık sonrası 1962 yılı boyunca ve 1963'te Cezayirli tarafından katledilmişlerdir. Fransa bu dönemde 42.500 *harkiyi* ormanlarda istihdam ederek Fransa toprağına yerleştirmiş olsa da geriye kalanların Cezayir'den gelmelerini engelleyici politikalar gütmüştür. 57 ila 100 bin arasında değişen rakamlarda olduğu düşünülen (Stora, 1998: 94) *harki* katliamının asıl sebebi, Fransa'nın ülke topraklarını, bu eski askerlerine sadece Cezayirli Müslüman olmalarından dolayı kapatmasıdır. Yüzüstü bırakılan *harki* sayısının bazı kaynaklara göre 70–80 bin, bazılarında ise 250 bin olduğu değerlendirilmektedir (Benamou, 2006: 279).

Fransa bir yanda tutuklama ve işkencelere devam ederken diğer yanda masum köylere saldırmaya devam etmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ve basın olayları yakından izliyor olması kısa zamanda dünya kamuoyunun görsel medyada dahi katliam görüntülerine ulaşmasını sağlamıştır. Cezayir halkının yurtdışında bulunan temsilcileri, öğrenciler ve bağımsızlık hareketinden etkilenenlerin gayretleri Cezayir'in dünyada daha fazla gündeme gelmesini ve direnişin geniş çevrelerce desteklenmesini sağlamıştır (Akın, 2003: 38). Medyanın kamuoyu üzerindeki etkisi uluslararası camianın harekete geçirilmesinde bir kez daha etkili olmuştur. İki grup arasındaki çatışma kendi bünyesinde kaldığı sürece güçlünün lehine gelişme göstermeye mahkûmdur. Güçlünün her zaman haklı olmaması gerçeğin ve hakkın aranmasına engel olacaktır. Fransa'nın yıllar süren Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda yüz binleri öldürmesi savaş sırasında güçlünün

⁴² Kelime Arapça kökenli olup aynı zamanda askeri operasyon ve ayaklanma manasındaki hareket kökünden türetilmiştir (http://www.arapcasozluk.net/turkce_bul.asp). Cezayir'de bulunan bir Fransız birliği olan "harka"lardan esinlenilmiştir. Genel anlamıyla Fransız ordusundaki Müslüman askerlerdir. 1957–1962 yılları arasında görev yaptıktan sonra ortada bırakılmışlardır. Savaşın ardından Fransa'ya alınmaması yönünde askeri tedbirler kararlaştıran zamanın yöneticileri, geride kalan yüz binlerce Müslüman Cezayirli askerini, bir zamanlar karşı saflarda savaşan yerli halkın insafına terk ederek katledilmelerine fırsat tanımışlardır. Fransa, 1994 yılında yapılan protesto gösterileri ardından eski *harkilere* tazminat ödenmesini kabul etmiştir. Bkz. Benamou (2006). Temmuz 2004'te, Fransa Savunma Bakanı Michele Alliot-Marie, Cezayir'in bağımsızlığından sonra ülkeyi ziyaret eden ilk savunma bakanı olarak üç günlük bir ziyaret düzenlemiştir. Bu ziyaret esnasında Fransız ordusunda Nazi yönetimine karşı savaşan 35.500 *harkiyi* 64 milyon Euro'luk yardım yapılacağını açıklamıştır. Ayrıca Cezayir ordusunu güçlendirmek amaçlı askeri yardım sözü vermiştir. Yaptığı açıklamada, amacının iki ülke arasında geçmişte yaşananlardan dolayı doğan gerilime son vermek olduğunu belirtmiştir. Ziyaret hakkında detaylı bilgi için Bkz. http://www.news24.com/News24/Africa/News/0,,2-11-1447_1559418,00.html.

kontrol ettiği medyanın güdümlü siyasetinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Yalçınkaya, 2008: 316)

Aradan geçen yıllar, yapılan tarafsız yayınları gündeme getirmiş ve Fransa'nın insanlık dışı siyasetinin BM nezdinde görüşülmesine vesile olmuştur. Fakat 1955 yılından itibaren Asya-Afrika grubunun teşebbüsleri sonucu Genel Kurul'a getirilmesine rağmen ancak 1957 yılında bir karar ortaya çıkabilmiştir. Barışçı, demokratik ve adil bir çözüm bulunması ümidini benimseyen karar, büyük çabalar sonucu alınabilmiştir. Fransa barışı koruma operasyonu olarak dillendirdiği savaşa büyük harcamalar yapmıştır. İktidara gelen partiler bütçelerindeki bu harcamaları kabul ettirmekte ve uygulamakta büyük sıkıntılar çekmeye başlamışlardır. Fakat yeni bir gelişme Cezayir'deki ilginin farklı bir yöne kaymasını gerektirmiştir. Bu Sahra'da bulunan petrol olmuştur.

c. De Gaulle İktidarının Savaşa Etkisi

Takvimler 13 Mayıs 1958'i gösterdiğinde Fransa farklı bir karşı duruşla tanışmıştır. Bu da Cezayir'deki generallerin Fransız politikalarına karşı bayrak açmasıdır. *Kara ayaklıların (pieds noirs⁴³)* desteğini alan generallerin tutumu Paris'teki Pflimlin hükümetinin 28 Mayıs'ta istifasına neden olmuş ve 12 yıl sonra De Gaulle⁴⁴ Cezayir bataklığından kurtarıcı olarak yeniden devletin başına getirilmiştir. Cezayir ayaklanması IV. Cumhuriyet'in sonunu da hazırlamıştır. De Gaulle'ün 12 yıllık yokluğunda 23 hükümet değişikliği yaşanmıştır. 1958 yılı Fransız halkı için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Bu tarihten sonra kartierizm ya da kartierist⁴⁵ bir yaklaşımın etkileri görülmeye başlanılmıştır. Buna göre Paris hükümeti önceliği

⁴³ Bu tabirin Fransa ve Kuzey Afrika'da farklı manalarda kullanıldığı bilinmektedir. Genel olarak Mağrip ülkelerindeki kullanımı yaygındır. Buna göre "1830 ve 1941 yıllarında Cezayir, Fas ve Tunus'a gönderilen Fransızlar için *kara ayaklı* anlamındaki *pieds noirs* tabiri kullanılmıştır". Fransa'da kullanılan diğer bir anlamı "aslen Fransız veya Yahudi olmakla birlikte Kuzey Afrika'dan Fransa'ya geri dönen kişilerdir". Kalabalık gruplar halinde Afrika sahillerine çıkan ve cilalı siyah ayakkabılar giyen Avrupalı denizcileri tanımlamak için kullanılan ifade zamanla bu şekilde anlaşılmaya başlanılmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Benamou (2006).

⁴⁴ Charles De Gaulle'ün Cezayir politikası için üç dönemden söz edilebilir. Birncisi 1940–53 arası İmparatorluğun tüm topraklardaki mutlak egemenliğini savunduğu dönemdir. İkinci dönem 1950-60 arasıdır. De Gaulle bu 10 yılda Cezayir'de bir takım reformların yapılması taraftarıdır. Son dönem ise 1960–62 arasındadır. Ne pahasına olursa olsun Cezayir'den kurtulmayı düşündüğü yıllardır (Benamou, 2006). De Gaulle hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Banfield (1985).

⁴⁵ Bu fikir akımı 1950'lerin sonlarından itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. Paris Match dergisi yazarı Raymond Cartier tarafından ortaya atıldığından bu isimle anılmıştır. Zamanla ekonomik terim olarak kullanılmıştır. Benamou, (2006).

sömürgelerine değil, Fransa'nın kendisine vermelidir. Dolayısıyla Cezayir'e karşı bir ilgisizlik akımı baş göstermiştir (Benamou, 2006: 145).

De Gaulle'ün iktidarı alması sancılı olmuştur. Uygun şartların oluşmasını bekleyen müstakbel başbakan bir yıllık olağanüstü yetki, meclisin feshedilmesi ve yeni anayasayı yazma yetkilerini istemiştir. Zamanla istekleri için gerekli şartları kabul ettiren yeni başbakan, arkasına aldığı kamuoyu desteğiyle iktidara gelmiştir. 1 Haziran 1958'de yemin ederek göreve başlayan De Gaulle, ertesi gün altı aylık özel yetkilerle donatılmıştır. Bir yıllık yetkiden vazgeçmesindeki etken zaman içerisinde halkın desteğini sağlayacağı düşüncesi olmuştur (Banfield, 1985: 77–81). Hem Cezayir sorununu çözmek hem de yeni anayasa oluşturmak görevlerini üstlenen De Gaule, 28 Eylül'de V. Cumhuriyet ve yeni anayasayı referanduma götürerek halkın onayını almıştır (Ramm, 1984: 256–257).

Aynı ay içerisinde, 19 Eylül 1958'de Ferhat Abbas Kahire'de Geçici Cezayir Hükümeti (*Gouvernement Provisoire de la République Algérienne, GPRA*)'ni ilan etmiştir. GPRA ilk dönemlerinde Cezayir içinde yeterli desteği görememiş olsa da ilerleyen zamanda almış olduğu uluslararası kabuller önemle karşılanmıştır. Fransız istihbaratının tespitlerine göre, 1960 yılı Haziran ayında Fas ve Tunus'un hariç, 38 ülkede 177 Cezayirli GPRA için çalışmaktaydı (Connelly, 1997: 390). Geçici hükümet içinde tam bir uyumdan bahsetmek yanlış olacaktır. Bilimsel temelden yoksun; sosyal ve politik devrimden ziyade Avrupalı'ya karşı olma ya da sömürgeciyi yurttan kovma saikiyle yola çıkanların savaşı olan bu harekette, bağımsızlık dışında ortak bir amaç bulunamamıştır. Savaşın tüm yükleri ve eziyetlerine bu sebeple karşı gelinebilinmiştir (Maskan, 1996: 90).

Fransızlar, De Gaulle'nin iktidara gelişiyle Cezayir sorununa kesin çözüm olan başkaldırıların sonlandırılmasını beklerken ilerleyen aşamada yeni hükümet politikası self-determinasyon kararının dillendirilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. 16 Eylül 1959'da De Gaulle BM Genel Kurulu'nda yaptığı bir konuşmayla Cezayir'e self-determinasyon hakkı verme kararını deklare etmiştir. Michel Debré başkanlığındaki Hükümet bu politikanın sadece yarısını onaylamıştır (Atay [web], 2008).

1959 Aralık ayında gerilla kuvvetlerine karşı 500 bin kişilik karma bir birlikle kapsamlı bir taarruzun yapılmasını isteyen De Gaulle, amaç olarak FLN'nin görüşmelere zorlanmasını hedeflemiştir. Bu harekât sırasında yaklaşık iki milyon Cezayirli sürgünle karşılaşmıştır. Sürgün sonucu oluşturulan bu kamplar Nazi dönemi toplama kamplarına benzetilmiştir. Uygun yaşam koşulları ve sağlık hizmetlerinden uzak ortamlar çocuk ölümlerine neden olmuştur (Evans, 1997: 189).

1960 yılı sıkıntılarla ve ayaklanmalarla başlamıştır. Başkent Cezayir'de 24 Ocak'taki *kara ayaklıların* sokak gösterileri Fransız jandarmasının sert karşı koyuşu ile durdurulabilmiş fakat olaylar sırasında 20 kişi ölmüş ve yaklaşık 150 kişi de yaralanmıştır. Avrupalı Cezayirli Fransa'nın daha sert tedbirler almasını talep etmekteydiler (Ramm, 1984: 257). Olaylar sırasında onlarca jandarmanın da öldürüldüğü kaydedilmiştir. Takip eden dönem, sokaklarda kurulan barikatlar nedeniyle "barikatlar haftası" olarak anılmıştır.

Aradan geçen yaklaşık bir yıllık süre zarfında Cezayirli'lerin kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi gerektiği düşüncesinde olduğunu beyan eden De Gaulle, General Massu'yu görevden almış ve 1960 Haziran'ında Cezayir temsilcileriyle görüşmelere onay vermiştir. Bu onay ve yapılan görüşmeler zaten rahatsızlık hissetmekte olan sömürgecilik yandaşlarını tedirgin etmiş ve Gizli Ordu Teşkilatı (*Organisation Armée Secrète, OAS*)'ın faaliyetlerine başlamasına neden olmuştur. 1960 Eylül'ü FLN ile diyalog ve Cezayir'in kaderinin Müslüman toplulukça verilmesi siyasetinin savunulmasıyla geçmişse de başta Cezayir'de savaştan askerler olmak üzere büyük karşı koymalar yaşanmıştır. Fransız Cezayiri fikri etrafındakiler savaşın zaferle bitirilmediği sürece görüşmelerin yapılmaması gerektiği savunmuşlardır. Eylül ayında "Cezayir Cezayirli'lerindir" fikrini savunan De Gaulle'nin Kasım'da "Cezayir Cumhuriyeti"nden bahsediyor olması gelişmelerin vardığı noktayı özetlemektedir (Ramm, 1984: 258).

ç. Bağımsızlık Referandumu

Aralık 1960'da De Gaulle'nin, Başkent Cezayir ve Oran ziyareti gerçekleşmiştir. Sokaklara çıkan binlerce Avrupalı şiddet içeren gösteriler düzenlemiştir. Buna karşılık bağımsızlık fikrinde ısrar eden Cezayirliler sokaklara dökülmüş ve bu olayların bastırılmasında Fransız paraşütçülerinin hedef gözetmeden açtıkları ateş sonucu onlarca Cezayirli öldürülmüş ya da yaralanmıştır (Akın, 2003: 65). Takip eden olaylarda 112 Müslüman Cezayirlinin öldüğü anlaşılmıştır.

6–8 Ocak 1961'de De Gaulle Fransızlara, Cezayir'de halkın kendi geleceğini belirlemesi için bir referandum yaptırmıştır. Referandum sonunda bağımsız Cezayir için Fransa'da %75 evet oyu çıkmıştır. Cezayir'de ise kent merkezlerinin karşı çıkması sonucu oran düşmüş genel sonuçta %69 evet oyu sağlanabilmiştir. Halk desteğini arkasına aldığına inanan De Gaulle, 14 Ocak 1961'de çıkartılan bir kanunla Cezayir'de otonom bir hükümetin kurulduğunu ilan etmiştir (Uçarol, 1995: 686).

Referandum ardından 21 Nisan 1961'de, Cezayir'de bulunan dört general Challe, Jouhaud, Zeller ve Salan bir darbe yaparak Başkent Cezayir'de yönetimi ele geçirmişlerdir. Bu aslında De Gaulle'e karşı bir ayaklanmadır. Çünkü De Gaulle yeni bir Dien Bien Phu yaşamamak için "Cezayir Cumhuriyeti" terimini kullandığı bir referandum gündeme getirmiştir (Ferro, 2002: 540). İlerleyen dönemde beklenen başarıyı elde edemeyen darbe idaresine 28 Nisan'da son verilmiş ve sorumlular tutuklanarak cezaevlerine konmuşlardır. Bu arada iki general kaçmış ve yeraltına çekilmişlerdir. Bunlar Jouhaud ve Salan'dır (Stora, 2001: 81). İki generalle zaman içerisinde OAS tarafından irtibat kurularak örgüte kazandırılmışlardır.

d. Savaşta İnsan Kayıpları

Paris sokaklarına dökülen Cezayirliler, özgürlük için gösteriler düzenleseler de sokağa çıkma yasakları gibi kökten engelleyici tedbirlerle karşılaşmışlardır. 4 Ekim 1961 tarihli bağımsızlık yanlısı gösteriler kayıplar açısından en büyüklerinden biri olma özelliğini taşımıştır. 30 bin kişiye karşı girişilen müdahale sonucu 200'e yakın kişi ölmüş ve yaklaşık 12 bin gösterici

gözaltına alınmıştır. Olayların ertesi günü cenazelerin çöp kamyonları ile toplanması ve bazılarının elleri bağlanarak Sen Nehri'ne atılmış olması kamuoyunu ayağa kaldıran vahşet manzaralarını oluşturmuştur (Akın, 2003: 46–47). Bağımsızlık çabalarının önlenemez derecede yükselmesi ve her platformda Fransa'nın karşısına çıkıyor olması Paris yönetimini iyice köşeye sıkıştırmıştır. Başta De Gaulle olmak üzere hükümet artık bu sorunun tamamen çözümlenmesi için tüm fırsatları zorlamaktadır.

Bu sırada Fransa ile GPRA arasında devam eden Evian görüşmelerinin iki önemli maddesi üzerinde tereddütler oluşmuştur. İki maddenin ortak içeriği Sahra'nın statüsüne karar verilememesidir. Nedeni ise petrol rezervi ve nükleer testlerin bu bölgede yapılıyor olmasıdır⁴⁶. İlerleyen görüşmeler neticesinde 18 Mart 1962 tarihinde antlaşmaya varılmıştır. Cezayir'e bağımsızlığının verilmesi aşamasında De Gaulle yeniden halka gitmiş ve 8 Nisan 1962 tarihli referandumda Fransızlar Cezayir Bağımsızlık kararını onaylamışlardır (Uçarol, 1995: 686). Müteakibinde 1 Temmuz 1962 tarihinde bu defa Cezayir halkına yönelik referandumla bağımsızlığına kavuşan Cezayir halkı geride 1,5 milyon vatandaşını kaybetmenin acısını yaşamıştır. Antlaşmanın imzalandığı Mart ayında savaş boyunca Cezayir'deki Fransız kayıpları açıklanmış ve bilgiler Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo–1: Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Fransız Askeri Zayıyatı (Stora, 2001: 109)

	Fransız	Lejyoner	Müslüman
Ölü	9.000	1.200	1.250
Yaralı	18.500	2.600	3.500
Kaza Sonucu	4.500	800	900
Kaza Sonucu	22.000	2.000	3.900
Kayıp	198	-	-

⁴⁶ Fransa 1966 yılına kadar Cezayir topraklarında 17 kez yerüstü nükleer deneme gerçekleştirmiştir. Bu denemelerde Cezayir halkının mağduriyeti ve kobay olarak kullanıldığı iddiaları bulunmaktadır. Fransa Meclisi 21 Ocak 1979 tarihli kararıyla bu çalışmalara ait bilgi ve belgelerin 2020 yılına kadar açıklanmasını yasaklamıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. Açık (2008).

Referadum sonucu 5 Temmuz 1962'de yani Cezayir'in Osmanlı egemenliğinden çıkarılışının 132nci yıldönümünde Oran'da büyük bir kutlama yürüyüşü yapılmıştır. Bu yürüyüş Fransız egemenliğindeyken yerlilere yasak olan bölgelere gelince hezeyana dönüşmüş ve güruh içerisindekiler çeşitli yönlendirmelerle etrafa saldırmaya başlamışlardır. İlerleyen saatlerde Fransa ve Fransız yanlısı her şey yağmalanmaya ya da insanlar öldürülmeye başlanmıştır. Kalabalığın önü alınamamış ve yıllarca bastırılmış olan öç alma duyguları ön plana çıkmıştır. Bir de Fransız ordusunun kışlarında hareketsiz kalması ve emir beklemesi olayların kontrolden çıkarak yüzlerce insanın ölmesine sebep olmuştur. Yapılan incelemelerde olayların OAS'ın tahrikiyle meydana geldiği anlaşılmıştır. Resmi açıklamalara göre 25 olan ölü sayısı olaya şahit olanlarca 807 olarak tespit edilmiştir. Olayların devamında daha büyük kayıpların meydana gelmesi Fransa'ya tahliyelerin arttırılması ve ordunun müdahalesiyle önlenmiştir (Benamou, 2006: 313–323).

Tablo–2: Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Müslüman Kayıpları (Stora, 2001: 110)

FLN Kayıpları	
Çatışmada Öldürülen	141.000
Parti İçi Olaylarda Öldürülen	15.000
Tunus ve Fas Ordularınca Öldürülen	2.000
Toplam	158.000
ALN Tarafından Öldürülen Müslümanlar	
Çatışmalarda Ölen Asker	3.500
Kaybolan Sivil (13 Mart 1962'ye Kadar)	50.000
Öldürülen Sivil (19 Mart 1962'ye Kadar)	16.000
Toplam	69.000
Genel Toplam	227.000

Tablo 2'de yine Fransız Ordusu resmi kaynaklarınca 9 Mart 1962'de açıklanan Cezayir isyancılarının kayıpları gösterilmektedir. Bilgiler Genel Bilgi Servisi (*Renseignements Généraux*)'nin yayınladığı notlardan derlenmiştir.

Elbette ki bu tablolar Fransız resmi makamlarının açıklamaları olmaları sebebiyle yanlı hazırlanmış olabileceği varsayımına dayanmaktadır. Fakat yine fikir verebileceği düşüncesiyle çalışmaya eklenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde kayıplarla ilgili genel değerlendirmeye yer verilecektir.

5. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINDAN FLN ve OAS ÖRGÜTLERİ

Cezayir’de yürütülen bağımsızlık mücadelesinin uzaması değişik yeraltı örgütlerinin her iki tarafta da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Nizami kuvvetlerin yanında gayri nizami kuvvetler çatışmaların saflarındaki destek unsurları olarak gelişse de zaman içerisinde kendi örgüt emelleri doğrultusunda eylemlere giriştikleri görülmüştür. Özellikle Evian barış görüşmeleri süresince örgütlerin eylemsellik süreçlerini arttırdıkları görülmüştür. İki tarafın sürdürdüğü gerilim siyaseti, halkın iyice politize olmasına neden olmuştur.

a. FLN ve Bağımsızlık Mücadelesi

Örgüt ilk kurulduğunda küçük bir gerilla grubudur. Cezayir’in bağımsızlığını isteyen aktivistler tarafından oluşturulmuştur. Diğer yandan 1 Kasım eylemlerini gerçekleştiren FLN’nin bu tarihlerde 900 ile üç bin arasında militanının olduğunu beyan edenler bulunmaktadır. Buna göre FLN’nin 1954’teki kadrosunun yarısı silahlıdır (Maskan, 1996: 82).

FLN yönetimi, Bağımsızlık Savaşı boyunca merkezîyetçiler⁴⁷ ile kimi zaman örtülü kimi zaman açık mücadele içerisinde olmuşlardır. Amaçları Cezayir’i temsil eden grup olmak kaygısıdır. Messali Hadj’in etrafındaki grup olan Cezayir Ulusal Hareketi (*Mouvement Nationaliste Algérien, MNA*), FLN’nin silahlı çözüm siyasetini çocukça bir hastalık olarak görmüştür. Fransız solu ile hareket eden Hadj, aktivistlerin silahla sağlayabilecekleri bağımsızlık fikrine basitlik olarak bakmıştır.

⁴⁷ MTLD içerisinde bağımsızlık mücadelesinin yürütülme şekli konusunda anlaşmazlık yaşanmıştır. 1954 yılında Belçika’da yapılan ikinci kongrede derinleşen bu anlaşmazlık iki ayrı grubun doğmasına neden olmuştur. Messali Hadj kendini “Cezayir milliyetçiliğinin babası” olarak görme eğilimindedir ve çevresinde toplananlar “messalist” olarak anılmıştır. MTLD’nin diğer grubunda ise Hocine Lahouel liderliğinde “merkezîyetçiler” yer almıştır. OS’nin programlarını savunan merkezîyetçiler daha ziyade silahlı mücadele yanlısıdır. Daha fazla bilgi için Bkz. Jackson (1977).

MTLD içerisinde Hadj'in liderliğini reddedenlerin kurduğu ve daha yerel çapta kalan Gizli Örgüt OS'a göre yaygın ve güçlü bir yapıya sahip olmuştur. Mayıs 1948'de bir grup genç tarafından kurulan OS'un, Fransız gizli servisinin örgütü ortaya çıkardığı 1950 yılında, 1.800 üyesi olduğu anlaşılmıştır (Jackson, 1977: 19). Kurucuların genç olması ve yeterli politik desteği alamamaları örgütün ömrünü kısaltmıştır.

1955 ile 1962 yılları arasında Hadj'in MTLD'den sonra kurduğu MNA ile FLN'nin silahlı kanadı olan ALN⁴⁸ arasında çok sayıda çatışma yaşanmıştır⁴⁹. Her iki örgütün amacı da Fransa'dan ayrılmak olmasına rağmen, Mart 1962'de Le Monde'un yayınladığı istatistiklere göre iki grup arasında 12 binden fazla çatışma yaşanmış ve dört bin kişi hayatını kaybetmiştir (Stora, 2001: 59).

20 Ağustos 1956 yılında Üçüncü Vilayet'te bulunan Bicaye kenti, Summan Vadisi'nde gizli bir toplantı gerçekleştiren FLN, bağımsızlık sağlanıncaya kadar Fransa ile mücadele kararı almıştır (Kuran, 2003: 80). Summan Kongresi 24 gün devam etmiş ve kongrede FLN-ANL kadrolarının düzenlenmesi, politik yaklaşımlara daha fazla ağırlık verilmesi ile yerel gayretlere öncelik tanınması gibi köklü iradeler belirtilmiştir. Cezayir Devrimi Milli Konseyi (*Conseil National de la Révolution Algérienne, CNRA*) bu toplantıdan sonra kurulmuş ve ilerleyen dönemde "Koordinasyon Komitesi" adıyla anılmaya başlanılmıştır (Akın, 2003: 36).

ALN'nin en başarılı olduğu dönem 1956–1957 yılları arasında, altı bin gerilla ile Fransız kuvvetleriyle çatıştığı süreç olmuştur. Bu gizli örgütün finansmanında tıpkı diğer bütün örgütlerde olduğu gibi toplanan bağışların büyük payı vardır. Fransa'da yaşayan Cezayir göçmenlerinin savaş boyunca sayı olarak artması (yaklaşık 450 bin) FLN'nin burada örgütlenmesini sağlamıştır. Beş bölgeye ayrılan Fransız FLN yapılanması zorunlu veya gönüllü topladığı bağışları ANL'ye para, malzeme ve silah olarak göndermiştir (Stora, 2001: 65).

⁴⁸ ALN'nin teşkilat ve kadro yapısının detayları için Bkz. Maskan (1996).

⁴⁹ Özellikle 1958, iki örgüt arasında kanlı hesaplaşmaların yaşandığı bir yıl olmuştur. ALN komutanlarından Albay Ayt Hamuda (Amiruş) ve uygulamaları için Bkz. Stora (1998).

Daha ziyade İslam çizgisinde hareket eden FLN militanları, 1 Kasım eylemleri dâhil olmak üzere tüm saldırıları “şehitlik” ve “mücahitlik” kavramları üzerine bina etmişlerdir. FLN için birer lojistik destek alanları olduğu değerlendirilen AUMA'nın kurduğu İslami temelli okullarda milliyetçi ve ayrılıkçı fikirlerin işlendiği iddia edilmiştir (Willis, 1997: 23–24). Kasım saldırılarının çıkış noktasındaki bildiri “bağımsızlığın ilanı ve İslami prensipler temelinde demokratik ve sosyal bir Cezayir devleti kurmak” şeklinde gerçekleşmiştir. FLN'nin tespit ettiği ikinci amacı “ırk veya din ayrımı yapmaksızın temel hürriyetlere saygı” olmuştur (Maskan, 1996: 76).

İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan iki kutuplu dünya düzeninde FLN, Sovyet etkisini en az hisseden örgütlerden biri olmuştur. Bunda Sovyetlerin sömürge topraklarına yönelik esnek politikaları etkili olmuştur. Avrupalı olan her şeye karşı çıkan FLN'nin komünizmi tercih etmesi izah edilebilir bir yaklaşım olabileceken böyle bir yol izlememiştir. Sonuçta hem Avrupa hem de Sovyet yaklaşımına karşı bir duruş geliştirmişler ve bu bağımsızlığın tercih edilmesi olmuştur. Sonuçta bu durum tam bağımsızlıkla bağdaşmayan bir çıkış yolu olarak görülmüştür.

FLN yöneticilerinin eğitim durumlarının yetersiz ve Fransız kökenli olması ideolojik anlamdaki tezadı yaşamalarına neden olmuştur. Diğer yandan Fransız eğitiminin özgürlük ve liberalizm fikirlerini körüklediği kabul edilen bir gerçekliktir. FLN savunduğu fikirleri dünyaya duyurmak için çalışmalar yapmış ve bu amaçla başta BM olmak üzere uluslararası örgütler ve devletler bazında girişimlerde bulunmuştur. 8 Şubat 1958'de bir Tunus köyü olan Sakiet Sidi Yusuf⁵⁰'un bombalanması ve 22 Ekim 1956'da FLN liderlerini taşıyan uçağın kaçırılması⁵¹ Cezayir sorununun uluslararası camianın dikkatini çekmesinde etkili olan olaylardır.

⁵⁰ 8 Şubat 1958'de Fransız Hava Kuvvetleri Tunus'tan girerek eylem yapan FLN'ye karşı misilleme olarak Tunus köyü olan Sakiet Sidi Yusuf'u bombalamıştır. Köyün yerle bir edilmesine, 86 köylünün ölümü ve yaklaşık 100 köylünün yaralanmasına neden olan bombardıman neticesinde olay henüz bağımsızlığını kazanmış olan Tunus tarafından ABD ve İngiltere aracılığıyla gündeme taşınmıştır. Sorun, ilerleyen dönemde BM Güvenlik Konseyi'ne getirilmiş ve Fransız askeri varlığının bölgeden çekilmesiyle sonuçlanmıştır. Daha fazla bilgi için Bkz. http://www.ajcarchives.org/AJCDATA/Files/1959_13_NorthAfrica.pdf.

⁵¹ Bu kaçırılma olayı zamanın tüm gazetelerine yansımıştır. Fransız Hava Kuvvetleri'nin zorunlu inişe tabi tuttuğu yolcu uçağında bulunan beş FLN yöneticisi tutuklanmıştır. Ahmet Bin Bella ve Hocin Ait Ahmet'in de aralarında bulunduğu tutuklanan beş lider Evian ateşkesinin ardından serbest bırakılmışlardır.

FLN, Fransa ve Cezayir arasında belirleyici siyaset izlemesine rağmen liderlerinin sürekli olmaması gibi bir gerçeği yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bunun yanı sıra bağımsızlıktan önce başlayan örgüt içi anlaşmazlıklar FLN'nin bağımsızlık sonrası dönemde etkinliğinin göreceli olarak kaybolmasına neden olmuştur. Hatta bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan iç çatışmaların temelinde bu anlaşmazlıkların olduğu değerlendirilmektedir.

b. OAS, Gizli Ordu Örgütü

Kısa adı OAS (*Organisation de L'Armée Secrète*) olan örgüt 1961 yılında İspanya'nın başkenti Madrid'de kurulan gizli bir teşkilattır. Eski Cezayir Milletvekili Pierre Lagaille ve tıp öğrencisi Jean-Jacques Susuni tarafından kurulmuştur. Kurucuları ve ilk üyeleri Paris'te, Cezayir'in Fransa'dan ayrılmasını protesto gösterilerine katılan ve tutuklandıktan sonra serbest bırakılan Fransızlardan oluşmaktadır. De Gaulle'ün Cezayir politikalarını eleştiren ve Fransız Cezayiri fikrini savunan bu yapılar öncelikle General Raoul Salan ile temas kurmuşlar ve OAS'ın başkomutanı olmasını sağlamışlardır. Aşırı sağ anlayışı temsil eden örgüt, 8 Ocak 1961 tarihli referandumdan sonra ortaya çıkan "bağımsız Cezayir" fikrine karşı gelişen bir politikanın yansımasıdır. Sloganları "Cezayir Fransızdır ve öyle kalacaktır (*L'Algérie est française et le restera*)" olmuştur.

OAS üyelerine göre Cezayir, vatanlarıydı ve kaderine terk edilemezdi. Dolayısıyla Fransa'nın müdahalelerine rağmen Fransa'dan ayrılmalı ve Fransız Cezayiri Hükümeti buradaki *kara ayaklılar* etrafında birleşmeliydi. Bu birleşme bağımsızlığa doğru devam etmeliydi. Bu amaçla özellikle eski ve yeni ordu mensupları bu gizli teşkilatta yer almıştır. Ordu menşeli OAS'ın bir takım silah ve mühimmat ile gizli bilgilere ulaşmasının kolaylığı kısa sürede etkili eylemler yapmalarına ve isimlerini duyurmalarına neden olmuştur. Verilen rakamlar bu teşkilatlanmanın ne derecede güçlü olduğunu anlamaya yardımcı olacaktır. Buna göre OAS'ın, askeri depolardan 100 ton mühimmat, 209 bazuka, 85 tanesi makineli tüfek olmak üzere üç binden fazla silahı çaldığı tespit edilmiştir (Akın, 2003: 69).

İlerleyen zaman içerisinde sadece Cezayir’de değil Salan ve Susini’nin çalışmalarıyla Paris’te yayılan örgütün kısa sürede çok fazla taraftar bulması dikkat çeken bir özelliğidir. Cezayir’deki yapılanması daha geniş ve kaynak sıkıntısı çekmeyecek tarzda olmuştur. OAS, finans kaynaklarını banka soygunları ve geliştirdiği vergi sisteminden sağlamıştır. Bu tür uygulamalar OAS’a tanınmışlık sağlamıştır. Fakat asıl ününü gerçekleştirdiği bombalı eylemler, suikastlar ve cinayetler sayesinde kazanmıştır. OAS istediği kişiyi istediği yerde öldüren bir yapı durumuna gelmiştir (Benamou, 2006: 35).

Hedefini, öncelikli olarak FLN mensupları, De Gaulle iktidarı yandaşları ile masum Cezayir halkı teşkil etmektedir. Zamanla bu hedeflere yapılan saldırıların şiddetini arttıran OAS, *Rock’n Roll* adı verilen bir operasyonunda iki gecede 120 saldırı gerçekleştirmiştir. Bu esnada pek çok Cezayirli yaşamını kaybetmiştir. 1–31 Ocak 1962 tarihleri arasında 507 saldırı meydana gelmiştir. Bu saldırılar sadece OAS tarafından gerçekleştirilmemiş, OAS ile birlikte FLN ve OAS karşıtı gruplar saldırılarda bulunmuştur. 30 günlük süre içerisinde 555 kişi hayatını kaybederken 990 kişi yaralanmıştır (Stora, 2001: 96). Kendi ülkelerinde ve Paris’te “Fransız Cezayiri” yanlıları tarafından zulüm ve işkenceye maruz kalan halk, bu seferde farklı bir saikle başlayan şiddetin kurbanları olmaya başlamıştır.

De Gaulle’ün politikaları ve yapılan antlaşmaları şiddetle kınayan OAS, Cezayirli ve FLN militanlarının misilleme yapmalarına ve böylece Fransa’nın tepkisini çekecek eylemlerin gerçekleşmesine yönelik dehşet veren saldırılarda bulunmuştur. Bir “şiddet kasırgası” olarak adlandırılan bu eylemler bile örgütün amacına ulaşmasını sağlayamamıştır. Bu dönemde, bir gündeki 20’den fazla ölümlü saldırıdan bahsetmek sıradan bir olay olmuştur. Evian’ın başarısı OAS’ın çileden çıkması için yeterli olmuştur. Ocak 1962’de Fransa’da 100’den fazla suikast gerçekleşmiştir. Cezayir’de bu rakam OAS karşıtları, OAS ve FLN tarafından düzenlenmiş olmak kaydıyla 800’den fazladır (Ferro, 2002: 541).

1962 Şubat ayından itibaren Fransa, OAS’ın üzerine şiddetle giderek bu gizli örgütün ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalara başlamıştır. Hatta

kararlılığını göstermek adına zaman zaman FLN ile bile gizli ittifaklar geliştirmiştir. Bu aşamada asi General Salan yakalanmış, yok olma endişelerine kapılan örgüt üyeleri daha sert eylemler geliştirmişlerdir. İşte bu noktada Müslümanlara yönelik şiddet hareketlerinde bir artış görülmüştür. Amaçları şiddeti körükleyerek Fransa'nın kararını değiştirmek olsa da bunda başarı sağlayamamıştır.

Fransız Ordusu, 20 bin kişiden oluşan tank ve uçakların bulunduğu bir birlikle OAS'a ve yanlılarına karşı operasyonlar düzenlemiştir. Pek çok Avrupalı'nın gösteriler ve çatışmalar sırasında açılan yayılım ateşi sonucu öldüğü ve yaralandığı şiddetli çatışmalar yaşanmış sonunda *kara ayaklıların* Cezayir'den Fransa'ya göçleriyle farklı bir süreç yaşanmaya başlanılmıştır. Gerçekleşen bu göçün bir sonucu da aşırı milliyetçi saldırılara maruz kalan on binlerce *harkinin* hayatını kaybetmesi olmuştur (Lustick, 1993: 300). Cezayir'deki OAS saldırılarından kaçışlar o denli fazla olmuştur ki merkezi Fransız hükümeti *harkilerin* kabul edilmeyeceğini açıklamak zorunda kalmış ve binlerce *harki*, OAS ve kaderleri ile baş başa kalmıştır (Stora, 2001: 101).

Müslüman Fransız askerlerinin yaşadığı bu drama benzer bir durumu Cezayirli Fransızlar yaşamıştır. Sayıları bir milyonu bulan göçmen durumundaki Fransızlar, ülkeye kabullerde isteksizlikle karşılaşmışlardır. Hatta Fransa'ya dönüşleri istenmemiş; dönenlere kötü davranılmış ve yoksulluk içinde yaşamalarına zemin hazırlanmıştır. Albert Camus bu *kara ayaklı* topluluğu "...biraz da Fransa'nın Yahudileri'ydi" şeklindeki yorumuyla tanımlamış ve haklarının çiğnendiğini belirtmiştir (Benamou, 2006: 309). Cezayir'den dönen Fransızlar, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi sonunda Fransa'ya ayrı bir yük olarak görülmüşlerdir. Fransa'nın çoğunu istemeyerek ülkeye kabul ettiği bu topluluk ülke genelinde farklı coğrafyalara, ağırlıklı olarak güney Fransa'ya yerleştirilmişlerdir.

Korsika Adası, bu yerleşilen yerlerden biridir. 1962'de 17 bin kara ayaklı adaya gönderilmiştir. Bugün Fransa için ayrılıkçı bir problem olmaya devam eden Korsika sorunun temelinde adaya sonradan yerleştirilen bu göçmenlerin payının olduğu değerlendirilmektedir. O tarihlerde adanın demografik yapısını etkileyen ve insanların başta toprakları olmak üzere her

şeylerini sonradan gelen bu Fransızlarla paylaşmak mecburiyetini yaşamaları kendi içlerinde bir direnişin doğmasına vesile olmuştur. Adanın asıl sahipleri tarım alanında gelişmiş bir seviyede değerlendirilen yeni gelenlere iyi niyetler beslememiş ve yerel bir milliyetçilikle göçmenlerin dışlanmasına çalışmışlardır. İlerleyen zaman içerisinde Fransa-Korsika sorununun büyümesi ile günümüzdeki boyutlarını alması bu geçmişin yansımalarıdır (Açık, 2008: 253)

Harkiler boyutuna geri dönülürse, yaşananların psikolojik etkilerinin günümüzdeki uzantılarını görmenin mümkün olduğu fark edilecektir. İki taraf arasında kalan ve yıllarca aşağılanarak içine kapanan *harkilerin* çocukları, ebeveynlerinden miras kalan travmaların etkisiyle Fransa'daki bugünün sorunlu tabakasını oluşturmaktadırlar. Yaşanmayan bir yas süreciyle yıllarca sessizliğe gömülen *harki* çocukları bu yas sürecini Paris varoşlarında çıkardıkları bölgesel isyanlarla yansıtmaktadırlar.

OAS, bir yıldan biraz daha uzun ömrü içerisinde 1.500'den fazla Müslüman ve yüzlerce Fransız'ı öldürerek tarihteki yerini almıştır (Signier ve Thomazo, 2006: 178–181). Sonuçta ne De Gaulle'ü devirmiş ne de bağımsız Fransız Cezayiri'ni kurmuştur. Hatta rejimin ve ülke bütünlüğünün elde tutulması amacıyla yapılan OAS'ı sona erdirmeye girişimi geniş kitleler tarafından anlayışla karşılanmıştır. 1958, 1959 ve 1960 yıllarında ölen Fransız sayısından daha fazla Fransız'ın bu dönemde ölmüş olmasına rağmen Cezayir'den ayrılma fikrini değiştirebilecek bir kamuoyu yaratılamamıştır (Lustick, 1993:301).

Günümüzde sembolik anlamda olsa da halen OAS düşüncesini destekleyen Fransızların olduğu görülmektedir. Zaman zaman yapılan anma toplantıları ve kendilerince önemli kabul edilen günlerde bir araya gelme girişimleri OAS'ın zihinlerdeki varlığının sürdürüldüğünü ispatlamaktadır.

6. EVIAN ANTLAŞMASI

Antlaşma en temel anlamda Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın bittiğini belirten bir belgedir. De Gaulle 14 Haziran 1960'da "Cezayir Cezayirliendir" açıklaması ile Cezayir Geçici Hükümeti ile olan bağlantının kurulmasında

belirleyici olmuştur. Bu amaçla Fransa-FLN buluşması ilk olarak 25–27 Haziran 1960 tarihinde Melun'da gerçekleşmiş fakat sonuçsuz kalarak görüşmeler bitirilmiştir (Sönmez, 2007: 80). 20 Mayıs 1961 tarihinde görüşmeler bu sefer Evian'da gerçekleşmiştir. Bu görüşmede ise azınlıklar ve Sahra'nın statüsü konusunda anlaşmazlıklar çıkmış ve tarihler 13 Haziran'ı gösterdiğinde görüşmeler kesilmiştir. 7 Mart 1962'de taraflar bir kez daha bir araya gelmiştir. Müzakereler mart ayı ortalarında sonuçlanmıştır (Luraghi, 2000: 318). Cezayir sınırları içerisinde 19 Mart 1962 saat 12.00'dan itibaren ateşkesi ve Fransız vatandaşlarının haklarının korunacağını vadeden maddeleriyle dikkati çeken antlaşma, De Gaulle hükümeti ile FLN gerillaları arasında, İsviçre sınırındaki Evian kasabasında 18 Mart 1962'de imzalanmıştır. Antlaşmaya göre:

- 3–6 ay içerisinde Cezayir'de bağımsızlığın oylanacağı bir referandum yapılacaktır,
- Üç yıl geçerli olmak üzere Cezayir'deki Fransızlara Cezayir vatandaşı olabilme hakkı tanınacaktır,
- Cezayir frank bölgesinde kalacaktır,
- *Mers-el Kebir* limanı 15 yıllığına Fransız kontrolünde olacaktır,
- Sahra bölgesindeki Fransız nükleer tesisleri 5 yıl daha Fransız kontrolünde olacaktır,
- Fransız şirketlerine petrol ayrıcalığı tanınacaktır ve Cezayir ile ticarete devam edilecektir.

Cezayir'de ilan edilen ateşkesine rağmen OAS'ın eylemleri devam etmiştir. Ateşkestenden iki gün sonra gerçekleştirilen saldırılarda (*Bab-el-Oued* çatışmaları) 35 kişi ölmüş, 150 kişi yaralanmıştır. Devamında pek çok öldürme olayı gerçekleşmiştir. Bu sebeplerle Evian antlaşmasının hemen uygulamaya konulduğunu ve başarılı bir şekilde hüküm sürdüğünü söylemek yanlış olacaktır. Yüz otuz iki yıllık Fransız egemenliğinin her iki tarafa vermiş olduğu baskı, kendini hissettirmeye devam etmiştir. İlişkilerin gerilmesi ve tarafların iki yönlü olarak birbirlerine cephe almaları, insanoğlunun yaşamak istemediği ölümler ve işkencelere sebep olmuştur.

Bir sonraki başlıkta, bu istenmeyen olayların hangi ortamda gerçekleştiği ele alınmıştır. Sömürgecilik ekseninde iki toplum arasındaki ilişkilerin hangi boyutlara vardığı ve insanoğlunun diğer bir ırka nasıl yaklaştığının detayları verilecektir.

7. CEZAYİR BAĞIMSIZLIK SAVAŞINI ETKİLEYEN HUSUSLAR

“...Oysa hakikat, insanı servet sahibi etmez ve de halk, insana ne elçilikler, ne kürsüler, ne de maaşlar bahşeder.”

(Rousseau, 2005: 36)

1830 yılından itibaren Cezayir’de koloni idaresini kuran Fransa 1962 yılına kadar bu varlığını sürdürmüştü ve tek amaç olarak Fransa’nın bir parçası haline getirilmek istenen Cezayir ve halkını çok çeşitli işkencelerden geçirmiştir. Buna karşı bir özgürlük hareketi düzenleyen güçler uzun bir bağımsızlık mücadelesi ardından Özgür Cezayir’e ulaşmışlardır. Fakat bu süreçte yerli halktan 1,5 milyon insan değişik şekillerde Fransızlar tarafından öldürülmüştür. İlk başta Cezayir’in verimli ve cazip olarak nitelendirilebilecek kesimleri Avrupa’dan gelenlere verilmiştir. Avrupalılar bu bölgelere yerleşmişler yanlarında da Cezayirli yerlileri para karşılığı çalıştırmaya başlamışlardır. Adım attıkları noktalarda bulunan Cezayirli topraklarından atılarak ikamet için daha güneye, yani çöle, mecburi bir göçe zorlanmışlardır.

Cezayir’in Fransa’nın son kalesi olması ve Çinhindi’nden başarısızlıkla dönen ülkenin bu son kaleyi vermek istememesi aslında mücadelenin uzamasına ve bu derecede sert geçmesine sebep olarak gösterilmektedir. Zaman içinde Fransa, Kuzey Afrika macerasını sonlandırmak istemiş, bu sefer buradaki Fransız generalleri anavatanın bağımsızlık yanlısı tavırlarına karşı gelip, gizli ve özel bir teşkilat kurarak Cezayir’deki bağımsızlık yanlısı herkesi cezalandırmaya girişmiştir. Bir anlamda anayurda baş kaldıran bu asi Fransız askerleri ve bunlara yardımcı olan Cezayir’deki Fransızlar gün gelecek Fransa tarafından etkisiz hale getirilmek amacıyla uygulanan şiddete maruz kalacaklardır. Ayrı bir

soykırımın yaşanacağı bu olay da kriminal açıdan incelenmeye muhtaç bir örnektir.

Savaşın her iki tarafça kutsanan önemi, şiddetin yaygın ve yüksek yoğunlukta ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerek Cezayir gerekse Fransa değişik açılardan yaklaştıkları bu uzun soluklu mücadeleden vazgeçmeden önce her türlü metodu uygulama isteğinde olmuşlardır. Zaman zaman savaşın çirkin yüzünün ortaya çıkardığı insanlık dışı uygulamalar, insanlığın hala kat edeceği uzun bir medeniyet yolunun olduğunu ispatlamıştır. İlk bölümde savaş ve soykırım ilişkilerinde değinildiği gibi bu iki kavram arasındaki ince çizginin pek çok kez geçildiğine şahit olunmuştur. İlerleyen başlıklar altında Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın bu boyutlarına değinilecektir.

a. Savaşta Kayıpların Analizi

Önceki bölümde Fransız verilerine göre kayıplar hakkında kısa bir bilgi verilmiş olmakla birlikte konunun tartışılan boyutunu açıklamak amaçlı genel bir değerlendirmenin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü her savaş sonrası olduğu gibi konu hakkında farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Tablo 3'te yine Fransa Genel Bilgi Servisi tarafından açıklanan savaşta sivil kayıplar verilmiştir.

Bu rakamlar belli bir dönemi kapsayan verilerdir. Karşı tarafın verileri ise daha farklı boyutları içermektedir. FLN, Haziran 1962'deki Tripoli Kongresi'nde Cezayir bağımsızlığı için bir milyon şehidin verildiğinin tahmin edildiğini açıklamıştır. 1964 yılında FLN yayınladığı Cezayir Mukavelesi (*The Charte d'Alger*)'nde 300 bin kişinin savaştan dolayı yetim kaldığını bunlardan 30 bininin hem babasını hem de annesini kaybettiğini belirtmiştir. Bağımsızlığın elde edildiği dönem içinde bir milyon şehit ve üç milyon insanın evlerinden zorla göçe mecbur edilerek toplama kamplarına alındığı yazılmıştır. Bunlardan 400 bini Tunus ve Fas'a, 700 bini ise yaşadıkları bölgelerden şehir merkezlerine sürgün edilmişlerdir (Stora, 2001: 111).

Tablo–3: Fransız Askeri Makamlarının 1962 Mart Ayı İtibarıyla Açıkladığı Sivil Kayıplar (Stora, 2001: 110)

	Öldürülen	Yaralanan	Kayıp
Avrupa Kökenli	2.788	7.541	875
Müslüman	16.378	13.610	13.296
Toplam	19.166	21.151	14.171

Savaşın kayıpları ile ilgili çelişkili bilgiler mevcuttur. 1962 yılında yine FLN tarafından açıklanan verilere göre savaş sebebiyle 300 bin kişinin hayatını kaybetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat daha sonra Cezayir kaynaklı veriler 1,5 milyon kayıptan bahsetmeye başlamıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Fransız yetkililer bu sayının 350 bin civarında olduğunu açıklamışlardır (Metz, 1994: 55). Bunda en büyük etken sağlıklı bir sayımın yapılamamasıdır. Aynı zamanda savaşın uzamış olması ve çatışmalarda yer alan Cezayirli'lerin iki tarafta da bulunması (Fransız ordusundaki *harkilerin durumu*) kesin rakamların oluşmasına engel teşkil etmiştir.

Her halükarda savaş, yedi buçuk yıl boyunca gerek Fransa gerekse Cezayir için büyük kayıplara neden olmuştur. Yaklaşık iki milyon Fransız askeri Cezayir'de görev almış, yüz binlerce Cezayirli ölmüş, Fransa'da bir cumhuriyet sona erip diğeri başlamış ve bir milyona yakın kara ayaklı Cezayir'den Fransa'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Fransızların bir bölümü ki bunlar elbette Fransız Cezayiri'ni savunan aşırı milliyetçilerdir, 18 Mart tarihli Evian Antlaşması'nı bir yenilgi olarak görmektedir. Diğer yandan Sartre'a göre yenilgi, "öldürülmelerine göz yumulan bir milyonun üzerindeki Cezayirlidir" (Sartre,1999: 132).

b. Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve İşkence

"Telefon konuşmak içindir, konuşurmak için değil."

Charles De Gaulle⁵²

Soykırım suçunun izlerinin sürüldüğü bir çalışmada "işkence" başlığına ayrı bir yer verilmesinin doğallığı ile Cezayir Bağımsızlık Savaşı ele

⁵²De Gaulle'ün, ülkeye yaptığı bir gezide, işkencenin yaygınlığına ve bunun önlenmesine yönelik tedbirlerin alınmasına işaret etmek için ziyaret ettiği askeri bir birlikte kullandığı ifadedir. O dönemde en yaygın işkence uygulaması manyetolu telefonlarla yapılan vücuda elektrik verme işlemidir. Ganimgil (2005).

alınmalıdır. Fransa'nın, İkinci Dünya Savaşı boyunca Nazi yönetiminin kendi vatandaşlarına ve Yahudiler'e uyguladığı işkence metotlarını, Cezayirli direnişçilere uyguladığı artık yazılı belgeler ve yaşayan tanıkların ifadeleriyle herkesçe bilinmektedir. Sömürgeciliğin ortaya çıkardığı değersizleştirme noktasını belirtmesi açısından işkencenin sıradan bir hadise şeklinde gösterilmesi ırkçılığın boyutlarını açıklamaktadır (Evans, 1997: 189). Savaş süresince işkence, Fransız askerlerinin suçlulara yaklaşımında yasal bir metot olarak görülmüştür. 1955 yılında Fransız basınında da geniş yer bulan ve eleştirilen bu uygulama işkenceyi ortadan kaldırmamış savaş sonuna dek yakalanan kimselere karşı uygulanmıştır. Fransa'nın vicdanını rahatsız eden, "işkenceci devlet" durumuna düşmüş olmaktadır. Özellikle Nazi Dönemi işkencelerine maruz kalanlar ya da bunların yakınları mağdur durumundan fail durumuna düşmenin verdiği rahatsızlıkla uygulamalara çok sert karşılık vermektedirler.

Fransa'nın tüm sansür ve yasaklamalarına karşın savaş boyunca yaşanan işkence ve kötü muameleler gazete ve dergilere yansımıştır. Fransız kamuoyu dâhil olmak üzere tüm dünya bu işkenceci tutuma karşı durmuştur fakat yine engellenememiştir. Fransa'nın sorgulamalarında işkenceyi sistematik olarak uygulamaya koyduğunu savunan ve tespit eden pek çok görüş bulunmaktadır. 1957 yılı içinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü Fransız ordu ve polis birimlerince yaygın olarak işkence uygulandığını kamuoyuna açıklamıştır. Vücudun en hassas noktalarına elektrik verilmesi, suda boğma teşebbüsleri, cam ya da tahtadan yapılan cisimlerle tecavüz, sigara ile yakma ve tutukluları el ya da ayaklarından asma şeklinde uygulanan işkenceler değişik raporlar ve tanık ifadelerinde yer almıştır (Encyclopedia of Genocide and Crime Against Humanity, 2005: 17).

Bugün artık resmi arşivlerin yavaş yavaş açılmasıyla o dönemki Fransız idarecilerce "yasal ve gerekli" olarak kabul gören işkence uygulamalarına rastlanılmaya başlanılmıştır (MacMaster [web], 2004: 5). Fransa'nın yakaladığı FLN yanlılarına karşı uyguladığı işkence, uygunsuz gözaltı süre ve koşulları ile yasal prosedürün göz ardı edilmesinde bir takım ön kabullerle hareket ettiğinden, bunları uygulanabilir görmüştür. Bu ön

kabuller günümüzde ABD'nin terörist olarak adlandırarak *Guantanamo* ya da *Ebu Gurayb* cezaevlerine hapsediği insanlara yönelik uygulamaları ile örtüştüğü iddia edilmektedir. Buna göre:

- İlk olarak Fransa 10 Haziran 1999 yılına kadar Cezayir'le bir "savaş" yaşadığını kabul etmemiş; FLN özgürlük savaşçıları haydut veya eşkiya olarak görmüş; böylece yakalanan kişiler savaş esiri statüsü kazanmadıklarından Cenevre Konvansiyonu kapsamındaki haklarından faydalanamamışlardır. Bu tarihe kadar "düzen sağlayıcı operasyonlar" tanımı kullanılmıştır (Benamou, 2006: 64).

- Fransa 16 Mart 1956 tarihli meclis kararıyla Özel Güç Kanunu çıkartarak, yerel makamlara geniş yetkiler vermiştir.

- Gerek Fransa gerekse Cezayir'de kurulan sorgu ve gözaltı merkezlerinde görevli özel birimler teşkil edilmiş ve binlerce bağımsızlık yanlısı Cezayirli, kanun önüne çıkarılmadan ve avukat desteğinden yoksun bırakılarak sorgulanmış, bu durum kapalı kapılar ardındaki vahşeti desteklemiştir.

- Fransa topraklarında yakalanan FLN militanları ya da Bağımsız Cezayir yanlılarının Cezayir'e gönderilmişlerdir. Bu sayede ulusal yargı sisteminden uzaklaştırılan tutuklu Fransa kanunlarına aykırılık teşkil etmeyecek şekilde ülke dışında fakat ülke menfaati doğrultusunda işkenceye maruz bırakılmıştır.

- Özellikle Cezayir topraklarında halkın desteğini engellemek üzere toplu cezalandırma, köylerin napalmlar ile yakılması, bombalanması ya da ateşe verilmesi yöntemi uygulanarak yıldırma yoluna gidilmiştir⁵³. Uluslararası hukukta yasaklanmasına rağmen Fransa toplu cezalandırmalardan vazgeçmemiştir.

- 1954 eylemleri ardından, FLN'ye yönelik operasyonel istihbaratın önemini kavrayan Fransa General Massu ile 10. Paraşut Tümenine bağlı özel istihbarat birimi kurulmasını sağlamıştır. Bu birim zamanla işkence konusunda ihtisas sahibi paraşütçüler ile takviye edilmiştir. Vietnam'da

⁵³ Amacı Cezayirli'lerin sosyoekonomik kaynaklarını yok etmek ve onları çaresiz bırakmak olan bu yöntem "yakılmış alanlar (*tere brulée*)" denilmektedir. Sönmez (2007).

savaşmış askerlerden oluşan bu tecrübeli birlik, Albay Aussaresses⁵⁴ gibi sonradan yaptıklarını savunan şiddet yanlısı askerlerce yönlendirilerek sistematik işkencelere imza atmıştır.

Fransa, izlediği bu işkence temelli politika ile o derecede üne sahip olmuştur ki 1957–1977 arasında ABD ve Latin Amerika’da meydana gelen veya gelebilecek bağımsızlık yanlısı hareketlerin önlenmesine yönelik ortak eğitimler icra etmişlerdir. Paris’te açılan *École de Guerre* adlı okulda Portekiz, İsrail ve Arjantin gibi ülkelerin subaylarına eğitim desteği vermiş ve hatta uygulama için kursiyerler bir aylık süreyle Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın devam ettiği, Cezayir topraklarına gönderilmişlerdir (MacMaster [web], 2004: 8).

Özellikle 2000’li yıllara kadar işkence uygulamalarının gündeme gelmemiş olmasını değerlendiren araştırmacılar karşılarında 11 Eylül ve ABD’nin teröre karşı açtığı küresel savaşı bulmaktadırlar. Bir yanda İslam’ın koruyuculuğunu yapmak isteyen çevreler diğer yanda terörü lanetleyenler işkence konusunda yaşanan tartışmaların gün ışığına çıkmasını tetiklemişlerdir. 1960’ların Fransa’sında merkez sağ ve sol görüşlülerin tartışmaya açtığı işkencenin yasaklanması gerekliliği, 2001’de terörle mücadele konseptinin eleştirilen konuları arasına eklenmiştir.

Cezayirliler’e karşı işlenen işkence eylemleri Cezayir topraklarıyla sınırlı kalmamıştır. 1958–1959 yılları arasında Paris Polis Şefi olarak görev yapan Maurice Papon, beş bin Cezayirli göçmeni milliyetçi gruplara meyilli oldukları gerekçesiyle Paris yakınlarında bir toplama kampında gözetim altında tutmuştur. Daha önce Cezayir’de görev yapmış olan Papon’un, Paris’teki görevi süresince Cezayir tecrübelerinden faydalandığı görüşü hâkimdir. 17 Ekim 1961’de Paris’te gerçekleştirilen bağımsızlık taraftarı gösteri sakın bir havada devam etmekteyken yine Papon’un devreye girmesiyle iki yüzden fazla gösterici göçmenin öldürülmesine sebep olan

⁵⁴ Albay Aussaresses, savaş sonrası ABD Askeri Ataşesi olarak görevlendirilmiştir. Bu esnada yanında bulunan on kadar Fransız subayı ile ABD’nin değişik askeri üslerinde, karşı-terör eğitimleri vermiştir. Özellikle Vietnam’a giden birliklerin eğitilmesinde görevlendirilen Ausseresses, “Fransız Ekolü” olarak tanımlanan uygulamaların fikir babası olmuştur. Vietnam Savaşı ardından yapılan açıklamalarda, 20 bin masum Vietnamlı’nın öldürüldüğü Pheonix Operasyonu’nda bu metotların denendiği itiraf edilmiştir MacMaster (2004).

olaylar yaşanmıştır (Encyclopedia of Genocide and Crime Against Humanity, 2005: 17). Fransız kaynaklarına göre olaylarda iki kişi ölmüştür fakat halkın gözü önünde cereyan eden hadiselerde öldükten sonra Sen Nehri'ne atılarak ortadan kaldırılan yüzlerce insan görülmüştür. Olaylarda 11.730 kişi tutuklanmış; suçlu görülenler sınır dışı edilmişlerdir (Sönmez, 2007: 78).

Diğer taraftan 1980'lerden itibaren, Fransa içerisinde işkence konusunun tartışılmasını ve hatta okul kitaplarında değinilerek gelecek kuşakların bu ayıpla yaşamasının önlenmesini isteyenler bulunmaktadır. Fransızlar artık Cezayir'deki uygulamaların sadece kanunu işletme basitliğinde olmadığını bilincindedirler. Yapılan yayınlar ve bilgilendirmeler sonucu, 1988 yılında uygulanan bir ankete göre 17–30 yaş arasındaki Fransızların % 96'sı Fransız ordusunun Cezayir'de işkence suçunu işlediğini kabul etmiştir (Evans, 1997: 203). Bu çok çarpıcı bir orandır. Kendi halkının bu orandaki kabulüne kayıtsız kalamayacak olan Fransa'nın arşivlerinin tamamını açmasının ve yaşananları dünya kamuoyu ile paylaşmasının asıl Cezayir galibiyeti olacağını değerlendiren görüşler bulunmaktadır.

"Fransa'nın Cezayir'deki Soykırımı" adlı belgeselin bazı bölümlerinde görüldüğü gibi aslında işkencenin, yapana büyük acılar verdiğine şahit olunmuştur. Emekli paraşütçülerle 40 yıl sonra yapılan mülakatlarda, paraşütçülerin ağladıklarının görülmesi ve büyük pişmanlıklar duyduklarını beyan etmeleri bunun kanıtlarından biridir (Ganimgil, 2005). Fakat bu durum Fransa'nın işkence konusunda, günümüzdeki uygulamalara öncülük ettiği gerçeğine engel olmamaktadır. Hatta bunun bilimsel temellerinin öğretildiği modern okullarda çok uluslu sınıfların oluşturularak dünya geneline yayıldığı belgelenmiş uygulamalar olarak tarihe kaydedilmiştir. Fransa'nın, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nda işlediği suçlardan utanarak FLN'ye yardım etmeyi⁵⁵ tercih eden Fransızların bugün doğruyu seçmiş olmalarını düşünerek kendileriyle gurur duymalarının temelinde bu düşünce yer almaktadır.

Günümüzde yapılan çalışmalarla Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca işkence uygulamalarına şahitlik eden pek çok canlı tanık ortaya

⁵⁵ Fransa ve Cezayir'de pek çok Avrupalı, gerek para gerekse de silah anlamında FLN'ye kuryelik yapmıştır. Özellikle bavullar içerisinde Cezayir'e para ve malzeme taşıyan Avrupalılar (doğal olarak çoğunluğu Fransızlardan oluşmaktadır) değişik saiklerle FLN'ye destek olmuşlardır.

çıkarılmaktadır. Özellikle o dönemde Fransız ordusunda görev yapan emekli askerler, sivil görevliler ve doktorların itirafları bu çalışmalarda kullanılan şahitliklerin kaynaklarını teşkil etmektedirler. Bunlardan biri Henri Pouillot'dur. Kâtip olarak görev yaptığı *El Bair* Sarayı'nda günde 14–15 bazen 30 kişinin işkenceden geçirildiğini anlatmıştır. Pierre Alban Thomas bu tekniklerin laboratuvarlarda geliştirildiğini anlatmaktadır. Eski bir *harki* olan Rachid Abdelli ise sorgudan kurtulmanın tek yolunun konuşmak olduğunu dile getirirken bir diğer görgü tanığı Jacques Zeo Cezayir'de her yerde sistematik işkence uygulandığından ve bunun da derecelerinin olduğundan bahsetmektedir (Ganimgil, 2005).

Cezayir'de işlenmiş olan işkence suçlarının kabulü, dönemin komutanlarından Aussaresses'in yazdığı kitapla gerçekleşmiştir. Paul Aussaresses, 1955–1957 yılları arasında Cezayir Savaşı'nda görev alan ve hizmetleri ardından general rütbesine terfi eden bir Fransız subayıdır. Cezayir'deki görevi, Massu komutasında istihbarat subaylığıdır (Benamou, 2006: 71). Fransızların en büyük onur nişanı olan *Legion D'honneur* ile ödüllendirilmiştir. Fransız hükümeti onu ders vermesi için başta Vietnam savaşı sırasında ABD olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki askeri akademilere göndermiştir.

Ancak General Aussaresses'in 'hizmetleri' konusundaki yaklaşım zamanla değişmiştir. 2002'de Cezayir'deki deneyimleri hakkındaki kitabını yazdıktan sonra, Aussaresses'in yargılanmasına karar verilmiştir. Aussaresses "Özel Hizmetler Cezayir 1955–1957" (*Services Spéciaux 1955–1957*) adlı kitabında, Cezayir Bağımsızlık Savaşı esnasında Fransız ordu ve polis birimlerince yakalananlara işkence yapıldığını ve bunun haklılığını savunmaktadır. İşkence sonucu ölen bir Cezayirli hakkında yazdıkları düşüncelerine ışık tutmaktadır. Bizzat kendi ifadeleriyle kitabındaki satırlardan bir örnek vermek gerekirse (Encyclopedia of Genocide and Crime Against Humanity, 2005: 17):

"...Gereksiz bir gündü. O adam hiçbir şey söylemeden öldü... Ölmüş olduğundan dolayı pişman değilim. Pişman olduğum bir şey varsa o da hiçbir şey söylemeden ölmüş olmasıdır."

Bunun yanında cezaevlerinde mahkûmların kalmasını sağlayacak daha fazla yer olmadığından pek çok mahkûmun öldürüldüğünü soğukkanlılıkla yazmaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Örgütü Ausseresses'in yargılanması gerekliliğini dile getirse de savaş sonrası getirilen afa generalin cezasızlığı 2001 yılında kaleme aldığı kitabına kadar sürmüştür. Henri Alleg, Aussaresses için "O bir işkence profesörüydü." demektedir. Aussaresses 83 yaşında, tecilli bir hapis cezası almıştır. Cezanın gerekçesi, işkence yapması değil, Cezayir'de yaşananlar sırasında işkence kullanımını mazur göstermeye çalışmasıdır.

Aussaresses örneğine iç hukuk yönünden işkence ve soykırım suçunun cezalandırılabilmesinin değerlendirildiği son bölümde ayrıca yer verilecektir. Sömürge tarihi ya da sömürgecilik, bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmemekle birlikte Fransa'nın Kuzey Afrika'ya hangi saiklerle çıktığını ve özelde Cezayir'e nasıl yaklaştığını anlamak adına ülkenin sömürgecilik geleneğine takip eden başlık altında değinilmiştir.

c. Sömürgecilik Geleneğinin Bağımsızlık Savaşına Yansıması

Kökenleri M.Ö. 10uncu yüzyıla kadar giden sömürgeciliğin Fenikeliler'le birlikte başladığı ve onları da Helenler'in takip ettiği bilinmektedir. Avrupa'da, Hindistan ve Java'ya uzanan sömürge arzuları ise 15 ve 16ncı yüzyıllarda ortaya çıkmıştır⁵⁶. İlk olarak Portekiz ve İspanya sömürge siyasetini başlatmışlar Fransa ise İngiltere ve Hollanda ile birlikte bu ülkeleri takip eden devletlerden olmuştur.

Sömürgecilik kendisine üç şekilde uygulama alanı bulmuştur. Her ülkenin farklı zamanlarda farklı uygulamalar sergilemesine rağmen genel sömürgecilik siyaseti takip ettikleri görülmüştür. Bu üç ana özellik sıralanırsa:

⁵⁶ Sömürgeciliğin başlangıç tarihleri hakkında değişik görüşler mevcuttur. Özellikle 14. Yüzyıla kadar yapılan faaliyetlerin keşif amaçlı olduğu değerlendirilmektedir. Bunun temel çıkış noktası ise "sömürge" tanımı olarak ele alınmaktadır. Buna göre bir toprağın sömürge sıfatını kazanması o bölgenin asıl sahipleri dışındakiler tarafından kullanımına bağlıdır. Toprakların genişletilmesi gayesi ile yapılan seferler ile gidilen yerlerdeki kaynakların (insan başta olmak üzere canlı-cansız tüm varlıkların) ana ülkeye götürülmesi amacıyla yapılan seferler sömürgecilik kavramının farklılığını ortaya koymaktadır. Çalışmada ele alınan tanım her iki durumu da kapsayan ortak fikirler etrafında oluşan tanım olmuştur. Daha fazla bilgi için Bkz. Ferro (1997).

- Eski koloni sistemi: Yayılmacı anlayışın getirdiği bir yöntemdir. Cezayir'in 1830'daki Fransızlar tarafından işgali buna verilen bir örnek olmuştur.

- İkinci sömürge sistemi: 1871'den sonra ortaya çıkmıştır. En önemli özelliği endüstri devrimi ve finansal kapitalizmle görülmeye başlanmış olmasıdır. İngiltere ve Almanya'nın Doğu ve Güney Afrika'da izledikleri sistem yeni tipe örnek uygulamalardır.

- Üçüncü sistem: Sömürgeleştirmeden egemenlik ya da nüfuz alanı içerisine alma gayretlerini içeren bir uygulamadır. Osmanlı'nın uygulamaları daha çok bu yapıdadır (Ferro, 1997). Osmanlıda hâkim olan ve "al-i cenaplık" şeklinde değerlendirilen bu yaklaşım günümüzde bazı kesimlerce imparatorluğun en büyük hatası olarak yorumlanmaktadır (İnan, 2008).

Avrupa'da yaşanan Rönesans hareketi ve getirdiği yenilikler teknik gelişmelerin ortaya çıkışına neden olmuş, müteakibinde egemenlik alanlarının genişlemesinde tekniğin büyük katkıları gözlemlenmiştir. Özellikle üç önemli buluş olan matbaa, pusula ve barut dünya tarihinin seyrini değiştirirken sömürgeci yaklaşımların hızlanmasına çanak tutmuştur. 19uncu yüzyılda zirve noktasına ulaşan sömürgecilik sanayi devrimi ile farklı bir kulvara geçiş yapmıştır. Bu dönemde artan makineleşme insan gücüne olan ihtiyacı azaltmış ve zamanla köle ticaretine harcanan gayretler yerini pazar bulma mücadelesine bırakmıştır. Bugün bile etkilerinin yaşandığı bu kavga, egemen devletlerarasında görülmeye devam etmektedir. Artık kas gücüne dayalı endüstri sona ermiş ve kölelere bu anlamda ihtiyaç kalmamıştır. Fakat fabrikalarda çalışacak ve bu defa emeği sömürülecek işçi sınıfına gereksinim duyulmuştur.

Fransa'nın denizlere açılması 1461 yılında zamanın Fransa Kralı 11inci Louis'nin deniz filosu kurmasıyla başlamıştır (Kavas, 2006: 176). Denizlere açılan Fransa'nın Kuzey Amerika kıyılarına ulaşarak buraları sömürgeleştirmeye başladığı yıllar 1534–1535 yılları olmuştur. Fransız sömürge imparatorluğunun zirvede olduğu dönem ise 19uncu yüzyıldır. Arap ülkelerindeki nüfuzunu hedefindeki ilk ülke olan Cezayir ile gerçekleştirmiştir (Özbir, 1984: 1).

Egemenlerin zaman zaman kendi aralarında çatışma boyutuna çıkan sömürgeler üzerinde denetim ve alan kapma mücadeleleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar artan yoğunlukta devam etmiştir (Evren, 2003: 41). Kendilerine düşen paydan hiçbir zaman tatmin olmayan Avrupalı devletlerin paylaşımındaki anlaşmazlıkları sonucu ortaya çıkan ilk büyük savaş, sömürgelerindeki halka medeniyet, çağdaşlık ve insanca yaşamın koşullarını getirmeyi vaat eden Avrupalıların bu savaşta milyonlarca insanı öldürmelerine sebep olmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Avrupalı fikir adamları ve bölgede bulunan komutanlarca paylaşılan düşünce Afrika'da yayılan İslam'a karşı ortak tedbirin alınması olmuştur. Aradan yüz yıllarca zaman geçmiş olmasına rağmen içlerinde Fransa'nın bulunduğu bu ülkelerin din temelli üstünlük kurma ya da insan öldürme girişimlerinin devam etmesi dikkatten kaçmayan bir konudur. Günümüzde bile bu yaklaşımla eski sömürge topraklarına olan ilgilerinden dolayı buralarda asker konuşlandıran Fransa gibi ülkelerin Müslüman nüfusun yaşadığı topraklarda kontrol sağlamada aynı usulleri kullandığı görülmektedir.

Müslümanların Avrupalılara olan şiddetli karşı koymalarına en büyük cevabın dayanışmaya girilmesi olacağı dile getirilmiştir. Bu düşünceye göre Almanya, İngiltere ve Fransa arasında zaten paylaşılmış olan toprakların işgal edilmesi süresince izlenecek politika, birbirlerinin hakkına tecavüz etmeyen bir yaklaşım olmalıdır. Kendi aralarında çıkacak anlaşmazlıkların direniş gösteren halka yarayacağından ortak düşmanlarının lehine olacak bu tutumdan vazgeçilmelidir. Afrika'nın medenileştirilmesi amacının deklare edilmesi ve devamında ticari emellerin ortaya çıkarılması tavsiye edilen diğer bir hareket tarzıdır. Bunlar gerçekleştirilirken direniş hareketlerinin fanatik yapılar olduğu propagandasının yapılması da Müslümanlar arasında ikilik yaratacak ve direnişin zayıflamasına neden olacak faktör biçiminde görülmektedir (Kavas, 2006:144).

Fanatiklikten öteye tanımlanmayan bu karşı koymalar, Fransa cephesinde 1871'den itibaren "kendi içinde eritme" yöntemiyle sonuçlandırılmıştır. Cezayir halkını ortadan kaldırmaya yönelik bu hareket

içerisinde yüz binlerce insanın sömürgeci tarafından yok edildiği tespit edilmiştir (Luraghi, 2000: 307). 1871 tarihinde çıkarılan kanun esas itibarıyla Cezayir'in Fransa ile bütünleştirilmesini hedeflemiştir. Kendi toprağı olarak kabul etmeye çalıştığı Cezayir'de yaşayan halkın politik, ekonomik ve sosyal ilişkilerini düzenleyemeyen Fransa daha derin ayrılıklara neden olmuştur. Avrupalı göçmenler ve yerliler hiçbir zaman anılan değerlerde birleşememişlerdir (Jackson,1977:3). Çalışmanın psiko-politik açıdan değerlendirmelerin yapıldığı birinci bölümde bu durumun temel sebebinin arındırma ile açıklanabildiği belirtilmiştir. İki toplumlu yapıda kültürlerin birbirleri içerisinde erime tehlikesiyle her karşılaşmada kültürler arası farklılıkların halk tarafından daha da derinleştirildiği görülmüş ve bu durum olası birleşmelerin önüne geçmiştir.

Fikri birleşmenin yaratılmasını kanun gücüyle sağlayamayanlar baskı ve öldürmelerle zoraki bir birleşmeyi tesis etme gayretine girmişlerdir. Bu öldürmelerin sorumluları, ilerleyen dönemde bir yandan artan işçi maliyetleri ve makineleşmenin ortaya çıkması diğer yandan köle ticaretini yasaklayan kanunların birbiri ardına uygulanmaya başlamasıyla yeni yöntemler bulmaya çaba göstermişlerdir. Bu topraklardan çekilirken birçok problemi arkalarında bırakmışlar ve dolaylı yönetimlerini geride bıraktıkları sorunlu coğrafyalarda sürdürmüşlerdir. Burjuva sınıfının yetişmesine ve idari yapının oluşmasına devamlı engel olan ve bunu despot yönetimlerle destekleyen sömürge yönetimleri ardında toprak ağalarının, feodal sistemlerle yönetilen acımasız yönetici sınıflarının oluşmasına neden olmuşlardır (Evren, 2003: 42). Diğer yandan sömürge yönetimi boyunca izlenen siyaset, sömürgeciye olan bağıın sağlamlaştırılması yönünde olmuştur. Örneğin tek tür tarım ürününe yönlendirilen sömürge insanı diğer ihtiyaç duyduğu maddeler için sömürgeci topluma bağlanma mecburiyeti duymuştur.

Sömürgeleri değersiz gören fakat burada bulunan başta değerli madenler olmak üzere tüm kaynaklara el koyan devletler, sömürülen topraklara ve insanlara saygı duyma konusunda başarısız olmuşlardır. 1870 yılında Cezayir'in karşı karşıya kaldığı açlık bunun bir örneğidir. Kaynaklar bakımından tamamen sömürülen ülkenin kendi halkından 300 bin insan

açlıktan hayatını kaybetmiştir (Özkan, 1992: 15). Ülke topraklarındaki ekolojik dengeleri hiçe sayan sömürgeci ülkeler, nükleer testlerden endemik türlerin yok edilmesine kadar pek çok vahşeti sergilemişlerdir. Bir anlamda çevre ve kültür kıyımı da gerçekleştiren ülkelerin “ötekinin” kıyımı veya soykırım konusunda tereddüt etmedikleri, yok olan uygarlıklar hakkında yapılan araştırmalarla gün yüzüne çıkmaktadır. Kızılderililer⁵⁷, Aztekler, Mayalar veya İnkalar bu eylemlere örnek olabilecek yok edilen medeniyetlerdir. Sömürgeci ülkesinde cezalandırılan insanların bu bölgelere gönderilmesi sonucu oluşan yönetici veya Avrupalı sınıf, sömürge halkına insanlık dışı uygulamalarda bulunurken 1873 yılında çıkarılan Warnier Yasası⁵⁸ gibi kanunlar bu uygulamaların meşru zeminini oluşturmuştur (Jackson, 1977: 6).

Fransa, Afrika'ya yönelik olarak sürdürdüğü sömürge siyasetinin bir diğer boyutunu dini gerekçelerle yani o dönemki Haçlı Seferleri'yle yürütmüştür. Genel anlamda Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki çatışmaların yaşanmaya başlanıldığı 11 ve 12nci yüzyıllar başta Fransa olmak üzere pek çok Avrupalı devletin izlediği sömürgecilik sistemlerinin temellerinin atıldığı yıllar olduğu görüşünü paylaşılanlar bulunmaktadır. Fransa, diğer sömürgeci devletler gibi ilk başlarda dini maksatlarla saldırdığı sömürgelerinden zamanla hammadde tedarik etmeye başlamıştır. Din kökenli saldırıların boyutlarını anlamlandırmak adına 1572 yılında Protestan Fransızlara karşı uygulanan katliam örnek olarak verilebilir. Paris'te yalnızca bir gecede uygulanan toplu katliamda üç bin kişi öldürülmüş ve olay, tarihe Saint Barthélemy katliamı olarak geçmiştir. Devam eden olaylarda altı şehirde iki ayda on binlerce Protestan öldürülmüştür (Özbir, 1984: VII). Sömürgeci siyasetin henüz işgal mantığına bürünmediği bu dönemde kilisenin yoğun baskısı, öncelikli olarak “dinsiz” olan insanların “kurtuluşa” ermelerini sağlamaya yönelik akınların organize edilmesini dayatmıştır.

⁵⁷ 1492 öncesi Meksika'nın kuzeyinde yaşayan Kızılderili sayısı bir milyonun üzerindedir. Yaşadıkları bölgelerin haritası ve daha fazla bilgi için Bkz. Ferro (1997).

⁵⁸ Yasa gereği göçmenler Fransız kanunlarına karşı gelen ya da kolon sistemi içerisinde uyumsuzluk çıkararak Müslümanların topraklarını işgal etmeye yetkilendirilmişlerdir. Bu kanun sonucu güneye doğru pek çok yerli toprağının işgal edildiği bilinmektedir. İzlenen siyasetin sonuçları 1930'lu yıllara gelindiğinde başkent Cezayir çevresinde oluşturulan gecekondu mahalleleri (bidonvilles) ile görülmeye başlanmıştır. Bu mahalleler teneke ve saclardan oluşmuştur ve alt yapıları mevcut olmayan sağlıksız yerleşimlerdir. Avrupalı göçmenin istemediği Cezayirli, açlık ve sefalet içerisinde yaşamak zorunda bırakıldıkları verimsiz ve çöl ikliminin yaşandığı coğrafyalardan daha içlere doğru göç etmek mecburiyetini hissetmiştir. Daha fazla bilgi için Bkz. Jackson (1977).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'e hâkim olduğu dönemlerde buralara yanaşamayan Avrupalılar, kendilerine daha uzaklarda sömürge toprakları aramışlardır. Özellikle Atlas Okyanusu çevresinde bulunan ada, adacık ve sahil kesimleri bu maksatlarla işgal edilmişlerdir ve günümüzde Avrupalı devletlerin buralardaki hâkimiyetleri devam etmektedir. Fransa içlerinde Cezayir'in de bulunduğu Asya ve Afrika ile Hindistan sömürgelerini 19uncu yüzyıl başından itibaren kontrolü altına almıştır. 1895 yılında kurduğu Fransız Batı Afrika (*Afrique Occidentale Française, AOF*) yönetimi altında topladığı sekiz sömürge ülkesini Senegal'in başkenti Dakar'dan yönetmiştir. Senegal, Moritanya, Sudan, Nijer, Yukarı Volta (*Burkina Faso*), Gine, Fildişi Sahili ve Benin sömürge birliği altında toplanan ülkelerdir. Diğer bir grup 1910 yılında kurulan Fransız Ekvator Afrika (*Afrique Equatoriale Française, AEF*) olmuştur. Bu birlik altında ise Gabon, Kongo, Orta Afrika, Çad, Togo ve Kamerun'un bir kısmı bulunmaktadır. İllüncü Cumhuriyet Dönemi ile birlikte kurulan sömürgeler ise Tunus, Sahra, Batı Afrika, Ekvator Afrika, Annam, Tonkin, Laos, Madagaskar ve Fas olmuştur. Bu da Fransa'nın o dönem için dünyanın en büyük ikinci sömürgeleştirilen devleti olmasını sağlamıştır (Kavas, 2006: 178).

Fransa'nın ilk başlarda Sömürge Servisi ile yürüttüğü politikalar zamanla daha büyük çaplı bir idareyi gerektirmiş ve 1894 yılında Sömürge Bakanlığı'nın kurulması sağlanmıştır. Burada dikkati çeken ayrım Cezayir'in Sömürge Bakanlığı dışında tutulması ve direk İçişleri Bakanlığı'na bağlı olmasıdır. Cezayir'in ayrıcalıklı konumu gelecekte Fransızların ülkeden ayrılışlarını zorlaştıran bir faktör olmuştur. Bölgede daha uzun ömürlü kalmak isteyen Fransa, Cezayir'e idari yapılanma olarak kendi sistemini getirmiş ve sadece ticari maksatlar gütmemediğini ifade etmiştir. Ülkenin fiziki yakınlığı, istediği bu politikayı izlemesini kolaylaştırmıştır. Bir parçası olarak görebilmek için yapılanlar içerisinde 40–50 yıllık süre içerisinde Cezayir'i Hıristiyanlaştırmak isteyen Beyaz Papazlar Cemiyetini (Beyaz Babalar⁵⁹) de

⁵⁹ Fransız din adamlarından le Béarnais Charles Martial Allemand Lavigerie Afrika'yı hedef kitlenin bulunduğu kıta olarak seçmiştir. Beyaz Babalar (Pères Blancs) teşkilatı Lavigerie tarafından kurulmuştur. Afrika Misyonerleri Cemiyeti (la Société des Missionnaires d'Afrique) olarak 1868 tarihinden günümüze kadar çalışmalarına devam etmektedir. Daha fazla bilgi için Bkz. Kavas (2004).

saymak gereklidir. Bu ülkedeki dini yapıyı çökertmeye yönelik bir gayrettir (Özkan, 1992: 14).

Cezayir’de mutlak egemen olan Cezayir Sömürge Yönetimi’ydi. Anılan dönemde, cumhuriyetin vatandaşlarına tanıdığı haklar sadece Avrupalılar’a tanınmaktadır. Çünkü Berberiler ve Araplar’ın oluşturduğu halk, tebaa olarak görülmektedir. Arapça eğitim veren okullara izin vermeyen sömürge yönetimi yalnızca Kuran Kursları’na müsaade ederken yerli halkın büyük oranda okur-yazar olmamasını istemektedir. Cezayir’de bulunan tek üniversite sömürge yöneticilerinin yetiştirilmesi amacıyla tutulmuştur (Ataöv, 1975:145).

Fransa’nın III. Cumhuriyet Yönetimi ile birlikte uygulamaya koyduğu bir diğer sistem laikliğin Fransa’da farklı Cezayir’de farklı yorumlanmasıdır. Fransa’da kiliseyi her türlü devlet işinden ayıran yeni cumhuriyet, Cezayir’de bu uygulamayı uygun görmemiş ve devletin din üzerindeki etkisini devam ettirmiştir. İmam ve din adamlarının maaşlarını ödemiş ve yetiştirilmesini kendi desteklediği okullar vasıtasıyla yapmıştır. Diğer yandan ırk ayrımcılığını körüklemiştir. Her ne kadar istediğini alamamış olsa da Berberi ve Arap ırkının ayrı kökenlerden geldiği propagandasıyla bölünmeyi hedeflemiştir. Berberilerin Avrupa’dan geldikleri ve Hıristiyan kültürüne daha yakın oldukları tezini öne sürmüşler fakat istedikleri etkiyi sağlayamamışlardır (Sönmez, 2007: 26). Ruanda ve Burundi’deki Fransız “parçala ve hükmet” ya da “böl ve yönet” politikaları, bağımsızlık savaşı boyunca omuz omuza savaşan Berberi ve Arap kökenlilerin ortak direnişleriyle oluşan Cezayir Milliyetçiliği ile karşılaşmıştır (Ihejirika, 2000: 136).

Fransa katı bir sömürgeciliği yerleştirene kadar öncelikli olarak kurduğu askeri yönetime ağırlık vermiştir. Bu sayede ortaya koyduğu sömürge politikalarını kolayca uygulamıştır. Zaman içerisinde izlenen bu siyaset sonucu güçsüzleşen yerli halk üzerinde egemenliğini tam olarak sağlayınca askeri idareyi yavaş yavaş küçültmeye yönelmiştir. Bu yapılanma ile her iki dünya savaşında yüz binlerce sömürge insanını Fransa’nın çıkarları için çatıştırmış ve çoğunun amacını bile bilmediği savaş alanlarında ölmesine ya da yaralanmasına neden olmuştur. Savaşlar sırasında bu ülkelerin diğer

faidaları elbette hiçbir çıkarları olmadan bütün gelirleri ve hammaddeleri ile Fransa'nın ülke menfaatleri için harcamalarıdır.

Eylül 1946'da Fransız Birliği (*Union Française*) kurularak üye ülkelerden gelen heyetlerin katılımıyla bir meclis oluşturulmuştur. V. Cumhuriyet'le birlikte ilan edilen yeni anayasada isteyen sömürgelerin bağımsızlıklarını elde edebilecekleri maddesi eklenmiştir. Maddeden yararlanmayı talep eden yalnızca Gine olmuştur. Diğer sömürgeler Fransız yönetiminde kalmayı tercih etmişlerdir. Cezayir ise daha önce değinildiği gibi özel statüsünü korumuştur. Cezayir Fransa'nın uzantısı olarak görülmeye devam edilmiştir. Zamanla bağımsızlıkları için mücadele ederek bunu elde eden sömürge topraklarının bugün hangileri olduğunu tahmin etmenin kolay olduğu görülmektedir. Nitekim gerek coğrafi, gerek dini ve gerekse politik birlikteliklerin dikkate alınmadan özgürlüklerine kavuşturulan bu ülkeler günümüzde dahi başarısız devletler ya da çatışma bölgelerini çevreleyen alanlar olmaya devam etmektedirler.

Sömürgelerine karşı yaklaşımlarını özetlemek adına Fransa'nın 1848 yılına kadar resmi olarak köle ticaretine devam ettiğini belirtmek açıklayıcı olacaktır. Ülke ekonomisinin girdilerinden biri olarak sayılan köle ticareti sanayileşme ile birleştirilmiş ve büyük oranda gelir sağlanmıştır (Kavas, 2006:181). Bu anlamda Fransız sömürgecilik anlayışı diğer devletlerin sömürge anlayışından farklı özelliklere sahiptir. Bu farklar şunlardır:

- Fransa fethettiği yerlerdeki halkın maddi anlamda gelişmesini engelleyici tavır sergilemiştir.
- İşgal ettiği ülke vatandaşlarının Hıristanlık'a geçmeleri halinde bile ayrıcalık göstermekte ve kendi seviyesinde algılamamaktadır.
- Fransa'nın, sömürülen topraklara yaptığı yatırımların tamamını kendi halkının kullanımı maksatlı inşa etmiştir, bağımsızlıklarına kadar yerli halkın bu tür yatırımlardan faydalanmaları söz konusu olmamıştır. Osmanlı'da ise yerli halk günlük yaşamına devam edebilmiştir.
- Cezayir'de teşkil edilen yapı Afrika'daki en büyük misyonerlik faaliyeti olarak öne çıkmış ve 1895 yılında bu okullara devam eden öğrenci

sayısı 100 binden fazla bir rakama ulaşmıştır. Bu çaplı bir dini çalışma diğer sömürgelerde görülmemiştir.

- Illüncü Cumhuriyet Dönemi'nin devlet yönetiminde din karşıtı tavrı sömürgelerde uygulanmamış ve tam tersi politika güdülmüştür. Bu sayede dini yapılanma ile sömürgeleri elde tutabileceğini değerlendirmiştir.
- Sömürgelerinde mevcut ayrılıkları derinleştirmiş ve bölünmelerin hızlanmasına sebep olacak politikalar gütmüştür. Bu politikalar, Cezayir'de tam başarıya ulaşmasa da bağımsızlıktan sonra ortaya çıkan etnik temelli ayrılıkçı hareketlerin köruklenmesinde etkili olmuşlardır.

Genel çerçeve içerisinde bakıldığında, Afrika kıtasına çıkan Fransa ve Avrupalı devletler öncelikli olarak temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik sömürge siyaseti yürütmüşlerdir. Ardından yer altı ve yerüstü kaynakların bakirliğinden yararlanılarak Afrika'dan Avrupa'ya bir hammadde nakli başlamıştır. 1950'lerden itibaren madenlerin sevk işlemleri hızlanmış ve bugün dahi bu sömürü sistemi çalışmaya devam etmektedir (Kavas, 2006: 173–176) . Madenler dışında yerli halktan asker teminine gidilmiştir. Çok geniş alana yayılan sömürge topraklarının dış saldırılara açık bulunması ve müdafaayı kendi ordularıyla yapamayacağını anlaşılmaya üzere yerli halktan ordu oluşturulmaya başlanılmıştır. Oluşturulan bu ordular bağlı oldukları devletlerin uluslararası çıkarları doğrultusunda savaşmışlardır.

Afrika ülkeleri, kültürlerine yönelen bu her yönlü saldırıya karşı koyamamışlardır. Avrupalı'nın din figürü ile girdiği kıta artık misyonerlerin yoğun çalışmaları sonucu tarihi ve dini köklerinden uzaklaştırılan yerli grupların şekillenmesine neden olmaktadır. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarına ulaştığı 1960'li yıllarda dünya genelinde Katolik misyonerliğini yürüten ülkelerin başında Fransa bulunmaktadır. Bu tarihlerde Fransa'nın 15 bin civarında misyoneri bulunmaktadır. 1957'de Cezayir ve Tunus misyoner örgütlerinde toplam 3168 misyonerden 936'sı *Béarnais Charles Martial Allemand Lavigerie*'nin kurduğu Beyaz Babalar teşkilatında olan Fransızlardandır (Kavas, 2004: 11).

Kıta Afrikası'nın tamamında sömürgecilere karşı yapılan mücadelelerde olduğu gibi Cezayir Bağımsızlık hareketinde ideolojilerin

savaşı gündemdedir. Gerek Fransız gerek Cezayir asıllı ve dünya genelinde konuyla ilgilenen düşünürler Cezayir’de işlenen vahşete seyirci kalmamışlar ve insanlığın dikkatlerini bu yöne sevk etmeye çabalamışlardır. Bu çaba içerisinde olanların başında Fransa sömürgesi olan Martinik doğumlu Frantz Fanon gelmektedir. Cezayir halkının yaşamış olduğu drama tanıklık eden Fanon kaleme aldığı pek çok eserde Fransa’nın acımasız sömürgeci yaklaşımlarını ve Cezayir bağımsızlık hareketini tanımlamıştır. Bu çalışmada çabalarına değinmemiz gereken bir diğer yazar Sartre olacaktır. İki düşünür savaşın devam ettiği dönemde yaşanan vahşete kayıtsız kalamamış ve çarpıcı tespitlerini Fransız baskısına rağmen tüm dünyaya aktarmışlardır. Camus ise yazdıklarıyla kanayan Cezayir yarasına parmak basmayı tercih edenlerden olmuş; ayrıca Cezayirli olması farklı bir yaklaşım sergilemesini gerektirmiştir.

(1) Jean Paul Sartre⁶⁰ ve Sömürgecilik

Fransa’nın sömürge politikalarına en büyük eleştirileri getirenlerin başında Sartre gelmektedir. Bir Fransız olarak özellikle Cezayir’de izlenen sömürge politikalarının acımasızlığı ve adaletsizliğini her fırsatta okuyucularıyla paylaşan Sartre, Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca fikirlerini savunmaya devam etmiştir. Genel anlamda Fransa’yı Cezayir’de işgalci ve sömürgeci olarak tanımlayan Sartre, bağımsız Cezayir fikrini benimsemiştir.

O dönemde Cezayirliler ve FLN’nin yakındığı üç temel problemin çözümünün özgür Cezayir ülkesi fikrinde olduğunu desteklemiştir. Bu üç sorun ekonomik, sosyal ve psikolojik temelli problemler olarak tanımlanmaktadır. Ona göre, Fransa’nın yeterince sağlayamadığı imkânlar Cezayirliler’i açlığa, kişiliksizliğe ve eğitimsizliğe itmekteyken Fransa’dan çözüm önerileri beklemek Cezayir’in hatası olacaktır (Sartre, 2006: 37). Fransa, Cezayir’de başarısız olmuştur. Sömürgeleştirirken ekonomik anlamda gelişmek için hammadde ve işgücü deposu olarak görülen Cezayir özellikle savaşın son dönemlerine doğru asker ve mühimmat sayılarındaki

⁶⁰ 1905 yılında Paris’te doğan Sartre, 1980 yılında yine aynı şehirde ölmüştür. Fransız yazar, varoluşçu, dramaturg ve felsefecidir. 1964 yılı Nobel Edebiyat Ödülü sahibidir fakat “ben ödülümü yaşarken aldım” diyerek ödülü reddetmiştir. Sartre ve Cezayir Bağımsızlık Savaşı’yla ilgili görüşleri hakkında Bkz. Smith (1973). Sartre’in diğer eserleri ve detaylı bilgi için Bkz. <http://www.sartre.org>.

artışın zorunlu hale gelmesiyle ekonomik yük konumuna gelmiştir. Beklenen ekonomik faydanın tam tersi bir tabloyla karşılaşan hükümetler başarısızlıkları bir ölçüde, sömürge politikalarındaki değişmez yanlılıklarına borçludurlar.

Sartre, sömürgecilik anlayışını eleştirirken aynı zamanda sık sık Nazi rejimine göndermeler yapmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla felsefe profesörüken Fransız ordusuna katılan Sartre, 1940 yılında Almanlar'ca tutuklanmıştır. Nazi yönetimi altında yaklaşık bir yıl süren esaretin ardından 1941 yılında serbest bırakılmıştır. Serbest kalmayı müteakip Komünist Parti'ye girmiş ve gazeteci olarak Fransız direnişine katılmıştır. Yazdıklarından on-on beş yıl önce kendisi gibi, bu rejimin kurbanları olan Fransızların, bugün Cezayir'e karşı yürütülen eylemlerde aynı yaklaşımları desteklemelerini tezat olarak görmektedir. Bu fikrini Fransızlara hitaben şu sözlerle açıklamıştır:

“Baygınlıklarının derinliğinde Fransızlar şu korkunç gerçeği fark ediyorlar: Eğer bir milleti kendisinden koruyan ne geçmişi ne değerleri ne de kanunları hiçbir şey yoksa ve eğer 15 yıl kurban durumundakini işkenceci haline getirmek için yeterliyse bunun sebebi yüz yüze kalınan şartlardır. Karşı karşıya gelinen şartlar bir kimseyi kurban ya da fail durumuna sokabilir.”

İrkçılığı körükleyen, Fransız dışında kalan insanların aşağılık olduğunu savunan düşüncelerin ancak sömürge sisteminin devamı ya da Cezayir'in Fransa'ya bağlılığının desteklenmesi ile sağlanabileceğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan neo-kolonyal felsefeyi aynı gerekçelerle reddetmiş ve bir an önce Cezayir halkının kendi geleceğine kendisinin karar vermesi gerektiğine işaret etmiştir.

Sartre, bir yüzyıldan fazla süredir beraber yaşamış olmalarına rağmen Cezayir halkının hiçbir dönemde Fransızlar ile ortak kültürü paylaşmadığını hatırlatmaktadır. Devamlı sömürülen Cezayirli, kültürlerinin geliştirilmesi için hiçbir çabanın gösterilmediğine şahit olmuşlardır. Yine Fransız-Arap dostluğu ya da evliliklerinden bahsedilmediği gerçeği, bütünleşmeyen bir yapının etkisi sonucu ortaya çıkan gerçeklerdendir. Bu gerçekler, Sartre'ın anlatımıyla Cezayir'in aslında hiçbir zaman Fransız

olmadığının delilleridir. Dolayısıyla “Cezayir’den vazgeçmek” ifadesinin kullanılması dahi yanlıştır. Ona göre hiçbir dönem “bizim olmayan” bir şeyden vazgeçmek söz konusu olamaz. Sömürgeciliği terk ederek Cezayir’in bağımsızlığı için çalışmak aynı zamanda Fransızların ırkçı ve despot yaklaşımdan uzaklaşmalarını sağlayacak bir erdemdir. Bu sayede yetişecek yeni nesil, ülkesinin temel değerlerine yani özgürlük, eşitlik ve insan haklarına saygılı büyüyebilecektir. Aksi davranışlar yabancı düşmanlığını ve yıllar önce sonlandırılan Nazi anlayışını körükleyecektir (Sartre, 1999: 29–30).

Yaşam koşulları sürekli kötüleştirilen Cezayir halkının zamanla tek kazanımının yurtseverliklerinin ortaya çıkarılması olmuştur. Efendisi olan sömürgeci tarafından ezilen, bir hayvan gibi görülen ve baskı ile her türlü hakkından mahrum edilen Cezayirli, umutsuzluğunu cesaretinin kaynağı olarak görüp; sonu neye varacak olursa olsun bağımsızlığı için mücadele edecektir ve etmiştir. Kaybedecek hiçbir şeyi kalmayan yerli halkın tek varlığı olan hayatı pahasına bağımsızlık mücadelesini yürütmesi kaybettikleri uğruna yapabileceği tek şey olarak görülmektedir.

(2) Frantz Fanon⁶¹, Cezayir ve Sömürgecilik

Fanon bir doktor olarak tıp alanından hareketle yazdığı kitaplarda genelde sömürgeciliğe karşı bir başkaldırı sergilemiştir. Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nı, “sömürgeci zulmünü kırabilecek en olağanüstü savaş” olarak görmüştür. 1959 yılında, yani savaşın beşinci yılında kaleme aldığı *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi* kitabında bu düşüncesini örneklerle kanıtlama yoluna gitmiştir. Ona göre binlerce silahsız sivilin işkence görmesine neden olan savaşın Cezayir halkı için anlamı bağımsızlık fikrinden başka bir şey değildir. Cezayirliler, az gelişmişliğin cezasını kendini ispat etmek zorluğunu yaşayarak çekmişlerdir. Fransa’nın

⁶¹ 1925 yılında Fransız sömürgesi olan Martinik’te doğan Fanon 1961 yılında ABD’de lösemiden ölmüştür. Sömürgecilik ve sömürünün halk üzerindeki psikolojik etkileriyle ilgili çalışmaları mevcuttur. Birinci Dünya Savaşı’nda Fransız ordusunda görev yapmıştır. Savaş sonrası tıp, felsefe ve psikoloji eğitimi alarak doktorluk mesleğine başlamıştır. Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nda FLN saflarında yer almıştır. Afrika ulusal kurtuluş hareketleri ve antikoloniyalist düşünceleri açısından pek çok örgüte esin kaynağı olacak yazılar ve kitaplar çıkarmıştır. Fanon’un sömürgecilik ve Cezayirle ilgili kitapları *Cezayir Bağımsızlık Savaşı’nın Anatomisi*, *Yeryüzünün Lanetlileri*, *Siyah Deri Beyaz Maske*, *Afrika Devrimi Üzerine*, *Afrikalı Antilliler*’dir. Fanon’un hayatı ve psikoloji alanındaki çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Allen D. F., Postel J. ve Razanajao CL. (1996).

her türlü kuralsızlığına göğüs germek cesaretini gösteren Cezayirliler, hedef olarak sömürge sistemini seçmişlerdir.

Cezayirli, davasının haklılığında ısrar etmelidir çünkü o dönemde Fransa gibi kendini meşru zeminlerde tanıtmış bir ülke vardır. Fransa'nın tanınmaya ya da saygınlığa ihtiyacı yoktur. Oysa Cezayirliler, isyancı ve asi insanlardır ve yok edilmeleri gerektiğinde neredeyse tüm egemen devletler hemfikirdir. Sesini duyurmada çoğu zaman aciz kalan ve genellikle temsilci bulmakta güçlük çeken Cezayirli kendi kabuğundan çıkmakta uzun süre sıkıntılar yaşamıştır. Kendi ülkesinde üçüncü sınıf insan muamelesi gören yerli halk ile yapılan propagandayla beraber üstün sınıf olan Avrupalı aynı coğrafyada yaşarken tamamen birbirinden bihaber ilişkiler geliştirmişlerdir. Yapılan Fransız propagandası Avrupalı'ya, yaşanan onca çatışma ve ayrılıkçı hareketlere rağmen her şey olumlu gösterilirken, açlık ve sefalet içinde ölüme mahkûm edilen, sömürülen Cezayirli farklı yaşam tarzı ile hayat sürmektedir (Fanon, 1983: 54–57).

Fanon, farklılıkların yaşanmasında, daha önce değinildiği gibi o zamanın en etkili yayın aracı olan radyo programlarının etkisini ele almıştır. Milliyetçiliği körükleyen yayınlar, Fransız muhabercilerinin frekans karıştırıcıları devreye sokmasına vesile olmuştur. Bir anlamda haberleşme hürriyetleri kısıtlanan yerli halkın radyo alması bir süre sonra, savaşa girmek olarak yorumlanmaya başlanılmıştır. Dolayısıyla Fransız askeri 1957'den sonra gittiği bölgelerde radyoları toplamaya başlamıştır⁶² (Fanon, 1983: 66–73).

Fanon, Cezayir mücadelesinin uzamasında bu geri kalmışlığın ya da geri bırakılmışlığın etkisinin çok fazla olduğuna değinmiştir. Mücadelenin uzamasının nedeni bir yanda ağır silahlarla donatılmış bir ordu diğer yanda ise yeri geldiğinde taş veya sopa ile karşılık veren bir halkın mevcudiyetidir.

⁶² Aslında radyo yayınları, Fransa'nın sömürgelerini daha etkin kontrol edebilmek amacıyla kurduğu bir ağdan ibaretti. Daha önce denizaltından geçen güvensiz ve pahalı kablolu vasıtalar ile sağladığı iletişimin yerine radyo yayınlarının alması kurulduğu dönem için çok büyük bir kolaylık sağlamıştır. Elbette o dönemlerde Fransa, bu uzaktan kontrol vasıtasının kendi aleyhine döneceğini hesaplayamamıştır. Cezayir halkının bağımsızlık isteğini daha da ateşleyen Fransa'nın Vietnam yenilgisi radyolardan yayınlandığında yeni bir mücadeleci ruh ortaya çıkmıştır. Radyo olmadan yıllarca saklayabileceği bu yenilgi değişik frekanslardaki yayınlarla en ücra köşelerdeki yerli halka ulaşmıştır Connelly (1997).

Savaş ne derecede uzarsa halkın çektiği eziyet de o derece artmaktadır (Fanon, 1983: 9–18). 1954 yılını milat olarak kabul eden Cezayir milliyetçilerine karşı Fransız sömürgeciliği, halkın direncini yıkmak, umutlarını sona erdirmek için radikalcilik, terör ve işkenceden taviz vermeden her türlü eylemi gerçekleştirmiştir. Cezayir halkının aile yapısını hiçe sayan ve kadın erkek ya da çocuk demeden tüm bireylere saldırılar gerçekleştiren bu baskıcı yönetimin izahı için Fanon şu satırlara yer vermiştir (Fanon, 1983: 94) :

“Cezayir toprağı metre metre adımlanmalı ve Cezayir ailesinin nasıl parçalandığı sorulmalıdır. Fransız askerleri tarafından götürülen ve sekiz gün sonra geri gelen kadının yüzlerce defa işgal edildiğini anlamak için, onu soru yağmuruna tutmak gerekmez. Koca ise evinden götürülür ve şuurunu kaybetmiş bir halde, vücudu yara bere içinde geri döner. Çocuklar perişan edilir, yetimler vahşi bir görünüm içinde orada burada sürünür. İki hafta boyunca bir Fransız kampında kalan karısını karşılayan koca, “hoş geldin. Aç mısın?” diye sorarken, yüzüne bakmamaya çalışır ve başını öne eğer”

Bu ifadelerin önemi EYUCM sırasında gündeme gelen yargılama konularını hatırlatmaktadır. Yaşanan gerçeklerin ışığında kaleme alınan bu uygulamaların, elbette ki soykırım cürümleri içerisinde değerlendirilmesi kadar normal bir durumu olmayacaktır. Tecavüzün ya da aile bütünlüğünün bozulması bu açıdan önemlidir.

Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın bir de doktorları ilgilendiren boyutu vardır. Genel olarak Cezayirli Avrupalı doktorlara güvenmemektedirler. Bu da tedavilerini engellemektedir. Karşılıklı güvensizliğin temelinde aslında Avrupalı doktorun en nihayetinde yabancı olarak kabul edilmesi vardır. Bir de doktorların askerlerle olan işbirliği bu güvensizliğin doğuşunda etkili olmuştur. Hakikat serumu, işkence görenlerin iyileştirilmeleri ve ruh doktorlarının elektrik şoklu tedavileri esnasında bilincini kaybeden yerlileri sorgulama temayülleri iki toplumun birbirlerine karşı bilinmelerini arttıran unsurlardır (Fanon, 1983: 111–113).

(3) Albert Camus⁶³ ve Cezayir

“Adaletle inanıyorum, ama adaletten önce annemi savunurum”

Albert Camus

Çalışmada değinilmesi gereken bir diğerk yazar Albert Camus’dür. Dönem içerisinde Cezayir kökenli bir Fransız olması sebebiyle konuya uzak kalamayan Camus, Cezayir konusunda federasyon fikrine inanan bir yazardır. İki toplumun eşit haklara sahip olacağı bir yapıyı savunmuştur. Bu amaçla ateşkesin sağlanmasını desteklemiş fakat düşündüğü ateşkes planı ütöpik olmakla değeriendirilmiştir.

FLN’nin arkasına Sovyet Rusya ve Mısır desteğini aldığını değeriendiren yazar, 1956 yılındaki Süveyş Krizi’nde Fransız ve İngiliz müdahalesini bu sebeple desteklemiştir. Ona göre FLN’nin amacı Arap İmparatorluğu’dur ve bunun devamı savaş anlamına gelmektedir. Hatta FLN’nin tek partili yaklaşımı bu tezini destekleyen bir tutumdur. Dolayısıyla körü körüne bir FLN savunucusu olmadığı görülmektedir. Hatta FLN’nin terör uyguladığını açıkça belirtmiştir (Benamou, 2006: 262).

Camus’nün, 22 Ocak 1956 tarihli ateşkestten itibaren sessizliğe büründüğüne işaret edilmektedir. *L’Express* gazetesindeki yazılarına son veren yazar, ateşkes için toplantılar düzenlediyse de Cezayirliiler tarafından Fransız ve hain; Fransızlar tarafından ise Cezayirli olarak görülmekten öteye geçememiştir. Bu soyutlanma ölümüne kadar geçecek dört yıl içerisinde Cezayir’le ilgili hiçbir yazı kaleme almamasına neden olmuştur (Benamou, 2006: 106).

Cezayir ve Fransa arasında yaşanan olaylar neticesinde ortaya çıkan durum ve bunun için yapılan yorumlara ikinci bölümde değinilerek konunun detaylarına vurgu yapılmıştır. Genel anlamda Cezayir Bağımsızlık Savaşı süresince Fransa’nın sert önlemlerine değinilmiştir. Bunun dışında dönem içerisinde gelişen küresel politik yapının Fransa siyasetine etkileri

⁶³ Camus, 1913 yılında Deraan, Cezayir’de doğmuştur.1957 yılı Nobel Edebiyat Ödülü sahibidir. 25 kitap yazmıştır. Babası Alsace, annesi İspanyol asıllıdır. 1960 yılında Villeblevin’de bir trafik kazasında ölmüştür.

değerlendirilmiştir. Fransızların, savaş sırasında ve savaş öncesinde Cezayir halkına bakışlarına detaylı bir şekilde yer verilerek şiddetin temelleri incelenmiştir.

Fransız hükümetlerinin Cezayir'in elden çıkmasını engelleyici tedbirleri, Avrupalıların ülkeye yerleştirilerek Cezayirlilerin üçüncü sınıf vatandaş olmalarının nasıl sağlandığı yine bu bölümde anlatılmıştır. Kendi vatanlarında misafir konumunda kalan Cezayirlilerin bağımsızlık mücadelesine yönelik yapılanmalarına yer verilmiş ve bu yapılara dış dünyadan verilen desteğe dikkat çekilmiştir. Bu desteğe rağmen artan şiddetin dayanılmazlığı, tespit edilen insan kayıplarının açıklanması ile göz önüne konulmuştur. Bu şiddetin o derece yoğun olduğu görülmüştür ki işkence ve kötü muameleye Fransa'nın kendi vatandaşları dahi isyan etmişler ve yayımladıkları eserlerle hükümetin yanlış politikalarına eleştirel bakış açılarını beyan etmişlerdir.

Son bölümde soykırım ve Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın kesiştiği noktalar ele alınmıştır. Bu bölüme kadar izah edilen ve nazari çerçeveleri çizilen değişik disiplinlerin yorumlarıyla konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FRANSIZ İŞGALİYLE BAŞLAYAN CEZAYİR SOYKIRIMINA YÖNELİK GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, şimdiye kadar anlatılan temel kavramlar ışığında Fransa'nın, Cezayirliler üzerine uyguladığı soykırım siyaseti hakkında yapılan genel değerlendirmelere yer verilmiştir. Bağımsızlık savaşı ve öncesinde oluşturulan baskı sonucu yüz binlerce Cezayirlinin ölümüne sebep olan davranışlar daha önceki bölümlerde izah edilmiştir. İlk bölümdeki hukuk ve savaşın soykırımı etkileriyle, ikinci bölümdeki bağımsızlık savaşının yarattığı ortamının karşılaştırılması neticesinde ortaya çıkan manzara tahlil edilmiş ve bu çalışmaya soykırımın nasıl konu olabileceği değerlendirilmiştir. Fransa ile soykırım arasında nasıl bir ilişki olduğu ilk başlık altında izah edilmiştir.

Hukuki konunun ele alınmasındaki amaç ise Fransa'nın ya da benzeri bir soykırım iddiası ile karşılaşan ülkelerin nasıl yargılanabileceği ve bunun önündeki engelleri ortaya koymak olmuştur. Fransa'nın yargılanmadan suçsuzluğunun kabul edilme ihtimali giderek zayıflamaktadır. Dolayısıyla yargılanma olanakları ve yasal dayanakları bu bölümde incelenmiştir. Görüşü destekleyen ya da karşı yorum getiren açılımlara, konusunda uzman kişilerle yapılan mülakatlarla farklı boyutlar kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu sayede tek yanlı olunabilecek bir çizgiden çıkmak amaçlanmıştır.

İki ulus arasında cereyan eden olayların uluslararası hukuk boyutuyla ele alınması gerekliliği ortadadır. Bu nedenle birinci bölümdeki hukuksal veriler doğrultusunda genel yargı süreci değerlendirilmiştir. Sonraki başlık altında ulusal mahkemelerin soykırım yargılamalarında ne derecede etkili olabileceği açıklanmıştır. Bağımsız yargının öneminin ele alındığı siyasi yaklaşımlar bölümünde ise hukukun üstünlüğünün ne anlama geldiği

belirtmiştir. Siyasetin adil yargıyı nasıl etkileyebildiği sorusu cevaplandırılmıştır.

Son bölümde aranan bir diğer yanıt, sömürgeciliğin soykırım suçlarına olan katkısının ne olduğudur. İkinci bölümde bu konunun incelenme nedeni, sömürgecinin sömürülene yaklaşımındaki değersizleştirme mantığına vurgu yapmak olduğu detaylı olarak ele alınmıştır. Sömürü mantığıyla hareket eden Fransa'nın kendini haklı çıkarma gayretlerindeki başarısızlığı, yine sömürüye dayalı kültür içerisindeki tavırları getirmektedir. Bu kültür içerisinde büyüyen her iki ulusa mensup insanlar birbirleriyle etkileşimlerini geçmişte yaşananları görmezden gelerek devam edemeyeceklerdir. Toplumu oluşturan farklı katmanlardaki ortak geçmiş yansımalarının siyasete etkisi nesilden nesile aktarılacak ve Paris hükümetleri bu tepkileri yok sayamayacaktır.

Toplumsal tepkilerin siyasete etkileri ve ulusal hafızaların bunlara cevapları ayrı bir başlık olan psiko-politik yaklaşımla değerlendirilmiştir. Tıpkı sömürgecilik konusunda olduğu gibi, soykırımı yaşayan ve yaşatan ulusların ya da liderlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin psikolojik temellerindeki etkenler, bu başlıkla incelenmiştir. Toplumların öldürme veya yok etme dürtülerinin nasıl harekete geçtiğini, kitlesel hafızaların nasıl çalıştığını açıklayan bu bilim dalı, Cezayirliler ve Fransızlar arasındaki etkileşimde de kullanılmıştır.

Fransa'nın, Türkiye'ye rağmen meclisinden geçirerek yasallaştırdığı iki ayrı soykırım içerikli kanuna karşı Türk politikaları ile bunlara getirilen yorumlar üçüncü bölümün son başlığında aranan cevaplar içerisinde. "Türkiye'nin Tutumu" bölümünde yapılan değerlendirmelerle, Türk dış politikası ve kamuoyunun çabalarına ışık tutulmuştur. Özellikle TBMM'nin karşı kanunla Fransa'yı suçlama ya da Fransa'ya tepki gösterme çabalarının neden yeterli desteği bulamadığı bu bölümde cevaplanmıştır.

1. FRANSA'NIN CEZAYİR'DEKİ SOYKIRIM BAĞLANTILARI

“Fransa yedi yıldır, kuyruğunda bir tencere sürükleyen ve her geçen gün kendi çıkardığı gürültü içerisinde biraz daha boğulan azgın bir köpekti.”

J. P. Sartre⁶⁴

Avrupa yıllarca sınıf ayrımını kendi içerisinde yaşarken aslında yazılan soykırım tarihi Avrupa tarihi olarak tanımlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı ile su yüzüne çıkan Yahudi düşmanlığında bu görülmektedir. Sadece Nazi Almanyası için geçerli olmayan bu kavram aynı zamanda Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerini içine alan bir şekilde gelişmiştir. Hatta yapılan araştırmalar Almanya'nın Weimar Cumhuriyeti⁶⁵ döneminde Yahudiler için bir sığınak olduğunu, diğer Avrupa ülkelerinde antisemitizmin daha kuvvetli yaşandığını göstermektedir. Bu yıllarda Almanya, Amerika ve İngiltere'den daha fazla Yahudi nüfusunu barındırmakta bir mahsur görmemektedir. Weimar döneminde, Fransa'daki Yahudi düşmanlığının Almanya'dan daha fazla olduğunu gösteren çalışmalara rastlamak mümkündür (Bauman, 2007: 52). Bunun temellerinde *Holocaust* teriminin çıkış noktasının Fransa olmasının etkilerinin bulunduğu değerlendirilebilir.

1930'larda tırmanan yabancı düşmanlığı en başta Yahudi topluma yönelik gelişmiştir. Fransa'nın tarih boyunca yabancılara karşı olan tutumu Vichy Rejimi zamanında Nazi politikalarıyla desteklenerek Yahudiler'in kıyımı ve zorunlu göçlerine dek sürdürülmüştür. Bir yandan Fransa için savaştan ve ölen 6.500 Yahudi diğer yanda baskılardan dolayı güneye kaçıp hayatını kurtarmaya çalışan Yahudiler büyük bir çelişkinin oyuncularını olmuşturlar (Montet, Lods, Rappoport ve Garaudy, 2006: 341). Savaş sırasında Vichy yönetimince kendi vatandaşı olan yaklaşık 170 bin Yahudi trenlere yüklenerek Naziler'e teslim edilmiştir. Bu gerçek ancak Chirac döneminde kabul edilerek özür dilenmiştir. Yine savaş sonrası 40 bin Fransız düşmanla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle yargısız alınan kararlarla kurşuna dizilmişlerdir (İnan, 2008).

⁶⁴ Evian Antlaşması sonucu kaleme aldığı 19 Şubat 1962 tarihli “Uyurgezer” başlıklı makalesinden.

⁶⁵ Birinci Dünya Savaşı ile 1933 arasındaki dönemde Almanya'da hüküm süren yönetimdir.

Savaş sırasında ve sonunda antisemitizm alanında makale ve kitaplar yazan Sartre bu durumu kendi ülkesi Fransa'da, Fransız vatandaşlarının yaklaşımlarına yer vererek açıklamıştır. Antisemitizmin bir salgın olduğu ve Yahudi olmanın dışlanmayı gerektirdiği ve hatta suçlanmakla bir tutulduğu ortamda Sartre ortaya çıkan durumu 1944'te şu sözlerle ifade etmiştir (Sartre, 1998: 63–64):

“Yahudi inanmalıdır ki nesnelerin gerçek anlamları ona daima kapalı kalacaktır... Tapu senetlerini cebine indirir indirmez, sanki büyülenmiş gibi mülkler bambaşka bir anlam kazanır. Gerçek mal sahipliği ancak bir Fransız'a, bir Fransız oğluna, köylü çocuklarına yaraşır. Bir köyde sefil bir barınağı ak akçe ile ödemiş olmak bile gerçekten ona sahip olmaya yetmez. Bütün komşuları, ana-babalarını ve atalarını, yöredeki tarlaları kayın ve meşelikleri tanımak; ekip biçmiş, avlanmış olmak; ağaç kabuklarına çentilmiş adları sonra irileşmiş harflerle yeniden bulmuş olmak gerekir.”

Yahudiler için kullanılan bu ifade farklı bir açıdan bakıldığında yıllarca sorunlu olarak yaşadıkları Cezayir topraklarında bu sefer Fransızlar için geçerli olmuştur. Fransa 1830'da işgal ettiği topraklarda bir türlü başarıyı sağlayamamış ve Yahudiler'in sürüldükleri topraklara sahip olamamaları gibi Fransızlar da Cezayir'e sahip olamamışlardır.

Cezayir'in fatihi olarak adlandırılan Marshal Thomas-Robert Begeaud daha 1838 yılında Fransa Meclisi'nde yaptığı konuşmada hükümetin hiçbir vadinin Cezayir'den çekilmek için yeterli derecede güçlü olmadığını belirterek gelişmelerin bu durumu desteklediğini ifade etmiştir. Ona göre tek çıkar yol Cezayir'in bütün olarak Fransız hegemonyası altına girmesidir. Bu tarihten sonra Fransız yasalarıyla idare edilmeye başlanan Cezayir, Paris hükümetinin sorun kaynağı olmaya devam etmiştir. Özellikle IV. Cumhuriyet, Cezayir'in Fransa toprağı olarak kalmasını sağlayamamıştır. Begeaud'un ifadesindeki eksiklik bu sayede ortaya çıkmıştır. Çünkü Fransa yalnızca Cezayir'den çekilmek için değil, Cezayir'i terk etmek için de tam anlamıyla güç bulamamıştır (Lustick, 1993: 239).

Farklılaşma ve diğerine olan düşmanlık Fransızlarda daha değişik bir yönde gelişmiştir. Bu, kendi soydaşlarının yok edilmesini tercih eden bir bakış açısidir. Zaman içerisinde merkezi Fransa Hükümeti ile çatışan Cezayir'deki

Fransız generallerinin başkaldırıları Cezayir’de bulunan kara ayaklıların yok edilmesi görüşüne çanak tutmuştur. Ta ki bu kabul, soykırıma yol açan hareketlerin mazur görülmesine neden olacak boyutlara çekilebilmiştir. İki ülke arasında sıkışıp kalan Avrupalı Cezayirliler, kendi ulus arayışlarına girmişlerdir. Aslında bu tutum Fransa için yeni bir uygulama değildir. Nitekim terörü kendisine bir yönetim şekli olarak benimseyen yine Fransız liderler olmuştur. 1789’daki Fransız İhtilalı sonrası ortaya çıkan sorunların üstesinden gelmeye gayret eden devlet, 1793 Eylül’ünden Temmuz 1794’e kadar terör devletini Fransa halkının karşısına çıkarmış ve dönemin politik mücadelesi içerisinde sınırlanmaya çalışmıştır (Yamaç, 2006: 83). Ortak kimlik yaratma kapsamında değerlendirildiğinde yapılanların meşrulaştırılması çabası ülkenin bu tip uygulamalarında net bir şekilde görülmektedir.

Fransa’nın Cezayir’e yönelik kabul edilemez yaklaşımları bu ülkeye göndermeye başladığı Avrupalı halk tarafından desteklenmiştir. Zaman içerisinde sayıları artan ve geçim sıkıntısı çeken yaklaşık 200 bin Avrupalı, Cezayirliler’in topraklarını soyguna varan boyutlarda işgal etmeye başlamış ve bunun Fransa devletince desteklenmesini istemiştir (Sönmez, 2007: 15). Cezayir ya da diğer sömürgeleri Fransa gibi sanayileşmenin yarattığı işçi sınıfının sıkıntılarını gidermede kullanılabilecek rezervuarlar olmuştur.

1768’de buhar makinesinin bulunması ve enerji kaynağı olarak kullanılması yeni sınıf olan işçileri ortaya çıkarmıştır. Avrupa’nın bundan sonra sıkça yaşayacağı sorunların başında yer alacak olan işçi sınıfı sorunları ya da sosyal politika üretme mecburiyetleri olmuştur. Feodal yapı içerisinde kendi ihtiyaçlarına yönelik lonca ve buna bağlı zanaatkârların oluşturduğu küçük gruplar bu devasa güç üreten sistemler karşısında ayakta duramamış ve büyük oranlardaki işsizliğin ülkeler gündemini meşgul etmeye başladığı görülmüştür.

Tıpkı sömürge devletlerinin sömürgelerine çıktığında uyguladığı yok etme ve ihracat politikalarıyla sömürge halklarını çaresiz bıraktığı gibi sanayileşme, yüz binlerce insanın köleleşmesini sağlayan bir sistem yaratmıştır. Durumun kontrolden çıkmasındaki nedenlerden biri toprak sahibi olmayan yüz binlerce insanın hayatta kalabilmek maksadıyla şehirlere göç

etmesi ve bu göçlere devletlerin hazırlıksız yakalanmaları olmuştur (Şenkal, 2005: 15–19). Parayı elinde tutan devlet dışı aktörler, etraflarındaki insanları yok pahasına çalıştırabilecek fabrika gücüne hâkim olmuşlar fakat ileride ihtilallara sebep olacak insanlık dışı yaşam koşullarını göz ardı etmişlerdir. Cezayir’de uygulananlar bunlardan farklı olmamıştır. Yoksul insanların oluşumunda ve bu insanların ellerinde bulunan tüm varlıkları alarak onları adeta dizlerinin üzerine çökmeye zorlayan Fransa, Cezayirli’leri açlığa terk etmiş ve katliama sebep olmuştur (Sartre, 1999: 130).

Cezayir Bağımsızlık Savaşı devam ederken, 1957 yılından itibaren alınan direniş karşıtı tedbirler soykırım davetiyesini çıkaracak tarzda olmuştur. Bu dönemde Fransız basınının dile getirdiği toplama kampları ayrı birer sorun teşkil etmişlerdir. Barınma sorunlarının yaşandığı ve yaklaşık iki milyon Cezayirlinin evlerinden sürülerek getirildiği bu noktalar FLN yanlısı Fransızlarca sürekli eleştirilmiştir. İki günde bir çocuğun ölümüne neden olan ve bin kişiden fazla sayıda Cezayirlinin aynı yerde bir araya geldiği kamplar hastalık ve ölüm merkezleri olmuşlardır. Bu görüntüleriyle soykırımı çağrıştıran kamplara etkin bir eleştiri getirilememiştir. Sovyet Rusya ya da Nazi ölüm kamplarını eleştiren Fransız yazarların kendi ülkelerinin uygulamasına birkaç yazar dışında sessiz kaldıkları görülmüştür (Evans, 1997: 190). Ölüm kamplarında kalanların çoğunluğu kadın ve çocuktur. Erkeklerin büyük kısmı direnişçilere katılmış ya da ölmüştür. 1961 yılında nüfusun %60’ını çocuklar oluştururken FLN kaynaklarına göre 290 bin, diğer kaynaklara göre 175 bin Cezayirli kamplarda yaşamını yitirmiştir (Sönmez, 2007: 75).

1961 yılına gelindiğinde FLN direnişçilerinin avukatlarının desteğiyle Nürnberg Mahkemeleri’nin Fransa’da kurulmasına yönelik çabalar geliştirilmiştir. Fransız ordusunun işlediği suçlarla Nürnberg Mahkemeleri’ni ilişkilendirme gayretindeki bu teşebbüs derhal yasaklanmıştır. Fakat ordunun insanlığa karşı suçlarını ve soykırımı gündeme getiren avukatlara yönelik yasak, sessiz ve derinden bir soykırım söyleminin gelişmesine yol açmıştır (Evans, 1997: 201).

2. FRANSA, SOYKIRIM SUÇU ve HUKUK

Soykırım suçuyla ilgili tanımlar ve verilen örneklerin çeşitliliği, konu etrafında yapılan çalışmaların çok sayıda olmasının ispatı olarak görülebilmektedir. Fakat buna rağmen tarih boyunca meydana gelmiş birçok soykırım olayı söz konusudur. Dolayısıyla yapılan çalışmaların başarıya ulaştığını söylemek gerçekçi olmayacaktır.

UCM'nin yargılama yetkileri, BM'nin yaptırımları ve diğer uluslararası kuruluşların engelleme çabaları günümüzde soykırımın devam etmesini önleyememiştir. Soykırımın devam ediyor olması elbette ki bunun kaçınılmaz bir son olduğunu göstermemektedir. Ancak birbirlerine benzeyerek tekrar edebileceğinin ve herhangi bir coğrafyada karşımıza çıkabileceğinin farkında olunmalıdır. Bu farkındalık gelecekte meydana çıkabilecek soykırım örneklerinin azalmasına ve cezai müeyyidelerin işletilmesindeki kararlılığa olumlu yönde etki edebilecektir (Fleming, 2003: 113).

Fransa'nın Cezayir'deki soykırım iddialarına suçun konu ve unsurları açısından değinildiğinde dört madde ile karşılaşmaktadır. Maddelerin içerikleri hakkındaki bilgilere çalışmanın ilk bölümünde yer verilmiştir. Cezayir ve Fransa arasında gelişen ilişkilerde, tanımların içini dolduracak örnek olaylara rastlanmaktadır. Soykırım suçunun işlendiğine örnek teşkil edebilecek bu olaylara ekler bölümünde yer verilmiştir. Aynı zamanda ikinci bölümde anlatılan Cezayir Bağımsızlık Savaşı süreci, bu tanımları kuvvetlendirebilecek uygulamalar açısından zenginleştirilmiştir.

Bu başlık altında, tüm suçlarda bulunan temel özelliklerden olan suçun konusu ve suçun unsuru örneklendirilirse aşağıdaki açıklamalarla karşılaşılacaktır:

- Suçun maddi konusu, Cezayir halkının oluşturduğu gruptur. Bu siyasi bir grup değildir ve tam olarak BM Soykırım Sözleşmesi'ndeki tanıma uymaktadır. Fransa'nın soykırıma varan fiillerini bu gruba yönelik uygulamış olması maddi konunun tamamlandığını göstermektedir.

- Suçun hukuki konusu, bir suçun ihlal ettiği hak olarak açıklanmıştı ve Fransa Cezayirliler'in başta yaşama hakkı olmak üzere, vücut bütünlüğü ve kişi özgürlüklerini ihlal etmiş; yasak bölgeler ilan ederek veya en basit anlamda radyo cihazlarının halk tarafından kullanılmasının yasaklanmasıyla bile suçun hukuki konularına dâhil edilecek davranışlar sergilemiştir.

BM Soykırım Sözleşmesi'nin 2nci maddesi (b) ve (c) fıkraları, soykırım suçunun tanımını yaparken "Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi" ile "Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek" ifadelerine yer vermektedir. Radyo örneği bu anlamda değerlendirilmek üzere kullanılmaktadır. Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca radyo, özgürlükle eşdeğer görülen bir kavram olmuştur. Fransa'ya direnişte bulunan ve yaşaması için tek çaresi kalan Cezayirlinin tüm varlık nedeni bu mücadele olmuştur. Zamanla radyo cihazı satın almanın sömürge yönetimine başkaldırıyla aynı anlama gelmesi ve Fransızlarca yasaklanması, Cezayirlinin varlık nedeninin ortadan kaldırılmasıyla bir tutulabilecek bir uygulamadır. Radyo edinme (ve dolayısıyla dinleme yasaklarının dışında ilk yardım malzemeleri ve ilaçlara uygulanan ambargolar, seyahat özgürlüklerinin ellerinden alınması, tutuklulara uygulanan gayri insani yaklaşımlar ve kolonlarda yaşayan yerlilere karşı ağırlaştırılan yaşam koşulları gibi örnekler, hukuki unsurun oluştuğunu gösteren yaşanmışlıklardır⁶⁶.

- Soykırım suçunun maddi unsuru, grup üyelerinin yani Cezayirliler'in öldürülmesi, bedensel ve zihinsel zararlara yol açacak istenmeyen davranışların uygulanması şeklinde sıralanabilir. Fanon'un savaş sırasında psikolojik anlamda etkilenen pek çok hastası olmuş ve bunlardaki hastalık belirtilerini ayrı ayrı kitabında okuyucularının dikkatine sunmuştur. Bunların dışında Fransa'ya aktarılan sahipsiz çocuklar, grup içi doğumların engellenmesi ve tecavüzler Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve öncesinde soykırımı varan eylemlerin maddi unsurlarını oluşturan etkenler olmuştur.

⁶⁶ Konu hakkındaki diğer örneklere, ekler bölümünde yer verilmiştir. EK-B'deki olay ve anlatımlar, hukuki unsurun oluştuğunun göstergeleri olarak değerlendirilebilmektedir. Anlatım bütünlüğünün dağılması ve tekrardan kaçınılması amacıyla örnek olaylara bu bölümde yer verilmemiştir.

- Soykırım suçunun manevi unsuru incelendiğinde özel kastın bulunması gerekliliği karşımıza çıkmaktadır. Öldürmeler ve toplu cinayetlerin özel kastı soykırım olmalıdır. Yani Cezayirliler'in yok edilmesi esnasında amaçlanan temel nokta bu ırka mensup kişilerin sırf bu aidiyet nedeniyle öldürülmeleri gerekmektedir. Savaşın nasıl gerçekleştiği ve sömürü düzeninin açıklandığı başlıklarda bu yok edişlere detaylı olarak yer verilmiştir.

Bu açıklamaları müteakip hukuksal anlamda, soykırım hakkında genel yargılar değerlendirilecektir.

a. Temel Yaklaşım

Soykırımın hukuki boyutunda ele alınmış olduğu gibi 1968 tarihli "Savaş Suçlarının ve İnsanlığa Karşı Suçların Zaman Aşımına Uğramaması Konusundaki Sözleşme" isimli BM kararına ihtiyaç duyulmadan soykırım suçunu işleyenlerin yargılanması gerekmektedir. Hatta aynı konvansiyonun 1(b) maddesi gereğince soykırım, işlendiği ülkenin iç hukuku bakımından bir ihlal oluşturmaması halinde dahi suç olarak kabul edilmektedir. Bu uygulamalar ve alınan kararlar umut vaat eden aşamalar olarak kabul edilseler de "siyasal güçlerin hayaleti" adaletin tecellisi üzerindeki karar mekanizmalarını etkileyerek işlevsiz hale gelmelerine neden olmaktadır (Dadrian, 1995: 121).

Her ne kadar uluslararası hukukun, siyasetten uzak olamaması gibi eleştirilen yanları bulunuyor olsa da gelişmiş ülkelerin ulusal hukuk sistemleri bile zaman zaman benzeri tenkitlere maruz kalmaktadır. Tamamen etkisizliğinden bahsetmenin imkânsız olduğu uluslararası hukuk sisteminin arkasında duruluyor olması, sisteme uyulmaması halinde zorlama yöntemlerinin varlığı⁶⁷ ile açıklanabilmektedir. Bu müeyyideler yargılama açısından tamamen ümitsiz olmamayı gerektirmektedir (Çaycı, 2008).

Savaş sonunda kazananlardan birinin yargılanmasına gelince burada egemenlerin adaletinden bahsedilmesi mecburiyeti ortaya çıkmaktadır. Her galip kendi açısından çıkar güdeceğinden ortak ya da genel kabul gören bir

⁶⁷ Karşılıklılık (*reciprocity*), misilleme (*retaliation*), cezalandırma (*reprisal*), bizzat hak alma (*self-help*) vb.

yargıyı gündeme getiremeyecektir. Sonuçta soykırım yargılamalarının, çıkar yargılamalarına dönüştüğü görülecektir.

Suçluların yargılanması için oluşması gereken ortamın yanı sıra Gündüz Aktan'ın, Cezayir'deki soykırım iddiaları ile ilgili yorumunda değindiği husus, konunun farklı bir yönünü ortaya çıkarmaktadır. Ona göre Bağımsızlık Savaşı tarihinin tamamının "soykırım tarihi" olduğunu onaylamak yanlış olacaktır. Aktan, hükümlerlik hakları ya da ülkeyi bir arada tutarak devlet otoritesinin tesisi amaçlı yaklaşımı içerisindeki bir takım zorlamaların ve insan öldürmelerin soykırım olamayacağını savunmaktadır. Çünkü, yapılan hareket devlet otoritesinin sağlanmasına yöneliktir.

Diğer bir yaklaşımı devlet otoritesinin sağlanması, buradaki halkın dirlik ve barış içerisinde yaşamasının temini amaçlı güç kullanımında bölgesel, anlık ya da durumsal soykırımların yaşanmış olabileceğidir. Aktan, bütün olarak değil fakat verilen emri yerine getirirken kısmi uygulamaların soykırım olarak tanımlanabileceği görüşündedir. Örneğin Setif katliamında gerçekleştiği gibi bölgesel ya da sınırlı hareketlerin ele alınması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Cezayir Savaşı, aynı çerçevede savunulmaktadır. Yani bölgesel temelde bir soykırımdan söz edilebilirken bütün bir savaşın soykırım olarak yorumlanamayacağını izah etmiştir. Ülkenin "egemenlik kaygısı" ile yaklaşması bunu gerektirmektedir.

Aktan, bunları "*genocidal act*" olarak tanımlamaktadır. Bir toprağı savunmak, elde tutmak veya karşı kurtuluş hareketlerinin soykırımla bağdaştırılmasının doğru bir hareket tarzı olmadığı görüşündedir. Soykırım suçunun oluşabilmesinin yegâne zemininin ırka dayalı yok etme saiki ile işlenmesi zorunluluğudur. Politik kıyım, ekonomik kıyım vb.lerinin soykırımla bağdaştırılmaması gerekliliğini vurgulamıştır. Sonuç olarak Fransa örneğinin çok iyi araştırılması ve soykırım sonucuna ulaşılmasında dikkatli bir yaklaşımın sergilenmesi gerekliliğine değinmiştir (Aktan, 2007).

Kamran İnan'ın soykırım suçu hakkında yorumu, paralellik arz etmekle birlikte biraz farklı bir minvaldedir. Sivillerin öldürülmesi, köylerin bombalanması ya da toplumsal olaylarda sömürge ülkesi asker ya da polislerinin hedef gözetmeksizin ateş etmesi, kendi ortamında

değerlendirilmelidir. Fransa'nın dönem içerisinde ülke bütünlüğünü temin etmek maksatlı yaklaşımına soykırım demenin zor olduğuna işaret eden İnan, bugün Irak ve Afganistan'da yaşanan terörle mücadele operasyonlarının zaman zaman masum sivillere yönelik toplu katliamlara neden olduğunu belirtmektedir. Aynı yargılama tarzının bu ülkelere uygulanması halinde Iraklılar ve Afganlılar için soykırımın uygulandığı iddiasının sunulması gerekmektedir. Bir diğer sanığın İngilizler olacağı aşikârdır.

Fakat meydana gelen olayların tamamen cezasız veya yargıdan muaf tutulması vicdanları rahatsız edecektir. Ceza hukuku ile ilgili bir yaklaşım sergilendiğinde soykırımın farklı ve uzun soluklu bir etkisine değinilmeden geçilemeyecektir. Bilindiği üzere mahkemelerinin kuruluş amaçlarından biri, intikam duygusunun önüne geçecek yargılama süreçlerinin işletilebilmesidir. Bu sayede mağdurların öç alma hisleri engellenecek ve adalet hissi sağlanacaktır. Fransa tarihi boyunca sürdürülen göçmen politikalarının başarısızlığını yaşayan bugünün göçmenleri ve Fransızları, tarihten gelen etkilerle hak aramanın farklı yansımalarına şahit olmaktadır.

Fransa'nın son yıllarda, özellikle Kuzey Afrika kökenli göçmen gençlerce gerçekleştirilen genel düzeni bozucu olayları yaşaması öç alma yönlü kıymetlendirilebilir. Büyük şehirlerin banliyölerinden başlayarak ülke geneline yayılan asayişe karşı işlenen suçlar bu öç alma fikrinin harekete geçtiği anlardan biri olarak görülmektedir. Yıllarca işlenen yabancı düşmanlığı temelli öğretiyeye son dönemde "Fransa Fransızlarıdır" sloganını destek yaparak hareket eden Paris hükümetleri, sosyo-politik alanda ortaya çıkan gerilimlerin ülkeyi tehdidine sebep olmaktadır. Yeni şekli göç sorunu olarak isimlendirilen ve aslında yüz yıllardır aynı sıkıntıyı yaşayan Fransa, bu soruna kalıcı ve adilane çözüm bulmadıkça gelecekte sıkıntı yaşayacaktır şeklinde değerlendirilmektedir (Şenocak, 2005: 51).

Fransa ve Cezayir arasında adaletin sağlanması ve mağdur olanın adalet hissine kavuşması maksadıyla yapılabilecekler değerlendirildiğinde uygulamada bir takım engellerin olduğu görülmektedir. Fransa'nın, Cezayir'de işlemiş olduğu suçlardan dolayı yargılanması ve

cezalandırılmasını günümüz dünya konjonktüründe beklemek anlamlı bir düşünce olarak görülmemektedir. Özellikle hukuk ve soykırım bölümünde ele alınan uluslararası ceza mahkemeleri açısından değerlendirildiğinde birkaç konunun bunu zorlayıcı yönde gelişebileceği görülmektedir. Bu genel değerlendirmenin ardından soykırım suçunu işleyenlerin yargılanabilmelerinin sağlanacağı özel durumlara değinilecektir. Her başlık altında, kendine has durumu içerisindeki yorumlara yer verilecektir.

b. UCM Açısından Durumun Değerlendirilmesi

UCM cephesinden bakıldığında suçun geçmişte işlenmiş olması Fransa'nın yargılamadan muaf olacağı anlamına gelmektedir⁶⁸. UCM Statüsü 2002 yılında kabul edildiğinden, UCM açısından dava konusu edilmesi hukukun temel niteliklerine ters düşeceği fikriyle değerlendirilmektedir. "Doğal yargıç ilkesine" aykırılık oluşturacak olası davanın UCM temel ilkeleriyle sonuçsuz kalacağı aşikârdır. Suçun bu tarihten 40 yıl öncesinde işlenerek tamamlanmış olması bu sonucu doğurmaktadır.

Bunun ötesinde UCM'ye yönelik getirilen diğer bir eleştiri, görev ve yapısıyla ilgilidir. Bu organın, kural olarak birinci derecede yargı yetkisine sahip olmaması, sadece tamamlayıcı (*complementary*) yargı yetkisinin bulunması, görev ve yetkisine giren suçlar bakımından aranan eşik (*threshold*) çok yüksek olması ve başta ABD'nin karşıtlığı⁶⁹ olmak üzere uluslararası desteği her anlamda sağlayamamış olması "ölü doğmuş bir mekanizma" görüntüsünü oluşturmaktadır. Buna ek olarak suç hukuku ve ceza muhakemesinin ayrı ve özel bir uzmanlık dalı olmasına rağmen, UCM yargıçlarının meslekten diplomatları ve uluslararası hukuk akademisyenlerini de içermesi nedeniyle "sulandırılmış" bir yargı organı olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır (Çaycı, 2008).

⁶⁸ Bilindiği gibi UCM'de ülkelerin yargılanması söz konusu değildir. Bu başlık altında "Fransa'nın yargılanması"ndan kastedilen anlam, suçu işleyenlerin yargılanmasıdır.

⁶⁹ ABD, hazırlık aşamasında veto yetkisinin kullanılabilmesi için bir yargı sistemi getirmeyi amaçlamış fakat başarılı olamamıştır. Clinton döneminde imza için son gün olan 31 Aralık 2000 tarihinde Roma Statüsü'ne katıldığının beyan etmiştir. Dünya genelinde görev yapan ABD'lilerin bu mahkemeye taraf olan ülkelere yargılanmasının önüne geçebilmek için Bush yönetimi döneminde Mayıs 2002'de imzasını geri çekmiştir. Başta taraf olan devletler olmak üzere ikili anlaşmalarla vatandaşlarının UCM'de yargılanmasını engellemek istemektedir. ABD'nin Roma Statüsü'ne yaklaşımı hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Erçoban (2007).

c. Özel Statülü Mahkemeler

Uluslararası ceza hukukunun yargı merci olan UCM'nin anılan nedenlerle etkisiz kalması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan mahkemeler benzeri özel nitelikli mahkemeleri düşündürmektedir. Nüremberg Mahkemeleri'nin anlatıldığı bölümde mahkemelerin etkinliği ve getirdiği yeniliklere değinilmiştir. Dönemi için etkin ve yerinde kararlara imza atan Nüremberg'in aslında uluslararası çıkarların birleştiği bir mahkeme olduğu anlaşılacaktır. Geleceğe dair umut veriyor olmasına rağmen şayet mahkemeyi oluşturanlar Nazi vahşetine maruz kalan mağdurlar olmasalardı, suçlar unutulup gidebilecekti. Nazi soykırımı o kadar şiddetli ve yaygın yaşanmıştır ki gündeme alınmasında tereddüt oluşmamıştır. Bir anlamda mahkeme üyelerinden bu soykırımı şahit olmayan kimse kalmamıştır (Dadrian, 1995: 113).

Aynı anlayışla Cezayir'de yaşananların hukuksal açıdan gündeme gelmesi düşünüldüğünde, bunun için uzun bir süre beklenileceği aşikârdır. Çünkü vahşetin boyutları büyük oranda iki ülke arasında gerçekleşmiştir. Yaygın bir etki alanı içerisine girmemesi ya da diğer bir ifadeyle sessiz kitlelerin kurban edilmesi, siyasi mevzileri harekete geçirmeyecektir. Olağanüstü bir durum gelişmedikçe Cezayir'de işlenmiş olan suçların uzun süre ele alınmayacağı ortadadır.

Adaletin tecellisi için bu tip *ad hoc* mahkemelerden söz etmek mümkün gibi gözükse de İnan'ın konuyla ilgili görüşleri bunun düşünülmesinin bile imkânsızlığı yönündedir. Dünyada, günümüze kadar Cezayir benzeri pek çok olay gündeme gelip yargılama söz konusu olmamışken Fransa gibi bir ülke için uygulanabilir olmasını düşünmek yanlış bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca konuyla ilgili Fransa'ya karşı bu tür mahkemelerin kurulması noktasında destek verecek ülkenin bulunamayacağı fikri yine İnan tarafından beyan edilmektedir (İnan, 2008).

Siyasi kaygılardan uzak bir şekilde, teknik olarak değerlendirildiğinde suçun, hukuki açıdan çeşitli boyutlardan incelenebileceği görülmektedir. Çaycı'ya göre Uluslararası ceza hukuku (bireysel cezai sorumluluk), uluslararası hukuk (devletlerin hukuki sorumluluğu), insan hakları hukuku

(düşünce ve ifade hürriyeti, akademik araştırma hürriyeti) ve özel hukuk (tazminat hukuku) bu boyutların başlıklarını oluşturan unsurlardır. Özelde Fransa için, bu dört boyut ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Sistemsel bütünlük içinde yürütülecek bir kampanyanın ülkeyi oldukça güç durumlara sokacağı ortadadır. Uluslararası ilişkilerde, yaratılabilecek böyle bir durum, bir yargı organı tarafından mahkûm edilmeye yakın derecede etkili olabileceği diğer bir görüştür. Bu görüşü ispatlayan en yaygın örnek Yahudiler ve onların izinde giden Ermeniler olmaktadır (Çaycı, 2008).

Gerekli şartlar yerine getirildikten sonra Fransa'nın uyguladığı soykırım suçunun dünya kamuoyuna gelmesini müteakip Fransa dışında bir yerde suçun araştırılması ve suçluların cezalandırılması için ayrı bir ülkede görevli bir mahkeme kurulmalıdır. Suçu işleyenlerin yönetimde olduğu bir ülkede soykırımın cezalandırılmasını beklemek sonuçsuz bir girişimden öteye gidemeyecektir (Berberer, 2007: 66). Ulusal mahkemelerin siyasi kaygılardan uzak ve ülke menfaatleri hilafında hareket etmesini beklemek doğru olmayacaktır. Bunun en yakın örneği 2002 yılında başlayan General Aussaresses davası olmuştur.

ç. Ulusal Mahkemelerin Durumu

General Massu ve General Aussaresses, Cezayir'de, Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca, emirleri doğrultusunda 24 bin kişiye işkence yapıldığını ve aralarında Fransız komünistlerin bulunduğu 3.024 kişinin yargısız infaz edilerek cezalandırıldığını itiraf etmişlerdir (Toprak, 2001). Fransız generallerinin Le Monde gibi bir gazeteye verdikleri mülakatta bir milyon Cezayirliyi askeri disiplin içerisinde öldürdüklerini itiraf etmelerine rağmen konu Fransız Ulusal Meclisi gündemine getirildiğinde, dönemin Fransız Başbakanı Jospin'in "Cezayir katliamını tarihçilere bırakalım" şeklindeki yorumuna değinilmiştir.

Daha önceki bölümde açıklandığı gibi General Aussaresses işkence ve infaz olaylarını anlatmış ve "ivedilik gerektiğinde işkencenin meşru hale geldiğini" belirtmiştir. Ayrıca:

"Gece sorgulanan mahkûmların sabahleyin hayatta kalmaları çok nadirdi. Konuşmuş olsunlar ya da olmasınlar, genellikle etkisiz hale getiriliyorlardı"

diyerek yaşananları beyan etmiştir. Kamuoyunun baskısı sonucu yargılanan Aussaresses'nin temyize gittiği davada cezasız kalmamış olması kamu vicdanını rahatlatamamıştır.

2003 Nisan'ında, Paris İstinaf Mahkemesi, General Aussaresses'i 7.500 Euro, editörlerden her birini (Plon ve Perrin) 15.000 Euro para cezasına çarptırmıştır. Yargıtay'ın bu kararıyla Fransız Adaleti, Cezayir Savaşı hakkında, en azından bu fırsatla bazı askerlerin sivil hükümetin rızasıyla, suçlar işlediğini söylemiş olmaktadır. Diğer yandan, Fransız Yargısının olayların kendisini ve sorumlularını yargılamamış olması asıl sorunu teşkil etmektedir. Yazdığı kitapta tüm çıplaklığı ile bizzat yaşadığı işkenceleri anlatan Ausseresses, Basın Yasası doğrultusunda, Plon işkenceyi savunma suçunun baş sorumlusu olarak, Aussaresses ve Perrin ise suça teşvik ettirmekten ötürü yargılanmıştır. Ocak 2002'de Paris Ceza Mahkemesi'nde ilk celsede aynı cezalara çarptırılmışlardır (AFP [web], 2004).

Yazdığı kitabın yayınlanmasından sonra *Legion D'honneur* ödülü Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın emriyle elinden alınan Aussaresses bu kararın devamında, ihanete uğramış hissettiğini belirtmiştir. Fransız ordusunda Cezayir'deki hizmetleri ile yine de gurur duyduğunu belirten Aussaresses, pişman olmadığını, görevini yaptığını ve bunun için af dilemeyeceğini beyan etmiştir. Ulusal yargı sisteminin eksikliğini gösteren örneklerden olan Aussaresses davası suçunu kabul eden birinin dahi gerekli cezayı alamayacağına dair bir işarettir.

Soykırım açısından değerlendirmeye geri dönülecek olursa yenilgiye uğrayan bir düşmanın kendi vatandaşını cezalandırma aşamasında, suç işlenirken halk tarafından desteklenmiş olmanın en büyük engel olduğu görülecektir (Dadrian, 1995: 111). Ülke kamuoyu, buna kesin olarak izin vermeyecek ve "kahramanlarına ihanet" olarak göreceklerdir. Bu aşamada soykırımın cezalandırılması beklenmeyecektir. Seçmenlerine kahramanlarını yargılama boyutunda açıklama yapamayacak olan siyasilerin asıl kaygıları,

farklı alanlarda olduğundan seçmenlerinin istekleri doğrultusunda hareket edeceklerdir.

d. Siyasi Yaklaşımlar

Günümüzde “siyasal güçlerin hayaleti” Fransa’da görülmektedir. Hukukun üstünlüğü dillerde kalmakta ve savaş sırasında ve öncesinde gerçekleştirilen binlerce suç, o “*hayaletin gölgesinde*” ortaya çıkamamaktadır. Aynı zamanda savaş ve soykırım kavramlarının yakınlığı içerisinde suçlamaların etkisizliğinden bahsetmek gerekmektedir. Yaşanan savaşlar tüm ulusları derinden etkileyen olaylardır. Pek çok kaybın ve vahşetin yaşanması halklar arasındaki düşmanlıkların savaş sonuna farklı bir şekilde aktarılmasını gerektirmektedir.

Sadi Çaycı’nın hukuksal yorumu içerisinde değindiği benzer bir ifade soykırım iddialarındaki siyaset vurgusuna işaret etmektedir (Çaycı, 2008):

“Soykırım kavramının, hukuk veya sosyal bilimler örtüsü altında, dış ilişkilerde hedef ülkelere yönelik baskı aracı olarak kullanılması anlamına gelen siyasi aktivizm anlayışını da unutmamak gerekir. Devletler, kurumlar ve kişiler, bu kavramları birer siyasi araç olarak kullanma eğilimindedirler.”

1945’te kurulan Nüremberg ve Tokyo mahkemelerinin en büyük özelliklerinden birisi, siyasi destek verildiğinde hukukun gerçek gücünün ortaya nasıl çıktığının ispatlanmış olmasıdır. Dört büyüklerin, mahkemelerin kurulmaları ve yargılama süreçlerinin aksaksız devamı için verdikleri politik mesnet, kararlara yansımıştır. Bu sayede uzun soluklu ve çok faili davalar neticelenebilmiş ve insanlık suçu işlediği değerlendirilenler (bir takım eleştiriler getirilmiş olsa da) cezasız kalmamıştır (Cassese, 2003: 333). Hukukun üstünlüğüne verilen değerler ne kadar dillendirilse de uygulamada devletlerin çıkarları ve politikaları daha ağır basacak şekilde gerçekleşmektedir.

Özellikle siyasiler tarafından çıkarılan genel af ve olağanüstü durumlar devamında sağlanan hukuki korumaya dair yasalar cezalandırmaya engel olmaktadır. Egemenlerin hukuku olarak algılanma eleştirisiyle karşı karşıya bulunan uluslararası hukuk sistemi böyle bir tarzda yaklaşılması

halinde bir yara daha alacaktır (Sancar, 2007). Cezayir'in bağımsızlığından sonra Fransa'da böyle bir süreç işlemiştir. 17 Aralık 1964 tarihinde, Cezayir olaylarına yönelik ilk af açıklanmıştır. Bu sayede 173 OAS üyesi, 21 Aralık'ta yılbaşı hediyesi şeklinde nitelendirilerek serbest bırakılmıştır. Takip eden dönemde 24 Temmuz 1968 genel affı ile kalan tüm OAS üyeleri serbest kalmışlardır. 1974 ve 1982 yasalarıyla yeni aflar ve iade edilen haklar açıklanmıştır. Nisan 1961'de Fransa'ya karşı ayaklanan darbeci askerler bu akımdan faydalanmışlar ve Fransız Ordusu'nun mensubu olmuşlardır (Stora, 2001: 113).

Sonuç olarak Cezayir'de işlenmiş bulunan suçların açığa çıkmasında teknik bir çalışmayla kurulacak özel nitelikli uluslararası mahkemenin etkili olacağı değerlendirilmektedir. Hukuksal anlamda yargılama sorunu değerlendirilirken konuyla ilgili düşüncelerin şu esaslar etrafında geliştiği gözlemlenmiştir:

- Fransa'nın soykırım suçuyla ilgili yargılanması için oluşturulması gereken fakat oluşturulmasının çok zayıf ihtimaller dâhilinde bulunduğu UCM dışında bir mahkemeye ihtiyaç duyulmaktadır.
- Bu mahkeme yerel statüde olmamalı ve iki ülke dışındaki tarafsız bir yerde kurulmalıdır.
- Kurulacak mahkemeler her türlü siyasi mülahazadan uzak olmalıdır.
- Tek çözüm özel statülü mahkemeler olmakla beraber uluslararası desteğin sağlanması şarttır.

Hukuki boyutun değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan tablonun suçtan ötürü yargılanacakları umutlandıracak bir hal aldığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan sorunu tanımlamanın çözümün ilk basamağı olduğu değerlendirildiğinde Cezayirliiler açısından bir çıkış yolunun bulunabileceği ortadadır.

Cezayirliiler soykırım iddialarına konu olurken, katliam ortamının oluşmasında tarihindeki sömürge faktörünün etkilerine önceki bölümlerde

değinilmiştir. Bir sonraki başlık altında kısa bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

3. SÖMÜRGEÇİLİĞİN ETKİLERİ

Fransa'nın uyguladığı sömürgecilik siyaseti, eski sömürgelerinin bugün Fransa'ya karşı duyduğu hassasiyete neden olmuştur. Geçmişte her ülkenin farklı sömürge politikalarını takip etmiş olması Üçüncü Dünya ülkelerinin günümüzdeki yapılarının şekillenmesine temel teşkil etmiştir. Yapılar üzerinde en etkili olan husus sömürgecinin dili ve dini ile uyguladığı baskı olmuştur. Cezayir'in Fransa için özel statülü olması hem Cezayir hem de Fransa için dekolonizasyon sürecinin sancılı bir şekilde yaşanmasına neden olmuştur. Fransa'nın diğer sömürgelerinde yaşanan sıkıntıların çok daha büyükleri Cezayir'de yaşanmıştır. En yakın örnekler olarak Tunus ve Fas gösterilebilir.

Gerek coğrafi anlamda gerekse demografik anlamda benzer özellikler taşıyan bu iki ülkede Fransa hâkimiyeti daha az sancılı yaşanmıştır. Çünkü Fransa bu ülkeleri kendi parçası olarak görmemiş ve uzaktan denetimini sürdürürken beklentileri Cezayir'den beklediklerinin çok altındaki bir seviyede kalmıştır. Tunus ve Fas korunan eyaletler olurken; Cezayir'in tersine işleri büyük oranda dokunulmadan muhafaza edilmiştir (Chamberlain, 1999:75). Cezayir'de ise sistem tamamen Fransızlaştırılmıştır.

Ortak kültürün mayası olan dil, Fransa tarafından sömürgeleştirdiği tüm ülkelerde resmi dil statüsünde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yaygın bir şekilde halka dayatılmış; özellikle bağımsızlık sonrası ülkelerin imarına soyunan yerel burjuvazi, sahip olduğu yabancı formasyonu yeniden şekillenen devlet sistemine uygulamıştır. Fanon bu durumu açıklarken şu ifadeleri kullanmaktadır (Fanon, 2007: 154):

“Düşünce yoksunu olduğu için, kendisi için yaşadığı ve halktan koptuğu için, ulus temelindeki konuları bir bütün olarak değerlendirmedeki kalıtsal yeteneksizliğiyle takati kesildiği için, ulusal burjuvazi, batı şirketlerinin yöneticisi rolünü üstlenir ve ülkesini Avrupa için bir randevuevine dönüştürür”

Bugün, aradan kırk beş yıldan fazla bir süre geçmiş olmasına rağmen Fanon'un kendi halkı ve yöneticileri için söylediklerinin gerçekleştiği görülmektedir. İç çatışmalar ve yabancılara yönelik başta ekonomik alandaki bağımlılık, bu tarz ülkelerin en genel özellikleridir. Geçmişte vatandaşlarına yönelik insanlık dışı eylemlere kalkışan kişilerin cezalandırılmasında ortaya çıkan yetersizliğin kaynağında dışa bağımlılık en dikkat çeken unsuru oluşturmaktadır. Bu etkinin boyutlarını vurgulayan İnan, Cezayir Devlet Başkanı Bouteflika'nın hastalığından dolayı tedavi için Fransa'yı seçmesini ve orada kalmasını örnek olarak vermektedir. Gerek ortak dil gerekse tarihi beraberlik bu gerçeğin oluşmasına neden olmaktadır.

Osmanlı'nın, bir zamanlar egemen olduğu coğrafyada sürekli kendinden bir şeyler vererek oluşturduğu hâkimiyet sistemi, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin politikası olmamıştır. Merkezi yönetimin imkânlarıyla oluşturulan idari yapıda Osmanlı'nın her anlamda desteği görülmüştür. Fransa ise tıpkı İngiltere örneğinde olduğu gibi sömürgelerinden aldıklarını merkezi hükümetin faydası için kullanmıştır. Bunun sonucunda merkeze olan bağlılık sömürgelerin refah seviyesinin geri kalmasına ve insanların çaresizliklerine neden olmuştur. Yaşam seviyesi geride bırakılan halkların değer yargılarının gelişmesinde önceliği hayatta kalabilmek alırken, sosyal ve kültürel gelişim yetersiz düzeylerde kalmıştır. Bu durum bağımsızlık fikirlerinin hayata geçirilmesinde gecikmeye neden olmuştur. Düşünsel yetersizliklerin, sömürene karşı bilinçli bağımsızlık mücadelesinin gelişmesine engel teşkil ettiği görülmüştür.

Sartre, Fransa'nın sömürgecilik sistemini eleştirirken özellikle toprağa bağımlı olan Cezayirliler'e yönelik nasıl bir baskının şekillendiğini üç ana başlık altında özetlemiştir. Buna göre:

- Cezayir toprakları Fransızlaştırılmış ve yerli halkın kabile yapısı yıkılarak yerine herhangi bir şey konmadan parçalanması sağlanmıştır. Kendi toprağında bundan böyle köle konumunda olan Cezayirlinin Fransa için başka bir anlamı kalmamıştır.

- Fransa'daki Fransızlar için Cezayirlinin tüm haklarından vazgeçilmiştir. Tahıl üretimi yaptığı topraklarda Fransızların ihtiyacı olan

şarap üretimine tahsis edilen verimli kuzey toprağından sürülen yerli halk, güneydeki susuz ve verimsiz coğrafyada açlığa terk edilmiştir.

- Cezayirli fellahı, çaresiz bırakan bir diğer gelişme makineleşme olmuştur. Kendi toprağından sürülerek toplumsal yapısı bozulan halkın tarım sektörüne giren makinelerin etkisiyle çaresizliği bir kat daha artmıştır. Tarlada çalışarak açlığını gideren ve ailesine bakan Cezayirli artık bu imkâna kısa süreler için sahip olmaya başlamıştır. Bu durum sömürgecinin hâkimiyetini daha fazla arttırmıştır.

Ortaya çıkan kabul edilemez adaletsizliğin en büyük bekçisi elbette ki yaygın ve sürekliliği sağlanan baskı sistemi olmuştur. Normal şartlarda bu tip bir politikayı kabul etmenin beklenilmesi hata olacaktır. Fakat Cezayirliyi kendi içinde ikiye bölerek kontrolü kolaylaştıran kolon sistemi, sömürge yönetimi için vazgeçilmezdir. Sömürge sistemi öncesi ve sonrasında Cezayir'de toprak sahibi olan ve olmayan iki grup mevcuttur. Toprak sahipleri yani kırsalda yaşayan halk elindeki imkânların alınmasıyla boşluk ve sıkıntı içerisine düşmüştür. Çünkü tek varlığı elinden alınmıştır. Diğer yanda şehirdeki azınlık ön plana çıkarılmıştır. Daha ziyade idari yapılarda görev alan ve gelecekte burjuvayı oluşturacak olan bu kesim sömürgecilerin yardımcısı konumuna düşmüşlerdir. Ülkedeki sistemi ayakta tutmak ve feodal yapıyı deşifre etmek amaçlı kullanılan şehirdekiler, Fransa için çalışmakla iki sonucu yaşamışlardır. Birincisi kurulu düzenleri bozulmamış ve aynı işlerine şehirlerde devam etmişlerdir. İkincisi ise kırsalda yaşayan kendi halkına daha da yabancılaşmışlardır. Bu durum iki grup arasındaki gerilimi arttırmış Fransa'nın bu gerilimi kullanmasıyla kır halkının şehirlere güvensizliği doğmuştur (Fanon, 2007: 115).

Şehirde yaşayan çocuğun hayalinde ebeveynin mevcut rahat yeri varken taşrada büyüyen çocuk halk kahramanlarını yani anti-sömürgecileri ya da FLN militanlarını kendine ideal olarak görmeye başlamıştır. Cezayir halkı derinleştirilen bölünmüşlük içerisinde uzun süre tek ses olarak bağımsızlık mücadelesine girişmemiştir. Bu durumun etkileri günümüzde farklı boyutlarda etkisini sürdürmektedir.

Sömürgecilik dönemine geri dönülürse, böyle bir safhada sesini duyurmakta acze düşen Cezayir Halkı, uluslararası arenada haklılık konumunu çok uzun bir süreçte yakalayabilmiştir. Sürecin uzun olması, pek çok sömürge insanın her anlamda sömürülmesinin kolaylaşmasını doğurmuştur. Haksız ve adaletten uzak yaklaşımlarda bulunan efendileri, bu köle halklara ölümü bile sıradan bir olay olarak yaşatmışlardır. Hiçbir değeri olmayan sömürge insanının, soykırım veya diğer insanlığa karşı suçların muhatabı olduğunda, tereddüt edilmeden uygulanan politikalar, yüz binlercesinin katline sebep olmuştur.

Bugün dahi haklarını aramada benzeri tereddütleri yaşayan eski sömürgeler, tek başına ayakta durabilmenin zorluklarına göğüs germeye devam etmektedirler. Sömürüyle değersizleştirilen Cezayir halkının psikolojisinin oluşma süreci ve toplumsal reaksiyonu psiko-politik yaklaşımla açıklanacaktır.

4. POLİTİK PSİKOLOJİ

Fransa'nın Cezayir'i işgaliyle başlayan süreçte uygulamaya çalıştığı temel siyaset daha önce vurgulandığı gibi Cezayir halkını Fransızlaştırma olmuştur. "Fransız Cezayiri" kavramı da buradan doğmuştur. Öte yandan Fransız politikacıların unuttuğu Cezayir'de hali hazırda yaşayan bir halkın bulunduğu gerçeğidir. Çıkarılan yasalar sonucu baskı ve yıldırma ile kimlik değişikliğine zorlanan Cezayir halkının dışa dönük savunma mekanizmalarının harekete geçeceği ve bunun tamamen bir karşı koymayla sonuçlanacağı hesap edilmeyen bilimsel bir gerçek olarak Fransız sömürge sisteminin engelleri arasına katılmıştır.

1830'dan itibaren Arapça'nın bile yabancı dil olarak kabul edildiği Cezayir'de her türlü kültürel hakkın gasp edilerek yok sayıldığı görülmüştür (Sartre, 1996: 25). Fransızların asimilasyon siyaseti arttıkça doğal olarak Cezayirli'lerin daha fazla Cezayirli olmaya yönelik eğilimleri artmıştır. Çünkü biz ve diğerleri kavramları toplum içinde daha sık bir şekilde benimsenmeye başlanılmıştır. Bu süreç çatışmaları doğurmuştur. İki tarafın olmazsa olmazlarının ortaya koyulması daha derin anlaşmazlıkların hayata geçmesine

neden olmuştur. Büyük bir aşağılanmayla karşılaşan kitlelerde oluşan regresyon sonucu diğer Afrikalı ülkelerde olduğu gibi Cezayirli de, buna karşı mücadeleye girişmiştir. Gerilemeyi oluşturan etkenlerin yoğunluğu bağımsızlık mücadelesinin sürekliliğini sağlamıştır.

Afrika'daki pek çok devlette izlenen bu gelişme bugün çatışma bölgelerinde yaşanmaya devam etmektedir. İşgal ettikleri coğrafyaları sorunlu sınırlara terk eden batılı güçler etnik, dini ya da politik saikleri dikkate almadan veya bilinçli olarak ileride bölünmeyi sağlayacak şekilde davranarak, dolaylı yönetimlerini günümüzde sürdürmektedirler. Bugün, Cezayir'in yaşadığı sorunların başında Fransa'nın ülkeyi terk etmek zorunda kalırken bıraktığı problemler gelmektedir.

Son dönemlerde oluşan küresel terör ortamı konuya farklı bir yaklaşımı getirmektedir. Fransa'nın, Cezayir'deki uygulamalarını ve ülkeyi terk ederken bıraktığı sorunları özellikle bölgede bulunan terörist örgütlerin kullandığı görülmektedir. Genel anlamda batı karşıtlığı ve İslami değerleri koruma savlarını öne sürerek hareket eden dini motifli örgütler yerli halka yönelik propagandalarında öteki olan Fransız'ı soykırım yapmış olmakla suçlayarak taraftar kazanmayı denemektedir. Konuyla ilgili yapılan görüşmelerde El Kaide terör örgütünün Cezayir uzantılarının, soykırım yapıldığı temasını kullandıkları beyan edilmiştir. Dini düşünce yapısını psiko-politik yaklaşımla süsleyerek halktan destek almak amaçlı hareket eden El Kaide, bölgedeki sempatanlarının desteğini bu şekildeki açıklamalarıyla almaya gayret etmektedir (Ait Atti, 2008).

Aynı doğrultuda, İnan'ın vurgu yaptığı konulardan biri El Kaide etkisinin oluşturduğu negatif akım olmuştur. Hıristiyan âleminin, bu terör örgütünün eylemleriyle daha etkileyici bir şekilde Müslüman düşmanlığına destek vermesi dünya toplumunun halen yaşadığı sorunların artmasına neden olmaktadır. Diğerinin dini inancından ötürü dışlanması ve tehlikeli görülmesi düşmanlıkları arttırmaktadır. El Kaide'nin en büyük kötülüğünün bu etki olduğu değerlendirilmektedir.

Fransa'nın Cezayir'deki etkileri politik psikoloji açısından ele alındığında soykırım ve sömürge siyasetinin daha farklı boyutları ortaya çıkabilmektedir. Cezayirliler, sömürge ülkesince kendilerine yıllarca uygulanan baskıları seçilmiş travmalar olarak ulusal hafızalarına kaydetmişlerdir. Bu durum Cezayir'in kurtuluş ya da başkaldırı mücadelesine kadar sürmüştür. Fransa'nın diğer sömürgelerinde olduğu gibi Cezayir'de baskıyla kendi kültürünü dayatması ve üstün olduğunu savunması karşı koymaları da beraberinde getirmiştir. Kuzey Afrika'daki uygulamaları, Cezayir için bir travma nedeni olarak değerlendirildiğinde, bunun nesiller boyu aktarılması posttravmatik stres bozukluğunu toplum olarak yaşamalarıyla gerçekleşmektedir.

132 yıl boyunca Fransa tarafından idare edilen bir toplumun sürekli üçüncü sınıf olarak görülmesi karşılıklı olarak gerilimlere neden olmuştur. Fransa'nın onca yıl sonra kendisine karşı gelen bu üçüncü sınıftakilerin "haddini bildirme" düşüncesi ise soykırımın sıradan bir uygulama olması şeklinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu anlayış vahşetin boyutunu arttırmış ve sınırsızca işlenmesinin zeminini oluşturmuştur.

İki ülke arasında yıllar boyu yaşanan çatışma ya da beraber yaşama gerilimi ülkeye daha önce egemen olan Osmanlı idaresinde yaşanmamıştır. Bugün Türkiye ve Cezayir arasındaki karşılıklı iyi ilişkilerin temelinde geçmişte yaşanan ve yaklaşık üç yüzyıl süren mutlu birlikteliğin etkisinin olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Fransız müdahalesinin olduğu ve Osmanlı'nın çöküş dönemine denk gelen olayın yaşanması Osmanlı'dan rahatsız olan Cezayirliler'den kaynaklanmamıştır. Dolayısıyla böyle bir müdahalenin olmaması Osmanlı'ya olan bağlılığın ve ondan duyulan memnuniyetin ifadesidir. Bir sonraki bölümde Osmanlı'nın yıkılışıyla yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, ortak geçmişe sahip olduğu Cezayir'e ve soykırım iddialarına yaklaşımına yer verilecektir.

5. TÜRKİYE'NİN CEZAYİR SOYKIRIMINA YAKLAŞIMLARI

Cezayir, 300 yıl boyunca Osmanlı egemenliği altında, İstanbul'dan görevlendirilen Osmanlı bürokrat ve paşaları tarafından idare edilmiştir. Üç

asır boyunca yönetilen bu topraklarda Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi vermemiş olan Berberi⁷⁰ halkın elbette ki yönetime duyduğu güven ve memnuniyetten bahsetmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Osmanlı yönetiminden sonra gelen Fransız sömürge rejimi Osmanlı'dan farklı olarak Cezayir'e Fransızların yerleşmelerini sağladığı gibi tamamen yabancı bir kültür ve din yapısının bu topraklara yayılmasına önayak olmuştur.

Osmanlı'nın asırlarca Mağrip bölgesinde kalmasına rağmen sömürgeci bir yaklaşım sergilememiş olması ve bölge halklarına baskı uygulamamasının bir göstergesi belki de bölgede bugün Türkçe'nin yaygın olarak konuşulan diller arasında olmamasıdır. Fakat Fransa ve diğer sömürgeci Avrupalı devletler gittikleri bölgelerde zorunlu ve baskıcı eğitim politikaları sonucu kendi dil, din ve kültürünü buralara taşımışlardır. Bugün, bunun en büyük göstergelerinden biri Afrika Kıtası'ndaki 25 ülkede Fransa'nın resmi dil olarak kullanılıyor olmasıdır (Kavas, 2003: 49).

Sömürge sistemiyle ilgili olarak Osmanlı sistemini eleştiren İnan, Türkçenin yerine Arapçanın yaygınlaşmasına olanak sağlayan yönetim anlayışının, bugün Fransa nüfuzunun bölgede hâkim olmasına neden olduğunu belirtmektedir. Cezayir, Fas ve Tunus ülkelerinde Fransa etkisi geçmişte uygulanan bu tür uygulamalarla halen görülmeye devam etmektedir. Çağımızda bu ülkelerle Fransa arasında siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda pek çok ilişkinin mevcut olduğu bilinmektedir.

Türkiye'nin, Cezayir ve Fransa arasında yaşananlara dönemsel olarak farklı politikalarla tavır koyduğu görülmektedir. Fransa'nın Cezayir halkına uyguladığı baskı politikaları dünyanın pek çok ülkesince kınanmış ve 1950'li yılların sonlarında BM nezdinde ülkenin bağımsızlığı gündeme getirilmeye başlanılmıştır. Afrika Kıtası'nda büyük bir hızla devam eden ve BM Genel Kurulu'nda ele alınmaya başlayan bağımsızlık mücadelelerinin bir boyutunu bu konu oluşturmuştur. Sonradan, çoğunlukla bağlantısızlar ülkelerini oluşturacak olan bazı Asya-Afrika devletleri ilk olarak 1955 yılında

⁷⁰ Ülke nüfusunun %30'unu oluşturan Berberiler, Kabila ve Avres bölgeleri yoğun olmak üzere daha çok sahil kesiminde yaşamışlardır. Kendi dilleri olan Berberice'yi konuşurlar. Araplar ise İslam'ın bölgede yayılmasıyla Berberiler ile ilişki kurmaya başlamışlardır. Ülkenin iç kesimlerinde yaşayan Araplar, bedevi kültüründen gelen insanların oluşturduğu bir kitledir. Daha fazla bilgi için Bkz. Jackson (1977).

BM Genel Kurulu'nda Cezayir sorununun gündeme alınmasını istemişlerdir. Bu ilk teklif Fransa'nın sert tepkisiyle karşılaşmış ve görüşmeme kararının alınmasına neden olmuştur (Sönmezoğlu, 2006: 197). Türkiye, konunun gündeme alınmaması yönünde oy kullanmıştır. Diğer yanda Yunanistan'ın oylamada olumlu yönde oy kullandığı görülmüştür.

1957'de yapılan ve 18 Afrika ülkesinin "ulusların kendi kaderlerini tayin etmesi ilkesinin Cezayir halkına uygulanması" önerisini içeren oylamada da Türk Dışişleri heyetinin olumlu oyuna rağmen tasarı reddedilmiştir. Bir yıl sonra yani 1958'de yapılan oylamada Türkiye'nin yaklaşımı Cezayir'in bağımsızlığı sorununun Genel Kurulda ele alınması yönünde olmuştur. Fakat bu oylamada da 2/3 çoğunluk sağlanamamıştır. 1959'daki oylamada Yunanistan ile birlikte çekimser oy kullanan Türkiye'nin, Cezayir'in bağımsızlığı konusundaki politikasını dönemin dışişleri bakanı Fatin Rüştü Zorlu aynı yıl "...Cezayirliler arasında bu meselenin müzakereler yoluyla dostane bir şekilde halledilmesini temenni etmekteyiz" şeklinde açıklamıştır. Bir bakıma Fransa ile aynı söylemi dillendirmiş ve konunun BM tarafından çözümündeki ısrarını savunmuştur (Gönlübol, 1996: 314).

1960 ve 1961 yıllarında Cezayir ile ilgili Genel Kurul'da alınan üç kararda da Türkiye bağlantısız ülkelerle hareket ederek bağımsızlığı onaylayan yönde oy kullanmıştır (Sönmezoğlu, 2006: 199). Soğuk Savaş döneminin en hareketli yıllarında gerçekleşen bu oylamalarda Türkiye'nin çekimser ve olumsuz oylarının dönemin hassas yapısı içerisinde şekillendiği görülmektedir. Bu yıllarda bir yanda Kıbrıs sorununa uluslararası destek bulma çabalarında Yunanistan ile yarışan Türk Dış Politikası, diğer yanda Varşova Paktı ve NATO arasında siyaset üretebilme güçlüğünü hissetmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya girme veya NATO toprağına (Fransız toprağı olan Cezayir'e) müdahale edememe çelişkisini yaşaması, Kurtuluş Savaşı ile örnek olan bir Türkiye'nin, gözden düşmesine neden olmuştur. Türk karşıtı gruplar, Türkiye'nin uluslararası arenada Cezayir'i dışlar vaziyetteki tutumunu karşı propaganda olarak kullanmışlar ve Arap dünyasında Türklerin Arap düşmanı olduğu intibahının yayılmasında bir argüman olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye'nin tarihi bağlarla yakınlık hissetmesi gerektiği

düşünülen Cezayir'e, uluslararası ortamlarda destek vermemiş olması bu temelde eleştirilmiştir.

Dönem hakkında bilgisine başvuru Kamran İnan'ın Türkiye'nin yaklaşımını maruz gösterecek açıklamaları olmuştur. NATO'ya girme isteği ile ABD politikalarını takip etmiş olmasını ikincil neden sayan İnan'a göre asıl neden ekonomideki darboğaz olmuştur. Türkiye'ye yönelik kurulan yardım konsorsiyumunda bulunan ülkelerden biri olan Fransa'ya yönelik bu tip bir karşı duruş zaten kötü olan ekonominin alt-üst olmasına neden olacak bir karardır. İnan, açıklamalarında Fransa'nın bu kozunu kullandığını ve Türkiye'nin, Cezayir aleyhine oy vermediği takdirde desteğini çekeceği tehdidinde bulunduğunu belirtmiştir. Tarihi olayların dönemiyle değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapan İnan, BM Genel Kurulu'ndaki Türkiye oylarının, ödeme gücünden yoksun olan bir ülkenin gönül rızası dışında aldığı bir karar olduğunu açıklamıştır (İnan, 2008). Dolayısıyla "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası, Cezayir Savaşı boyunca başarısız bir çizgi takip ederek yıllar sürecektir bir düşmanlığa çanak tutmuştur" demeden önce dönemin şartları değerlendirilmelidir.

Türkiye'nin, Cezayir'e yönelik son yıllarda artan ilgisinin temelinde ise Fransa Meclisi'nin, 18 Ocak 2001'de aldığı karar yer almaktadır. "Fransa, Ermeniler'in 1915 yılında maruz kaldığı soykırımı resmen tanır" ifadesini kullanan Fransa, bir anda Türk kamuoyunun şiddetli tepkisiyle karşılaşmıştır. Fransa'ya yönelik farklı reflekslerin geliştirilmesini ve her seviyede bu hükmüm protesto edilmesini amaçlayan tepkiler bir süre sonra bu kararlılıktan uzaklaşmış ve değişik nedenlerle etkili bir karşı duruş sergileyememiştir. İnan'ın ifadesiyle Türk Silahlı Kuvvetleri'nin girişimiyle geliştirilen Fransız firmaların çeşitli savunma sanayi ihalelerinden uzaklaştırılması dışında etkin bir politika izlenememiştir.

Yerel tabanda kalan çabalarsa etkin bir yapıya kavuşamamıştır. Fransa'nın kınanması, çeşitli düzeylerde Fransız mallarına boykot uygulanması, konuyla ilgili toplantılar ve seminerler düzenlenmesi istenen sonucu doğurmamış ve Fransa aldığı kararlarla ilgili bir düzeltmeye gitmemiştir.

Hatta 2006 yılında yine Fransız Meclisi'nin soykırımı inkâra ceza verilmesi yönündeki kararı Türkiye için yeni bir darbe niteliğinde gelişmiştir.

Ermeni diasporasının girişimleriyle Fransa Meclisi'nden geçen ve soykırımın inkârının cezalandırılmasına ilişkin kanuna karşı benzer bir kanunun TBMM tarafından çıkarılması gündeme gelmiştir. Türkiye'deki tepkiler değerlendirildiğinde temel olarak Fransa'nın kınanması görüşünün ağırlık kazandığı görülmektedir. Fakat diğer yandan bu kınamanın dengeli ve uluslararası ilişkiler temelinde mantıklı bir şekilde yerine getirilmesi gerektiği kaçınılmazdır. Devlet olma bilincine ve kültürüne yakışmayan tarzdaki girişimler tam tersi yönde bir etki yapabilmektedir. Bu görüşlerden biri Cezayirliler'in kendi davalarında Fransa ile olan ilişkilerinin Türkiye'yi doğrudan ilgilendirmediği fikridir. Cezayir halkının "bu bizim kendi sorunumuz Türkiye'nin sorunu değildir" ve "Fransa ile ilişkilerimizi etkileyecek yaklaşımlara karşıyız" görüşleri bunda etkili olan bir yorumdur (Yörükoğlu [web], 2006).

DSP Milletvekili Zafer Güler, TBMM'nin konuyla ilgili çalışmaları devam ederken, Cezayirlilerin TBMM tarafından çıkarılacak olası bir soykırım yasasını sıcak karşılamayacakları yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Güler, Cezayirlilerle yaptığı ikili görüşmelerde ortaya çıkan manzaranın farklılığını dile getirmiştir. Günümüzde, Cezayir-Fransa ilişkilerinin iyi olduğu ve Ermeni meselesi nedeniyle Cezayir'in soykırım sorununa karıştırılmak istemediğini açıklamıştır. Cezayirde'ki yabancı iştiraklerin %80'inin Fransız olması ve Cezayir milletvekillerinin anılan görüşmelerde bu konunun dile getirilmemesini talep etmeleri konunun diğer boyutunu oluşturmaktadır (Hürriyet [web], 2002).

İnan'ın konuya yaptığı vurguda, Cezayir kökenli Fransız milletvekillerinin rahatsızlığı dile getirilmiştir. Böyle bir lobiyi aşarak Fransa'ya karşı Cezayir argümanını başka bir ülkenin kullanmasının Cezayir kökenli olup Fransız yanlısı siyaseti tercih edenleri rahatsız edeceği belirtilmiştir.

Gündüz Aktan'sa, anılan düşünceye paralellik arz etmekle birlikte TBMM'nin daha sağlıklı adımlar atmasının faydası üzerinde durmuştur.

Fransa Parlamentosu'nun 12 Ekim 2006 tarihinde oylayarak kabul ettiği "Sözde Ermeni Soykırımını İnkârına Ceza Verilmesi Yasası"⁷¹na tepki olarak TBMM'nin bir yasa çıkarması resmi söylemle çatışan bir uygulama olacaktır. Bir yanda konunun politikadan arındırılması savunulurken diğer yanda Cezayir'deki uygulamalara yönelik aynı kararın Türkiye tarafından alınması tezat yaratacaktır. Türkiye kendi savunduğu tezi kendisi çürütecek ve Fransa'nın düştüğü hatayı tekrarlayacaktır. Ona göre, "konu tarihçilere bırakılmalıdır" savına vurgu yapılmalıdır (Aktan, 2007).

Konuyla ilgili olarak TBMM Genel Kurulu'nda yapılan bir görüşmede Onur Öymen şu ifadeleri kullanmıştır (Öymen, 2005):

"Fransa'nın, biliyorsunuz, sömürgelerinde soykırım uyguladığı, katliamlar yaptığı iddiaları çok yaygın. Cezayir'de 1 000 000 insan ölmüş, bunlar eceliyle ölmedi; Çin Hind'i'nde 400 000 insan öldü, eceliyle ölmedi; Madagaskar'da 90 000 insan öldü, eceliyle ölmedi. Bu iddialar karşısında Fransa ne diyor; Fransa şunu diyor, eski başbakan Lionel Jospin, 26 Kasım 2000 tarihinde verdiği bir demeçte şunu söylüyor: "Cezayir'de Fransa işkence yapmadı. Fransız Ordusunda da böyle bir emir verilmedi. Bazı yüksek rütbeli subaylar böyle zulümler yaptılarsa bile Fransa bu olaylardan sorumlu değildir. Bu konuyu tarihçilere bırakalım." Güzel... Siz, sizinle ilgili iddiaları tarihçilere bırakacaksınız; ama bizimle ilgili iddialar gündeme gelince, hemen meclisinize gideceksiniz ve "Türkler soykırım yaptı" diye karar alacaksınız. İşte biz bunu reddediyoruz, biz bunu kabul etmiyoruz."

2006 yılı Ekim ayında yapılan meclis oturumunda söz alan milletvekili Reyhan Balandı da Fransa'nın inkâra dayalı tutumunu eleştirmiştir. Özellikle Türkiye'nin açtığı gibi Fransa'yı da arşivlerini açmaya davet eden Balandı, Fransız General Poul Tetyen'in kamplarda yapılan soykırımın sorumluluğunu taşıyamadığından vermiş olduğu istifa dilekçesini kanıt olarak göstermiştir. Yine, General Palide Molardie aynı gerekçelerle istifa talebinde bulunmuştur. Cezayirli olmaktan başka suçları bulunmayan yüz binlerce insan, adı geçen generallerin emri altındaki toplama kamplarında öldürülmüş ve işkence görmüştür (Balandı, 2006).

⁷¹ Fransız Meclisi'nde yapılan oylamada, teklife 106 evet, 19 hayır oyu verilmiştir. Cumhurbaşkanı Jacques Chirac tarafından da onaylanan yasaya göre "soykırım olmadı" diyenlerin bir yıla kadar hapis ve 45 bin Euro'ya kadar para cezasına çarptırılmasını gereklidir.

Bu tür eleştiri ve yorumların ardından TBMM'de yapılan çalışmalar sonuçsuz kalmıştır. Mersin Milletvekili Ersoy Bulut'un, 8 Mayıs'ın Cezayir Soykırımını Anma Günü Olarak Kabul Edilmesi ve Ankara'da Bir Soykırım Anıtı Dikilmesi teklifi 22. Dönem 5. Yasama Yılı 74. Birleşim 13 Mart 2007 Salı günkü kurulda reddedilmiştir.

Fransa'nın, Cezayir halkı üzerinde uyguladığı soykırıma varan politikaların incelendiği bir çalışmada, Türkiye'nin ele alınmasının temel nedeni sözde soykırım iddialarının en büyük savunucularından biri olan Fransa'nın kendi uygulamalarındaki çelişkiyi ortaya koymak olmalıdır. Bu sayede Paris Hükümeti, Osmanlı Devleti aleyhine ele aldığı olayların çok daha ağırlarını tarihte Cezayir halkına karşı işlediğini bir kez daha görebilecektir.

Çaycı'nın Cezayir'deki soykırım iddiaları ile ilgili yorumunda, Türkiye'nin Cezayir devleti yanında hareket etmesinin yararlı olacağı görüşü hâkimdir. Buna göre, bir yanda soykırımın insani bir konu ve insanlığa karşı suçların en haincesi olması diğer yanda uluslararası ilişkilerde, hedef ülkelere karşı politik araç olarak kullanılması devlet olma bilinciyle hareket eden bir ülkenin tarafsız kalmasıyla bağdaşmamaktadır. Çaycı, yaptığı açıklamalar ışığında görüşlerine şu ifadelerle devam etmiştir (Çaycı, 2008):

“...Fransa'nın 1915 olayları ve AB'ye giriş süreci bağlamında Türkiye'ye karşı izlediği olumsuz politikalar dikkate alındığında, Türkiye'nin bu konuda etkin bir şekilde Cezayir'in yanında yer almasında ve Fransa'ya karşı işbirliğinde bulunmasında yarar vardır. Hukuk yolları dâhil, tüm yolların ve yöntemlerin işletilebilmesi gereklidir.”

Aslında bu yorumuyla Türkiye'de genel kabul gören yaklaşımı özetlemektedir.

Türkiye'nin soykırım araştırmalarının tarihçiler tarafından yapılmasını desteklemesi sayesinde gerçek verilere ulaşılabileceği açıktır. Fakat politik olarak 1915 olaylarının sözde Ermeni soykırımı şeklinde kabul ettirebilen Ermeni diasporasının buna ihtiyaç duymayacağı ortadadır. Yıllarca Anadolu topraklarında “büyük Ermenistan” hayalini gerçekleştirmek için çeteler vasıtasıyla Osmanlı halkına eziyet eden ve başta Çarlık Rusyası olmak üzere

diğer ülke ordularının Osmanlı topraklarına saldırılarına kolaylık sağlayan Ermeniler, bilindiği gibi 24 Nisan 1915 tarihini sözde soykırımın miladı olarak benimsemektedirler (Fein [web], 2007). Bu yaklaşım günümüzde olduğu gibi o tarihlerde Osmanlı Devleti için çalışan Ermeniler'i sıkıntıya sokmuş; bir yanda "sadık tebaa" sıfatını alan Ermeniler diğer yanda vatanına ihanet eden ırkdaşlarıyla rencide olmuşlardır.

Dünya genelinde son asrın klasik soykırım örnekleri arasına girdiği iddiasında bulunulan 1915 olaylarının meydana geldiği dönem ile Fransa'nın Cezayir'de işgalci durumunda bulunduğu dönem birbiri ile tamamen farklı atmosferlerin yaşandığı zaman dilimleridir. BM Genel Kurulu'nca yapılan soykırım tanımında yer alan tüm unsurların gerçekleştiği Fransa örneği hafızalardaki vahşet manzaraları ile tazeliğini korurken Nazi Almanyası'nın Yahudilere yönelik şiddeti ile Osmanlı'nın hasta adam olarak ilan edildiği bir ortamda Ermeni vatandaşlarına uyguladığı tehcir kanunlarını bir tutmak, çifte standart olarak değerlendirilebilecek bir durumdur. Hatta bu öyle bir hale gelmiştir ki Yahudiler'in uğradığı soykırımı kabul etmek ne kadar doğalsa Ermeniler'in uğradıkları sözde soykırımı tanımamak o kadar ahlak dışı bir olay şeklinde görülmektedir. Fakat yaşanan dönemleri ve iki ülkenin içinde bulunduğu durumu tarihsel olarak değerlendirmeden bu yargıya varmak asıl adaletsiz yaklaşıma örnek teşkil edebilecektir (Lerner [web], 2007).

Ermenilerin 1915'de Çarlık Rusyası öncü birlikleriyle hareket ederek doğu Anadolu topraklarına saldırmaları, Anadolu'da yaşayan Ermeniler'in bu güçlere öncülük etmeleri ve pek çok cephede kendi vatanının müdafaası için çarpışan bir milletin aldığı önlemlerle Nazileri aynı çizgiye indirgemek bilimsel bir yaklaşımdan çok uzakta olan önyargılar şeklinde değerlendirilebilir.

Bu önyargıların oluşmasında bir takım nedenlerin olduğu değerlendirilmelidir. Dünya genelinde Türkler aleyhinde kabul edilen ve değişik ülke meclislerinden geçirilen kararların arkasındaki nedenler İnan tarafından iki başlık altında toplanılmaktadır. Bunlar, dini nedenler ve Ermeni diasporasının yoğun propagandası sonucu oluşan gücüdür.

Dini motifli terör örgütlerinin Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki düşmanlıkları körüklemeleri çoğu zaman aynı dine mensup halkların birbirlerini desteklemeleri gibi bir sonucu doğurmaktadır. Türkiye ile ilişkilerinin çok sınırlı bir seviyede olduğu Arjantin ve Şili'nin bu tasarıya onay vermesi bu tip bir desteğe örnek olarak verilmektedir. Diğer yanda Fransa ve ABD'de güçlü lobileri bulunan Ermeniler'in baskı grupları oluşturması diaspora boyutunu açıklamaktadır. Her yıl ABD Meclisi'ne getirilen bu teklifin Ermeni lobisinin etkinliğiyle olgunlaştırıldığı bilinmektedir.

Bu çalışmada Fransa'nın, Cezayir Bağımsızlık Savaşı boyunca Cezayirliler'e yönelik soykırım uygulayıp uygulamadığı kesin hükmü etrafında dolaşmamış fakat süreç boyunca gerçekleşen olaylar ortaya konulmuştur. Hukuken böyle bir karar alınmadıkça yapılacak bu ve benzeri çalışmalar akademik alt yapının oluşmasını sağlama yönünde faydalı olacaktır. Araştırma, düşünce ve ifade hürriyeti bağlamında hukuki bağlayıcılığı olmayan değerlendirmeler kapsamında kalacaktır. Bunun tek istisnası hukuk açısından görevli ve yetkili bir mahkemece kesin hükmün (*res judicata*) "soykırım suçu işlenmiştir" yönünde verilmesidir.

Fransa'nın uluslararası sistemde soykırım suçundan yargılanmasını sağlayıcı yönde öncelikli olarak bir kamuoyunun oluşturulması gereklidir. Yaratılacak atmosferin içerisinde bu ve benzeri çalışmalar, bina edilecek diğer faaliyetlerin zeminini oluşturacaktır. Unutulmaması gereken husus, akademik anlamdaki gayretlerin hukuki bağlayıcılıklarının olmadığı bilinciyle hareket edilmesidir. Cezayir gibi Üçüncü Dünya ülkelerinin, Fransa karşısında kendi haklarını savunacak iddialarını ortaya koyabilmelerinin önündeki güçsüzlüğü ancak bu şekilde aşabilecektir. Aksi takdirde Fransa'nın bu derecede güncel ve sıcaklığını koruyan bir meseleyi değerlendirirken "soykırım iddialarını tarihçilere bırakalım" rahatlığındaki tavrı değişmeyecektir.

Türkiye'ye yönelik 1915 olaylarına yaklaşımı ile Cezayir Bağımsızlık Savaşı'ndaki yorumlarındaki tezat, dünya kamuoyunun dikkatine sunulmalıdır. İsviçre'de Doğu Perinçek'in yargılanmasında olduğu gibi eğer

hukuk bir gösteri ve başkalarına iyi görünmek adına kullanılırsa siyasi baskı aracı olmaktan öteye geçemeyecektir (Çaycı, 2008).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

Çalışmaya başlarken öne sürülen “Fransa, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Cezayirlilere karşı soykırım uygulamış mıdır?” araştırma sorusu analiz edilmiştir. Cezayirlilere yönelik soykırımı varaneyelemlerin nasıl ve hangi nedenlerle gerçekleştiği bir sistem bütünlüğünde ortaya konulmuştur.

İlk olarak, soykırım tanımlanmış ve uluslararası sistem için kelimenin ne anlama geldiği anlatılmıştır. Özellikle iki büyük savaş sonrası yargılanan şahısların, hangi temeller üzerine kurulan mahkemelerde savunma verdikleri belirtilmiştir. Eski Yugoslavya ve Ruanda Ceza Mahkemeleri ile Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluş amaçları ve işleyişlerine yer verilmiştir. Bunun amacı Cezayir'deki durumun paralellik gösterip-göstermediğini ortaya koymak olmuştur. Cezayir, sekiz yıla yakın bir süre özgürlüğü için savaşmıştır. Tıpkı Birinci ve İkinci Dünya savaşlarındaki mağdurların savaştıkları gibi mücadele vermişlerdir. Bu savaşlar sonunda kurulan mahkemelerin bir benzerinin Cezayir Bağımsızlık Savaşı sonrası kurulması aynı mantığın çağrıştırdığı bir önermedir.

Politik psikoloji ise aşırılık arzeden davranışların toplumsal etkileşimde maruz görülebileceğini açıklamaktadır. Bu bilimin temel yaklaşımının kitlelerin hareketlerindeki saikleri incelemek olduğu belirtilmiştir. Çalışmaya dâhil edilirken amaçlanan gaye, iki farklı toplumun aynı coğrafyada yaşamaya zorlandığında güçlü olanın nasıl tepki vereceğinin araştırılması olmuştur. Fransızların öteki olan Cezayirliyi yok ederken çok küçük bir psikolojik eşığe sahip olabilecekleri görülmektedir. Çünkü güçlü Fransızdır ve hiçbir değeri olmayan Cezayirli katledilirken fazla bir tereddüt

gösterilmemiştir. Ortaya çıkan öldürülmüş Cezayirli sayısının fazlalığı, bunu ispatlamıştır.

İlerleyen başlıklarda, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın, Cezayir halkı için önemine vurgu yapılmıştır. Tamamen farklı kültürel ve dini yapıların birbirine nasıl yaklaştığı bu bölümde incelenmiştir. Bir yanda 300 yıllık Osmanlı egemenliğine rağmen her zaman iyi hisler içerisinde bulunan iki halk varken diğer yanda 132 yıllık bağımsızlık mücadelesinin nedenleri, savaş öncesi ve savaş dönemi boyunca ele alınmıştır. 1830'dan itibaren ülkede istenmeyen Fransa'ya karşı sürekli bir başkaldırı mevcut olmuştur. Fransa her fırsatta bu başkaldırlara şiddetle cevap vermiştir. Her çatışma binlerce Cezayirlinin ölümüne neden olmuştur.

Burada dikkat edilmesi gereken konu, tarihi süreçte Fransa'nın ülke bütünlüğüne yönelik isyanları bastırmadaki yöntemleridir. Bir kısım akademisyenler, ülkenin bütünlüğü ve birlik-beraberliğinin korunmasına yönelik askeri faaliyetlerin soykırım kapsamında değerlendirilmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşım tamamen doğru olmakla birlikte Fransa'nın Cezayir'deki durumu çok farklı bir tablo çizmektedir. Çalışmanın ekler bölümüne dâhil edilen örnek olaylar bu yaklaşımları özetlemektedir. Savaş dışında işkence, masum insanların cezalandırılması, tecavüzler ve çocuk yaştakilere uygulananlar, ülke bütünlüğünü sağlamaktan çok ötede değerlendirilmesi gereken soykırım örnekleridir.

Cezayir'de Fransızlar tarafından gerçekleştirilen toplu ölümler tespit edilmiştir. Bu cinayetler, kendi bürokratları ve vatandaşları tarafından dile getirilmiştir. Çalışmada, vatandaşların bu katliamı kabulleriyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Fransız devlet arşivlerinin açılmaya başlamasıyla ülke, dünya kamuoyuna bir cevap vermek zorunluluğunu daha fazla hissetmeye başlamıştır. Bir anlamda mızrak artık çuvala sığmamaktadır.

Günümüzdeki ayrılıkçı terör hareketlerinin takip edilmesinde sömürge ve soykırım tarihlerinin izlenmesi faydalı olacaktır. Çağımızın etnik ve dini kökenli pek çok terör hareketinde geçmişte atılan nifak tohumlarının etkinliği

göze çarpmaktadır. Bunlardan biri Cezayir'in yaşamaya devam ettiği terör hareketleridir.

Çalışmanın son bölümü, ortaya konan tarihsel ve kuramsal çerçevenin bir araya getirilmesinden oluşmuştur. Suçun ne olduğunun tanımlanmasıyla, Fransa'nın bu tanımın içini nasıl doldurduğuna tarihsel perspektifle yer verilmiştir. Sömürgecilik anlayışının ve toplumsal psikolojinin soykırımı kolaylaştırdığına tekrar vurgu yapılmıştır.

Cezayir'de uygulanan soykırım iddiaları, Fransızların vicdanını rahatsız edecek boyutlarda devam etmektedir. Bazıları katliam (*massacre*) kelimesinin yaşananları ifade etmede daha doğru olacağını yorumlarken savaş sırasında amacın bir ırkı tamamen yok etmek olmadığını savunmaktadırlar. Kendi içerisinde dahi korkarak yaklaşılan bu sorunun tarih ve hukuk önünde cevabı daha kapsamlı ve daha az kısıtlı çalışmalarla verilecektir. Fransa tarihi için, kara sayfaların yer aldığı Cezayir Bağımsızlık Savaşı ve öncesi, hukuk önünde cevap bekleyen diğer pek çok yasa ihlalini içerisinde barındırmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

“Algeria”, Encyclopedia of Genocide and Crime Against Humanity, (Edi Dinah L. Shelton), 2005: 16.

“Cezayir”, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, V, 1986: 2298.

“Dünya Savaşı”, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, VII, 1986: 3448.

“Genocide”, Oxford Advanced Learner’s Dictionary, 2002, 535.

“Mahzan”, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, VX, 1986: 7679

“Soykırım”, Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, 8 Kasım 2007, <<http://tdk.org.tr/TR/SozBul.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF05A79F75456518CA>>.

AFP İnternet Sitesi, “La Condamnation Du General Aussaresses Pour Apologie De La Torture Est Maintenant Definitive”, 7 Aralık 2004, 20 Aralık 2007, <<http://www.ldh-toulon.net/spip.php?article411>>.

AİT ATTİ, Kamal. Özel görüşme.

AKAD, Mehmet Tanju. **Stratejik, Taktik Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20. Yüzyıl Savaşları I. Cilt**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1992.

AKAD, Mehmet Tanju. **Stratejik, Taktik Teknolojik ve Jeopolitik Yönleriyle 20. Yüzyıl Savaşları II. Cilt**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1992.

AKAD, Mehmet Tanju. **Savaş Tarihinin Dönüm Noktaları**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 1. Baskı, 2005.

AKIN, Kenan. **Avrupa’nın Öbür Yüzü Cezayir’de Fransız Vahşeti ve Ötesi**, İstanbul, Derin Yayınları, 2003.

AKSAR, Yusuf. **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

AKTAN, Gündüz. “The Armenian Problem and International Law”, 30 Kasım 2007, TBMM İnternet Sitesi, <[http://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yayin1/11-GunduzAktan\(263-314\).pdf](http://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yayin1/11-GunduzAktan(263-314).pdf)>.

ALACAKAPTAN, Uğur. **Suçun Unsurları**, Ankara, Sevinç Matbaası (AÜHF Yayınları), 1975.

ALİBABA, Arzu. “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, XLIX, 1, 2000. 181-207.

ALLEG, H. ve P. KOROVESIS. **Sorgu (La Question)**, (Çev. M.R. Zaralı), İstanbul, Alan Yayıncılık, 5. Baskı, 1986.

ALLEN D. F., J.POSTEL ve CL.RAZANAJAO “The Life and Psychiatric Work of Frantz Fanon”, **History of Psychiatry**, 1996, 496-524, 27 Kasım 2007, SAGE İnternet Sitesi, <<http://hpy.sagepub.com>>.

ALTINBAŞ, Deniz. “Fransa’nın NATO’nun Askeri Kanadına Dönüşü”, **Stratejik Analiz**, ASAM Yayını, VII, 91, 2007, 73–79.

American Jewish Committee Archives İnternet Sitesi, “North Africa”, 1959, 01 Ocak 2008 <http://www.ajcarchives.org/AJC_DATA/Files/1959_13_North_Africa.pdf>.

AMROUCHE, Fadhma. **My Life Story**, (Çev.Dorothy Blair), Londra, The Women’s Press Ltd., 1988.

ANAYURT, Ömer. **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, Ankara, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2005.

ARCHER Dane, Rosemary GARTNER. “Barış Dönemi Kayıpları: Savaşa Katılmayanların Şiddet İçeren Davranışlarında Savaşın Etkisi”, Özlem SOLOK (Ed.), **Cogito ,Şiddet** , (Çev. Aysun Babacan), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, VI-VII, Kış-Bahar, 1996, 237–251.

ARIBOĞAN, Deniz Ü. **Tarihin Sonundan Barışın Sonuna, Nefretten Teröre**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2. Baskı, 2005.

ARMAOĞLU, Fahir. **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789–1914)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

ARSLAN, Ç. ve B. AZİZAĞAOĞLU. **Yeni Türk Ceza Kanunu Şerhi**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2004.

ATAÖV, Türkkaya. **Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri**, Ankara, A.Ü. S.B.F Yayınları No:383, 1975.

ATAY Ender Ethem. “Yarı-Başkanlık Rejimi ve Özellikle Fransa Örneği”, 25 Ocak 2008, Dicle Üniversitesi İnternet Sitesi, <<http://www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/ybr.htm>>.

AYDIN, Mustafa. **Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü**, Ankara, Avrasya Bir Vakfı,ASAM, 2001.

AZARKAN, Ezeli. “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, LII, 3, 2003. 275–297.

BALANDI, Reyhan. TBMM Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 5. Yasama Yılı 8. Birleşim 17 Ekim 2006 Salı.

BANFIELD, Susan. **World Leaders Past&Present, Charles De Gaulle**, Philadelphia (NY), Chelsea House Publishers, 1985.

BARTOV, Omer. “Seeking the Roots of Modern Genocide, On the Macro-and Microhistory of Mass Murder”, R. GELLATELY ve B. KIERNAN (Ed.),**The**

Specter of Genocide Mass Murder in Historical Perspective, New York, Cambridge University Press, 2003, 75–96.

BAUMAN, Zygmunt. **Modernite ve Holocaust**, (Çev. Süha Sertabiboğlu), İstanbul, Versus Kitap, 2007.

BAYILLIOĞLU, Uğur. “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye”, **AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi**, LVI, 1, 2007. 51–121.

BBC Turkish Sorgu Odası İnternet Sitesi, 01 Ocak 2008, <http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1735_interrogationch/page3.shtml>.

BENAMOU, Georges-Marc. **Bir Fransız Yalanı, Bir Soykırım Soruşturması Cezayir Savaşı ve Gerçekler**, (Çev. Sonat Ece Kaya), İstanbul, Babiâli Kültür Yayıncılığı, 2006.

BERBERER, H. Murat. **Soykırım Suçu** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

BİLGİN, Nuri. **Kimlik İnşası**, İzmir, Ankara Aşına Kitaplar Yayıncılık, 2007.

BLACK, Jeremy. **Neden Savaşıyoruz?** (Çev. Yasemen BİRHEKİMOĞLU), İstanbul, Güncel Yayıncılık, 1. Basım, 2005.

BOZKURT, Enver. **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım Ltd., 2006.

BYERS, Michael. **Soykırımdan Son Kırma Savaş Hukuku**, (Çev. H.D. BİLGİN), İstanbul, Detay Yayıncılık, 2007.

CALHOUN, Craig. **Milliyetçilik**, (Çev. Bilen Sütçüoğlu), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2007.

CASSESE, Antonio. **International Criminal Law**, Oxford, Oxford University Press, 2003.

CHAMBERLAIN, M.E. **Decolonization**, Oxford, Blackwell Publishers Ltd., İkinci Basım, 1999

CLAUSEWITZ, Carl Von. **Savaş Üzerine**, (Çev. Ş. YALÇIN), İstanbul, May Yayınları, 1975.

CONNELLY, Matthew James. **The Algerian War for Independence: An International History**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yale Üniversitesi, 1997.

CURREY, E. Hamilton. **Akdeniz'in Büyük Korsanları**, (Çev. Kerem Özdural), İstanbul, İstiklal Kitapevi, 2007.

ÇAYCI, Sadi. Fransa'nın Cezayir'deki Soykırım İddiaları hakkında yapılan mülakat, Ankara, 22 Ocak 2008.

ÇELİK, Edip F. **Milletlerarası Hukuk, Temel Kuramlar**, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975.

ÇELİK, Edip F. **Milletlerarası Hukuk, İkinci Kitap**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1987.

ÇELİK, Kemal. "Soru ve Cevaplarla Ermeni Sorunu, Göçettirme (Tehcir), Sözde Soykırım İddiaları ve Gerçekler", **Ermeni Araştırmaları**, Ankara, ASAM Yayınları, Yaz-Sonbahar 2004, IV,14–15, 131–164.

ÇEVİK, A. ve B. CEYHUN. **Psikopolitik Yönden Kimlik Gelişimi ve Etnik Terörizm**, Politik Psikoloji Serisi 1, Ankara, Politik Psikoloji Merkezi, Medikomat Basım Yayın, 1995.

ÇEVİK, Abdülkadir. **Politik Psikoloji**, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.

ÇİTLİOĞLU, Ercan. **Gri Tehdit Terörizm**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2. Baskı, 2006.

D'AMATO, Anthony. "On Genocide", 9 Kasım 2000, 3 Aralık 2007, Kişisel İnternet Sitesi <<http://anthonydamato.law.northwestern.edu/Adobefiles/C991.pdf>>.

DADRİAN, Vahakn N. **Ulusal ve Uluslararası Hukuk Sorunu Olarak Jenosid**, (Çev. Yavuz Aloğan), İstanbul, Belge Yayınları, 1995.

DEĞİRMENCİ, Olgun. "Uluslar arası Ceza Mahkemelerinin Kararları Işığında Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Soykırım Suçu", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayını, Mayıs/Haziran, LXX, 2007.

DEMİRKENT, Işın. **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Yayıncılık, 2. Basım, 2004.

EKŞİ, Çanan ATEŞ. **Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2004.

ERÇOBAN, Pırıl. "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri", **Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Bülte Eki**, İstanbul, Berkay Ofset, Ağustos 2007, 1–2.

ERGEN, Mine. "Post Modern Soykırım", Bizim Anadolu, 15 Kasım 2006 <<http://www.bizimanadolu.com/pages/2006/Kas06/Page29.pdf>>.

EROĞUL, Cem. **Çağdaş Devlet Düzenleri (İngiltere, Amerika, Fransa)**, Ankara, İmaj Yayıncılık, 1996.

EVANS, Martin. **The Memory of Resistance, French Opposition to the Algerian War (1954–1962)**, Oxford, Berg French Studies, 1997.

EVREN, Gürbüz. "Cezayir'de Bağımsızlık Savaşı Veren Mücahitlere Karşı Fransa'nın Uyguladığı Tenkil Hareketi", **Sömürgecilik Hareketlerinde**

Fransa ve Anadolu'da Fransız Ermeni İşbirliği, Elazığ, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003, 79–82.

FANON, Frantz. **Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi**, (Çev. Kamil Çileçöp), İstanbul, Pınar Yayınları, 1983.

FANON, Frantz. **Yeryüzünün Lanetlileri**, (Çev. Şen Süer), İstanbul, Versus Kitap, 2007.

FEIN, Bruce. "Armenian Genocide Measure is Misguided, Passing Judgment On Turkey Without All Of The Facts Would Be A Travesty Of Justice" San Francisco Chronicle, 21 Ekim 2007, <<http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/c/a/2007/10/21/INGMSRL65.D TL>>.

FERRO, Marc. **Colonization, A Global History**, (Çev. K.D. Prithipaul), Londra, Routledge, 1997.

FERRO, Marc. **Sömürgecilik Tarihi, Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar 13.-20. Yüzyıl**, (Çev. Muna Cedden), Ankara, İmge Kitabevi, 2002.

FLEMING, Marie. "Genocide and the Body Politic in the Time of Modernity", **The Specter of Genocide Mass Murder in Historical Perspective**, R. GELLATELY ve B. KIERNAN (Ed.), New York, Cambridge University Press, 2003, 97–114.

Fransa Harp Akademisi ve Yüksek Askeri Öğretim Direktörü Korg. Michel Guignon'un Harp Akademileri'nde Verdiği Konferans, "**21nci Yüzyılda Avrupa'nın Güvenliği**", İstanbul, Harp Akademileri Yayını, 27 Kasım 1991.

GANİMGİL, Attila Hakan. **Gizli Belgelerle Fransa'nın Cezayir Soykırımı**, (Belgesel Film), İstanbul, Digital Kültür Yayınları, 2005.

GELLATELY R. ve B. KIERNAN, "Investigating Genocide", **The Specter of Genocide Mass Murder in Historical Perspective**, R. GELLATELY ve B. KIERNAN (Ed.), New York, Cambridge University Press, 2003, 373–381.

GLEDITSCH, Kristian S. "A Revised List of Wars Between and Within Independent States, 1816–2002", International Interactions, 2004, 7 Kasım 2007, <http://privatewww.essex.ac.uk/~ksg/papers/gleditsch2004ii_corrected.pdf> .

GÖKA, E., F.V. YÜKSEL ve F.S. GÖRAL. "İnsan İlişkilerinde Yansıtımlı Özdeşim", Türk Psikiyatri Dergisi, 2006, 17 (1), 46–54, 30 Ocak 2008, <<http://www.turkpsikiyatri.com/C17S1/insanlliskilerinde.pdf>>

GÖNLÜBOL, Mehmet. "Atatürk'ün Dış Politikası: Amaçlar ve İlkeler", **Atatürk Yolu**, Turhan FEYZİOĞLU (Ed.), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 1987, 233–277.

GÖNLÜBOL, Mehmet. **Uluslararası Politika, İlkeler-Kavramlar-Kurumlar**, Ankara, Atilla Kitabevi, 4. Baskı, 1993.

GÖNLÜBOL, Mehmet. **Olaylarla Türk Dış Politikası, 1919–1995**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 9. Baskı, 1996.

GÜNDÜZ, Aslan. **Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler-Örnek Kararlar**, İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 3. Baskı, 1998.

GÜNEY, Mehmet. Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye Konferansı, Ankara, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi, 2007.

HARFF, Barbara. “No Lessons Learned from the Holocaust? Assessing Risks of Genocide and Political Mass Murder Since 1955” American Political Science Review, XCVII, 1, 2003, <<http://www.cidcm.umd.edu/inscr/genocide/HarffAPSR2003.pdf>> .

Hürriyet Gazetesi İnternet Sitesi, “Fransız Soykırım Yasası Cezayir'den Döndü”, 15 Haziran 2002, 1 Ocak 2008, <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2001/04/27/322679.asp>>.

IHEJIRIKA, Chieke E. **Successes and Failures of Democratization in Africa: The Cases of Zambia, Malawi, Algeria and Nigeria**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ABD, Temple Üniversitesi, 2000.

International Criminal Court, 17 Kasım 2007, <<http://www.icc-cpi.int/home.html&l=en>> .

ITZKOWITZ, Norman ve VOLKAN, Vamık D. **Türkler ve Yunanlılar Çatışan Komşular**, (Çev. M. Banu Büyükkal), Bağlam Yayıncılık, 2002.

İNAN, Kamran. Fransa'nın Cezayir'deki Soykırım İddiaları hakkında yapılan mülakat, Ankara, 25 Ocak 2008.

JACKSON, Henry F., **The FLN In Algeria, Party Development In A Revolutionary Society**, Westport (Connecticut), Greenwood Press, 1977.

Jean Paul Sartre İnternet Sitesi, 20 Aralık 2007, <<http://www.sartre.org>>.

JONES, Adam. **Genocide: A Comprehensive Introduction**, Newyork, Routledge, 2006.

KALAYCI, Hüseyin. “20. Yüzyıldaki Barışçıl ve Kanlı Ayrılımlar”, **Avrasya Dosyası**, “Terör”, Ankara, ASAM Yayını, XII, 3, 2006, 165–184.

KARNOW, Stanley. “General Giap on Dien Bien Phu”, **War**, L.FREEDMAN (Ed), Oxford-New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1994, 330–333.

KARSH, Efraim. “The Causes Of War”, **War**, L. FREEDMAN (Ed), Oxford-New York, Oxford Üniversitesi Yayınları, 1994, 65–68.

KAVAS, Ahmet. “Afrika Misyonerleri Cemiyeti: Beyaz Babalar (Peres Blancs)”, Milet ve Nihal, Yıl 1, II, 2004, 9–39. 10 Ocak 2008, <<http://www.dinlertarihi.com/dergi/sayi2/kavas.pdf>>.

KAVAS, Ahmet. **Osmanlı-Afrika İlişkileri**, İstanbul, Tasam Yayınları, 2006.

KELLEÇİOĞLU, Özgür. **Psikopolitik Yönde İslamcı Fundamentalizmin İncelenmesi: İslamcı Köktendincilerin Motivasyonları**, Ankara, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, 2006.

KIERNAN, V.G. **Colonial Empires and Armies 1815–1960**, Montreal & Kingston, McGill-Queen's University Press, 1998.

KOCAOĞLU, S.S. "Uluslararası Ceza Hukuku ve 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu Bağlamında Soykırım Suçu", 30 Kasım 2007, 1997'den Bugüne Türk Hukuk Sitesi, <http://www.turkhukuksitesi.com/makale_217.htm>

KURAN, Ercüment. "Genel Olarak Sömürgecilik Hareketleri ve Antiller Denizi, Pasifik ve Hint Okyanuslarındaki Fransız Sömürgeleri", **Sömürgecilik Hareketlerinde Fransa ve Anadolu'da Fransız Ermeni İşbirliği**, Elazığ, Fırat Üniversitesi Orta-Doğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2003, 39–48.

KURŞUN, Günel. **Soykırım Suçu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

LEMKIN Raphael. **Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation-Analysis of Government-Proposals for Redress**, 30 Kasım 2007, Prevent Genocide International İnternet Sitesi, <<http://www.preventgenocide.org/lemkin/AxisRule1944-1.htm#1>>.

LERNER, Barbara. "History Speaks, The moral case against the Armenian Genocide resolution" National Review Online, 18 Ekim 2007, <<http://article.nationalreview.com/?q=OTAxNThjN2UyZjExNmRhOTY1OTU3OTNiMzEzNDJjY2Y=>>>.

LURAGHI, Raimondo. **Sömürgecilik Tarihi**, (Çev. Halim İnal), İstanbul, E Yayınları, 2. Basım, 2000.

LUSTICK, Ian S. **Unsettled States, Disputed Lands: Britain and Ireland, France and Algeria, Israel and the West Bank-Gaza**, Ithaca ve Londra, Cornell Üniversitesi Yayını, 1993.

MacMASTER Neil. **Colonial Migrants and Racism, Algerians in France, 1900–62**, New York, St Martin's Press, INC, 1997.

MacMASTER Neil. "Torture: From Algiers to Abu Ghraib", Race & Class, 2004, 1–21, 28 Kasım 2007, SAGE İnternet Sitesi, <<http://rac.sagepub.com/cgi/content/abstract/46/2/1>>.

MASKAN, Ali. **Cezayir'in Bağımsızlık Kazanması ve Siyasal Sistemini Oluşturma Arayışı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Siyasi Tarih ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, 1996.

McCOY, Donald R. **The Presidency of Henry S. Truman**, Kansas, University Press of Kansas, 1984.

MERAY, S.L. **Devletler Hukukuna Giriş, İkinci Cilt**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 2. Bası, 1962.

METİNSOY, Murat. **İkinci Dünya Savaşında Türkiye, Savaş ve Gündelik Yaşam**, İstanbul, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2007.

METZ Helen Chapin. **Algeria, A Country Study**, Washington (DC), Library of Congress, 5. Baskı, 1994.

MOİSİ, Dominique. "French Policy Toward Central and Eastern Europe", William E. GRIFFITH (Ed), **Central and Eastern Europe: The Opening Curtain?**, Boulder (Colorado), Westview Press, 1989, 353-365.

MONTET E., A. LODS, A.S. RAPPOPORT, R. GARAUDY. **Tarihte ve Günümüze Siyonizm ve Yahudilik**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2006.

MSB Askeri Adalet İşleri Başkanlığı İnternet Sitesi, "12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Kurbanlarının Korunmasına İlişkin (1) No.lu Protokol, (8 HAZİRAN 1977)", 8 HAZİRAN 1977, 22 Ocak 2008, <<http://www.msb.gov.tr/asad/default.php?page=SCH6>>.

NADAS, Muhlis. **Geo-astral Siyaset, Boğazlar Deltalar, Cilt 1**, İstanbul, Kastaş Yayınları, 2. Baskı, 1991.

NALCIOĞLU, Orhan ve Abdullah KAYA. **Uluslararası Ceza Divanı ve Uluslararası Ceza Yargılaması**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 2003.

NEALE, Jonathan. **Amerikan Savaşı Vietnam 1960–1975**, (Çev. Doğan Tarkan), İstanbul, Metis Yayınları, 2004.

News24 Haber Sitesi, 10 Ocak 2008, <http://www.news24.com/News24/Africa/News/0,,2-11-1447_1559418,00.html>.

ODMAN, M. Tefik. **Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözülmesi ve Barışı Destekleme Operasyonları**, Adana, Çağ Üniversitesi Yayınları No:6, 2002.

ÖYMEN, Onur. TBMM Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 3. Yasama Yılı 83. Birleşim, 13 Nisan 2005 Çarşamba.

ÖZBİR, Kamuran. **Fransa'nın Gerçek Yüzü**, İstanbul, Son Havadis Yayınları, 1984.

ÖZKAN, Abdullah. **Cezayir, Sömürü Düzenine Asil Başkaldırı**, İstanbul, Emre Yayınları, 1992.

PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk**, Ankara, Turhan Kitabevi, 4. Baskı, 2006.

RAMM, Agatha. **Europe In The Twentieth Century 1905–1970**, Londra, Longman Group Ltd., 7. Baskı, 1984.

ROBERTS, J.M. **The Penguin History Of The World**, Londra, Penguin Books Ltd., 3. Baskı, 1992.

ROUSSEAU, J.J. **Toplumsal Mukavele**, (Çev. Cenap Karakaya), İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2005.

RUNCIMAN, Steven. **Haçlı Seferleri Tarihi I. Cilt, Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu**, (Çev. Prof. Fikret İşıltan), Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

SANCAR, Mithat. **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Türkiye Konferansı**, Ankara, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi, 2007.

SARTRE, Jean Paul. **Özgür Olmak, Antisemit'in Portresi**, İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 3. Baskı, 1998.

SARTRE, Jean Paul. **Hepimiz Katiliz, Sömürgecilik Bir Sistemdir**, (Çev. Süheyla N. Kaya), İstanbul, Belge Yayınları, 2. Baskı, 1999.

SARTRE, Jean Paul. **Colonialism and Neocolonialism**, (İng.Çev. Azzedine Haddour, Steve Brewer, Terry McWilliams), Oxon, Routledge, 2006.

SCHREIER Joshua. "Napoléon's Long Shadow: Morality, Civilization, and Jews in France and Algeria, 1808–1870", **French Historical Studies**; Durham (NC), Duke University Press, XXX, 1, 2007, 77–105.

SELVER, Mustafa. **Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

SETON-WATSON, Hugg. **The New Imperialism**, Londra, The Bodley Head Ltd., 1961.

SHAW, Martin. **War and Genocide**, Cambridge, Polity Press, 2003.

SIGNIER J.F. ve THOMAZO R. **Gizli Örgütler**, (Çev. Birsal Uzma), İstanbul, Oğlak Yayıncılık, 2006.

SMITH, Tony. "Idealism and People's War: Sartre on Algeria", **Political Theory**, 1973, 426–449, 28 Kasım 2007, SAGE İnternet Sitesi, <<http://ptx.sagepub.com>>.

Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1 Kasım 2007, <http://undp.un.org.tr/doc_pdf/metin1210.pdf>.

SÖNMEZ, Şinasi. **Cezayir Bağımsızlık Hareketi ve Türk Kamuoyu (1954–1962)** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, H.Ü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2007.

SÖNMEZOĞLU, Faruk. **II. Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası**, İstanbul, Der Yayınevi, 2006.

STORA, Benjamin. "Harkilere Dönük Katliam", Sınır Tanımayan Gazeteciler (Ed), **Cezayir Dramı, Esir Düşmüş Bir Halk**, (Çev. E. Akbulut ve H. Hacıoğlu), İstanbul, Alan Yayıncılık, 1998, 91–94.

STORA, Benjamin. **Algeria 1830–2000 A Short History**, (Çev. Jane Marie Todd), İngiltere, Cornell Üniversitesi Yayınları, 2001.

STRAUS, Scott. "Darfur and the Genocide Debate", Foreign Affairs, January/February 2005, 20 Aralık 2007, <<http://www.foreignaffairs.org/2005010faessay84111-p30/scott-straus/darfur-and-the-genocide-debate.html>>.

ŞENKAL, Abdulkadir. **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2005.

ŞENOCAK, Selin. "Fransa ve Göç Olgusuna Giriş", **8–11 Aralık 2005 Uluslar arası Göç Sempozyumu Bildiriler**, Zeytinburnu Belediyesi, İstanbul, 2006, 48–51.

ŞEYBAN, Lütfi. **Müdejares & Sefarades, Endülüslü Müslüman ve Yahudilerin Osmanlıya Göçleri**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2007.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İnternet Sitesi, "Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti", 31 Ocak 2008, <<http://dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANLAFrikaDb/Cezayir.pdf>>

TERZİOĞLU, Süleyman S. **Uluslararası Hukukta Azınlıklar ve Anadilde Eğitim Hakkı**, Ankara, Alp Yayınevi, 2007.

THOMAS, Martin. "France's North African Crisis, 1945–1955: Cold War and Colonial Imperatives", **History**; Oxford, Blackwell Publishing Ltd., XCII, 306, 2007, 207–235.

TIRMAN, John. **Savaş Ganimetleri, Amerikan Silah Ticaretinin İnsani Bedeli**, (Çev. T. Doğan ve A. Yıldırım), İstanbul, Aram Yayıncılık, 2005.

TOPALIAN, Gregory. "The Russo-Turkish War of 1878", 10 Ağustos 2004, 30 Ocak 2008, Head Heritage İnternet Sitesi, <<http://www.headheritage.co.uk/uknow/features/index.php?id=55>>

TOPRAK, Ramazan. TBMM Genel Kurulu Tutanağı 21. Dönem 3. Yasama Yılı 41. Birleşim 09 Ocak 2001 Salı.

TOPRAK, Ramazan. TBMM Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 3. Yasama Yılı 83. Birleşim 13 Nisan 2005 Çarşamba

UÇAROL, Rifat. **Siyasi Tarih (1789–1994)**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

ÜLGER, İrfan Kaya. **Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2003.

VOLKAN, Vamık D. **The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationship**, Nortvale N.J., Jason Aranson, 1988.

VOLKAN, Vamık D. **Körü Körüne İnanç, Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri**, (Çev. Özgür Karaçam), İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2005.

VOLKAN, Vamık D. **Kimlik Adına Öldürmek, Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme**, (Çev. Medine Banu Büyükkal), İstanbul, Everest Yayınları, 2007.

WEITZ, Eric D. "The Modernity of Genocides, War, Race, and Revolution in the Twentieth Century", R. GELLATELY ve B. KIERNAN (Ed.), **The Specter of Genocide Mass Murder in Historical Perspective**, New York, Cambridge University Press, 2003, 53–73.

WILLIS, Michael. **The Islamist Challenge In Algeria, A Political History**, New York, New York University Press, 1997.

WRIGHT, Quincy. **A Study of War**, Chicago-London, Chicago Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 1983

YALÇINKAYA, Haldun. **Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

YALÇINKAYA, Haldun. **Savaş, Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

YAMAÇ, Fatih. "11 Eylül 2001 Sonrası Fransız Terörle Mücadele Politikası", İhsan BAL (Ed), **Terörizm, Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler**, Ankara, USAK Yayınları, 2006, 79–117.

YILMAZ H. ve N. ERKEN. "10 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi", 10 Aralık 2007, Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu İnternet Sitesi, <<http://www.ucmk.org.tr/english/images/bulten/periodik1.pdf>, 2006>.

YÖRÜKOĞLU, Kürşad. "Tasarı, Boykot ve Nobel", Bozkurt, Kasım /Aralık2006, 20 Aralık 2007, <<http://www.turkcuturancilar.com/bozkurt1/33/bozkurt33.pdf>>

YÜRÜKEL, Sefa M. **Batı Tarihinde İnsanlık Suçları**, İstanbul, Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004.

EKLER

EK-A : SOYKIRIM TANIMLARI

EK-B : SAVAŞ SIRASINDA YAŞANAN ÖRNEK OLAYLAR

EK-C : SOYKIRIMIN ÖNLENMESİ VE CEZALANDIRILMASI HAKKINDAKİ
SÖZLEŞME

EK-Ç : FRANSA'NIN CEZAYİR'DEKİ SOYKIRIMI HAKKINDA MÜLAKAT
FORMU

SOYKIRIM TANIMLARI

Peter Drost (1959): Soykırım, bir insanın mensup olduğu bir grup nedeniyle kasten öldürülmesidir.

Vahakn Dadrian (1975): Soykırım, çoğunluğu oluşturan bir grup tarafından ve otoritenin (devlet ya da eşiti) yasal desteği ile azınlıktaki bir grubun nüfusu üzerinde uygulanan baskıcı ya da ölümcül şiddettir. Otoritenin bu desteği toplu yok edilmeleri faydalı, arzu edilen, saygı duyulan bir seviyeye getirmektedir.

Irving Louis Horowitz (1976): Bir devletin bürokratik yapısı tarafından sistematik ve yönetsel bir şekilde masum insanların yok edilmesidir. Soykırım zaman içerisinde ulusal bir topluluğu ve genellikle azınlık statüsündekileri sistemli bir şekilde eritmektir. Bu eritme vatandaş olma ve refaha ulaştırma adı altında kullanılan temel politikalar içerisinde verilir.

Leo Kuper (1981): Kuper'a göre BM'nin tanımında politik grubun hariç tutulması hatadır. Özellikle son yıllarda siyasi düşünce farklılıkları ırksal, dini, etnik ve ulusal farklılıklardan daha çok gündemdedir. Hatta politik farklılıklar bu dört temel farkın körüklenmesine neden olmaktadır. Buna rağmen ortada uluslararası kabul görmüş bir tanım varken bu tanıma yıpratmamak adına yeni tanımların oluşturulması müspet bir yaklaşım değildir. Soykırım Sözleşmesi'nin BM'de Kabul edilmesi büyük bir gelişmedir ve bu tanıma sıkı sıkıya sahip olunmalıdır.

Jack Nusan Porter (1982): Irksal, seksüel, dinsel, kabilesel ya da politik bir azınlığın tamamen veya kısmen bir devlet ya da bu devletin organları tarafından bilinçli olarak yok edilmesidir. Toplu cinayetler şeklinde olabileceği gibi aç bırakma, zorla yer değiştirme ve politik, ekonomik veya biyolojik boyun eğdirmek, hükümlanlık sağlamak şeklinde de görülebilir. Soykırımın içerdiği üç temel unsur vardır: İdeoloji, teknoloji ve bürokrasi/organizasyon.

Yehuda Bauer(1984): Bauer soykırım ve "*holocaust*" tanımlarını ayrı ayrı yapmıştır. Soykırım, ırksal bir ulusun ya da etnik bir grubun 19uncu

yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşen planlı yok edilmesidir. Bu yok etme şu başlıklar altında işlenmektedir:

Bir toplumun seçilmiş bir bölümü ya da elitlerinin topluca öldürülmesi,
Uluslaşmanın önüne geçecek şekilde milli (ırksal, etnik) kültür ve dini hayatın yok edilmesi,

Aynı saiklerle köleleştirilmesi,

Milli (ırksal, etnik) ekonomik hayatın aynı gerekçelerle yok edilmesi,

Anılan amaçlara ulaşmak için çocuk kaçırma ya da normal aile düzenin bozulması ile biyolojik cezalandırma (*decimation*⁷²).

Holocaust ise ulusal, etnik ya da ırksal bir grubun ideolojik veya dini temelli sebeplerle planlı bir şekilde yok edilmesidir.

John L. Thompson and Gail A. Quets (1987): Soykırım, savaşın sözleşmelerle kabul edilen yasal çerçevesi dışında, sosyal bir bütünlüğün herhangi bir niyetle, herhangi bir yöntemle belirli bir amaç için parçalanma şeklidir.

Isidor Wallimann and Michael N. Dobkowski (1987): Soykırım ırksal ya da etnik bir grubun tamamen veya büyük oranda bir devlet veya onun organlarıncı bilinçli ve organize bir şekilde yok edilmesidir. Sadece toplu öldürme şeklinde değil göçe zorlama (etnik temizlik), sistematik tecavüz ve ekonomik ya da biyolojik hükümler kurma biçimiyle de gelişebilir.

Henry Huttenbach (1988): Soykırım, bir grubun varlığına yönelik herhangi bir cezalandırma hareketidir.

Helen Fein (1988): Soykırım, uygulayanlarca grup üyelerinin toplu ya da seçilmiş cinayetlerle birlikteliklerinin ortadan kaldırılması ve biyolojik ya da sosyal devamlılıklarının baskı altına alınmasıdır. Buna eşlik eden faaliyetler olarak grup üyelerinin çoğalmalarının önlenmesi, çocuk ölümlerinin artışı ve

⁷² Bir ayaklanma veya görevin savsaklanması nedeniyle bir birlik içinde kuraya göre her on askerden birinin cezalandırılması. Daha fazla bilgi için Bkz.<http://www.zargan.com/sozluk.asp?Sozcuk=decimation>.

ailelerin çocuklarıyla olan bağlarının kopartılması sayılabilir. Uygulayıcılar mağup devlet, başka bir ülke ya da ittifakı temsil ediyor olabilirler.

Frank Chalk and Kurt Ionassohn (1990): Soykırım, bir devlet ya da otoritenin uygulayıcıları tarafından tanımlanan bir gruba yönelik tek taraflı toplu cinayettir.

Helen Fein (1993): Soykırım bir bütünlüğün direkt ya da dolaylı bir şekilde fiziksel anlamda yok edilmesine yönelik uygulayıcıları tarafından belirli bir amaç için desteklenen bir fiildir. Bu eylem sırasında grup üyelerinin biyolojik ve sosyal çoğalmalarının yasaklanması kullanılmaktadır. Ayrıca hâkim unsurun her türlü desteği sayılması sonucu vurdumduymaz bir yapı oluşmakta ve kurbanların söz haklarının olmaması eylemin meşrulaştırılmasını sağlamaktadır.

Steven T. Katz (1994): Soykırım, uygulayıcıları tarafından herhangi bir amaçla tanımlanan sosyal, ekonomik, dinsel, etnik, ulusal, cinsel, politik veya ırksal bir grubun tamamen yok edilmesine yönelik niyetin başarılı bir şekilde uygulamaya geçilmesidir.

Israel Charny (1994): Sosyal anlamda soykırımın çok sayıda insanın, daha önceden kabul edilen bir düşman ordusuna yönelik askeri operasyonun yürütülmesi esnasında yapılanlar hariç tutulmak kaydıyla, savunmasızken topluca öldürülmesidir.

Irving Louis Horowitz (1996): Soykırım büyük miktarlarda insanın fiziksel olarak parçalanması ve tasfiyesidir. Bahse konu bir insanın uygulayıcılar tarafından tamamen yok edilmesidir. Horowitz soykırım ve "holocaust" terimlerinin farklılığını savunmaktadır. Soykırımın toplu katliamla bir olduğuna işaret etmektedir.

Barbara Harff (2003): Soykırım ve politik kıyım hükümet edenlerce ya da onların destekleyicileri tarafından teşvik edilen, uygulanan veya rıza gösterilen toplumsal, siyasal ya da politize olmuş etnik bir grubun tamamen ya da kısmen yok edilmesine yönelik politiklardır.

SAVAŞ SIRASINDA YAŞANAN ÖRNEK OLAYLAR

Bu bölümde ele alınan olaylar genel anlamda toplu öldürmeler ile önemli görülerek çalışmaya dâhil edilen örneklerdir. Daha ziyade soykırım iddiasına tanıklık edecek özellikteki belgeye dayalı bilgilerden faydalanılmıştır⁷³. 1830'daki işgalle beraber Cezayir yerlilerinin daha kötü koşullarda yaşamalarını ve açlığa mahkûm edilerek ölmelerine sonuç verecek güneydeki verimsiz topraklara göç ettirilmeleri sonucu yüz binlerce Berberi hayatını kaybetmiştir. Boşaltılan alanlara ise Avrupalı göçmenler yerleştirilmiştir.

- Dünya Savaşı'na Fransa saflarında katılmak istemeyen gruplar ülke dışına sürgün edilmişlerdir. 1912 yılında silâh altına alınmaya karşı çıkan Kuloğulları bunlardan bir bölümü teşkil etmiş ve Suriye'ye zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır (Sönmez, 2007: 32).

- 8 Mayıs 1945 Setif Katliamı olarak tarihe geçen ve Cezayir direnişinin miladı sayılabilecek olay aslında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin kutlanması şeklinde başlar. Fakat zamanla Cezayir bayrağının açılması ile sokaklarda farklı bir hava hâkim olur. Sadece Setif değil Konstantin, Harrara ve Guelma kentlerine de yayılan Fransız aleyhi gösteriler (Akın, 2003: 13) sonucu Arap kaynaklarınca 45 bin, Fransız kaynaklarınca 15 bin Cezayirli katledilir.

- 1954 tarihindeki gazetelere de yansıyan Skikda (Philippeville) kenti stadyumunda kurşuna dizilmiş cesetlerin fotoğraflandığı katliamdır. Bu katliam ile FLN'nin bağımsızlık kararının aynı döneme gelmesi Fransız hükümetince verilmek istenen gözdağının işareti olarak kıymetlendirilmiştir. Hatta dönemin İçişleri Bakanı François Mitterand yaptığı açıklamada FLN'nin bağımsızlık kararının sadece savaş ilanı olduğunu belirtmiştir.

- Fransa, özellikle Konstantin şehrinde etkili olan ve halk desteğini alan FLN'ye karşı koyabilmek amacıyla yerli halka yönelik saldırılar

⁷³ Kenan Akın, ilki 1985 yılında olmak üzere ülkeye dört defa gitmiş ve bir kitap hazırlamıştır. Kitabında yaşayan insanların tanıklıklarına da yer vererek pek çok işkence ve katliam olayını örneklemiştir. Atilla İlhan'ın önsözü ile hazırlanan kitap ve Cezayir'de yaşananlarla ilgili daha fazla bilgi için Bkz. Akın (2003).

düzenlemiştir. Bu saldırılar sonucu 1955 yılı içerisinde 12 bin sivil Cezayirli öldürülmüştür (Sönmez, 2007: 60).

- Alger Republican Gazetesi sahibi Henri Alleg'in 1958'de yayınladığı kitabı La Question (Sorgu)'da kendisi ve yakalanan diğer direnişçilere yapılan işkenceleri anlatmıştır. 12 Haziran 1957'de El Bair Sarayı'na hapsedilen yazar, binlerce Cezayirlinin burada değişik işkence metotları ile sorgulandığını anlatmış ve hakikat serumu adı verilen petathol maddesinin de vücudunda denendiğini ayrıntıları ile anlatmıştır. Kitabının giriş kısmında yaygın şekilde uygulanan işkenceyi şu ifadelerle dile getirmiştir (Alleg ve Korovessis, 1986):

“Üç aydan fazladır tutukluyum. Bu süre içinde düşünebileceğiniz her acıdan daha çok acı çektim, alçaklıklara dayandım... bu gerçeğin bilinmesiyle ateş kesilmesi ve barış yapılması davasına biraz olsun katkıda bulunacağıma inanıyorum. İşkence ve dayaktan sersemlemiş tutukluların bir kattan ötekine sürüklendiklerini gördüm. Bir ay boyunca işkence çığlıklarını dinledim...Duvarın öte yanında ise bir teki bile çözülmeyen kadınlar vardı...Çırilçıplak soyulmuşlar, dövülmüşler, küfredilmişler, su ve elektrikle işkence yapılmışlar. Ayrıca hepimiz ırzına geçildiği için canına kıyan Annik Kastel'den de haberliyiz.”

- 8 Şubat 1958'de Fransız Hava Kuvvetleri Tunus'tan girerek eylem yapan FLN'ye karşı misilleme olarak Tunus köyü olan Sakiet Sidi Yusuf'u bombalamıştır. Köyün yerle bir edilmesine, 86 köylünün ölümü ve yaklaşık 100 köylünün yaralanmasına neden olan bombardıman neticesinde olay Güvenlik Konseyi'ne getirilmiş ve Fransız askeri varlığının bölgeden çekilmesiyle sonuçlanmıştır.

- Mani Abdullah (Akın, 2003: 17):

“Biz, ailelerimizle dağlarda saklanmıştık. Çünkü Fransız askerleri toplu haldeki halkın arasına dalıyor, rastgele 50–60 kişiyi alıyor ve bunları elleri kolları bağlı olarak sıraya diziyordu. Sonra da üzerlerine diri diri gaz döküp yakıyorlardı. Bu, duyduğum değil gözlerimle gördüğüm ve görürken bayıldığım olaylardır.”

- 10–11 Aralık 1960 olaylarında Avrupalı partizanların ve onlara destek veren Fransız paraşütçülerinin açtığı yaylım ateşinde 112 Müslüman Cezayirli öldürülmüştür (Akın, 2003: 65).

- Paris'te gerçekleştirilen, 4 Ekim 1961 tarihli bağımsızlık yanlısı gösteriler kayıplar açısından en büyüklerinden biri olma özelliğini taşımıştır.

30 bin kişiye karşı girişilen müdahale sonucu 200'e yakın kişi ölmüş ve yaklaşık 12 bin gösterici gözaltına alınmıştır. Ölenler ertesi gün çöp kamyonları ile toplanmıştır. Bir kısım Cezayirli ise elleri bağlanarak Sen Nehri'ne atılmıştır (Akın, 2003: 46–47).

- Chaabet El Akhira'da bulunan Kherata Boğazı üzerinde kurulu Hanuz köprüsünden beş bin Cezayirli, gördükleri işkenceyi müteakip dereye atılmıştır (Akın, 2003: 18).

- 5 Temmuz 1962 tarihinde Oran'da düzenlenen bağımsızlığı kutlama mitinginde Fransa ve Fransız yanlısı her şey yağmalanmaya ya da insanlar öldürülmeye başlanmıştır. Kalabalığın önü alınamamış ve Cezayirinin yıllarca bastırılmış olan öç alma duyguları ön plana çıkmıştır. Bir de Fransız ordusunun kışlalarında hareketsiz kalması ve emir beklemesi olayların kontrolden çıkarak yüzlerce insanın ölmesine sebep olmuştur. Yapılan incelemelerde olayların OAS'ın tahrikiyle meydana geldiği anlaşılmıştır. Resmi açıklamalara göre 25 olan ölü sayısı olaya şahit olanlarca 807 olarak tespit edilmiştir (Benamou, 2006: 319).

- Cezayir'de ilan edilen ateşkese rağmen OAS'ın eylemleri devam etmiştir. Ateşkesten iki gün sonra gerçekleştirilen saldırılarda (Bab-el-Oued çatışmaları) 35 kişi ölmüş; 150 kişi yaralanmıştır. Devamında pek çok öldürme olayı gerçekleşmiştir. Bu sebeplerle Evian antlaşmasının hemen uygulamaya konulduğunu ve başarılı bir şekilde hüküm sürdüğünü söylemek yanlış olacaktır.

- Evian Antlaşması'nın II Bölümü'nde "kamu hukukunun sivil statüsüne sahip Cezayirli yurttaşların haklarının ve özgürlüklerinin korunması" düzenlenmiştir. Burada unutulmuş Fransa tarafında yıllarca savaştan Harkiler olmuştur. Onların statüsü netleşmeyince Fransız birliklerinin Cezayir'deki komutanı General Brebisson, komutanlarına verdiği emirle sadece istisnai durumlardaki sığınma taleplerinin kabulünü onaylamış ve on binlerce harki Cezayir'de kaderine terk edilmiştir. Sonuç olarak yıllarca karşı cephelerde savaştan iki grup intikam hisleriyle karşılaşmış ve 57 bin ila 100 bin arasında harki sadece Fransa saflarında savaşmış olmaları ve harki olmaları sebebiyle görüldükleri yerde yakalanmış işkence ve kötü muamelelerle öldürülmüşlerdir (Stora, 1998: 93). Bunun sorumlusu olarak değerlendirilmesi gerekenler de Fransa'da yeni hayatlar kurmuşlardır.

SOYKIRIMIN ÖNLENMESİ ve CEZALANDIRILMASI HAKKINDAKİ SÖZLEŞME

Genel Kurulunun 9 Aralık 1948 tarihli ve 260 A (III) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve imzaya ve onaya veya katılmaya sunulmuştur.

Yürürlüğe giriş: 12 Ocak 1951

[BAŞLANGIÇ]

Sözleşmeciler Tarafından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 11 Aralık 1946 tarihli ve 96(l) sayılı kararında soykırımın, Birleşmiş Milletlerin ruhuna ve amaçlarına aykırı olan ve uygar dünya tarafından lanetlenen, uluslararası hukuka göre bir suç olarak beyan edilmesini dikkate alarak,

Tarihin her döneminde soykırımın insanlık için büyük kayıplar meydana getirdiğini kabul ederek,

İnsanlığı bu tür bir iğrenç musibetten kurtarmak için uluslararası işbirliğinin gerekli olduğuna kanaat getirerek,

Aşağıdaki hükümlerde anlaşmışlardır:

Madde 1 [Önleme ve cezalandırma görevi]

Sözleşmeciler Devletler, ister barış zamanında isterse savaş zamanında işlensin, önlemeyi ve cezalandırmayı taahhüt ettikleri soykırımın uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu teyit eder.

Madde 2 [Soykırım oluşturan eylemler]

Bu Sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden her hangi biri, soykırım suçunu oluşturur.

- Gruba mensup olanların öldürülmesi;
- Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;
- Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;
- Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler almak;
- Gruba mensup çocukları zorla bir başka gruba nakletmek;

Madde 3 [Cezalandırılacak eylemler]

Aşağıdaki eylemler cezalandırılır:

- Soykırımda bulunmak;
- Soykırımda bulunulması için işbirliği yapmak;
- Soykırımda bulunulmasını doğrudan ve aleni surette kışkırtmak;
- Soykırımda bulunmaya teşebbüs etmek;
- Soykırıma iştirak etmek;

Madde 4 [Kişilerin cezalandırılması]

Soykırım suçunu veya üçüncü maddede gösterilen fiillerden birini

işleyenler, anayasaya göre yetkili yöneticiler veya kamu görevlileri veya özel kişiler de olsa cezalandırılır.

Madde 5 [Uygulama mevzuatı]

Sözleşmecı Devletler, bu Sözleşmenin hükümlerine etkililik kazandırmak ve özellikle soykırımdan veya üçüncü madde belirtilen fiillerden suçlu bulunan kimselere etkili cezalar verilmesini sağlamak için, kendi Anayasalarında öngörülen usule uygun olarak gerekli mevzuatı çıkarmayı taahhüt eder.

Madde 6 [Soykırım suçu ile suçlanan kişilerin yargılanması]

Soykırım fiilini veya Üçüncü maddede belirtilen fiillerden birini işlediğine dair hakkında suç isnadı bulunan kimseler, suçun işlendiği ülkedeki Devletin yetkili bir mahkemesi veya yargılama yetkisini kabul etmiş olan Sözleşmecı Devletler bakımından yargılama yetkisine sahip bulunan uluslararası bir ceza mahkemesi tarafından yargılanır.

Madde 7 [Suçluların iadesi]

Soykırım fiili ve Üçüncü maddede belirtilen diğer fiiller, suçluların iadesi bakımından siyasal suçlar olarak kabul edilmez.

Sözleşmecı Devletler bu tür olaylarda kendi yasalarına ve yürürlükteki sözleşmelere göre suçluları iade etmeyi üstlenir.

Madde 8 [Birleşmiş Milletlerle işbirliği]

Sözleşmecı Devletlerden her hangi biri, soykırım fiillerinin veya Üçüncü maddede belirtilen her hangi bir fiilin önlenmesi ve sona erdirilmesi için gerekli gördükleri takdirde, Birleşmiş Milletlerin yetkili organlarından, Birleşmiş Milletler Şartı'na göre harekete geçmesini isteyebilir.

Madde 9 [Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması]

Sözleşmecı Devletler arasında, bu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fiillerinden veya Üçüncü maddede belirtilen fiillerin her hangi birinden bir Devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür.

Madde 10 [Orijinal metinler]

Bu Sözleşmenin eşit ölçüde geçerli olan Çince, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca metinleri 9 Aralık 1948 tarihini taşır.

Madde 11 [İmza, onay ve katılma]

Bu Sözleşme 31 Aralık 1949 tarihine kadar Birleşmiş Milletler Üyelerinin ve Üye olmayıp da Genel Kurul tarafından bu Sözleşmeyi imzalamaya davet edilen Devletlerin imzasına açıktır.

Bu Sözleşme onaylanır, ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Bu Sözleşmeye 1 Ocak 1950 tarihinden sonra Birleşmiş Milletler Üyeleri ile Üye olmayıp da yukarıda belirtildiği gibi davet edilen Devletler katılabilir. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine tevdi edilir.

Madde 12 [Sözleşmenin uygulama alanının genişletilmesi]

Bir Sözleşmecı Taraf her hangi bir zamanda, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben göndereceği bir bildirimle, bu Sözleşmenin uygulanmasını, bu Sözleşmecı Tarafın dış ilişkileri bakımından sorumlu olduğu ülke veya ülkeler bakımından genişletebilir.

Madde 13 [Yürürlüğe giriş]

İlk yirmi onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesinin tamamlandığı gün, Genel Sekreter bir tutanak düzenler ve bunun bir kopyasını Birleşmiş Milletlerin bütün Üyelerine ve on birinci maddede belirtilen Üye olmayan Devletlere iletir.

Bu Sözleşme, yirminci onay veya katılma belgesinin tevdi edilmesini izleyen doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Daha sonraki bir tarihte tevdi edilen bir onay veya katılma belgesi, bu onay veya katılma belgesinin tevdi tarihini izleyen doksanıncı gün yürürlüğe girer.

Madde 14 [Sözleşmenin yürürlükte kalış süresi]

Bu Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on yıl süreyle yürürlükte kalır.

Bundan sonraki beş yıllarda, bu sürelerin bitiminden en az altı ay önce çıkma beyanında bulunmamış Sözleşmeci Devletler bakımından yürürlükte kalmaya devam eder.

Çıkma, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine hitaben gönderilecek yazılı bir bildirimle yürürlük kazanır.

Madde 15 [Sözleşmenin yürürlükten kalkması]

Sözleşmeden çıkmalar nedeniyle bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin sayısı on altının altına düşerse, Sözleşme bu çıkma bildirimlerinden en sonuncusunun yürürlük kazandığı tarihten itibaren yürürlükten kalkar.

Madde 16 [Sözleşmenin değiştirilmesi]

Sözleşmeci Taraflar Genel Sekretere hitaben gönderecekleri yazılı bir bildirim vasıtasıyla her zaman bu Sözleşmede değişiklik yapılmasını talep edebilirler.

Genel Kurul, böyle bir talep karşısında yapılması gereken işleme karar verir.

Madde 17 [Bildirimler]

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, bütün Birleşmiş Milletler Üyelerini ve on birinci maddede belirtilen üye olmayan Devletleri aşağıdaki konularda bilgilendirir:

- a) On birinci maddeye göre alınan imzalar, onaylar ve katılmalar;
- b) On ikinci maddeye göre alınan bildirimler;
- c) On üçüncü madde gereğince Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih;
- d) On dördüncü maddeye göre alınan çekilme bildirimleri;
- e) On beşinci maddeye göre Sözleşmenin yürürlükten kalkması;
- f) On altıncı maddeye göre alınan bildirimler;

Madde 18 [Depozitörlük işlevi]

Bu Sözleşmenin orijinal metni Birleşmiş Milletler arşivinde saklanır.

Sözleşmenin onaylı bir örneği, Birleşmiş Milletler Üyelerine ve on birinci maddede belirtilen üye olmayan Devletlerin her birine iletir.

Madde 19 [Kayıt]

Bu Sözleşmenin yürürlüğe girdiği tarih Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kayda geçirilir.

FRANSA'NIN CEZAYİR'DEKİ SOYKIRIMI HAKKINDA MÜLAKAT FORMU

1. Daha önce soykırım ile ilgili çalışmalarınız oldu mu?
2. Fransa ve Cezayir ile ilgili yapmış olduğunuz çalışmanız var mıdır?
3. Fransa'nın sömürge politikaları hakkında bilginiz var mıdır?
4. Fransa'nın Cezayir'e yönelik uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce bu bir soykırım mıdır?
5. Türkiye'nin dış politikasınının Cezayir'deki soykırım iddialarına yaklaşımı sizce doğru mudur?
6. Fransa'nın soykırım suçundan dolayı yargılanma ihtimali hakkında ne düşünüyorsunuz? Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde konuyla ilgili yaklaşımı ne olmalıdır?
7. UCM ve uluslararası hukukun etkinliği hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Siyasetin gölgesinde yaşayan uluslararası hukuk sizce nasıl etkin bir şekle getirilebilir?
8. Sözde Ermeni soykırımı iddialarını Fransa ve Cezayir arasındaki soykırım ilişkisi içerisinde değerlendirdiğinizde nasıl bir korelasyon görüyorsunuz?
9. Fransızların "soykırımı tarihçilere bırakalım" fikri ile ilgili açılımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
10. Bu mülakatta veya tez çalışmasında değinilmesi gereken ya da eklenilmesini istediğiniz herhangi bir konu, katkı ya da eleştiriniz var mıdır?

